KUNGL KRIGSVETENSKAPS-AKADEMIENS
Handlingar och Tidskrift
NR 4/2013

THE ROYAL SWEDISH ACADEMY OF WAR SCIENCES
Proceedings and Journal
NR 4/2013

Multi-, tri- eller rent av åter bipolärt?
av Mats Bergquist

Nettverksbasert krigføring for det 21. århundre
by Sverre Diesen

The Myths of Cultural Awareness
by David Bergman

WWW.KKRVA.SE

Ur Svenska Krigsmanna Sällskapets Handlingar
1797 Carl Deléns Tryckeri Stockholm

Vi gustaf adolph med Guds nåde, Sveriges, Götes och Vendes Konung, m m. Arfving till Danmark och Norrige, Hertig till Schleswig, Holstein, m m.

Göre veterligt: att såsom Vi med mycket nöje inhämtat den berömliga omsorg, som det inrättade Svenska Krigsmanna Sällskapet föresatt sig att hafva ospard, till förbättrande och utvidgande af de till Krigs Vettenskapen hörande delar, hvarigenom så väl Krigsmän, hvilka dels gråhat under vapnen, dels jemte dessa på stridens bana af ära och mandom sig utmärkt, som ock andre Embets- och Tjenstmän, kände för deras grundliga insigter, nu beflita sig, att under fredens lugn bidraga till allänt väl; Alltså, och emedan Vi anse Oss böra ett så nyttigt och hedrande företag uppmuntra; ty vele Vi härmedelst icke allenast för Sällskapet betyga det nådiga välbehag, hvarmed Vi sådant upptagit, utan ock försäkra Sällskapet, att såsom dess Höge beskyddare, detsamma med Vårt nådiga hägn städse omfatta. Det alla som vederbör hafva sig hörsammeligen att efterrätta. Till yttermera visso hafve Vi detta med egen hand underskrifvit och med Vårt Kongl. Sigill bekräfta låtit. Stockholms slott den 23 November 1796.

KKRVAS HANDLINGAR OCH TIDSKRIFT NR 4 2013

REDAKTÖR OCH ANSVARIG UTGIVARE
(MATERIAL TILL TIDSKRIFTEN)

Överstelöjtnant
Tommy Jeppsson
KKRVA TFN: 076-760 96 45
Bodängsvägen 23, 760 10 Bergshamra
E-POST: tommy.jeppsson@kkrva.se

PRENUMERATIONSÄRENDEN
OCH ADRESSÄNDRINGAR

Marie Brunnberg
MOBIL: 073-656 09 03
E-POST: admin@kkrva.se

KKrVAHT utges fyra gånger per år och prenumeration kan påbörjas när som helst under året. Prenumerationspriset per helår är 400 kronor (Sverige), 500 kronor (Europa), 600 kronor (övriga länder)
Bankgirokonto (pren): 760-1487

Lösnummer kostar 105 kronor, äldre nummer kostar 70 kronor och kan i mån av tillgång beställas från redaktionen. Avgift för porto tillkommer.

Kungl Krigsvetenskapsakademien
Teatergatan 3, 1 tr. 111 48 Stockholm
TFN: se resp person
FAX: 08-667 22 53
E-POST: info@kkrva.se
HEMSIDA: www.kkrva.se

AKADEMIENS VERKSAMHET,
HEMSIDA, LEDAMOTSÄRENDEN

Björn Anderson (för kontaktuppgifter se t h under rubrik ständig sekr)

LOKALBOKNINGAR, EKONOMI,
BELÖNINGAR, BIDRAG M M

Gunnar Magnusson (för kontaktuppgifter se t h under rubrik andre sekr)

AKADEMIENS ÄMBETSMÄN

Styresman
Viceamiral Frank Rosenius
Vallbacksvägen 9, 133 37 Saltsjöbaden
TFN: 08-748 93 20
MOBIL: 070-630 36 25
E-POST: frank.rosenius@swipnet.se

Andre styresman
Fil dr Gunilla Herolf
Drottninghamnsvägen 24, 131 46 Nacka
TFN: 070-896 05 29
E-POST: Gunilla@herolf.se

Ständig sekreterare
Generalmajor Björn Anderson
TFN: 076-760 96 40
Västra Finnbodavägen 7B 1 tr,
131 71 Nacka
E-POST: bjorn.anderson@kkrva.se
Skrivelser adresseras till sekreteraren

Andre sekreterare
Överstelöjtnant Gunnar Magnusson
TFN: 076-760 96 41
Lugnets allé 69, 120 67 Stockholm
E-POST: gunnar.magnusson@kkrva.se

Skattmästare
Direktör Gert Schyborger
Sommarvägen 12, 182 74 Stocksund
TFN: 08-755 90 21
E-POST: gert.schyborger@telia.com

AVDELNINGARNA

AVD I (LANTKRIGSVETENSKAP)

Ordförande:
Generalmajor Karlis Neretnieks
Skeppargatan 48, 6 tr, 114 58 Stockholm
TFN: 08-666 99 89
MOBIL: 0733-94 99 88
E-POST: karlis.n@telia.com

Sekreterare:
Forskare Niklas Wikström
Centralvägen 35, 183 57 Täby
TFN: 08-650 22 87
E-POST: niklas.wikstrom@fhs.se

AVD II (SJÖKRIGSVETENSKAP)

Ordförande:
Kommendör Bengt Lundgren
Starrängsringen 60, 115 50 Stockholm
TFN: 08-788 77 44
MOBIL: 076-626 02 80
E-POST: bengt.e.lundgren@hotmail.com

Sekreterare:
Överste Lars-Olof Corneliusson
Enstavägen 5, 187 35 Täby
TFN: 08-122 077 66
E-POST: larsolof.corneliusson@gmail.com

AVD III (LUFTKRIGSVETENSKAP)

Ordförande:
Generalmajor Bo Waldemarsson
Skogsmyragatan 4, 749 45 Enköping
TFN: 0171-44 17 23
MOBIL: 073-546 72 47
E-POST: bowald@telia.com

Sekreterare:
Överstelöjtnant Claes Bergström
Tallflyvägen 9, 313 50 Åled
TFN: 035-398 93
MOBIL: 070-818 83 93
E-POST: claes.bergstrom@hotmail.com

AVD IV (MILITÄRTEKNISK VETENSKAP)

Ordförande:
Överste Jan-Erik Lövgren
Starrängsringen 10, 115 50 Stockholm
MOBIL: 070-676 31 27
E-POST: familjen.lovgren@comhem.se

Sekreterare:
Tekn dr Magnus Ruding
Styrmansgatan 19, 114 54 Stockholm
TFN: 08-782 41 17
MOBIL: 070-682 41 17
E-POST: magnus.ruding@fmv.se

AVD V (ANNAN VETENSKAP AV BETYDELSE FÖR RIKETS SÄKERHET OCH FÖRSVAR)

Ordförande:
Generaldirektör Marie Hafström
Gårdsvägen 9, 182 75 Stocksund
MOBIL: 0708-553 441
E-POST: marie.hafstrom@hotmail.com

Sekreterare:
Chefsjurist Stefan Ryding-Berg
Tangoslingan 10, 196 37 Kungsängen
TFN: 08-788 80 94
E-POST: stefan.ryding-berg@telia.com

AVD VI (SÄKERHETSPOLITISK VETENSKAP)

Ordförande:
Ambassadör Mats Bergquist
Bergsgatan 16, 4 tr, 112 23 Stockholm
TFN: 08-651 60 64
MOBIL: 073-339 33 60
E-POST: mats.bergquist@lnu.se

Sekreterare:
Forskningsledare Niklas Granholm
FOI Försvarsanalys, 164 90 Stockholm
TFN: 08-555 038 36
MOBIL: 0709-27 73 70
E-POST: niklas.granholm@foi.se

Innehåll

Handlingar

Minnesord över bortgångna ledamöter 6
av Gunilla Herolf

Försvarets resa mot ett nytt försvarsbeslut – våga vara tydlig 11
Styresmannens tal vid högtidsdagen 2013
av Frank Rosenius

Ett innehållsrikt och framgångsrikt år 15
Kungl Krigsvetenskapsakademiens årsberättelse för 2013
av Björn Anderson

Allas vårt ansvar för en folkförankring 31
Tal vid Kungl Krigsvetenskapsakademiens 217:e högtidssammankomst
den 12 november 2013 av Göran Arrius

Multi-, tri- eller rent av åter bipolärt? 35
Det internationella systemet tjugofem år efter det kalla kriget
Årlig redovisning från KKrVA avd VI den 9 oktober 2013 av Mats Bergquist

Nettverksbasert krigføring for det 21. århundre 42
En løsning også på det nordiske forsvarsproblem?
Inträdesanförande i KkrVA avd I den 9 oktober 2013 by Sverre Diesen

Kungl Krigsvetenskapsakademiens tävlingsskrifter 2014 49

Tidskrift

Strid – en teoretisk analys 50
av Patrik Hulterström och Jerker Widén

Analys & perspektiv

Kulturanalys –Teori och tillämpning 74
av Erik Hedlund

The Myths of Cultural Awareness 90
Culture does not eat strategy for breakfast
by David Bergman

Interorganisatorisk samverkan 100
– en fallstudie av en extraordinär händelse
av Elias Ekenberg

Ett ynka kvalitetsförsvar utan hemvärn 115
av Olof Santesson

Kommentar till ”Akademisering på avvägar?” 118
av Stefan Axberg och Berndt Brehmer

”Natoflyg skjuter vi inte ner” 121
av Lennart Uller

Luftförsvarets utveckling på lång sikt (2) 129
av Claes Sundin

On the Proposed Zone in the Middle East 136
An area free of Weapons of Mass Destruction
by Jan Prawitz

Vett och vilja 167
av Bengt Gustafsson

”Damn if you do, damn if you don’t” 172
– USA och MENA-ländernas legitimitetsproblem
av Michael Sahlin

Litteratur

Att diskutera ledning systematiskt 176
av Olof Santesson

Flygvapnets högre chefer på plats i hyllan 179
av Olof Santesson

Stark truppinsats på Balkan – svagt regeringsstöd 181
av Carl Björeman

En existentialism för den sista människan 185
av Magnus Christiansson

Litteraturöversikt 188

Tibellska fonden

Akademiens grundare Gustaf Wilhelm af Tibell.

Kungl Krigsvetenskapsakademien grundades 1796 av generallöjtnanten, friherre Gustaf Wilhelm af Tibell. Akademiens ska, enligt sina stadgar, främja vetenskaper av betydelse för fäderneslandets försvar samt följa och bevaka forskning och utveckling av betydelse för rikets säkerhet och försvar. Akademiens vilja är att, som en oberoende institution, bidra till och delta i försvars- och säkerhetsdebatten.

Den 12 november 2012 har Akademien antagit föreskrifter för en nyinrättad fond, Tibellska fonden. Ändamålet med fonden är att stödja Akademiens verksamhet som ett vetenskapligt instrument inom säkerhets- och försvarsområdet.

Kungl Krigsvetenskapsakademien tar tacksamt emot bidrag till den Tibellska fonden. Gåvor kan ges i form av kontanta medel, värdepapper m m från enskilda och juridiska personer. För detta ändamål ska fondens bankgiro användas:

111-3075

Kungl Krigsvetenskapsakademien framför sitt varma tack till årets bidragsgivare

Björn Anderson
Holger Bjärnlid
Carl Björeman
Jan Blomqvist
Ingvar Ehrling
Christer Ekberg
Rolf Ekéus
Kerstin Fredga
Marie Hafström
Per-Olof Hallqvist
Bo Huldt
Sven-Olof Hökborg
Thomas Hörberg
Inge Jonsson
Urban Jonsson
Erik Krönmark
Egon Linderoth
Sven-Christer Nilsson
Erik Norberg
Gunnar Nordbeck
Magnus Ranstorp
Erik Rossander
Thomas Roth
Magnus Ruding
Olof Santesson
Gert Schyborger
Owe Wagermark
Björn von Sydow
Dov Zakheim

Minnesord över bortgångna ledamöter

av Gunilla Herolf

SEDAN FÖRRA HÖGTIDSSAMMANKOMSTEN har nio medlemmar avlidit. Jag kommer nu att kort belysa deras gärningar.

Avdelningen för lantkrigsvetenskap

Generalmajor LARS ANDERSSON avled den 17 december 2012. Han sörjs närmast av makan Ulla-Britt och barnen Mikael och Gunilla med familjer.

Lars Andersson, ofta kallad Laban, föddes år 1936 i Vetlanda. Han utbildade sig först till banktjänsteman men sadlade om efter värnplikten och tog sedan studentexamen vid Försvarets Läroverk i Uppsala 1961. Därefter följde officersexamen 1962. Han utnämndes till major 1973, överste 1983 och generalmajor 1989.

Lars Andersson utnämndes 1981 till bataljonschef vid Livregementets grenadjärer och blev som överste år 1983 chef för Livregementets husarer. Han hade också flera befattningar vid Arméstaben, bl a blev han som överste 1. 1985 utnämnd till chef för Arméstabens Sektion 2. Som generalmajor var han chef för FMV:s huvudavdelning för gemensamma fackfrågor i Karlstad. Från 1993 var han operationsledare och stf chef för operationsledningen i Högkvarteret. Han var också Försvarsmaktens representant i Sprängämnesinspektionens styrelse.

Lars Andersson var en erkänd yrkesman som rönte stor uppskattning, såväl inom som utanför arbetslivet. Bred kompetens och arbetsförmåga kombinerades hos honom med ett jordnära och pragmatiskt förhållningssätt, alltid spetsat med en god portion humor. Under fritiden var sport och friluftsliv stora intressen. I sin ungdom hade han varit aktiv i ishockey och fotboll och senare blev golf ett stort intresse, gemensamt med hustrun Ulla-Britt. Han var också ordförande i Åkersberga golfklubb. I akademien var han en mycket uppskattad sekreterare under åren 1996 till 2004.

Lars Andersson invaldes i avdelning I år 1990.

Avdelningen för sjökrigsvetenskap

Konteramiral BENGT RASIN avled den 2 januari 2013. Han sörjs närmast av sönerna Bengt och Lars med familjer.

Bengt Rasin föddes år 1922 i Göteborg som son till överlärare Hjalmar Larsson och hans hustru Elsa. Han fullgjorde värnplikten som officersaspirant vid flottan och avlade examen vid Kungl Sjökrigsskolan 1944 som en av de främsta i sin kurs. I oktober samma år embarkerade han ubåten *Svärdfisken* – en tjänstgöring som vid den tiden medförde avsevärda risker.

1953 blev Bengt Rasin fartygschef på ubåten *Sjöborren* och 1961 fick han möjligheten att vidareutbilda sig vid Royal Naval Staff College i Greenwich, Storbritannien. Han innehade sedan en rad chefsbefattningar innan han 1977 blev konteramiral och chef för Kustflottan. Efter tre år utnämndes han till chef för Västkustens Marinkommando och 1983 till Militärbefälhavare för Västra Militärområdet med placering i Skövde, vilken blev hans sista befattning.

Bengt Rasins stora intresse för de marina frågorna följde honom under hela livet. Han var medlem i och även ordförande för Kungl. Örlogsmannasällskapet. Han var också engagerad i och Inspector för föreningar för reservofficerare liksom också ordförande i organisationskommittén för Tall Ships Race år 1986, då Göteborg var slutmål.

Segling var det stora intresset också inom familjen, då på den egna segelbåten. Tillsammans med sin hustru Gunnel skapade Bengt Rasin en stor vänkrets. I vida kretsar framstod han som den borne gentlemannen, en lyssnande, klok och ödmjuk person.

Bengt Rasin invaldes i avdelning II år 1978.

Avdelningen för luftkrigsvetenskap

Generallöjtnant NILS PERSONNE avled den 26 augusti 2013. Han sörjs närmast av makan Karin samt sönerna Anders och Bo med familjer.

Nils Personne föddes i Örebro år 1918 som son till gymnastikdirektör, kapten Birger Personne och hans maka Rut. Han blev fänrik vid flygvapnet 1940 och major 1951. 1953 drabbades han svårt av det årets polioepidemi men lyckades trots detta komma tillbaka som pilot. Som överstelöjtnant var han under åren 1956–59 lärare vid Försvarshögskolan. 1959 utnämndes han till överste och chef för F11, Södermanlands flygflottilj i Nyköping, och 1966 till chef för Fjärde flygeskadern. Samma år blev han också generalmajor och stabschef vid milostaben Övre Norrland.1972 utnämndes han till generallöjtnant och militärbefälhavare för Övre Norrland, och den sista befattningen var som militärbefälhavare för Västra militärområdet 1976–1980.

Hög arbetsmoral, kunskap och gott omdöme karakteriserade Nils Personnes chefskap, men också humor, och från sin tid i Boden berättade han gärna om episoden då han badade bastu tillsammans med Warszawapaktens ÖB, marskalken Kulikov.

Nils Personne blev en aktiv pensionär. Han var en av initiativtagarna till att skapa F11:s flygmuseum i Nyköping, han arbetade inom Nyge Aero för att bygga upp målflyget för försvaret och han var ordförande i Svensk Flyghistorisk Förening (SFF). Men han kopplade också av, speciellt vid familjens torp i Sörmland med promenader, gärna med svampplockning.

Nils Personne invaldes i avdelning III 1963

Generalmajor och generaldirektör SVEN-OLOF OLIN avled den 9 oktober 2013. Han sörjs närmast av makan Marianne samt barnen Anders, Elisabeth och Magnus med familjer.

Sven-Olof Olin föddes 1920 i Göteborg som son till sjökapten Sven Olin och hans maka Anna. 1942 blev han officer vid flygvapnet, 1944 löjtnant och 1949 kapten. Bland annat flög han det omdiskuterade flygplanet B16 Caproni, delvis en träkonstruktion. 1953 utnämndes han till divisionschef och senare flygchef vid F17 i Kallinge. Intresset för teknik, bl a var han

provflygare, ledde honom i riktning mot materielsidan, och 1959 blev han som överstelöjtnant chef för Flygförvaltningens Försökscentral, Malmslätt. 1968, som generalmajor, blev Sven-Olof Olin chef för FMV:s huvudavdelning för flygmateriel. Det här var den tid då Viggen utvecklades och levererades och beslutet togs att utveckla Gripen. Sven-Olof Olin var också den som under denna tid höll i de viktiga kontakterna med USA. 1980 utnämndes han till krigsmaterielinspektör, och hans sista post, mellan 1981 och 1986, var som generaldirektör för Flygtekniska försöksanstalten.

Sven-Olof Olin var en mycket omtyckt person. Han hade goda kontakter med politiker och leverantörer och med andra inom försvaret, inte minst den egna personalen. Han hade ett rättframt och samtidigt vänligt sätt och var en lyssnande person.

Segling var ett stort intresse för honom sedan ungdomen. Han tävlade i havskappsegling och man seglade också inom familjen. Ett annat intresse var jakt, speciellt älgjakt.

Sven-Olof Olin invaldes i avdelning III 1974

Avdelningen för militärteknisk vetenskap

Överingenjör CARL GUSTAV JENNERGREN avled den 8 januari 2013. Närmast sörjande är barnen Eva, Ulrika och Bengt med familjer.

Carl Gustav Jennergren föddes år 1918 i Norrköping som son till överlärare Simon Jönsson och hans maka Gerda. Han blev reservofficer vid Livgrenadjärregementet 1941 och tjänstgjorde som löjtnant i reserven 1943–47. Från 1943 var han också forskningsassistent och från 1945 föreståndare vid Militärfysiska institutet. Forskningen som gällde sprängämnen ledde till fil lic-examen 1947. Han fortsatte sedan vid FOA, och den sista befattningen, mellan 1974 och 1980, var som chef för huvudavdelning 1.

Carl Gustav Jennergren spelade en central roll när det gällde FOA:s uppgift som rådgivare till den militära ledningen. Under 50- och 60-talen gällde analysen bl a en eventuell roll för svenska kärnvapen. Senare tillkom en rad andra frågor. För honom var det viktigt att bredda kompetensen, och han rekryterade personer från en rad områden för att genom dialog mellan dem utveckla analysen om Sveriges försvar. Också de etiska frågorna var viktiga för honom.

Carl Gustav Jennergren hade i sin ungdom valt mellan sina två intressen, fysiken och musiken. Efter pensioneringen återvände han till den senare och deltog som violinist i flera kammarmusikorkestrar. I hela sitt liv var han intresserad av att lära sig nya saker: hans sista stora intresse var att studera hur hjärnan fungerade.

Carl Gustav Jennergren invaldes i avdelning IV år 1964.

Professor och generaldirektör CARL-OLOF TERNRYD avled den 8 juli 2013. Närmast sörjande är systern Ulla och syskonbarn.

Carl-Olof Ternryd föddes 1928 i Moheda som son till hemmansägare Emil Carlsson och hans maka Stina. 1953 blev han civilingenjör vid Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm, 1971 Tekn lic och 1981 Tekn dr honoris causa. Carl-Olof Ternryd hade en mycket framgångsrik karriär på flera olika områden. 1978 blev han generaldirektör vid Statens vägverk, där en av hans stora insatser blev den snabba återuppbyggnaden av Tjörnbroarna efter olyckan då de blev påseglade. Mellan 1982 och 1988 var han generaldirektör vid Försvarets materi-

elverk och 1988 blev han adjungerad professor vid KTH.

Carl-Olof Ternryd var Kungliga Krigsvetenskapsakademiens styresman mellan 1991 och 1996. Han var en aktiv och beslutsför styresman som ledde arbetet med effektivitet och energi men också med en god portion humor. Han utvecklade samarbetet med Ingenjörsvetenskapsakademien och gjorde akademien till en drivande part i försvarsdebatten. En speciell höjdpunkt under hans styresmannaperiod var akademiens 200-årsjubileum, som firades med en rad symposier.

Carl-Olof Ternryd var inte bara en skicklig ämbetsman, han vårdade sig också om den personliga vänskapen. I hans ledarskap intog ordet omtanke en central plats. Långt efter avgången från posten som styresman var akademien central för honom och tillsammans med makan Carola deltog han så gott som alltid vid högtidssammankomsterna.

Carl Olof Ternryd invaldes i avdelning IV år 1985.

Kommendören av 1. graden, STEN-BÖRJE NILSSON avled den 21 september 2013. Närmast sörjande är livskamraten Brita samt barnen Maud och Bertil med familjer.

Sten-Börje Nilsson föddes år 1921 i Sölvesborg som son till verkmästaren Ernst Nilsson och hans maka Ester. 1945 utnämndes han till fänrik i flottan. Mellan 1952 och 1955 genomgick han två av Sjökrigshögskolans kurser och var också lärare vid skolan. 1963 utnämndes han till kommendörkapten och 1970 till kommendör av 1. graden.

Genom tjänstgöring på jagaren *Halland* fick han erfarenhet av hur den nya tekniken fungerade i verkligheten och han kom snart att bli en expert på ny teknik inom den dåvarande Kungl Marinförvaltningen.

Sten-Börje Nilsson var också huvudsekreterare i 1968 års materielanskaffningsutredning (UMA) och mellan 1970 och 1981 chef för huvudavdelningen för marinmateriel vid FMV. Under den tiden ägde ett generationsskifte rum inom den marina vapentekniken med t ex ERSTA-systemet och den svenska Robot 15. Han var en rakryggad, tydlig och krävande chef kombinerat med ett stort personligt intresse och omsorg om medarbetarna.

Sten-Börje Nilsson var en stor älskare av allt franskt och arbetade efter pensioneringen som rådgivare till flera franska företag. Han talade flytande franska, läste regelbundet franska tidningar, såg fransk TV och tillbringade varje år en tid i Antibes. Men han hade också ett sommarhus på Dalarö där han i trädgården och i huset fick utlopp för sina praktiska intressen.

Sten Nilsson invaldes i avdelning IV år 1972.

Avdelningen för annan vetenskap av betydelse för totalförsvaret

Medicinalrådet PER KULLING avled den 29 maj 2013. Närmast sörjande är makan Marianne och döttrarna Ulrika, Helena och Lotta med familjer.

Per Kulling, kallad Pelle, föddes år 1944 i Västervik som son till lektor Jakob Kulling och hans maka Märta och kom att växa upp i Bromma. Efter medicinstudier vid Karolinska Institutet och specialistutbildning arbetade han som narkos- och intensivvårdsläkare och blev 1970 medicine licentiat. Från KI rekryterades han till Giftinformationscentralen, där han 1982 fick en överläkartjänst och verkade i närmare 20 år. Här kom han att spela en exceptionell roll i den utveckling som GIC genomgick. Samtidigt deltog han i den Ka-

tastrofmedicinska organisationskommittén (Komedo). Han organiserade också ett omfattande stöd till giftinformationscentraler i de baltiska staterna och var styrelseledamot i den europeiska föreningen för klinisk toxikologi.

1999 började Pelle Kulling en ny bana då han anställdes vid Socialstyrelsens krisberedskapsenhet. Som medicinalråd och chef för enheten lade han ner ett stort arbete med att koordinera den svenska insatsen i samband med tsunamikatastrofen. 2008–10 var han också för Socialstyrelsens räkning förordnad vid Europeiska Kommissionen i Luxemburg.

Pelle Kulling, en begåvad, varm och generös person, förolyckades mitt i ett aktivt liv med intressen som släktforskning och golf, arbetet inom Krigsvetenskapsakademien, där han var engagerad för en rad uppgifter, och inte minst en god samvaro med vänner och familj.

Pelle Kulling invaldes i avdelning V år 2003.

Avdelningen för säkerhetspolitik

Professor KRISTER WAHLBÄCK avled den 26 juli 2013. Närmast sörjande är brodern Magnus med söner och deras familjer samt svägerskan Lena.

Krister Wahlbäck föddes i Stockholm 1937 som son till landshövding Martin Wahlbäck och hans maka Elisabeth. Han blev fil dr 1965, vid 28 års ålder, på en avhandling om Finlandsfrågan i svensk politik 1939–40. Finland kom sedan att bli ett genomgående tema i hans akademiska arbete, den senaste studien utgiven så nyligen som 2011.

1976 anställdes Krister Wahlbäck vid UD som säkerhetspolitisk expert och under 1980- och -90-talen var han posterad i London och därefter, som minister, i Helsingfors. 1992–1994 var han chef för den säkerhetspolitiska analysgruppen under Carl Bildts tid som statsminister. 1989–2004 var han, vid sidan av arbetet vid UD, professor vid Umeå Universitet.

I sin blogg skrev utrikesminister Carl Bildt bl a följande: ”När Krister Wahlbäck nu gått ur tiden har vårt land mist sin i vår tid bästa kännare inte bara av Finland utan också sin kanske kunnigaste expert på hur Nordens säkerhetspolitiska mönster och relationer utvecklats under halvseklet sedan det andra världskrigets slut.

Men Krister kommer inte att minnas enbart som den eminent kunnige akademikern. Han hade också en strålande humor och ett rasande gott minne, och en kväll med honom var alltid underhållning i den högre skolan av skratt, kritik, ironi och djup bildning.”

Krister Wahlbäck invaldes i avdelning VI år 1977.

Nio goda kamrater och framstående ledamöter har lämnat vår krets. Vi saknar dem och tänker på deras anhöriga. Genom sina gärningar har de i hög grad levt upp till Krigsvetenskapsakademiens motto: Fäderneslandets försvar – Mod och kunskaper

Författaren är fil dr och andre styresman i KKrVA.

Försvarets resa mot ett nytt försvarsbeslut – våga vara tydlig

Styresmannens tal vid högtidsdagen 2013
av Frank Rosenius

FÖR ATT DISKUTERA framtidens försvar bli utgångspunkten läget idag. När jag summerar debatten det senaste året blir slutsatsen att Försvarsmakten, medierna och vår akademi anser att det inte råder balans mellan mål och resurser. Diskussionen kring ”enveckasförsvaret” har tydliggjort de begränsningar som finns att kunna försvara hela landet.

Den parlamentariskt sammansatta försvarsberedningen har lämnat sin första rapport i juni i år. Denna säkerhetspolitiska rapport rekommenderar regeringen att fortsätta på den väg som lagts fast i 2009 års försvarsbeslut. Det kommer att vara intressant att läsa nästa rapport och se om den tar itu med den bristande balansen mellan mål och medel. Försvarsmakten har därefter – den 1 oktober – presenterat sin syn på morgondagens försvar i den s k perspektivplanen. Försvarets slutsats är att med nuvarande inriktning får vi inte ens ett enveckasförsvar.

Jag kan konstatera att det råder oenighet mellan regering och försvarsmakt kring centrala frågor rörande försvarets utveckling. Positionerna verkar vara låsta. Jag anser detta vara djupt olyckligt. Det polariserar försvarsdebatten och skapar osäkerhet hos våra grannländer.

Både regeringen och försvaret är naturligtvis väl medvetna om problematiken men har ännu inte lyckats hitta den kod som kan öppna upp det låsta läget.

Under en 20-årsperiod har vi i Sverige försökt anpassa försvaret till den helt nya situation som uppstod efter murens fall. Men det har varit en resa där utvecklingen sällan följt prognoserna, när det gäller vare sig omvärlden eller försvarets egna planeringsförutsättningar. När jag summerar dessa tjugo år kommer jag till slutsatsen att vi försökt skapa något nytt men i flera avseenden gjort detta i den gamla kostymen. Vi talar fortfarande om att försvara hela landet men klarar bara ett litet område. Vi talar om ”här och nu” men saknar slagkraft.

För att förstå den komplexa materian som försvarspolitiken utgör bör man beakta vad som styr beslutsfattandet. På den politiska sidan ser man försvaret som en effektiv kravmaskin som främst styrs genom budgeten. Lägg därtill att, även när angelägna behov står för dörren, regeringen inte vill acceptera nödvändigheten av full kostnadsteckning. Sammantaget har detta lett till att den politiska styrningen blir vag när det gäller uppgifter, men detaljrik när det kommer till budgetfrågor.

Försvarsmakten å sin sida är en organisation som under de senaste 40 åren i princip varit under ständig reducering. Detta leder naturligen till att man vid de återkom-

mande försvarsbesluten försöker bevara så mycket som möjligt av det man redan har. Detta begränsar utrymmet för förnyelse och riskerar ett konservativt tänkande.

Min rekommendation är att riksdag och regering formulerar uppgiften med ökad detaljeringsgrad och begränsad till det ekonomiskt möjliga. Detta innebär att den politiska nivån då också måste tydligare formulera vilken säkerhet man eftersträvar och den risktagning man kan acceptera.

För försvaret ligger utmaningen i hitta en struktur som optimeras mot de mer begränsade strategiska mål som har blivit en följd av det nya säkerhetspolitiska läget efter det kalla krigets slut.

Jag menar att både regering och försvarsmakt måste komma bort från det gamla invasionsförsvarets språkbruk och våga diskutera det nya läget mera förutsättningslöst.

Kärnfrågan för hur försvaret skall organiseras och utvecklas är – vad menar försvarsberedningen när den säger att ”vi ska kunna försvara Sverige mot incidenter och väpnat angrepp” eller, som försvarsministern uttryckt sig, ”försvara hela landet”. Försvarsberedningen utvecklar inte vad man menar med väpnat angrepp. Man talar om att vi i det kortare perspektivet kan bli utsatta för kriser som inbegriper militära maktmedel och på längre sikt kan militära angreppshot aldrig uteslutas. Skillnaderna i krav på Försvarsmakten är betydande mellan de kortsiktiga och långsiktiga kraven.

Vi måste då beakta att innebörden i begreppet ”väpnat angrepp” har förändrats efter det kalla kriget. Vi ser i dagsläget ingen säkerhetspolitisk utveckling som inom överskådlig tid kan leda till militär invasion av Sverige. Vad är det då för typ av angrepp försvaret skall planera för? Vi måste ta hänsyn till att vi nu ingår i EU, har Nato runt omkring oss och att vi avgivit en solidaritetsförklaring. Vi har vidare fördelen av att Norge koncentrerar sitt försvar till sitt nordområde. Lägg därutöver till att Finland har ett omfattande territoriellt inriktat försvar.

Allt detta måste vägas in när vi skall beskriva försvarets uppgifter. Jag tolkar försvarsberedningens rapport så att det är risken för kriser och konflikter i Baltikum och näraliggande delar av Östersjön som ger den geografiska dimensionen hur vi bör se på uppgiften. I söder, väster och norr har vi starka Natostater och i nordost Finland, som tillsammans gör dessa väderstreck mindre komplicerade från försvarssynpunkt.

Den andra dimensionen i uppgiften att möta ett militärt angrepp berör ambitionsnivån för svenskt försvar. Försvarsberedningen är här både specifik men också undvikande.

När det gäller kraven på beredskap behandlar försvarsberedningen frågan utifrån två aspekter. Man anser att risken för militära incidenter i vårt eget närområde nu är påtaglig vilket kräver hög beredskap. Det är en klar ambitionshöjning jämfört med idag. Samtidigt förutser beredningen färre internationella insatser vilket till dags dato har ställt höga krav på beredskap. Då hög beredskap är en starkt kostnadsdrivande faktor i militära sammanhang, bör man i den fortsatta beredningen identifiera de förband där beredskapen kan sänkas respektive måste höjas. Särskilt intressant blir en sådan analys, då det ofta är helt olika typer av uppgifter som skall lösas vid internationella insatser respektive incidentinsatser kring våra gränser.

Ett område som försvarsberedningen bara berör ytligt är den långsiktiga ambitionsnivån för vårt försvar. Man anger att de förmågor som behövs måste ha ett långsik-

tigt perspektiv. Eftersom beredningen är så tydlig med att vi inte skall åta oss försvarsförpliktelser, d v s inte gå med i Nato, har jag svårt att se någon annan struktur för Försvarsmakten än att vi har en komplett verktygslåda av försvarsförmågor.

Ett bra exempel på detta är Gotland. Om vi inte har snabb tillgång till stridskrafter vid en militär kris i Baltikum, som kan hindra kränkningar i luften, på havet och på marken, blir signalen att vi lämnar Gotland åt andra att bestämma. Vi skapar då ett vakuum och kan inte hjälpa till att stabilisera en orolig utveckling.

För att återgå till grundfrågan – vad är den sammantagna innebörden i att kunna försvara oss mot ett väpnat angrepp? Jag anser att den militära ambitionsnivån nu har begränsats till att ha en sådan kvalitet och kvantitet att vi bara kan störa en angripare från att snabbt få kontroll över för honom vitala områden.

Detta är en långt lägre ambitionsnivå än under det kalla krigets dagar. I det säkerhetspolitiska perspektivet tolkar jag uppgiften så att vi skall ha en sådan uthållighet att andra kan hinna komma till vår hjälp. Problemet är att vi inte vet vem som kommer och med vad. Min slutsats är därför att vi idag inte har de militära förutsättningarna för att säga att vi kan försvara hela landet.

Jag har här pekat på några områden där regeringen tydligare bör precisera vad man vill, för att ge Försvarsmakten mer konkret vägledning. Allt syftande till att få en enklare kommunikation kring mål och medel.

Fyra månader efter att försvarsberedningen lämnade sin rapport ger Försvarsmakten sin syn på det framtida försvaret. Man är dock återhållsam kring sina framtidsalternativ och undviker detaljerade ställningstaganden. Självfallet blir ekonomin huvudfrågan kring hur det framtida försvaret skall utformas. I perspektivplanen som lämnades till regeringen den 1 oktober fanns dock inget utrymme att diskutera annat än ett försvar med dagens ekonomi prolongerad ytterligare ett antal år. Med den utgångspunkten är försvarsmaktens slutsats tydlig – det finns inga möjligheter att uppfylla målen i 2009 års försvarsbeslut. Av det skälet begär man nya direktiv.

Men försvarets framtid kan inte ses i enbart svart eller vitt. På varje ekonomisk nivå kan man naturligtvis skapa en försvarsmakt. Frågan är bara vilken. Försvaret har här valt att som sammanfattande slutsatser endast ge allmängiltiga rekommendationer som nog alla kan ställa upp på. Honnörsorden är bl a kvalitet före kvantitet och balans mellan uppgifter och resurser.

Med hänsyn till försvarets syn på de allvarliga obalanser som finns mellan uppgifter och resurser, hade jag förväntat mig att man skulle utnyttjat möjligheten att vara mer konkret inom strategiskt viktiga områden. Jag tänker främst på de nya militärstrategiska förutsättningarna, på paradigmskiftet inom krigskonsten och ekonomin.

När det gäller de säkerhetspolitiska utmaningarna tolkar jag både försvarsberedningens och Försvarsmaktens underlag som att risken för militära konflikter kan sägas vara helt koncentrerade till Östersjöområdet. Mot den bakgrunden blir en av huvudfrågorna för Försvarsmakten att utveckla avvägningen mellan resurser för militär krishantering med väpnade inslag och en mer allvarlig konflikt som har sitt ursprung i Baltikum. Jag utläser av perspektivplanen att det framtida försvaret kommer att framstå som en mycket ihålig Schweitzerost. Frågan uppstår då vad som skall prioriteras. Det hade varit intressant att ta del av hur försvarsmakten ser på den-

na fråga. När Försvarsmakten drar osthyveln, var kommer då hålen att hamna?

Med hänsyn till hur militära konflikter kan beröra Sverige, hamnar Gotland snabbt i fokus. Jag saknar ett resonemang kring denna särskilda problematik i försvarets perspektivplan. Jag anser att vi här måste ha en uttalad strategi. De ekonomiska utmaningarna att åter etablera permanent försvarsnärvaro på Gotland är säkert avskräckande. Men andra vägar bör prövas. Ett alternativ kan vara att skapa ett rotationssystem där vi återkommande och i perioder övar militärt över, kring och på Gotland. Utnyttja de koncept och erfarenheter vi har från Afghanistan, Adenviken och Libyen med expeditionära insatser.

Perspektivplanen berör ingående den tekniska utvecklingen. Enligt min mening innebär utvecklingen mer än en normal evolution. Vi står inför ett paradigmskifte motsvarande det som skedde när pansar och flyg utvecklades efter första världskriget och robotarna under senare delen av 1900-talet. Nu kommer lättrörliga och fjärrstyrda sensor- och vapensystem som kan verka på stora avstånd. De ger möjlighet att utveckla extremt rörliga förband med stor slagkraft. De är dessutom mycket personalsnåla förband.

Detta leder till betydelsefulla frågor kring det framtida slagfältet – bl a avvägningen mellan rörlighet och skydd. Framtidens stridsfält karaktäriseras av lättrörliga förband vilkas syfte är att vara först på plats för att ta nyckelterräng. Försvararen skall ställas inför fullbordat faktum. Försvararens motdrag måste enligt min uppfattning vara att ha tillgång till minst lika rörliga förband som angriparen.

I försvarets perspektivplan kommer man dock till en annan slutsats, nämligen att ”bekämpningsförmågan kan vara högre prioriterad än rörlighet”. Jag uppfattar ställningstagandet som att Försvarsmakten behåller mycket av det gamla invasionsförsvaret även i det framtida försvaret. Jag hade förväntat mig en mera lättrörlig struktur givet försvarets egen analys och att vi har så få förband.

Som jag tidigare framfört är det en utmaning att förnya i en krympande ekonomi. En prolongerad ekonomi betyder i verkligheten en urholkning av försvarsramen med 3-4 % om året med hänsyn till att försvarsmateriel ökar mer i pris jämfört med normala prisindex. Jag anser att försvaret tydligare borde ha lyft denna fundamentala fråga till regeringen att ta ställning till. Den bistra sanningen är att litet eller ens något av vad försvaret tror sig kunna genomföra som reell utveckling under nästa försvarsbeslutsperiod kommer att kunna genomföras utan ett relevant försvarsprisindex.

Med strategiska analyser av det slag jag gett exempel på, bör försvaret ta initiativet i den debatt som nu följer av att man efterfrågat en ny inriktning.

Både försvarsberedningens rapport och försvarets långsiktiga planeringsunderlag utgör de inledande stegen i en lång process innan riksdagen slutligen kommer till ett beslut. Jag anser att vår akademi bör fortsätta vara delaktig i denna process. Mot denna bakgrund kommer Krigsvetenskapsakademien att genomföra driva projekt relaterade till kommande försvarsbeslut. I maj nästa år genomför vi en stor internationell konferens kring ämnet ”Militärt tänkande i 21:a århundradet”. Vidare påbörjar vi ett flerårigt vetenskapligt projekt inom området framtida krig – vilka försvarsåtgärder kommer att krävas. Vi kommer även att analysera samhällets beredskap mot kriser, allt från cyberhot till behovet av frivilliga insatser vid naturkatastrofer.

Författaren är viceamiral och KKrVA:s Styresman.

Ett innehållsrikt och framgångsrikt år

Kungl Krigsvetenskapsakademiens årsberättelse för 2013

av Björn Anderson

KUNGL KRIGSVETENSKAPSAKADEMIENS 217:e verksamhetsår har varit innehållsrikt och inte minst framgångsrikt. Akademien har i år fått ett genomslag i försvarsdebatten som den inte haft på länge, om än någonsin. Flera ledamöter uppträder numera som ledamöter av akademien när de publicerar sig och deltar i seminarier och debatter. Akademiens skrifter har blivit efterfrågade, de citeras på ledarsidor och följs upp genom intervjuer i press och TV, inte bara i Sverige. Akademiens ambition att ses som en oberoende aktör som behandlar dagsaktuella och framåtriktade frågor är på väg att uppfyllas. Många börjar få en annan syn på akademien än tidigare. Synsättet att vi gräver ner oss i det förgångna är på väg att suddas ut.

När akademien uppträder eller publicerar sig kan man få uppfattningen att det är akademien som talar och som framför en akademiståndpunkt. För allom är den publicitet akademien därigenom får inte bara av godo. På vilket sätt kan detta vara negativt? Ett skäl är att man inte delar det som framställs och därför inte vill kännas vid det som sägs. Ett annat är att man tillhör en organisation som för en helt annan åsikt, varför kopplingen till akademien kan vara obekväm.

Stämmer det att akademien framför egna åsikter? Svaret är nej. Akademien har ingen agenda för vad som ska tyckas i sak. Ej heller fattas några akademibeslut för vad som ska sägas och publiceras. Akademien uttrycker aldrig någon ståndpunkt som ska gälla för hela akademien.

Akademien är dess ledamöter. Enskilt har ledamöterna olika bakgrund, olika kompetenser och självklart differentierade åsikter. Akademien varken vill eller kan samla sina ledamöter till en gemensam ståndpunkt. Däremot kan akademien initiera olika arbeten utifrån vad som kan anses vara relevant inom akademiens uppdrag; att stödja forskning och utveckling inom det säkerhets- och försvarspolitiska området. Utifrån detta ska man se akademien som en arena från vilken ledamöterna kan utföra arbeten och uttrycka åsikter. Även enskilda initiativ uppmuntras, för akademien ska präglas av hög integritet och högt i tak. Sålunda, bakom varje akademiprodukt står alltid en enskild ledamot eller en grupp av ledamöter. Produktens kvalitet är vad de förmår att prestera och vill framställa. Det är utifrån detta åtminstone vi ledamöter har att förhålla oss till.

Hur har då detta verksamhetsår gestaltat sig som kan ha väckt känslor?

Året inleddes med att projektet ”*Svensk säkerhet efter 2014*” publicerade sin rapport i form av boken ”*För Sveriges säkerhet*”. Det var ett projekt som haft till upp-

gift att belysa försvarspolitiska utmaningar inför försvarsbeslutet 2015. Boken är riktad till beslutsfattare, media och försvarsintresserad allmänhet. Den har rönt stor uppmärksamhet eftersom den både utgör ett uppslagsverk och gör fördjupningar i ett antal intressanta frågeställningar. Bland annat beskriver den tydligt de problem vårt militära försvar brottas med; personalförsörjningen, materiella luckor i organisationen, oövade förband, behov på sikt av ökade anslag för materielomsättning m m.

Projektledningen, ledamöterna Göran Larsbrink och Sven-Christer Nilsson, presenterar boken "För Sveriges säkerhet". Foto: Björn Anderson

Detta projekt följdes sedan upp i årets vintersymposium, vilket behandlade vad svenskt försvar kan förmå i en krissituation i värt närområde. Evenemanget genomfördes under rubriken *Framtidens försvar – kan vi försvara Sverige en vecka?"*. Symposiet var välbesökt, inte minst mot bakgrund av att överbefälhavaren tidigare myntat begreppet "*Enveckasförsvaret*".

Ansvariga för symposiet var en gemensam arbetsgrupp ur akademiens försvarsgrensvisa avdelningar under ledning av ledamoten *Bo Waldemarsson*. På ett pedagogiskt sätt påvisade gruppen det operativa dilemma försvaret och rikets ledning kan stå inför om det uppstår en militär konflikt i närområdet. Bakgrunden är att försvaret numera vare sig är dimensionerat eller utformat för att försvara det egna territoriet. I de flesta situationer torde hjälp utifrån behövas, en hjälp som också behöver förberedas redan idag.

Gruppens framförande kvitterades med positiva uttalanden från närvarande publik. Bland annat uttryckte en av de riksdagsledamöter som fanns på plats att han aldrig fått en så klar och bra redovisning under sin tid i försvarsutskottet.

Vid ordinarie akademisammankomst i mars tog den ryske chefen för Carnegie Moscow Center, Dr *Dmitri Trenin* sitt inträde i akademien. Han är den förste kallade ledamoten från Ryssland sedan slutet av 1800-talet.

Akademien har sedan länge haft en brist på kompetens från länder i öst. Förutom språksvårigheter har naturligtvis det slutna kommunistiska systemet varit en orsak. Nu är dock Trenin kallad som ledamot och han tog sitt inträde med ett anförande om "*Russia and the Rise of Asia*". Sammantaget gav han en bild av en global geopolitisk tyngdpunktsförskjutning i riktning Asien, vilket har ökat Moskvas fokus i samma riktning. Ett intressant och väl framfört anförande, varför vi hoppas att han vid nästa tillfälle kan ge det ryska perspektivet på Norden och i synnerhet Sverige.

Dr Dmitri Trenin.

Ett par månader senare, närmare bestämt den 15 maj, var det dags för småstats-

projektets slutredovisning. Även det skedde genom en bokrelease.

”På egen hand eller tillsammans?” är det centrala temat för boken och för det projekt som påbörjades redan 2008. Samtidigt uttrycker bokens undertitel, *”Sverige i det nya Europa”*, att Sverige befinner sig i en föränderlig miljö.

I projektet har alla avdelningar medverkat under ledning av ledamöterna *Gunilla Herolf* och *Bo Huldt*. De har analyserat frågeställningen utifrån vår skiftande omgivning, våra egna resurser och sårbarheter, värderingar, mål och ambitioner samt vår framtida väg i en snårig säkerhetspolitisk miljö? Slutsatsen de kom fram till är både logisk och enkel och heller inte kontroversiell. *”Tillsammans”* är den väg Sverige bör ta i en alltmer globaliserad värld. Det slår även nuvarande försvarsberedning fast.

Under sommaren har akademien tillsammans med Allmänna försvarsföreningen och Försvarsutbildarna startat ett landsomfattande försvarsupplysningsprojekt, under benämningen Försvarsforum. Syftet är att sprida kunskap om vårt försvar och dess framtid. Med början i Almedalen i Visby har under hösten seminarier genomförts i Sundsvall, Malmö, Trollhättan, Boden, Kalmar, Östersund, Lund, Göteborg och Stockholm. För 2014 finns ett femtontal orter i planeringen. Målsättningen är att nå en försvarsintresserad allmänhet och inte minst yngre personer. Föredragande är ledamöter ur akademien. I efterföljande debatt deltar de tillsammans med riksdagsledamöter ur regionen. Intresset har varit bra, exempelvis var det cirka 200 personer i publiken i Malmö.

På försommaren presenterade försvarsberedningen sin säkerhetspolitiska rapport ”*Vägval i en globaliserad värld*” i vilken beredningen anser det försvar som riksdagens beslutade 2009 fortfarande vara giltigt. Beredningen förutsätter också ett utvecklat internationellt samarbete, samtidigt som den utan djupare analys slår fast att ett Natomedlemskap inte är aktuellt. Mot bakgrund av dessa ställningstaganden och de brister svenskt försvar uppvisar har akademiens presidium funnit att Natofrågan behöver belysas bättre.

Ett Natoprojekt har därför initierats inom akademien genom att låta ett antal ledamöter med skilda kompetenser, under ledamoten *Karlis Neretnieks* ledning, skriva uppsatser om Nato med olika tema. Dessa ska bli en antologi som kommer att presenteras i bokform. Första delen av boken kommer att utgöra en kunskapsdel som ska vara fritt från åsikter, medan den andra delen ska vara diskuterande och behandla vad som talar för respektive mot ett svenskt Natomedlemskap. Projektet kommer att vara avslutat vid årets slut och boken kommer att publiceras i samband med Folk och Försvars rikskonferens i Sälen. Med boken är förhoppningen att vi i Sverige ska få en mer nyanserad Natodebatt än vad som hittills förevarit.

Sedan har vi årets höjdpunkt, höstsymposiet som gick av stapeln i slutet av oktober. I år ett seminarium med Natoprojektet som aktör och Försvarsforum som arrangör. Inför en fullsatt Sverigesal på Försvarshögskolan framfördes såväl fakta om Nato som vad som talar för respektive mot ett svenskt medlemskap. Bland publiken fanns allt från utländska diplomater, politiker, media, allmänt försvarsintresserade till ledamöter. Att mycket centrerade kring vårt förhållande till Nato och Ryssland säger sig självt. Skilda var åsikterna, men en slutsats kunde alla enas om, att vårt försvar behöver stärkas i ett antal avseenden.

Det stora med höstsymposiet var inte bara att akademien behandlade en så po-

Natoseminariet i Sverigesalen på Försvarshögskolan och med norrmännen på videolänk. Foto: Björn Anderson.

litiskt kontroversiell fråga. Det var också premiär för vårt samarbete med *Oslo Militaere Samfund*. I Oslo fanns medlemmar ur samfundet som genom en videolänk stod för två av presentationerna. Dels om det lilla landets inflytande i Nato, dels om vad ett svenskt medlemskap har för betydelse för det nordiska samarbetet. De deltog därefter i den efterföljande debatten. De norska inslagen var ovärderliga i akt och mening att vi fick en nyanserad bild av vad ett medlemskap i Nato innebär. Sammanfattningsvis var höstsymposiet innehållsmässigt och tekniskt mycket lyckat, vilket inspirerar till flera arrangemang av detta slag.

Akademiens hemsida har under året utvecklats och fått allt fler besökare. Inte minst beror det på de krönikor som kända försvarsdebattörer publicerar och den debattblogg som ledamoten *Johan Wiktorin* ansvarar för. Förutom hans vederhäftiga analyser i säkerhets- och försvarspolitiska frågor har han intervjuat företrädare för alla riksdagspartier om respektive partis hållning i försvarsfrågan. Populära inlägg som också kommenterats livligt av läsarna. Populär var också den kortroman som Wiktorin publicerade om en presumtiv konflikt i Baltikum, *”Korridoren till Kaliningrad”*. I skönlitterär form har han utvecklat ett scenario som på ett underhållande sätt visar på de problem vårt försvar och rikets ledning har att tackla i en militär konflikt i detta område. Dessa inlägg på bloggen fick sådant genomslag att akade-

mien har publicerat hela novellserien i en bok.

Akademiens Handlingar och Tidskrift håller fortsatt hållit hög kvalitet. Från i höst har tidskriften begränsats i sidantal. Orsak är den ekonomi akademien disponerar. Åtgärden är dock inte så allvarlig som det kan verka. Genom att begränsa sidantalet skärps kraven på kvalitativa bidrag i tidskriften samtidigt som fler skrifter kommer att publiceras på akademiens hemsida, vilket i sin tur är en naturlig utveckling i den digitaliserade värld vi lever i.

Akademisammankomster

I år liksom tidigare år har akademien genomfört sex ordinarie sammankomster. Under dessa sammankomster har avdelningarna presenterat sina årliga redovisningar och förra årets invalda och kallade ledamöter hållit sina inträdesanföranden. Mer om detta går att läsa under rubriken *Avdelningarna* nedan. Därutöver har såväl ledamöter som inbjudna gäster hållit ett antal föreläsningar.

Under marssammankomsten genomförde ledamöterna *Bengt Lönnbom, Lars G Persson* och *Jan Wickbom* ett miniseminarium i vilket de presenterade en alternativ försvarsmodell, under benämningen den ”*Den Hårda Kärnan*”. Ett arbete som de själva initierat och genomfört och nu gavs möjlighet att få prövat av akademiens ledamöter.

En utgångspunkt för deras alternativ är en upplevd förväntan hos statsmakterna om ett Natostöd i samband med en allvarlig krissituation, vilket de avskrev omedelbart. De refererade till att vi, dels de facto saknar medlemskap i alliansen, dels det orealistiska med att förhandsinteckna ett sådant stöd utgående ifrån det tal som Nato:s generalsekreterare höll i samband med den senaste Sälenkonferensen. En annan utgångspunkt var att det militära försvaret idag prioriterar en kostnadsdrivande insatsberedskap på bekostnad av den långsiktiga, vilken i dagsläget karakteriserades som obefintlig. En tredje utgångspunkt var rådande megatrender som resursbrist, klimatförändringar m m vilka ökar potentialen för konflikter.

Deras försvarsmodell har likheter med den försvarstradition som etablerades i Sverige under 1950- och -60 talen, vars grundläggande filosofi handlade om att hålla landet utanför krig. Således att hela landet ska försvaras av en volymmässigt relativt stor armé, som stöds av marin- och luftstridskrafter, som personalförsörjs genom allmän värnplikt och som materielförsörjs av en inhemsk försvarsindustri.

I den diskussion som följde på ledamöternas presentation ställdes ett antal kritiska frågor, vari realismen i alternativet ifrågasattes. Oavsett vad man tycker om deras försvarsmodell måste man framhålla att i skrivande stund finns det få alternativ till nytänkande, vilka sannolikt behövs.

En nyhet för året var vårbuffén som utgjorde avslutning på sammankomsten i maj. Den sammankomsten har numera utvecklats till en traditionell årsstämma och för att lätta upp det hela och ge möjlighet till social samvaro genomfördes arrangemanget. Det föll väl ut, varför det torde återkomma kommande år.

Vid sammankomsten den 11 september redovisade den förre amerikanske försvarsattachén i Stockholm, *Bruce Acker* sina tankar för dagen under rubriken ”*9-11, 12 years after*”. Det gjorde han genom en betraktelse över utvecklingen under de 12 år som förflutit sedan två kapade passagerarplan flögs in i tvillingtornen vid World Trade Center på Manhattan i New York. Händelsen betraktades av ho-

nom som en av de mest betydelsefulla i modern tid, med vittgående konsekvenser för såväl samhälleliga som militära förhållanden. Som svar på attackerna inledde USA det krig mot terrorismen som fortfarande pågår.

Bruce Acker reflekterar över "9-11, 12 years after". Foto: Björn Anderson

Karakteristiskt för attacken var att militära styrkor inte deltog direkt i försvaret. Istället kom många civila brandmän, poliser, vakter och frivilliga att dödas när de försökte undsätta offren. Detta visade sig bli symptomatiskt. Kriget mot terrorismen drabbar och engagerar i hög grad civila. Samtidigt har främst USA men också andra skapat civila strukturer för att delta i detta krig.

Efter attacken angreps Afghanistan påföljande höst av USA och ett antal allierade stater. De styrande talibanerna hade samröre med al-Qaida, den muslimska terrororganisation som hade genomfört attacken i New York. Många länder införde hårda antiterrorlagar och startade ett samarbete för att gripa terrorister och oskadliggöra terrornätverk.

Erfarenheten är, enligt Acker, att kriget mot terrorism måste föras med än större inriktning på att få till politiska effekter. Att vinna strider och döda terrorister blir meningslöst eller direkt kontraproduktivt om det politiska syftet inte är tydligt. Han ansåg dessutom att kombinationen av fenomenet terrorism och tekniska utveckling medför att bruket av militärt våld är under kraftigt förändring. Det som efterfrågas numera är ökad förmåga till graderad och selektiv insats. Frågan är då i vilken grad detta kan ersätta besättande av territorium för att uppnå politisk effekt. Erfarenheterna är ju att många statsledningar blir allt mer obenägna att ta på sig de uppoffringar som markstridsinsatser innebär.

Vid samma septembersammankomst redovisade huvudsekreteraren i försvarsberedningen, *Tommy Åkesson* huvudpunkterna i beredningens säkerhetspolitiska rapport, "*Vägval i en globaliserad värld*".

Åkesson gjorde en grundlig genomgång av rapportens innehåll. Intressant var hans framhållande av små men betydelsefulla skillnader i formuleringar jämfört med rapporten från föregående försvarsberedning. Dessa formuleringsskillnader är ett resultat av det politiska åsiktsutbyte som skett inom beredningen och därmed betydelsefulla inför det fortsatta arbetet inför nästa försvarsbeslut.

Synen på EU och dess roll i säkerhetspolitiskt hänseende karakteriserades således som "nyktrare" samtidigt som osäkerheten i den framtida utvecklingen nu bedöms som större än vad som kunde utläsas av föregående rapport. Synen på den politiska utvecklingen i Ryssland är också präglad av det som hänt och således med mindre grad av förhoppningar om demokratisk utveckling. Konsekvenserna för svensk säkerhetspolitik blir då ett större behov att skydda den egna handlings-

friheten. Samtidigt gör den militärtekniska utvecklingen, med precisionsstyrda fjärrvapen och cyberstridsmedel, det ännu svårare för små länder att agera på egen hand och Åkesson drog slutsatsen att samverkan blir ännu viktigare. Detta skrivs naturligtvis inte direkt i rapporten men skälen för en sådan slutsats finns nu tydligare redovisat än tidigare även om man kanske behöver hjälp för att finna de viktiga formuleringarna.

Efter Åkessons redovisning följde tre förberedda kommentarer av ledamöterna *Krister Andrén, Gudrun Persson* och *Johan Wiktorin*.

Andrén, som är säkerhetspolitisk expert, inledde med att konstatera att han inte hade upptäckt alla politiskt viktiga nyanser och var tacksam för Åkessons vägledande reflexioner.

Andrén lyfte fram ett antal frågeställningar där han önskar tydligare besked i det fortsatta arbetet. En av dem rörde synen på militära maktmedel i allmänhet. Han ansåg sådana inte vara passé utan önskade en mer genomarbetad syn på deras roll i svensk säkerhetspolitik. Han avslutade med några kritiska reflexioner rörande den insatsorganisation som blev resultat av föregående försvarsbeslut. Räcker den och är den lämpligt utformad? Detta när man nu tar hänsyn till de nya omständigheter och den nya information som nu ett antal år senare föreligger? Mer om Andréns inlägg finns att läsa i nummer tre av årets Handlingar och Tidskrift.

Den andra kommentaren gavs av ledamoten Persson, rysslandsforskare vid Totalförsvarets forskningsinstitut. Hon uppehöll sig vid vad Ryssland är och står för. Hon framförde att i den allmänna rysslandsdebatten förekommer ett antal motsatspar. Ett sådant är om stagnation å ena sidan och revolutionär förändring och i dess förlängning instabilitet, å andra sidan. Ett annat motsatspar utgörs av en traditionell antivästlig retorik samtidigt som man aktivt verkar för utökat samarbete med väst när det gäller frihandel och säkerhetspolitik. Efter att ha konstaterat att det inte

Panelen bestående av ledamöterna Johan Wiktorin, Gudrun Persson, Mats Bergquist och Nils Andrén. Foto: Björn Anderson.

är lätt att komma till några säkra konklusioner blev slutreflexionen att Ryssland består i sin mångfasetterade form, medan det är betraktarna, även i Sverige, som svänger mellan olika bedömningar och åsikter.

Den tredje förberedda kommentaren lämnades av ledamoten Wiktorin, akademiens bloggredaktör med erfarenheter från Försvarsmaktens högkvarter, som fokuserade på militära aspekter. Han inledde med att beredningens rapport innehåller värdefull information. Nu gäller det att i nästa steg dra slutsatser för det svenska försvaret. Allmänt gäller att USA är motorn i den militärtekniska utvecklingen medan Ryssland i någon mån återtagit rollen från det kalla kriget. Han kom också in på utvecklingarna i grannländerna Danmark, Norge och Finland, vilka delvis går i olika riktningar.

Efter kommentarerna följde en frågestund och debatt under ledning av ledamoten *Mats Bergquist*. En debatt som i stort fokuserade på Försvarsberedningen som företeelse och dess arbetssätt. Beredningen arbetar nu med nästa steg med en tydligare försvarspolitisk inriktning vilken ska redovisas mars 2014. Det slutliga steget inför nästa försvarsbeslut är sedan den försvarsproposition som kommer att utformas vid Försvarsdepartementet våren 2015.

Vid årets sista sammankomst, den 4 december framförde ledamoten och utrikesministern *Carl Bildt* sin syn på svensk säkerhets- och försvarspolitik över tiden, globalt och i närområdet. Ledamoten *Åke Sellström* redovisade därefter erfarenheter från de vapeninspektioner han lett i Syrien under senaste året. Bland annat kommenterade han den analys som gjorts angående användning av kemiska stridsmedel. Närmare om deras presentationer finns att läsa på akademiens hemsida.

Avdelningarna

Avdelningen för lantkrigsvetenskap (I)

Till avdelningen har den förutvarande försvarschefen i Norge, generalen *Sverre Diesen* kallats. Invald har översten *Pär Blid* vid den Militära Underrättelse- och Säkerhetstjänsten blivit.

I mitten av mars svarade avdelningen för akademiens studiebesök vid Livgardet i Kungsängen. Temat för besöket var *"Personalförsörjningssystemet ur ett förbandsperspektiv"*. Under dagen fick ett tiotal ledamöter träffa anställda vid förbandet. Besöket var väl upplagt från förbandets sida. Ledamöterna fick i de diskussioner som fördes med soldater och befäl klart för sig de problem och utmaningar det nya systemet står inför. Ett framträdande problem var den snabba omsättningen på heltidsanställda soldater.

Vid akademisammankomsten i april höll ledamoten *Johanne Hildebrandt* sitt inträdesanförande under rubriken *"Legoknekt, barnamördare eller hjälte?"*. Hildebrandt med erfarenhet som krigsreporter redovisade i sitt anförande allmänhetens bild av de svenska soldaterna och hur soldaterna själva anser att de uppfattas av allmänheten. Hennes slutsatser baserades på resultatet av två separata undersökningar som tagits fram speciellt för detta tillfälle. Sammanfattningsvis kunde hon konstatera att allmänhetens syn var bättre än vad soldaterna förmodade den var.

Under ett avdelningsmöte samma månad höll ledamoten *Stefan Andersson* sitt inträdesanförande i Leijonsköldska salen på Försvarshögskolan . Han behandlade ämnet EU Battle Groups förmåga och framtida utveckling. Framställningen gav auditoriet ett antal tankeställare. En, men

inte minst viktig, var värdet av detta beredskapskoncept, som hittills inte kommit till användning, i relation till de omfattande kostnader konceptet drar.

Med kort varsel höll kallade ledamoten *Sverre Diesen* sitt inträdesanförande under rubriken *”Nätverksbaserad manöverkrigföring för 2000-talet – En lösning också på nordiska försvarsproblem?”*. Anförandet var ett militärteoretiskt nytänkande. Bland annat påvisade Diesen att militär konservatism resulterat i att ny och revolutionerande teknik använts för att förbättra existerande strukturer och insatskoncept, i stället för att bygga strukturer och insatskoncept med den revolutionerande tekniken som utgångspunkt. Framför sig såg han en utveckling av små autonoma ISTAR-enheter med hög mobilitet som ersättare för mekaniserade förband. En lösning som han också applicerades på de nordiska ländernas försvarsproblem; liten befolkning, stor landmassa och små militära styrkor som gemensamma nämnare.

Avdelningen för sjökrigsvetenskap (II)

Ledamoten *Jonas Haggren* höll sitt inträdesanförande i april under rubriken *”Framtidens svenska sjöförsvar?”* I sitt anförande gjorde Haggren en komparativ analys av konteramiral Sten Swedlunds inträdesanförande 1994 och det förslag på marint ”grundförsäkringsskydd” Swedlund ansåg vara rimligt vid den tiden. Bland annat frågade han sig om Swedlunds anförande är relevant idag i jämförelse med dagens marina organisation. Vidare belyste han de förändringar vi kan se om 20 år och hur det kan förklara nuvarande storlek på den svenska marinen. Av redovisningen framgick klart och tydligt att dagens marin kommer ha svårt att svara upp mot de behov som finns i ett säkerhetspolitiskt försämrat läge.

Ledamoten Jonas Haggren under sitt inträdesanförande i april. Foto: Björn Anderson

Avdelningen för luftkrigsvetenskap (III)

I avdelningen har överstelöjtnanten *Tommy Petersson* från Försvarsmaktens högkvarter valts in.

Under ledning av avdelning III förberedde och genomförde avdelningarna I, II och III årets vintersymposium. Det kom att utgöra dessa avdelningarnas årliga redovisning. En gemensam arbetsgrupp hade till uppgift att utifrån slutsatser från projektet *”Svensk säkerhet efter 2014”* analysera vad svenskt försvar förmår i en framtida kris i vårt närområde.

Arbetsgruppen fann att dagens militära organisation främst är formad för att kunna stödja FN i samband med kriser utanför det Skandinaviska området. För konflikter och kriser i vårt närområde är den inte ändamålsenlig om den ska utgöra stöd för vår säkerhetspolitik. Gruppen förelog därför ett genomgripande omtag av svensk försvarspolitik. Den underströk också att denna slutsats bygger på antagandet att Försvarsmaktens förband ges möjlighet att

utvecklas i takt med den tekniska utvecklingen. Nuvarande ekonomiska ramar skapar inte denna möjlighet.

Sammanfattningsvis redovisade gruppen under vintersymposiet att försvaret inte har en trovärdig förmåga att försvara hela Sverige. Även angrepp mot begränsade områden och funktioner kan orsaka stora problem för samhället. Vid kriser i vårt närområde kommer det alltid att finnas ett behov att samverka med andra länder. Vid ett eventuellt angrepp mot Sverige kommer vi alltid att behöva hjälp utifrån. För att vara effektiv måste hjälpen vara förberedd. Vår politik om militär alliansfrihet i fred medger inte att detta sker. En logisk slutsats var att statsmakterna snarast bör göra en ingående studie rörande vilka förutsättningar det finns att ändra vår säkerhetspolitik så att vi kan få tidig hjälp.

Avdelningen för militärteknisk vetenskap (IV)

I avdelningen har avdelningschefen *Pia Gruvö* vid Försvarsmaktens högkvarter valts in.

Ledamoten *Dennis Gyllensporre* genomförde sitt inträdesanförande under rubriken *"How much is enough? Addressing the perennial question on the Swedish Armed Forces"*.

Även om förvarsplanering anses av många vara det omöjligas konst gav Gyllensporre en balanserad bild över svensk försvarsplanerings roll, förutsättningar och möjligheter. Mot bakgrund av pågående försvarsmaktsreform behandlade han tre centrala områden. För det första planering för förmågeutveckling, som handlar om att maximera effekten av försvarsanslaget. För det andra planering för det operativa utnyttjandet av stridskrafterna, vilket har ett "här – och – nu perspektiv" som tar utgångspunkt i scenarier och operativa bedömanden. Slutligen den långsiktiga studieverksamheten, som med en framförhållning på 10-20 år försöker att maximera den långsiktiga försvarsförmågan och därmed svara upp mot den intrikata frågeställningen om vilka kapaciteter som behövs vid ett visst tillfälle.

Av flera slutsatser kan nämnas att han ser begreppet spårbarhet som ett modeord i planeringssammanhang. Det leder tanken till förmågan att tydligt se en logisk konsekvenskedja med ett tydligt resultat/konsekvens. Han varnade för detta synsätt då verkligheten oftast ser annorlunda ut än den för det aktuella tillfället använda spårbarhetsmodellen varvid vi förleds till att uppfatta en säkerhet/ trygghet som inte existerar.

Hans slutord i ett mycket intresseväckande anförande handlade om att vi kan utveckla vår förmåga till planering och riskhantering ytterligare, en icke linjär omvärld till trots.

En arbetsgrupp ur Avdelning IV har under året studerat frågan om möjligheten ur teknisk vinkel till *"Nolltolerans mot förluster"*. Arbetet utgjorde avdelningens årliga redovisning och presenterades vid akademiens decembersammankomst. Av tidskäl kan innehållet i presentationen inte redovisas här. Ett referat från redovisningen finns att läsa på akademiens hemsida.

Avdelningen för annan vetenskap av betydelse för rikets säkerhet och försvar (V)

I avdelningen har docenten vid Försvarshögskolan, *Fredrik Bynander* valts in.

Vid sammankomsten i maj höll ledamoten *Carl-Johan Hagman* sitt inträdesanförande. Rubriken var *"Från sill till skifferolja"*. I anförandet tog Hagman referens i hur

strategiska råvaror genom tiderna styrt säkerhetspolitik och vilken påverkan det haft för handel och sjöfart. Bland annat kunde han konstatera att tillgången på olja i hög grad har styrt militär strategi under de senaste årtiondena. Nu när världen står inför en gasrevolution kommer det också att få säkerhetspolitiska konsekvenser. Han konstaterade att stormakters behov av obehindrad tillgång till strategiska varor och handel stöpt svensk historia sedan medeltiden. Att det också kommer att vara fallet i framtiden var ingen oväntad slutsats.

Den årliga redovisningen från Avdelning V har i år behandlat frågan *"Var behövs frivilligheten?"*. En arbetsgrupp ur avdelningen med ledamöterna *Björn Körlof, Peter Lagerblad, Bo Richard Lundgren och Kaj Wahlberg* har utarbetat en rapport som kommer att publiceras i början av 2014.

Underlaget i rapporten behandlades vid ett seminarium arrangerat av avdelningen i september månad. Inledningsvis redovisades att de frivilliga försvarsorganisationerna alltjämt består av en stor grupp människor, totalt över 400 000 personer. Problemet är dock samhällets förmåga att använda sig av denna resurs. Huvuddelen av dessa organisationer bygger idag sin ekonomi på uppdrag där Försvarsmakten står för den största andelen.

Ofta anges att de frivilliga försvarsorganisationerna är viktiga bärare av försvarsvilja och opinionsbildning i samhället. Det diskuterades utifrån två viktiga aspekter. En avseende s k principiell försvarsvilja (synsättet rörande ett lands rätt att försvara sig med väpnat våld vid anfall) och en annan avseende den enskildes egen beredvillighet att delta i försvaret och göra väpnat motstånd och hur den enskilde bedömer förutsättningarna att trovärdigt kunna göra militärt motstånd (en s k praktisk försvarsvilja).

Flera nya förutsättningar har inträtt för de frivilliga försvarsorganisationerna under det senaste årtiondet. Bland annat är det kalla kriget slut och vi har ett starkt reducerat insatsförsvar som under flera år endast varit inriktat på utlandsmissioner. För organisationerna är den minskade efterfrågan inom främst det militära försvaret en stor utmaning. En utmaning inte bara för organisationerna utan för samhället i stort, som med säkerhet har behov av frivilliga insatser, fast kanske på andra platser än tidigare.

Avdelningen för säkerhetspolitisk vetenskap (VI)

Till avdelningen har professorn *Rolf Tamnes* från Norge kallats samt har författaren och ledarskribenten *Claes Arvidsson* och fil dr *Gudrun Persson* från Totalförsvarets forskningsinstitut valts in.

Avdelningens årliga redovisning framlades av avdelningens ordförande, ledamoten *Mats Bergquist* vid akademiens oktobersammankomst. Han talade över ämnet *"Hur har det internationella systemets makrostruktur utvecklats?"*.

Bergquist tog utgångspunkt i den unipolära värld som var resultatet av händelserna post 1989. En tidpunkt då USA:s dominans inom såväl hård som mjuk säkerhet var närmast total. Hur detta läge uppfattades exemplifierade han med Francis Fukuyamas kontroversiella verk *The End of History and the Last Man*, vilket utgavs 1992. I verket hävdar Fukuyama att historien är slut i och med Sovjetunionens fall och det kalla krigets slut. Det motiverar Fukuyama med att världen domineras av liberala demokratier och därför kommer det inte att inträffa några fler stora idéstrider, som den liberala demokratins kamp mot nazism eller kommunism.

Enligt Bergquist har denna unipolära situation på ganska kort tid krackelerat betänkligt i och med ett accelererande amerikanskt budgetunderskott och ett Kina på snabb frammarsch. Snabbare än vad som tidigare bedömts och med en framtidsoptimism som kontrasterar mot amerikansk krigströtthet och monetära problem, vilket i sin tur öppnar upp för ett kinesiskt momentum, såväl politiskt och ekonomiskt som militärt.

Sett i backspegeln är måhända den bipolära situation som rådde mellan åren 1948 och 1989 en historiskt ytterligt stabil period, där Bergquist också gjorde jämförelsen med tripolaritet vars grundkarakteristika är höggradig instabilitet då tendensen att två aktörer lierar sig mot den tredje, vilket har belagts av historien.

Pågående förskjutning av USA:s strategiska intressefokus från Europa mot Fjärran Östern är inte helt lätt att realisera i sin praktiska förlängning givet den ekonomiska situationen samtidigt som en redan påtaglig mindre positiv konsekvens är att konfliktytan mellan USA och Kina ökat. Bergquists bedömning var att krigsrisken trots detta får bedömas vara låg.

Även om framtiden alltid är svårbedömbar såg han sammanfattningsvis en supermakt i svag utförsbacke, en supermakt i vardande och därtill den intressanta frågan vilka ytterligare så kallade ”lesser great powers” som kan vara aktuella. Utifrån perspektivet hård säkerhet är Ryssland en tämligen given kandidat i vår del av världen. EU har otvetydigt ekonomiska muskler och potential för ytterligare främst ekonomisk kraftutveckling, medan det militära maktinstrumentet går kräftgången, vars konsekvenser förstärks av det tyska synsätt som avskriver deltagande i konflikter belägna högre upp på skalan.

Den kallade ledamoten *Dmitri Trenin* från Ryssland valde under sitt inträdesanförande att ge ett ryskt perspektiv på Asien. Anledningen var Asiens allt större säkerhetspolitiska och ekonomiska betydelse. Det inledande budskapet från Trenin var att få stater berörs av denna utveckling mer än Ryssland. Han var därvid tydlig med att den ryska politiken lyckats mindre väl med att gå i takt med den europeiska integrationen. I stället fokuserar den på att bygga den egna maktbasen österut. Som ett led i detta är strategiskt oberoende en kärnfråga, vilket nära sammanhänger med landets ambitioner om en central och stark position i världspolitiken.

Trenin beskrev illustrativt hur Kina från att ha varit en junior medlem av det socialistiska blocket idag har en ekonomi som är fyra gånger större än den ryska och en nästan dubbelt så stor försvarsbudget. Samtidigt gav han bilden av i stort sett rådande harmoni i relationerna mellan de båda giganternas huvudstäder, vilket sammantaget förklarades med att visserligen känner sig Ryssland utmanat men däremot inte hotat av ett allt mer starkt och inflytelserikt Kina. Tvärtom elogerades Kina för att under den ryska nedgångsperioden efter Sovjetunionens upplösning ha strävat efter goda förbindelser och partnerskap med Moskva.

Sammantaget gav han bilden av en aktiv satsning på Asien från rysk sida. Inrikespolitiskt genom omfattande utvecklingsprojekt i de asiatiska delarna av Ryssland, utrikespolitiskt genom deltagande i sexpartssamtalen om Nord-Korea liksom en aktiv brobyggarroll också med länder vilka har ansträngda relationer med Kina, som Vietnam och Indien.

Kronprinssessan Victoria och Prins Daniel flankerade av akademiens ledning. Foto: Cia Österberg.

Högtidsdagen

Den 217.högtidsdagen celebrerades på traditionsenligt sätt tisdagen den 12 november. Hedersgäster var Deras Kungliga Högheter, *Kronprinsessan Victoria och Prins Daniel*.

Högtidssammankomsten genomfördes i Börshuset. Den inleddes med välkomsttal av styresmannen, ett tal som behandlade det militära försvarets framtid. Andre styresmannen framförde minnesord över bortgångna ledamöter sedan förra högtidssammankomsten. Ständige sekreteraren gjorde en exposé över ett innehållsrikt och framgångsrikt år samt erinrade de närvarande om vad akademien står för. Därefter tog under 2013 kallade och valda ledamöter sitt inträde i akademien och hälsades välkomna av styresmannen. Rikshemvärnschefen *Roland Ekenberg* mottog sin belöning av HKH *Kronprinsessan Victoria* och ledamoten *Stefan Gustafsson* avtackades som avdelningsordförande.

Sammankomsten avslutades med högtidstal av ordförande för Folk och Försvar *Göran Arrius*, vilken i sitt tal uppehöll sig till betydelsen av försvarets förankring i folket. För musiken stod Svea Livgardes musikkår.

Högtidsmiddagen intogs i en fullsatt rikssal på Karlbergs slott i vilken cirka 150 ledamöter och gäster deltog. Roland Ekenberg framförde de belönades tack och förre styresmannen och hedersledamoten Sven-Olof Olson tackade för maten.

Bidrag och belöningar

Under året inkom tre ansökningar om bidrag för forskning alternativt publicering

av skrifter med militärvetenskapligt innehåll till *Lars och Astrid Albergers stiftelse*. En av dessa var från akademien, som liksom tidigare år sökte bidrag för Handlingar och Tidskrift.

Högtidstalaren Göran Arrius. Foto: Cia Österberg.

Förutom ansökan från akademien befanns ytterligare en vara berättigad till bidrag. Den senare var dock av sådan storlek att ett stöd inte kunde inrymmas i stiftelsens budget. Den sökande har därför anmodats att återkomma med en mer preciserad ansökan till nästa år. Akademien beviljades slutligen en summa på högst 350 000 kronor. För att undvika jäv har akademiens ansökan särskilt granskats av stiftarnas representant, lagmannen *Fredrik von Arnold*.

Åtta förslag till belöningar har granskningsutskottet haft att bereda, varav två var en rest från föregående år. Efter genomförd granskning kom endast ett av förslagen att belönas detta år. Övriga förslag föll antingen på att något påvisbart resultat av de nominerades insatser inte fanns att redovisa, eller på att de inte ansågs omfattas av gällande stadgar, eller på att deras gärning inte var av den karaktären att det motiverade en belöning.

Den som kom att belönas var rikshemvärnschefen, brigadgeneral *Roland Ekenberg*. Han tilldelades akademiens belöningsmedalj i guld, 8.storleken. Motiveringen var som följer:

”Roland Ekenberg har varit rikshemvärnschef under åtta år. Under denna tid har hemvärnet genomfört en genomgripande omorganisation och modernisering som inneburit en stor omställning för denna frivilligorganisation.

Ledamoten Stefan Gustafsson. Foto: Cia Österberg.

Denna mycket omfattande förnyelse av hemvärnet på en relativt kort tid har kun-

nat ske på grund av Roland Ekenbergs utomordentliga personliga insatser. Dessa insatser har gått långt utöver vad som kan förväntas av hans chefsbefattning. De har bland annat medfört att hemvärnet fått ökad acceptans både internt inom Försvarsmakten och externt i det försvarspolitiska sammanhanget. Han har genom kunnighet, organisationsförmåga, engagemang, och framför allt ett framstående ledarskap, moderniserat hemvärnet så att det kan fylla en viktig funktion i försvaret av vårt land även i framtiden. Genom sina personliga egenskaper har han bidragit till att ingjuta förtroende och framtidstro, trots de svårigheter som alltid uppstår vid stora organisationsförändringar.

Som akademien ser det är en belöning av detta slag också ett kvitto på hemvärnets och frivillighetens betydelse för försvaret.

Roland Ekenberg mottar sin belöning ur kronprinsessans hand. Foto: Cia Österberg.

Ledamöterna

Sedan förra högtidsdagen har sex ledamöter valts in i akademien och två kallats. En närmare presentation av dessa ledamöter finns att läsa i nummer två av årets Handlingar och Tidskrift. Nio ledamöter har avlidit.

Antalet ledamöter i akademien 2013:

Ledamöter	Antal	varav under 70 år
Valda (varav fem är hedersledamöter)	407	219
Kallade	28	18
Totalt	435	237

Ämbetsmän och funktionärer

Under 2013 har endast en förändring skett i akademiens ledning. Det var i avdelning II där ledamoten och kommendören *Bengt Lundgren* valdes till ordförande.

Vid högtidssammankomsten den 12 november avtackades och medaljerades den tidigare avdelningsordföranden för avdelning II, ledamoten *Stefan Gustafsson*.

Som ledamot i granskningsutskottet med hög vetenskaplig kompetens omvaldes ledamoten *Inge Jonsson* på tre år.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan konstateras att årets verksamhet har genomförts som planerat. Intäkterna har blivit bättre än vad som var tänkt medan kostnaderna i stort följt budget. Det innebär ett bättre resultat än planerat.

All verksamhet som ovan beskrivits har dock inte varit möjlig att genomföra utan generösa bidrag från Lars och Astrid Albergers stiftelse och Marianne och Marcus Wallenbergs stiftelse.

Oaktat detta har akademien ett strukturellt underskott. Det är av den anledningen akademien förra året inrättade den Tibellska fonden. Glädjande är att fonden under första året fått bidrag från ett stort antal ledamöter. Fondens tillgångar är nu

Nya ledamöter fr vänster Rolf Tamnes, Pär Blid, Tommy Petersson, Pia Gruvö, Fredrik Bynander, Gudrun Persson och Claes Arvidsson. Foto:Cia Österberg.

över 200 000 kronor och vi ser fram emot fortsatta bidrag, såväl från ledamöter som utomstående. Avsikten är att utdelningar från fonden på sikt ska bidra till akademiens verksamhet.

Ni har nu fått en exposé över ett innehållsrikt och framgångsrikt år. Om det ska ses som en politisering från akademiens sida och kräver särskilda förhållningssätt från ledamöter eller inte, det är upp till betraktaren att avgöra.

För egen del vill författaren till denna berättelse bara säga; ”Lägg fram problemen. Gå inte bakom ryggen på folk. Närhelst problem uppstår, lägg fram dem till diskussion, fatta beslut och problemen kommer att lösas. Läggs de inte fram, kommer de att bestå olösta under lång tid, kanske i åratal”. Tänkvärda ord fritt citerat ur Mao Tse Tungs lilla röda.

Författaren är generalmajor och akademiens ständige sekreterare.

Allas vårt ansvar för en folkförankring

Tal vid Kungl Krigsvetenskapsakademiens 217:e högtidssammankomst den 12 november 2013 av Göran Arrius

TYSKLANDS INVASION AV Polen den 1 september 1939 och Sovjetunionens invasion av Finland i november samma år, kom att ställa Sverige inför stora utmaningar. Framför allt den senare händelsen sände chockvågor genom Sverige, då många trodde att vi nu stod på tur. Idag kan det vara svårt att förstå, framför allt för de yngre generationerna, hur dessa händelser kom att påverka Sverige. Hela samhället utsattes för stora påfrestningar med omfattande inkallelser till beredskapstjänstgöring, ransonering, och betydande svårigheter med att upprätthålla försörjningen av varor och energi. Hemvärnet och Lottakåren blev organisationer som angick hela folket. För Sverige kom andra världskriget att, så småningom, innebära en kraftig militär upprustning och en omfattande utvidgning av marinen, armén, och flygvapnet. Denna nådde dock full effekt först efter krigsslutet.

Efter det andra världskrigets slut valde nordens länder skilda säkerhetspolitiska lösningar. Norge och Danmark blev medlemmar i Nato. Finland reglerade, eller snarare fick sin säkerhetspolitik reglerad genom Vänskaps och Biståndspakten med Sovjetunionen. Beläget mellan två olika politiska och militära block valde Sverige en säkerhetspolitik som innebar alliansfrihet i fred, syftande till neutralitet i krig. Mycket har förändrats sedan dess. Vi är fortfarande militärt alliansfria men vi uttrycker inte längre ett syfte med neutralitet vid konflikter, utan deklarerar tydligt i vår solidaritetsförklaring vår vilja till solidaritet med andra, om dessa bleve angripna. Vem hade kunnat förutse den utvecklingen för femton, tjugo år sedan?

Folkförankring har alltid varit ett ledord för svenska politiker. Under det kalla kriget var folkförankringen självklar, så till vida att nästan alla unga män kom att genomföra sin värnplikt vid olika regementen och flottiljer runt om i landet. Genom det, genom alla de frivilliga försvarsorganisationerna och genom totaltförsvarets koppling till det civila samhället uppstod det en naturlig förankring mellan folket och försvaret. Detta var viktigt, speciellt för att kunna upprätthålla en hög försvarsvilja i händelse av krig.

Men var befinner vi oss nu?

Det militära försvaret har genomgått mycket stora förändringar de senaste tjugo åren. Och kanske den största förändringen av dem alla var beslutet att göra värnplikten vilande. Det påverkar helt naturligt folkförankringsfrågan. Länge gjorde huvuddelen av varje årskull av den manliga befolkningen värnplikt. Upplevelser från denna och från timmarna med försvarsupplysning var

något som alla, på ett eller annat sätt kom i kontakt med. Nu har vi inte den situationen och vi har också en försvarsmakt som jämfört med under det kalla krigets dagar väsentligen har minskat sin plats i det offentliga rummet.

Det är viktigt att diskussionen om försvaret, om vår demokrati och om vår frihet, hela tiden hålls vital och aktuell. Den är viktig därför att ytterst bestäms våra säkerhetspolitiska val av medborgarna i allmänna val. Utan kunskap gör man lätt felaktiga val. Och för att hålla liv i diskussionen om de val som vi har att göra så har Folk och Försvar en viktig roll att spela.

Dagens försvar är mindre och i högre utsträckning inriktat mot olika typer av internationella insatser än tidigare. Detta innebär också att färre personer kommer i kontakt med Försvarsmakten och med det som det egentligen handlar om: försvaret av vårt land. Till det kan läggas att det inte längre existerar något ”totalförsvar” i klassisk mening. Men med samhällets ökande sårbarhet kan vi ändå skönja en debatt som verkar kretsa kring behovet av en ny form av totalförsvar, eller snarare samhällsförsvar. Kanske går det i den debatten att så fröet till något nytt och modernt vad gäller kopplingen mellan försvaret och folket? Vårt samhälle är fortfarande sårbart, fast på ett annat sätt än för femtio år sedan.

Slutet på det kalla kriget innebar en förändrad och otydlig hotbild. Vad är det egentligen för hot som vi eventuellt står inför idag och i morgon? Till detta kan läggas en värld som genomgår en av de mest omfattande transformeringarna någonsin – globaliseringen. Allting sker snabbare idag och händelseförloppen är av mer snabbrörlig natur. Hur ska vi förhålla oss till det, och vad får det för konsekvenser för försvaret och samhällets säkerhet?

En uppenbar konsekvens är att hot kan uppkomma snabbare, ledtiderna har kortats. Den militära konflikten mellan Ryssland och Georgien 2008 är ett varnande exempel på detta. Den tekniska utvecklingen i kölvattnet av globaliseringen ställer även övriga samhället inför stora utmaningar. Vår allt mer datoriserade vardag, just-in-time-leveranser, avsaknad av beredskapslager – allt detta ställer krav på samhällets krisförmåga. Hur robust är egentligen det svenska samhället? Den senaste stora, nationella krisen i Sverige inträffade inte i Sverige utan i Thailand en julhelg 2004. Detta vittnar, om inte annat, om behovet av ett samhällssystem som klarar allvarliga chocker, oavsett om de inträffar här hemma, eller som i fallet med tsunamin, på andra sidan jordklotet.

Givet allt det som jag talat om – vilka är det egentligen som ska engagera sig för försvars- och säkerhetspolitik och varför? Och i förlängningen – behövs det en folkförankring version 2.0? Folk och Försvar har en grundläggande uppgift; att se till att försvars- och säkerhetspolitiken är och förblir en angelägenhet för hela folket. Och detta är en tämligen grannlaga uppgift, som sker på helt andra villkor idag än för femtio år sedan. Frågor som direkt rör det militära försvaret har minskat till förmån för andra typer av frågor; samhällets säkerhet, terrorism och den arabiska våren är bara några exempel på detta. Det breddade säkerhetsbegreppet är något vi tagit till oss, oavsett vad vi tycker om förändringen av försvaret (och totalförsvaret med för den delen) så är det ett faktum att vi lever i en annan värld, i en annan tid. Här och nu i finns också en annan slags kunskap och kanske ett annat slags engagemang vad gäller de frågor jag tagit upp.

Dagens unga kanske inte är lika intresserade av försvarsfrågor som förr i tiden.

Men det betyder inte att de inte är engagerade. Tvärtom, de är mycket engagerade – fast i andra sammanhang. Missing people, Röda Korset och andra typer av frivilliga organisationer har fortfarande många unga i sina led. De ungas intresse för exempelvis biståndS- och utvecklingsfrågor är väl omvittnat och något vi ska bejaka. Även medielandskapet har förändrats. Sociala medier av olika slag bidrar till ett allt snabbare nyhetsflöde. Man får lätt intryck av att alla unga är uppkopplade jämnt och ständigt. Jordbävningar i Haiti, orkaner i New Orleans eller en översvämning i Arvika. Informationen är direkt och våra unga tar den till sig.

Från Folk och Försvars sida har vi tagit denna utveckling till oss. Förståelsen för ungas betydelse i samhällsdebatten ledde oss fram till skapandet av ”Försvars- och säkerhetsakademin”. Det är en utbildning som riktar sig till unga engagerade och tar sitt avstamp i det breda säkerhetsbegreppet, där såväl militära som civila frågor diskuteras. Men även frågor som rör rättstaten och vår demokrati. Allt syftande till en ökad kunskapsnivå om frågor som på ett eller annat sätt rör vår säkerhet och trygghet.

Bara för att de unga inte gör värnplikt eller är direkt intresserade av försvarsfrågor så betyder inte det att de inte gör en insats för samhället – fast på ett annat sätt av vad många av oss kanske är vana vid.

Men vi ska heller inte glömma bort den äldre generationen, de som kanske formades av beredskapsåren, den militära upprustningen och det kalla kriget. Om de unga i någon mening saknar intresse för försvaret, så är det kanske så att den äldre generationen haft svårt att förhålla sig till de omvälvande förändringarna som försvaret har genomgått.

Det finns kunskapsluckor, både uppåt och nedåt i åldrarna! Folkförankring version 2.0 tror jag handlar mycket om kunskap. Kunskap om världens beskaffenhet men också kunskap om varför försvaret ser ut som det gör och varför samhällets säkerhet diskuteras i allt större utsträckning.

Övergången till ett försvar baserat på frivillighet är alltid problematisk, den klipper de naturliga band som finns mellan folket och försvaret. Jag lägger själv ingen värdering i det utan konstaterar bara att det alltid finns ett kunskapsbehov oavsett om vi har värnplikt eller inte.

Kunskap är viktigt. Men utbytet av åsikter och tankar är kanske ännu viktigare. Försvaret och frågor som rör samhällets säkerhet behöver förankras, och där tror jag att just debatten och diskussionen är grundläggande. Det handlar inte bara om individer utan även om att organisationer och näringsliv tar sitt ansvar för denna. Ytterst är det en ideologisk, filosofisk fråga. Är försvaret i det breda perspektiv som jag tecknat ett särintresse, vars uppgifter kan lösas genom uppdrag utlagda på några uppdragstagare?

Eller är det ett ansvar som alla i samhället har att bära, och då talar jag inte bara om enskilda?

Ju fler människor som har en uppfattning om något desto bättre. Problemet är inte de som i vissas ögon tycker ”fel”. Problemet är de som inte tycker något alls. Folk och Försvars verksamhet handlar i stor utsträckning om att skapa den arena som behövs för debatt och diskussion kring försvarsfrågor och frågor som rör samhällets säkerhet. Jag tror detta har blivit ännu viktigare i och med att värnplikten har blivit vilande och försvaret övergått till frivillig rekrytering.

När Folk och Försvar för två år sedan genomförde en av våra journalistutbildning-

ar på en högskola i landet så ställde vi frågan ”hur många har gjort värnplikt?” Och för första gången fick vi svaret att inte en enda i klassrummet hade det. Och när vi frågade hur många som var medvetna om att Sverige inte längre ”är neutralt” så blev svaret detsamma. Inga. Låt mig bara göra den reflektionen att bland det viktigaste vi gör är just dessa årligen återkommande utbildningar av mediestuderanden som sker vid flera av våra viktigaste lärosäten. Likaså ”Minister för en dag” som berör och lämnar en förståelse för vad säkerhets- och försvarspolitik är för dagens skolungdomar.

Det är önskvärt och viktigt med en folkförankring som tar till vara alla människors olika intressen och kunskaper, hos såväl gamla såväl som unga och ser till att denna kunskaps sprids mellan människor och generationer. Och jag menar att alla har ett ansvar, från politikerna som stiftar lagarna till företag och organisationer. Från det civila samhället till Folk och Försvar. Men i slutändan så faller ansvaret tillbaka på oss själva. Det är vi själva som avgör om vi tycker att ansvaret för vår fred, vår frihet och vår demokrati ska bäras av alla, och om det i så fall behövs en folkförankring version 2.0?

Författaren är ordförande i SACO och Folk och Försvar.

Ledamoten Lars Wedin invald i franska Académie de Marine

Ledamoten av Kungl Krigsvetenskapsakademien och Kungl. Örlogsmannasällskapet, Kommendören Lars Wedin invaldes 29 maj i år i prestigefyllda Académie de Marine. Detta är ett ytterligt sällsynt erkännande för icke-franska medborgare.

Få är de svenskar som tidigare varit ledamöter av denna akademie. Den förste var skeppsbyggmästaren Gilbert Sheldon och före Lars Wedin var viceamiralen Per Rudberg invald.

Académie de Marine har ett hundratal medlemmar jämte ett tiotal korresponderande, utländska, dito. Akademien täcker in disciplinerna: marinmilitär, handels-, fiske- och fritidsflotta, vetenskap och teknik, navigation och oceanologi, historia, konst och litteratur samt juridik och ekonomi.

Kungl Krigsvetenskapsakademien gratulerar Lars Wedin till invalet!

Foto: Privat.

Multi-, tri- eller rent av åter bipolärt?

Det internationella systemet tjugofem år efter det kalla kriget

Årlig redovisning från KKrVA avd VI den 9 oktober 2013
av Mats Bergquist

Résumé

After the end of the Cold War there was no question as to US dominance in the international system. But now, 25 years after the fall of the Berlin Wall, US economic difficulties and the wars in Iraq and Afghanistan have, together with China's very swift economic development and acquisition of considerably more capable armed forces, changed the picture. Some now argue that we are approaching a new bipolar system, others a multipolar one as India and Brazil are also rising powers and Russia tries to resume its former great power status. Future conflict will no doubt have a strong economic content, but although not involving open hostilities then military incidents between the major powers. Maybe one could talk of a tripolar system with the USA, China and the EU as poles? But probably the military weakness of the Union prevents it from becoming a real pole in the system. On the other hand, can Russia's increasing militay capabilities compensate for its poor economy?

ATT DET INTERNATIONELLA systemet efter det kalla krigets slut i och med Sovjetunionens sönderfall snabbt förvandlades från ett bipolärt till ett unipolärt system var de flesta för nu snart 25 år sedan ganska ense om. Ingen makt kunde göra USA rangen stridig som systemets dominant och samtidigt garant. USA:s helt överlägsna militära resurser och då ännu starka ekonomi bar syn för sägen. Därtill kom den amerikanska dominansen ifråga om "soft power": TV, filmproduktion, populärmusik i alla dess former, många idrotter m m.

Från bi- till unipolaritet

Under 1990-talets första hälft handlade debatten om detta skulle bli en kortvarig episod eller om tillståndet skulle vara för överskådlig framtid (om denna debatt, se min "Från kallt krig till ljummen fred," 1998, bok eller artikel?/OS). De flesta tycktes då tro att det unipolära skedet kunde bli långvarigt. Ingen makt syntes på horisonten som inom de närmaste 25 åren skulle kunna hota USA:s maktställning. Inte sedan Romarriket hade någon stat haft en liknande position. Efter den oblodiga segern i det kalla kriget var det inte underligt att tesen om historiens slut, som lanserades av den amerikanske f d UD-tjänstemannen Francis Fukuyama, vann många anhängare – trots att den tyske filosofen Hegel efter slaget vid Jena 1806 och Napoleons seger över alla sina motståndare (utom England, men inklusive Sverige) sagt samma sak; mindre än tio år senare hade Napoleon flyttat till den ensliga klippön St Helena i Sydatlanten. Den normalt försiktige George Bush d ä proklamerade också i samma veva att man nu hade möjlighet upprätta ett nytt internationellt system, baserat på rättens och FN:s principer.

När man med utgångspunkt från USA:s resurser på de militära och ekonomiska områdena antog att USA skulle kunna dominera systemet, utgick man också från att USA måste ses som en väsentligen godartad supermakt, vars grundläggande strategi var att bevara status quo, inte att revidera systemets grunder. Detta skulle, trodde man, minska benägenheten att söka balansera denna dominans. I kampen mellan Washington och Moskva 1948–1989 representerade Sovjet den expansiva revisionismen, som hölls i schack genom terrorbalansen. Efter dess fall fanns ingen revisionistisk stat av sådan betydelse att den skulle kunna hota USA. Att Kina långt in på 2000-talet skulle kunna komma ens i närheten av att jämföras med USA var det få som trodde åren kring 1990.

Men de många analytiker som omfattat teorin om en maktbalans som en grundläggande faktor i det internationella systemet lämnades ingen ro av sakernas tillstånd. De menade att det förr eller senare, ja, förr snarare än senare, skulle dyka upp nya eller gamla stater, eller bildas koalitioner, som skulle söka balansera USA:s maktställning. Man förkastade, trots att åtskilligt historiskt stöd för tesen kunde uppbringas, resonemanget att de enskilda staterna skulle välja ”bandwagoning”, d v s anslutning till den dominerande statens maktsfär, snarare än försök att skapa motkrafter.

När sådana föreföll saknas medgav denna skolas mera prononcerade företrädare (t ex Christopher Layne, *The Peace of Illusions,* 2006) att det tagit längre tid än man väntat innan balanserande element dykt upp, och hävdade därtill att maktbalans kunde upprättas på annat sätt än att bilda formella militära eller politiska allianser. ”Hard balancing” skulle ersättas av ”soft balancing”. Sålunda kunde USA:s allierade råka i tvist med supermakten i handelsfrågor, mestadels ifråga om tekniska handelshinder av typen ”Buy American”-bestämmelser (då offentliga institutioner i USA åläggs köpa inhemska produkter i första hand) eller misstankar om konkurrensbegränsande statsstöd etc. Vidare kunde man komma att kritisera amerikansk politik eller bara undandra USA sitt stöd i omröstningar i FN eller andra multilaterala organ. Det mest eklatanta exemplet var förspelet till Irakkriget 2003 då Frankrike, Ryssland och Kina (med stöd av Tyskland) motsatte sig att FN skulle legalisera ett amerikanskt-brittiskt angrepp mot Irak.

Sådana uppvisningar av missnöje med den amerikanska dominansen, som resulterade i en långvarig tvist inom västalliansen, skulle komma igen, antog man. Och när världsläget var mera avspänt än under det kalla kriget, kunde man sas kosta på sig att vädra sina reaktioner utan att en motståndarsida kunde kassera detta som politisk vinst.

Efter unipolariteten vad?

Nu när snart 25 år passerat sedan murens fall kan man konstatera att det unipolära skedet i internationell politik redan är över eller i varje fall håller på att eroderas, främst till följd av den överraskande snabba kinesiska maktutvecklingen, men också på grund av den försvagade amerikanska ekonomin. Frågan är således vad som kommit eller håller på att växa fram i stället och om detta system är mer eller mindre stabilt än det unipolära. Konventionell teori har antagit att det bipolära system, som vi upplevde 1948–1989, är det kanske mest stabila, att ett tripolärt system det mest instabila och ett multipolärt någonstans däremellan; i detta senare fallet beror ju stabiliteten också på hur många och vilket slags, status quo-inriktade eller revisionistiska,

stormakter det består av. I ett system med, som under perioden före första världskriget, så många som åtta stormakter kan koalitionerna komma att skifta oftare, i ett med färre stormakter, något mera sällan.

I ett bipolärt system som vi hade under det kalla kriget föreföll den ömsesidiga avskräckningsförmågan garantera ett slags balans. Men i en tripolär modell är risken alltid överhängande och snarast inbyggd att två stormakter går samman enligt principen två slår den tredje, vilket leder till att denna kan känna sig trängd och beredd tillgripa radikala metoder för att kompensera sig för det uppkomna underläget Den trängda staten kommer också att söka stöd hos vad Randall Schweller *Deadly Imbalances. Hitler's Strategy of World Conquest*, 1998) kallar ”lesser great powers” (LGP) för att kompensera den andra sidans övertag. En jämviktsmodell där tre aktörer är ungefär lika starka är mindre sannolik.

Den epok under modern tid där man kan tala om en tripolär modell är, enligt Schweller egentligen andra världskriget, som han ser som en kamp om världsherraväldet mellan två revisionistiska stormakter, Tyskland och Sovjetunionen, och en status quo-makt, USA. En tillfällig allians (”min fiendes fiende är min vän”) mellan en revisionistisk stormakt (Sovjet) och en status quo-makt (USA) besegrade till sist den andra revisionistiska stormakten Tyskland. Övriga stormakter, Storbritannien, Frankrike, Japan och Italien var då vad Schweller kallar LGP`s, som anslöt sig till någon av de tre.

Möjligen kan man se den internationella politiken de sista dryga 15 åren av det kalla kriget som ansatsen till ett tripolärt system, där närmandet mellan USA och Kina från 1972 och framåt de facto innebar att två slog den tredje. Richard Nixons och Henry Kissingers överraskande närmande till Kina förbättrade med ens både USA:s och Kinas position. Detta gjorde Moskva påtagligt försiktigt i sina relationer med USA, vilket visade sig i svala reaktioner på amerikanska provokationer (bombningen av Hanoi och Haiphong) och att man var angelägen behålla kontakten även med en efter Watergate inrikespolitiskt trängd Nixon. Den kinesiska misstänksamheten mot Sovjet var grundläggande; den amerikansk-kinesiska normaliseringen fungerade långt över sin reella vikt. Vad Kina kring 1970, utöver sin stora armé och folkmängd, saknade i form av ett ännu instabilt politiskt system och en mycket svag ekonomi, kompenserades alltså i viss mån av dess politiska specifika vikt som den andra kommunistiska stormakten med ökande inflytande i tredje världen.

Det finns skäl betona att det finns flera bedömare som menar att Kinas maktutveckling, och som föranlett spekulationer om ett nytt bipolärt system, knappast kan fortsätta i samma spår som under de senaste tjugo åren. Framför allt menar man att motsättningen mellan ekonomiska framsteg och politisk stelbenthet för eller senare kommer att leda till stagnation. Edward Luttwak menar (*The Rise of China vs the Logic of Strategy,* 2012) att endast ett mer demokratiskt styrt Kina kan agera som en framgångsrik supermakt. Om Kina uppträder aggressivt tyr sig alla eller de flesta av dess grannar till USA. Men om Kina skulle uppnå en grad av liberalisering, kommer man att agera mindre revisionistiskt. Med detta resonemang tangerar Luttwak diskussionen om ”democratic peace”, om demokratiska stormakter beter sig annorlunda än auktoritära sådana eller diktaturer.

Å andra sidan finns det kinesiska bedömare som tror att Kina redan inom en tioårsperiod kan komma upp 60 procent av

USA:s militärutgifter. Och förstås att den kinesiska ekonomin inom samma tidsperiod kan växa förbi USA:s. Även om man inte som USA, inte minst genom marinen och dess hangarfartygsgrupper, kan projicera militär makt över hela jorden, har man redan givetvis ett rejält regionalt övertag och militär förmåga att realisera sina ambitioner i närområdet - om man skulle riskera en öppen konflikt med USA. Aaron Friedberg hävdar i *Contest for Supremacy. China, America and the Struggle for Mastery in Asia* (2011) att ett allt starkare Kina kommer att kommer att söka minska USA:s inflytande i regionen och inskränka dess tillgång till viktiga råvaror. Detta behöver inte leda till öppen konflikt, men till mer ansträngda relationer. Den ovan omnämnde Christopher Layne hävdar i en kommande bok att relationen mellan USA och Kina i mycket liknar den som rådde mellan Storbritannien och Tyskland från 1860 till 1914 (jfr Paul Kennedys *The Rise of Anglo-German Antagonism 1860–1914*", 1980)

Nu kan man givetvis, med rätta, invända att risken för öppna konflikter mellan stormakterna idag är mycket små och att detta modellresonemang därför egentligen saknar relevans. Härtill kommer att de amerikanska och kinesiska ekonomierna är intimt sammanflätade främst genom Beijings fortsatt omfattande köp av amerikanska statsobligationer. Men relationerna mellan stormakterna kommer, oavsett en radikalt minskad öppen krigsrisk, att utmärkas av konkurrens. Risker för begränsade incidenter som kan involvera militära förvecklingar kommer alltid att finnas och vara nog så svåra att lösa.

Sådana finns uppenbarligen i förhållandet mellan USA och Kina, som dessutom inte kan klassificeras som en status quo-makt, vilket ökar riskerna. Territoriella tvister mellan Kina och dess grannstater om öar i Sydkinesiska sjön och utanför Taiwan kan mycket väl leda till incidenter och skottväxling, men troligen inte till öppet krig. Relationen mellan Kina och Taiwan förefaller numera mindre eldfängd än förr, men innebär alltid politiskt sprängstoff. Den planerade ökade amerikanska närvaron i regionen ("the pivot") syftar till att bygga ut en "trip-wire"- funktion och dämpa riskerna för incidenter, men ökar ju samtidigt konfliktytorna mellan det internationella systemets dominanter. Övriga stater, Japan, Sydkorea, Filippinerna, Malaysia och t o m Vietnam, som har anspråk på de olika arkipelagerna och territorialvattnen kring dessa, som antas ruva på viktiga råvarutillgångar, förväntar sig amerikanskt stöd i sina relationer till Kina.

Diskrepansen ifråga om militära och ekonomiska tillgångar mellan å ena sidan USA och Kina, och å andra sidan LGP's som Ryssland, Indien och Japan eller för den delen Storbritannien och Frankrike är eller håller på att bli uppenbar. Detta gäller även om man i sin tur beaktar att Kinas militära förmåga ännu inte, utom givetvis i landmilitärt hänseende, kan mäta sig med USA:s. Detta skulle tala för ett slags ny bipolaritet. Om man å andra sidan antar att konkurrensen mellan stormakterna kommer att inträffa huvudsakligen på det ekonomiska området kan man möjligen diskutera om det nu rådande systemet inte håller på att bli tripolärt? Trots dokumenterade problem förblir nämligen det i praktiken ofta tyskledda EU en formidabel, främst ekonomisk, maktfaktor. Men frågan är förstås om inte unionens uppenbara svårigheter att demonstrera utrikes-och särskilt försvarspolitisk enighet och potential är ett alltför tungt hypotek när det gäller att uppträda på den internationella scenen?

Samtidigt har Ryssland, trots sin mycket stora kärnvapenarsenal och Putinregimens ambitioner att återvinna något av Rysslands plats i solen, en särskilt i dagens amerikanska optik en för många överraskande låg specifik vikt, inte minst på grund en ganska liten ekonomi och länge sjunkande befolkning. Indien har en växande men mycket ojämnt fördelad ekonomi och mycket stor befolkning, kommer liksom Japan med en länge stagnerande ekonomi, inom överskådlig framtid knappast att bli mer än LGP's, vilket även gäller det resterande BRIC-landet Brasilien (Sydafrika, som nu adderats till gruppen, saknar rimligen helt förutsättningar att ens kvalificeras som en LGP). Dessa stater spelar en viktig roll i systemet, men är gruppen eller kan den inom överskådlig framtid bli global?

Både Storbritannien och Frankrike har alltjämt möjlighet projicera, minskande men dock, militär förmåga långt utanför hemlandet, men endast, som inte minst framkom under Libyenoperationen 2011, med olika grader av amerikanskt logistiskt stöd. De är tydliga kandidater för rollen som LGP's. Denna roll kommer man att göra allt för att behålla. Man bör också beakta möjligheten av att olika LGPs politiskt söker alliera sig med varandra snarare än att alliera sig med en supermakt. BRIC-samarbetet kan ses som ett embryonalt exempel på sådant samarbete. De disparata strategiska intressen som denna grupp har, innebär således en stark begränsning för dess effektivitet; dessutom dominerar Kina markant, vilket sannolikt föranleder Putins Ryssland att ofta söka samband med Beijing.

Hur skall då, om vi för ett ögonblick accepterar att systemet närmast kan komma att likna ett tripolärt sådant, det internationella systemet hantera rivaliteten mellan USA och Kina med EU som tredje part?

USA och EU kommer sannolikt att fortsätta att hålla sig till varandra för att bl a balansera Kinas expansion. Men lika sannolikt är att EU kommer att fortsätta att försöka skicka notan ("pass the buck") för mycket av det gemensamma försvaret vidare till USA. Krympande ekonomiska ramar och frånvaron av ett synbart militärt hot har ju lett till att så gott som samtliga europeiska stater minskat och fortsätter att minska sina militära resurser. Samtidigt är det inte rimligt att förvänta sig att USA med nuvarande inrikespolitiska klimat skall stå för 75 % av NATO:s militära utgifter. F n ser dock denna snedbalans, trots att USA också måste strama åt, ut att bestå, vilket måste komma att innebära slitningar med européerna. Det mycket ambitiösa projektet med ett omfattande transatlantiskt frihandelsområde syftar givetvis till att öka handel och sysselsättning, men har en övergripande storstrategisk agenda att gjuta nytt liv i det transatlantiska samarbetet.

Men vem skall, om USA ser sig tvungget att av olika skäl flytta resurser till den asiatiska teatern, stå för dels ett nödvändigt om än litet territoriellt försvar, dels kunna projicera militär makt i situationer som t ex nyligen i Mali? Och detta i ett skede när den nuvarande ryska regimen planerar att öka sina satsningar på försvaret, visserligen från en på många områden utom kärnvapnen låg nivå, men ändå. Denna obalans kan resultera i ett politiskt vakuum som oroar inte minst Rysslands forna Warszawapaktsallierade men borde oroa också oss. Detta ämne kommer, eller borde i alla fall rimligen vara huvudtemat vid EU:s toppmöte om den gemensamma försvarspolitiken mot slutet av detta år.

I vårt land har ju situationen i år uppmärksammats i den kanske mest intensiva försvarsdebatten på mycket lång tid. Vad

denna debatt skall resultera i lär knappast bli klart före valet 2014 och nästa försvarsbeslut 2015. Klart är emellertid att den nuvarande inriktningen bort från invasionsmot insatsförsvar kommer att revideras.

Kina behöver, under aktuella eller potentiella motsättningar inom den transatlantiska alliansen, inte aktivt utså split för att kunna kassera in politiska vinster. Det finns säkert de som vill eller antar att man, för att hantera en kommande supermakten Kina, kommer att vara tvungen tillämpa den tillbakahållandets strategi (”containment”) som var framgångsrik mot Sovjetunionen. Men de flesta strategiska tänkare och policyskapare kommer säkert att förorda en engagemangets strategi, d v s bredda kontaktytorna med Kina på så många områden som möjligt för att därigenom minska riskerna för missförstånd. Denna strategi bör också ha som mål att binda Kina genom olika multilaterala överenskommelser. FN-medlemskapet, och numera i WTO bör kompletteras med andra, inte minst regionala, institutioner. Risken är emellertid uppenbar att Kina, precis som USA, med en växande maktställning, blir selektiv i tillämpningen av sina multilaterala förpliktelser. Denna strategi (”binding”) har erfarenhetsmässigt sina begränsningar.

Mot tripolari- eller multipolaritet?

Resonemanget ovan skulle, under förutsättningen att EU inom rimlig tid återhämtar sig och inte permanent skadats, kunna landa i att det internationella samfundet kan komma att omvandlas från ett unipolärt till ett tripolärt system, vilket då borde resultera i ökad instabilitet, där en knakande transatlantisk allians genom en blandning av tillbakahållandets och en engagemangets strategi söker balansera Kina. Detta land kommer sannolikt i sin tur genom allianser med någon LGP, d v s i praktiken Ryssland (men mera osannolikt Indien) som den ledande revisionistiska staten söker kompensera för USA:s och Europas samlade och för överskådlig framtid överlägsna resurser. Men tesen att ett av Berlin dominerat EU skulle kunna agera som en tredje stormakt i det internationella systemet måste alltså, med tanke på unionens nuvarande stora svårigheter och centrifugala tendenser, givetvis omges med betydande reservationer. Tyskland kan ju också komma att distansera sig från Bryssel varvid EU tappar mycket av sin potential. Prognoser rörande ett möjligt tripolärt system måste uppenbarligen bli mycket osäkra.

Ett mera renodlat bipolärt system med USA och Kina som de två polerna flyttar mycket av konfliktytorna från Europa till Asien, vilket då givetvis är till fördel för vårt land. Men å andra sidan ger det politiskt utrymme för vår granne Ryssland, där säkert många hyser en önskan att söka återvinna status som supermakt, precis som Sovjet efter den ryska revolutionen metodiskt sökte återuppbygga sin militära och industriella kapacitet.

Vi har således goda skäl att, efter USA:s neddragningar i Europa och egna bristande resurser oroa oss för den regionala balansen i vår världsdel. Som följer av systemets makrostrukur. Mycket av Europa hotar att omvandlas till ett militärt vakuum med oundvikliga negativa politiska konsekvenser. Vissa europeiska länders, inte minst Tysklands, beroende av petrostaten Ryssland och belägenhet i detta lands militära skugga borde ge anledning till mycken eftertanke. Samtidigt måste betonas att USA:s intressen i Europa även fortsättningsvis kommer att vara betydande. EU och Tyskland, förblir ju som demokratiska status quo-makter naturliga allierade,

även om maktförhållandet mellan dem, inte minst genom USA:s ökade energioberoende och unionens demonstrerade beslutsproblem, förskjuts till USA:s fördel.

Ett tripolärt system med ett starkt EU som tredje pol förefaller det för Sverige mest gynnsamma, ett tripolärt med Ryssland i samma roll det minst fördelaktiga. Ett multipolärt system är då uppenbarligen att föredra.

Författaren är ambassadör och ledamot av KKrVA

Nettverksbasert krigføring for det 21. århundre

En løsning også på det nordiske forsvarsproblem?

Inträdesanförande i KkrVA avd I den 9 oktober 2013
by Sverre Diesen

Résumé

The hypothesis of this article is that we have only applied modern information and communication technologies to improve current operational concepts incrementally, whereas in actual fact they hold the promise of changing military concepts fundamentally. In much the same way as the internal combustion engine vastly improved physical mobility and thus led to the age of mechanization , the micro processor can similarly improve operational tempo an order of magnitude by creating a new kind of *awareness, decision making and engagement mobility.* However, just as mechanized warfare was only realized by creating organizations and concepts built around the tank, the new concept requires that we build tomorrow's organizations around the capabilities provided by improved sensors, communications and precision guidance systems. This seems to point towards an organization where particularly today's armoured formations are replaced by a network of small, distributed ISTAR capable units acquiring and designating targets subsequently engaged by remote platforms delivering long-range, precision-guided munitions. Such a concept, although generic to our times, would be of particular value to the Nordic countries, sharing a common defence problem – that of a very difficult ratio between space, time and available forces in a moderen conflict.

DET ER MED stor respekt og en god porsjon ærefrykt jeg står her i dag som invitert ledamot i akademin for å holde mitt inträdesanförande. Såvel akademins posisjon som dets tradisjoner helt tilbake til Gustav IIIs tid gjør at dette er ikke noe en norsk offiser tar lett på. Jeg er derfor glad for at jeg i den senere tid har arbeidet med en problemstilling som jeg kan presentere ved en slik anledning – en problemstilling som forhåpentligvis vil interessere akademin, både fordi den angår utviklingen på det militære område generelt, og fordi den har særlig relevans for det jeg har valgt å kalle det felles-nordiske forsvarsproblem. Altså at våre territorier og interesseområder langt overstiger det vi som småstater med etter hvert meget beskjedne militære styrker vil kunne overvåke og om nødvendig projisere makt innenfor, dersom vi rammes av en væpnet konflikt.

Jeg vil begynne med å drøfte konsekvensene av vår tids mest avgjørende faktor når det gjelder utviklingen av militære organisasjoner og operasjonskonsepter generelt, nemlig informasjons- og nettverksteknologien.

Så vil jeg komme tilbake til hvilken betydning slike fremtidige konsepter vil kunne få for de nordiske lands forsvar i fellesskap.

Grunnlaget for vår tids mekaniserte operasjonskonsept

Vår tids rådende forståelse av militære organisatoriske og konseptuelle forhold kan føres tilbake til den militær-teoretiske selvransakelse som fant sted i USA i kjølvannet av Vietnam-krigen. I den selvkritiske fasen som alltid følger etter et militært tilbakeslag, søkte amerikanerne tilbake til klassikerne – ikke minst til Clausewitz – og konkluderte med at krigen på strategisk nivå forblir et politisk og sosialt fenomen som i begrenset grad påvirkes av teknologisk utvikling. På taktisk nivå dreier det seg derimot om å utvikle organisasjon og konsepter som avspeiler både sin tids teknologiske forutsetninger og de tidløse erfaringslover på området.

Spørsmålet ved all fornyelse av militære organisasjoner er med andre ord hvordan samtidens teknologi kan utnyttes for å realisere disse tidløse erfaringslovene. Svaret på denne utfordringen i vår tid var etter de amerikanske institusjonenes vurdering en vitalisering av klassisk manøverteori, der det skilles mellom mål, metode og middel:

- *målet* er å beseire motstanderens vilje og tro på egen operasjon ved å frata ham initiativet og evnen til å påvirke situasjonen
- *metoden* er å ha en raskere beslutningssløyfe og et høyere operativt tempo enn motstanderen, muliggjort av bedre organisering og høyere fysisk mobilitet
- *middelet* som er best egnet til å realisere dette er det mekaniserte hærforband av alle troppearter, støttet av egne fly

Vi skal huske at på dette tidspunkt – det vil si på 80-tallet – var det forhåndenværende operative problem fortsatt den kalde krigens: Å stanse de sovjetrussiske angrepskolonner i en omfattende krig på det europeiske kontinent. I dette arbeidet lot amerikanerne seg i betydelig grad inspirere av den tyske Blitzkrieg under Annen verdenskrig, illustrert ved såvel eksempeltilfang i de nye taktiske reglementene som ved en rekke bokutgivelser om tysk operasjonskunst.

Fra denne litteraturen kan vi for eksempel hente et kart som viser Rommels manøver under slaget om Gazala-linjen i mai-juni 1942 – altså det som førte til Tobruks fall og den britiske tilbaketrekning til Egypt. Her ser vi et lærebokeksempel på den klassiske, mekaniserte manøver rundt motstanderens flanke og inn på dypet av hans gruppering, med oppriving av forsyningslinjer og kommandoplasser i hans bakre områder og etterfølgende kollaps av frontavdelingene.

Går vi imidlertid 135 år tilbake i tid og ser på Napoleons manøver under slaget ved Friedland 14. juni 1807 – det som i parentes bemerket førte til freden i Tilsit og således bragte Danmark-Norge og Sverige inn i Napoleonskrigene på hver sin side – er det selvsagt en påtagelig forskjell i forhold til tid og rom, men selve geometrien er den samme.

I begge tilfeller dreier det seg om en moralsk destabilisering av motstanderen ved en manøver som gjør hans beslutninger irrelevante, snarere enn om fysisk ødeleggelse av evnen til motstand. Dette er forsøkt illustrert her ved å fremstille to motstanderes operative syklus – den såkalte Boyd-loop – langs samme tidsakse.

Det er det aksellererende handlingsetterslep manøveren og det høyere operative tempo påfører motstanderen – komprime-

ringen i tid av den operative handlingssyklus – som leder til et sammenbrudd.

Går vi tilbake til oversikten over dagens manøverkonsept med mål, metode og middel, ser vi altså at mål og metode i lys av dette fremstår som de egentlig tidløse elementer i trekanten. Men middelet – det mekaniserte landstridsforband støttet av egne fly – er selvfølgelig bare vår tids operasjonalisering av mål og metode, gitt vår tids teknologiske forutsetninger, slik Napoleons *bataillon carré* var svaret på hans tid.

Spørsmålet vi må stille oss er dermed om vi ved å fastholde det mekaniserte operasjonskonseptet står i fare for å forveksle vår tids middel med det tidløse mål, og om det i lys av de siste par tiårenes teknologiske utvikling er andre og mer effektive måter å realisere dette målet på. Har vi med andre ord latt det mekaniserte landstridsforband bli et mål i seg selv, fordi vi ikke er vant til å forholde oss til paradigmeskifter? En normal offiserskarriere vil jo sjelden strekke seg utover tidsrammen for mer enn ett slikt paradigme.

Som man forstår legger jeg her opp til å lansere en hypotese, nemlig denne:

- Informasjonsteknologien og det nettverksbaserte forsvaret innvarsler store endringer i dagens organisasjon og operative konsepter.
- Disse endringene er større og mer grunnleggende enn vi til nå har tatt inn over oss.
- Informasjonsteknologien er en minst like signifikant driver for å endre militære forhold som bensinmotoren var i sin tid, og må forventes å ha like store konsekvenser.
- Utmanøvrering og destabilisering av motstanderen gjennom en raskere beslutningssløyfe blir mulig på helt andre måter enn ved motorisering/mekanisering.
- Mekaniserte landstyrkers storhetstid er som følge av disse utviklingstrekkene ute.Utnyttelse av informasjonsteknologiens muligheter for å realisere den tidløse manøverteoriens ideal tilsier i stedet en organisasjon bygget opp rundt ISTAR-kapasiteten.

Jeg vil i det etterfølgende prøve å sannsynliggjøre dette ved å sammenligne dagens situasjon med den som gikk forut for nettopp det forrige paradigmeskiftet – det som skyldtes oppfinnelsen av forbrenningsmotoren og utløste motorisering og mekanisering.

Mot et nytt militært paradigme

Militære organisasjoner har historisk ofte vært raske til å utnytte ny teknologi for sine formål. Det tok ikke mange årene fra en noenlunde driftssikker bensinmotor var oppfunnet til de første stridsvognene holdt sitt inntog under Første verdenskrig. Det er imidlertid et like typisk trekk at det materielle den nye teknologien frembringer ikke nødvendigvis anvendes i tråd med sitt fulle potensial med en gang. Innledningsvis har den ofte bare vært benyttet til å forbedre eksisterende konsepter og måter å operere på. De nye stridsvognene ble i den første perioden brukt som mobile blokkhus, som kjørte i gangfart foran infanteriet for å støtte under innbruddet i det fiendtlige skyttergravssystem.

Det var tyskerne som i mellomkrigstiden – riktignok med støtte i britiske teoretikere – først innså at løsningen lå i det omvendte prinsipp: Ikke tilpasse stridsvognen til den eksisterende organisasjon, men tilpasse resten av organisasjonen til stridsvognen.

Det var med andre ord resten av organisasjonen som måtte gis flest mulig av stridsvognens egenskaper i form av bevegelighet og beskyttelse. Dette var utgangspunktet for de panserdivisjonene som Tyskland i de første krigsårene kunne feire store fremganger med, helt til deres fiender trakk samme lærdom og i tillegg kunne dra fordelen av sine mangedobbelte ressurser.

Gitt at vår tids teknologiske analogi med forbrenningsmotoren er informasjons- og kommunikasjonsteknologiens gjennombrudd, hvilken konsekvens må vi da trekke av dette? Denne teknologien forbedrer både sensorer, kommunikasjonssystemer og styringssystemer dramatisk, på en måte som muliggjør ytterligere en komprimering i tid av det operative handlingsforløpet. Mens forbrenningsmotoren muliggjorde en forbedring av den tradisjonelle fysiske mobilitet vil disse forbedringene akkumulere seg til en ny og annerledes form for mobilitet, som vi kan kalle *lokaliserings-, beslutnings- og engasjementsmobilitet*.

Den har vi, igjen med en analogi til stridsvognen for 100 år siden, til nå bare utnyttet til å forbedre eksisterende måte å operere på, som det man i næringslivet kaller «information support to management». Altså en betydelig men likevel lineær forbedring av evnen til å ta beslutninger innenfor rammen av det eksisterende operative paradigme og konsept.

Dette på tross av at informasjons- og nettverksteknologien har potensial for å utløse en langt mer radikal endring ved å muliggjøre separering av sensorer og våpenplattformer i en helt annen skala enn tidligere. Bortsett fra den begrensede støttefunksjon indirekte ild til nå har hatt i form av artilleri og bombekastere mot områdemål, har manøverenhetene måttet engasjere hverandre direkte med våpensystemer som i et moderne stridsmiljø har måttet inkorporere sensorer, ildkraft og pansret beskyttelse på en og samme plattform. Det er denne begrensningen det nå blir mulig å overvinne, fordi våpenvirkning og effekt ikke lenger forutsetter at våpenplattformene må bringes i direkte kontakt med motstanderen. Teknologien muliggjør en evne til å forlegge presis ild mot punktmål hurtig over store avstander – langt hurtigere enn vi vil greie å flytte tradisjonelle våpensystemer fysisk langs bakken.

Riktig utnyttelse av teknologiske gjennombrudd forutsetter altså en konseptuell utnyttelse i tråd med manøverteorien av den nye kapasitet som teknologien frembringer. En slik konseptuelt riktig utnyttelse av teknologiske gjennombrudd synes videre å forutsette at organisasjonen bygges med den nye kapasiteten som kjerne.

I så fall er det ISTAR-enhetene som må bli de egentlige kampavdelinger – de som er i nærkontakt med og engasjerer motstanderen – i et fremtidig operasjonskonsept. Et konsept der engasjementet skjer med avstandslevert, presisjonsstyrt ild – ikke med direkte ild fra kampavdelingenes egne plattformer.

Disse små ISTAR-avdelingene dekker operasjonsområdet ved distribuert innsetting basert på lette eller autonome plattformer, der beskyttelsen er basert på spredning, bevegelighet, lav signatur og evne til nærforsvar – ikke minst et effektivt kampluftvern.

Oppsummert vil med andre ord den konseptuelle kjerne være distribuerte sensorer og ildledning, men sentraliserte våpensystemer og avstandslevert ild. Da sikter jeg til våpensystemer som på grunn av plattformenes eller leveringsmidlenes høye hastighet og lange rekkevidde vil kunne forlegge ilden hurtig mot et hvilket som helst punkt innenfor et større område der en mekanisert fiende i tråd med dagens konsep-

ter vil kraftsamle sine pansrede kjøretøyer fysisk, i tråd med klassisk doktrine for mekaniserte styrker.

ISTAR-konseptets spesielle relevans for norsk og nordisk forsvar

La meg så gå over til å diskutere det ISTAR-baserte manøverkonseptets spesielle relevans for norsk og nordisk forsvar, i forhold til det som på mange måter er vårt felles problem i Norden – nemlig misforholdet mellom våre interesseområders utstrekning, de styrker vi disponerer og den tid må regne med å ha til rådighet i en konflikt.

Betingelser for militære paradigmeskifter

Historisk har et militært paradigmeskifte ikke bare en rent intellektuell forutsetning i form av en analyse av hvordan ny teknologi kan utnyttes i tråd med tidløse militære erfaringslover. Det har normalt også vært betinget av en kontekstuell forutsetning i form av et reelt problem som en nasjon eller et lands forsvar har stått overfor, og som det har vært viktig eller kanskje helt eksistensielt å løse. For Tyskland i mellomkrigstiden var det således spørsmålet om hvordan landet med sin sentrale beliggenhet men underlegne ressurser kunne beseire sine fiender i en tofrontskrig som drev utviklingen av Blitzkrieg-konseptet fremover.

På samme måte vil det være aspekter ved vår tids sikkerhetsutfordringer som må fungere som katalysator for en overgang fra et mekanisert til et ISTAR-basert manøverkonsept, dersom dette skal skje. Det skyldes ikke minst at militære organisasjoner er grunnleggende konservative av natur, og at ethvert nytt konsept selvsagt utfordrer etablerte fagmiljøer og sektorinteresser – grupper med betydelige sekundærgevinster knyttet til en videreføring av det bestående.

Spørsmålet er med andre ord om det eksisterer en slik kontekstuell betingelse for fornyelse av vårt forsvar i dag.

Det norske forsvarets problem i dagens sikkerhetspolitiske situasjon

Det er dette spørsmålet vi får et svar på ved å studere det norske forsvarets utfordring i dagens sikkerhetspolitiske virkelighet, slik det fremgår av denne plansjen.

Det må i utgangspunktet antas at det er et begrenset handlingsrom for bruk av makt i regionale konflikter i Europa, fordi den politiske verdi for en stormakt i vår nærhet av å få det som den vil i forhold til sine mindre naboer ikke står i noe rimelig forhold til ulempene og risikoen ved en storkrig med NATO og Vesten. Dette er en vesentlig kvalitativ forskjell fra den kalde krigen, hvor amerikansk og annen alliert inngripen måtte tas som en gitt forutsetning. Maktbruken må med andre ord for å være politisk rasjonell være begrenset i både tid, rom og styrkeinnsats for å unngå en uønsket eskalering.

Det tilsier med stor sannsynlighet operasjoner av den typen som er antydet her, det vil si spesialstyrkeoperasjoner, fly- og missilangrep og luft- eller sjølandsatte raids med tidsbegrenset besettelse av territorium som ledd i et tvangsdiplomati som skal fremtvinge bestemte politiske løsninger.

I praksis innebærer dette at maktbruken vil være karakterisert av kort strategisk varsel, kort varighet, men høy intensitet mens den pågår. Det er disse betingelsene som mer enn noe annet utgjør de dimensjonerende forutsetninger for vårt eget forsvar.

En annen vesentlig forskjell på den kalde krigens forutsetninger er at mens en omfattende invasjon forutsatte angrep langs et meget begrenset antall forutsigbare fremrykningsakser, vil han nå ha stor handlefrihet med hensyn til hvor et slikt angrep kan gjennomføres. Dette skyldes at kontroll over et bestemt territorium i seg selv ikke lenger er angrepets mål og hensikt. Territoriet er i stedet bare en arena for en maktbruk som skal fremtvinge en annen politisk adferd, det behøver ikke ha noen politisk eller militær egenverdi.

Stilt overfor dette problem vil vi med dagens konsept ha en mekanisert bataljonsstridsgruppe i Nord-Norge lokalisert i Troms som den eneste gripbare styrke på landsiden. Legger vi til grunn en realistisk varslingstid på fra ½ til 2 døgn skal vi med denne kunne dekke og forflytte oss til et hvilket som helst punkt i Nord-Norge som angriperen måtte velge for sitt politiske formål.

I den forbindelse er det på sin plass å minne om at bare Finnmark fylke er på ca 40.000 km² – et areal på størrelse med Danmark – og at avstanden fra garnisonene i Troms til aktuelle områder i Finnmark er fra 500 til 1.000 km. Dette i motsetning til invasjonstrusselen under den kalde krigen, da vi hadde en mange ganger så stor styrke med mange ganger så lang varslingstid som skulle forsvare seg i det defensivt sterke kjerneområde hvor den allerede i utgangspunktet befant seg.

Det er dette som innebærer at forsvarsproblemet ikke bare har endret skala siden den kalde krigens slutt. Det er i realiteten et helt annet slags problem som skal løses. Sannsynligheten for at det best kan gjøres med en nedskalert versjon av det gamle forsvarets organisasjon og konsept er derfor tilnærmet lik null.

Det dimensjonerende problemets fremste karakter i dag er det nærmest umulige forhold mellom tid, rom og styrker til rådighet. Et forsvar for krisehåndtering og begrensede angrep innenfor dagens sikkerhetspolitiske ramme må derfor være grunnleggende forskjellig ut fra de fleste forutsetninger.

Det er her den foreslåtte løsning kommer inn med et nettverksorganisert konsept bygget opp rundt distribuert ISTAR-kapasitet i alle forsvarsgrener, kombinert med sentraliserte våpenplattformer karakterisert ved høy hastighet, lang rekkevidde og evne til avstandslevert, presisjonsstyrt ild. Derved skal tilnærmet sann tids situasjonsforståelse over hele det truede område kunne utnyttes ved hurtig forlegging av ild til et hvilket som helst punkt innenfor det samme området.

Det felles-nordiske militære problem

Så langt det spesifikt norske problem. Men ser vi på et kart over hele Skandinavia, ser vi at dette på mange måter er alle de nordiske lands felles militære problem på en eller annen måte. Vi har riktignok noe forskjellige primære geopolitiske og strategiske interesseområder, etter som Island, Norge og i noen grad Danmark med Grønland har sin oppmerksomhet rettet mot nordområdene, mens Finland, Sverige og også Danmark har en baltisk orientering.

Men den sikkerhetspolitiske utfordring er ikke desto mindre likeartet, med en felles stormaktsnabo, langt større områder enn vi med tradisjonelle landstyrker kan dekke og den grunnleggende samme type konflikt som dimensjonerende utfordring.

Kort sagt har vi alle det samme ugunstige forhold mellom tid, rom og styrker, og følgelig er vi alle avhengige av evne til hur-

tig og presis projisering av militær effekt innenfor store områder og med kort varsel.

Spørsmålet er derfor om ikke en bedre utnyttelse av alle de nordiske lands hver for seg begrensede ressurser vil være et konsept basert på distribuerte og raskt deployerbare ISTAR-enheter i hvert lands strategisk prioriterte innsatsretninger, kombinert med sentraliserte våpenplattformer – det vil si multi-rolle kampfly supplert med land- og sjøbaserte systemer – med evne til avstandslevert, presisjonsstyrt ild.

Dette kan som i det norske eksempel realiseres innenfor rammen av det enkelte nordiske lands forsvar, men gitt våpensystemenes – spesielt kampflyenes – egenskaper, er det åpenbart store synergieffekter knyttet til en felles utnyttelse.

Det er fristende å si at vi på denne måten vil være i stand til å operasjonalisere en nordisk solidaritetserklæring og gi den et realistisk innhold, noe som vil være meget krevende hvis det skal baseres på deployering av tradisjonelle, mekaniserte landstridskrefter innenfor det samme geografiske rom.

Avslutning

Mine damer og herrer, medlemmer av Kungliga Krigsvetenskapliga Akademin, jeg har allerede berørt to av de vesentlige forutsetninger for militære paradigmeskifter, henholdsvis den intellektuelle og den kontekstuelle.

I tillegg er det også en kulturell og politisk betingelse; den som angår både den militære organisasjons evne til egenfornyelse og de politiske myndigheters vilje til å utfordre både vanetenkning og etablerte interesser utenfor forsvarssektoren. Gitt at vi i Norden tilfredsstiller begge de to første betingelser, blir det derfor likevel et spørsmål om vi hver for oss og sammen tilfredsstiller den tredje.

En vesentlig innvending vil selvfølgelig være om den nye teknologien faktisk representerer den kapasitet jeg i dette foredraget har tillagt den. Men ny teknologi betraktes alltid med skepsis når den dukker opp på slagmarken for første gang. Det var betydelig tvil da eksperimentering med de første mekaniserte avdelingene begynte for godt og vel 80 år siden. Noe av den kapasiteten jeg har beskrevet er riktignok fortsatt på tegnebrettet, men minst like mye er allerede en realitet. Det har derfor formodningen med seg, for å benytte en juridisk formulering, at teknologien vil holde det den lover. Spørsmålet er om vi vil evne å bruke den i tråd med dens muligheter.

Författaren är general och tidigare Försvarschef i Norge och kallad ledamot av KKrVA.

Kungl Krigsvetenskapsakademiens tävlingsskrifter 2014

Allmänt

Bestämmelserna för tävlingsskrifter år 2014 är fastställda av Akademiens presidium som valt att hålla ämnesvalet öppet detta år.

Akademiens granskningsutskott är den instans som kommer att värdera inkomna bidrag. De bidrag som passerar den av utskottet accepterade kvalitetsnivån kommer att belönas. Beslut om belöning fattas av Akademiens presidium.

Bestämmelserna finns publicerade i Handlingar och Tidskrift liksom på hemsidan och tjänar som utlysning.

Bestämmelser

- Tävlingsskrift får omfatta valfritt ämne inom de områden som täcks in av Kungl Krigsvetenskapsakademiens verksamhet. Således det militära försvaret, teknik med applikation inom Akademiens verksamhetsområde, samhälls-/totalförsvarets civila delar liksom civil krishantering, militärhistoria, samt utrikes-, säkerhets- och försvarspolitik jämte strategi.
- Tävlingsskrift får vara utarbetad av en alternativt högst två författare. Den upptas ej till bedömning om författaren (-arna) i densamma röjer sin identitet. Alla intresserade kan insända bidrag för bedömning.
- Tävlingsskrift får omfatta högst 20 A4-sidor exklusive källförteckning och notapparat.
- Tävlingsskrift ska vara skriven på svenska, norska, danska eller engelska.
- Tävlingsskrift får ej vara tidigare utgiven som separat skrift, i artikelform alternativt som kapitel i en essäsamling.
- Uppsatser författade av studerande vid FHS/ MHS välkomnas.
- Tävlingsskrift för 2014 ska vara inkommen till Akademien senast den 30 november 2014. Skriften ska vara åtföljd av namnsedel med författarens (-arnas) namn, bostadsadress, e-postadress jämte telefonnummer i ett slutet kuvert, fritt från text.
- Akademien tilldelar författare av tävlingsskrift, som Akademien finner vara därav förtjänt, belöningsmedalj i silver eller guld, 8. storleken jämte penningpris om lägst 10 000 kronor. Belönad tävlingsskrift införs i Akademiens Handlingar och Tidskrift.
- Tävlingsskrift som ej anses vara av sådan kvalitet att den bör belönas men ändå anses ha en kvalitet som gör den lämplig att publicera, kan antas för publicering i Kungl Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift under analys, diskussion och debatt.

Strid – en teoretisk analys

av Patrik Hulterström och Jerker Widén[1]

Abstract

The purpose of this article is to examine, categorize, and analyse how various thinkers have perceived and described the phenomenon of combat. We have chosen to focus on three theories that we believe explicitly and more comprehensively treat combat as a specific phenomenon. When analysing these theories we use a meta-theoretical framework consisting of four different perspectives, the latter being inspired by a model put forward in Martin Hollis's and Steve Smith's book, *Explaining and Understanding International Relations*. Our analysis model allows us to categorize the different thinkers based on how their theories address the phenomenon of combat. This brings to light the thinkers' different scientific positions but it also shows that all perspectives are needed to fully grasp combat as a phenomenon. This also presents a problem because if the perspectives are considered to be complementary, paradoxical consequences occur. Depending on which perspective is used, combat becomes either easier to explain but harder to understand or easier to understand but harder to explain.

BEGREPPET STRID VÄCKER många associationer. Intuitivt kan det sägas vara en våldsam interaktion mellan två väpnade styrkor. Strid är dock något mer än bara våld, då det senare kan förekomma spontant mellan enskilda individer, mindre grupper och utan vapen, medan strid innefattar mer eller mindre organiserat våld mellan minst två beväpnade och militära kollektiv. Strid kan knappast heller likställas med krig, även om det förstnämnda är en viktig och aktiv komponent i det sistnämnda. Krig och krigföring handlar primärt om organiserat våld mellan stater eller statsliknande enheter, medan strid i första hand sker på lägre nivå där militära förband och väpnade grupperingar får kontakt med varandra i mer fysisk och kinetisk mening.

Interaktionen i strid uppstår inte bara i tomma intet. Den uppstår i en kontext, en social kontext. Strid utgör därmed en väpnad och våldsam interaktion i en vidare social kontext. Våldet i striden, hävdar sociologen Randall Collins, kan sägas påverka och definierar det sociala sammanhanget, i vilken striden uppstår, samtidigt som sammanhanget inte bara sanktionerar utan även är en förutsättning för våldet i striden.[2] Striden blir därmed det fenomen som särskiljer den väpnade konflikten eller kriget från andra typer av maktkamper och intressekonflikter.

I det vidare sammanhanget av krig och konflikt är striden bara en delmängd. En aktör kan befinna sig i krig utan att för den skull delta i strid. Även det omvända är möjligt, d v s att någon som befinner sig i strid inte nödvändigtvis samtidigt behöver delta i krig. För de som inte är direkt inblandade i striden kan den passera i stort sett obemärkt förbi. För de som faktiskt deltar i striden är den alltid lika intensiv

och våldsam oberoende av om den externa kontexten kallas krig eller något annat.[3] Resonemangen ovan visar att strid är ett komplext fenomen som är relevant att studera, inte bara som en del av krig och krigföring utan också, som enskild företeelse.

Fenomenet strid i mer explicit mening är inte outforskat, men i jämförelse med vad som finns skrivet om krig och krigföring, finns inte särskilt mycket publicerat.[4] Detta är anmärkningsvärt då just striden av många ses som en central och aktiv del av kriget. Syftet med denna artikel är att utifrån ett teoretiskt ramverk undersöka, kategorisera och analysera hur olika tänkare har uppfattat och beskrivit strid. Den övergripande frågan är således vad strid är och hur fenomenet kan förstås. Genom att reflektera kring hur strid kan studeras, t ex utifrån ovan nämnda ramverk, får man även en bättre uppfattning om vad strid är. För att konkretisera den övergripande frågan och göra den mer forskningsbar fokuserar vi på följande delfrågeställningar: 1) vilka teorier finns om strid och hur är de uppbyggda?; 2) hur kan teorier om strid kategoriseras?; samt 3) vilka skillnader och likheter finns hos de analyserade tänkarnas syn på strid?

Vårt arbete avgränsas till de teorier som uttalat säger sig avhandla strid. Det finns nämligen många tänkare inom militärteorin som berör strid i sina vidare analyser av krig och krigföring, men betydligt färre som explicit säger sig avhandla striden som fenomen. Denna avgränsning är nödvändig för att inte antalet teorier skall bli allt för stort, men också för att vi söker koherenta teorier om strid snarare än lösa tankar om strid inom ramen för vidare studier av krig och krigföring. Arbetet avgränsar sig vidare till att endast analysera västerländska tänkare från Clausewitz och framåt.[5]

Rent matematiska modeller som endast kan användas för att modellera/simulera delar av striden har inte tagits med, eftersom de har begränsad användning för att ”förstå” striden och endast fångar en del av fenomenet.[6] Dessa matematiska modeller bygger i stort sett alla på en och samma grundmodell: Lanchesters ekvationer för strid.[7] Ingen tidigare forskning har hittats där teorier om strid mer specifikt kategoriseras och analyseras, på det sätt som här avses. Endast en artikel har påträffats där matematiska modeller för strid jämförs och värderas.[8] Det finns således utrymme för en studie av den typ som beskrivits ovan, då striden är det aktiva elementet i krig och krigföring och det fenomen som särskiljer kriget eller den väpnade konflikten från andra maktkamper och intressekonflikter.

Vi har valt att fokusera på tre teorier som vi menar uttryckligen och mer omfattande behandlar strid som ett särskilt fenomen. Dessa utgör de teorier som förekommer i Carl von Clausewitz, *Om kriget;* Trevor N. Dupuy, *Understanding War: History and Theory of Combat;* och Edmund L. DuBois, Wayne P. Hughes & Lawrence J. Low, *A Concise Theory of Combat*.[9] Möjligen skulle även John A. Lynns kulturella perspektiv på strid och John Boyds tankar om OODA-loopen kunna inkluderas i denna skara men dessa har av olika skäl valts bort.[10]

Lynn studerar strid som diskurs och kulturellt fenomen snarare än i mer konkret militär mening. Denna analys är visserligen behjälplig i den vidare förståelsen av strid men blir svår att jämföra med de teorier som framförs av Clausewitz, Dupuy och DuBois m fl, eftersom analysen befinner sig på en annan abstraktionsnivå. Boyds tankar om vad som genererar vinst och förlust i strid är också svår att hantera i det-

ta sammanhang, då han inte själv publicerat sina idéer utan endast tolkats av diverse andrahandskällor. Den kanske viktigaste av dessa, Frans P. B. Osinga, menar vidare att Boyds teori framförallt är en teori om strategi och mänskliga konflikter i mer generell mening.[11] Det begränsade omfånget på denna artikel gör slutligen att fokus måste läggas på de mest konkreta uttrycken för teori om strid. Lynn och Boyd är viktiga tänkare om olika aspekter rörande strid men får inte plats i denna studie.

Det begränsade urvalet av de tre nämnda teorierna ovan medför vissa källkritiska problem. Teorierna har t ex en spridning i tid, d v s när de publicerades: Clausewitz 1832, Dupuy 1987, DuBois, Hughes och Low 1997. Med hänsyn till det begränsade ämnet är det naturligt att de senare verken omnämner och har tagit intryck av de tidigare verken. Dupuy är tydlig med att Clausewitz är en stor inspirationskälla för den egna teorin. Både Clausewitz och Dupuy omnämns vidare i DuBois, Hughes och Lows avhandling. Dessutom var Dupuy med och grundade institutet som publicerat DuBois, Hughes och Lows studie. Dupuy samt DuBois, Hughes och Low hänvisar slutligen i sina verk till samma forskningskonferenser de har deltagit i.

DuBois, Hughes och Low har uppenbarligen tagit intryck av John Boyd och dennes syn på strid och konflikter. Detta sägs inte uttryckligen men delar av striden, som de beskriver den, har tydliga spår av Boyds tankar. Även om Boyds teori inte närmare analyseras i denna artikel så kommer vissa likheter mellan hans teori och DuBois, Hughes och Lows teori att påpekas. Detta anses nödvändigt då likheterna i vissa detaljer är påtagliga.

Att tänkare inom området har påverkat varandra är inte konstigt och det förefaller t o m vara närmast självklart. De tidigare teoriernas påverkan på de senare har dock inverkat på valet av det teoretiska ramverket i arbetet. I en ren jämförelse mellan teorierna utan ett ramverk skulle likheter mellan teorierna vara svårhanterliga på grund av beroendet mellan dem. Med hjälp av ett ramverk som fokuserar på teoriernas uppbyggnad och inre logik, menar vi att beroendet lättare kan hanteras.

Vår metod för att ta reda på vad strid är och hur den kan förstås, är således att välja ut ett antal teorier om strid som ger en sammanhållande bild av fenomenet. Dessa teorier analyseras sedan med hjälp av ett teoretiskt ramverk, som skapats med hjälp av teori härrörande från ämnet internationella relationer. Genom detta metateoretiska ramverk (en analysmodell) kan de olika teorierna om strid brytas ner i grundläggande beståndsdelar och jämföras med varandra. Genom bättre förståelse av de olika teorierna och deras ingående delar, samt en systematisk jämförelse dem emellan, kan en bättre förståelse av fenomenet som helhet uppnås.

Värdet av sådana metateoretiska analyser inom krigsvetenskapen har tidigare påtalats av bl a Magnus Petersson och Jan Ångström.[12] I deras arbete beskrivs t ex hur förklaring kontra förståelse respektive aktör kontra struktur kan utgöra sådana metateoretiska kategorier. Utmaningen för oss är huruvida kategorier som dessa även kan nyttjas för att studera (och i förlängningen förstå) strid som fenomen. Detta kräver en förutsättningslös analys av olika möjliga kategorier och perspektiv inom både militärteorin och andra närliggande ämnen. Metoden vi använt för framtagandet av det metateoretiska ramverket i denna artikel och våra övervägande rörande detta beskrivs nedan.

Metateoretiskt ramverk

I arbetet kommer, som nämndes ovan, teorier om strid att studeras, kategoriseras och analyseras. Det innebär att teorierna själva utgör empirin i arbetet. Därför krävs ett övergripande ramverk som olika teorier kan kategoriseras och analyseras mot, d v s ett metateoretiskt ramverk. En av utmaningarna i detta arbete har varit att hitta ett ramverk som blir användbart, meningsfullt och samtidigt intressant och kreativt. Kategoriseringen och analysen får inte bli för grov vilken skulle kunna leda till att resultaten blir för generella och intetsägande. Ramverket får inte heller bli för snävt vilket kan resultera i att delar som har betydelse för teorier om strid faller bort ur analysen. Ambitionen är istället att fånga så mycket av fenomenet strid som möjligt.

Tidigt i arbetet påträffades Anckers artikel "A proposed foundation for a theory of combat".[13] I artikeln gör Ancker en fyrfältsanalys av olika modeller för strid. Modellen fokuserar dock endast på en del av striden: den matematiska beskrivningen av utnötningsprocessen i striden i dimensionerna tid och rum. Delar av striden kan säkert beskrivas med matematiska formler, men att jämföra endast en del av striden skulle ge en alltför begränsad bild. Om det finns andra delar i striden som inte kan beskrivas med matematiska formler skulle dessa försvinna från analysen. En bredare modell är därför nödvändig.

Striden som fenomen har mycket gemensamt med kriget, och metateoretiska kategorier för att fånga det sistnämnda torde även kunna fungera på strid. Intressanta exempel är Anatol Rapoports kategorisering av synen på krig i introduktionen till Clausewitz, *On War,* eller Jerker Widén och Jan Ångströms diskussion om olika förhållningsätt till krig i *Militärteorins grunder.*[14] Dessa modeller fungerar dock inte för att analysera strid, då strid är mer begränsat och specifikt än krig. Skulle dessa militärteoretiska modeller användas blir kategorierna i stort sett desamma, men kan inte fyllas med lika stort innehåll. Resultatet blir en grund analys som inte bidrar med särdeles mycket nytt.

Inom militärteorin finns också ett ofta problematiskt beroende mellan begreppen krig och strid. Ibland används nämligen begreppen som synonymer och ibland som olika fenomen med betydelse för varandra. I Widén och Ångströms kategorisering av krig i funktionell mening är t ex en av kategorierna förståelsen av "krig som strid". Om strid i vissa avseenden är synonymt med krig skulle en analys av strid utifrån en analysmodell för krig bli en onödig upprepning. Widén och Ångström säger också i sin kategorisering av krigets former att "Om allt kollektivt våld har inneboende likheter är ju en differentiering av krig rimligen inte lika betydelsefull."[15] Kollektivt våld skulle kunna vara liktydigt med strid, vilket gör att analyser och kategoriseringar av krigets former blir beroende av hur strid beskrivs. Därför behövs en analysmodell som kan betrakta fenomenet strid ur ett mer oberoende perspektiv.

Martin Hollis och Steve Smith ägnar hela boken *Explaining and Understanding International Relations* åt att analysera och diskutera olika teorier som används inom internationella relationer. Det är även från dessa herrar som Petersson och Ångström hämtat en del av sina tankar rörande lämpliga metakategorier inom krigsvetenskap. Hollis och Smith gör i sin bok en grundlig genomgång av olika vetenskapliga perspektiv och idériktningar för att komma fram till en användbar analysmodell som beskriver och kategoriserar olika teorier i ämnet. Modellen är enkel och tydlig, men

resonemangen bakom är mer komplexa och invecklade.

Hollis och Smith menar att teorier kan ses som olika perspektiv som vi väljer att betrakta verkligheten med, i syfte att förklara och förstå den. Författarna är noga med att beskriva skillnaden mellan att *förklara* och *förstå*.

En förklaringsinriktad teori tar ett utifrånperspektiv på verkligheten. Här försöker forskaren identifiera viktiga delar och hitta orsakssamband mellan dem. Ambitionen är att förklara hur delarna påverkar varandra, för att ytterst kunna beräkna och förutsäga framtida händelser. Naturvetenskaperna (och många samhällsvetenskaper) förknippas ofta med förklarande teorier, ett sökande efter lagbundenhet och därmed också ett kvantitativt angreppssätt, där delar kan observeras, mätas och beräknas.[16]

En förståelseinriktad teori däremot tar ett inifrånperspektiv på verkligheten och här försöker forskaren förstå aktörerna, deras tankar och handlingar. Ambitionen är att undersöka och förstå varför olika händelseutvecklingar sker. Humanvetenskaperna och delar av samhällsvetenskapen förknippas ofta med förståelseinriktade teorier och därmed också ett mer kvalitativt angreppssätt, där aktörerna och deras handlingar tolkas. Hollis och Smith säger även att teorier kan betrakta verkligheten ur ett system- eller enhetsperspektiv. Ur ett systemperspektiv betraktas verkligheten uppifrån och ned, d v s hur helheten påverkar delarna, något de kallar för *holism*. Ur enhetsperspektivet betraktas verkligheten nedifrån och upp, d v s hur delarna påverkar helheten. Det sistnämnda beskriver de som *individualism*.[17]

System/enhet-dimensionen ger även ett nivåproblem, enligt Hollis och Smith. Nivåproblemet består i att bestämma vad som är systemet och vad som är enheterna, då enheterna på en högre nivå blir systemet på den lägre nivån, o s v. De båda författarna identifierar tre nivåer i sin analysmodell för teorier om internationella relationer. I den högsta nivån är systemet det internationella systemet och enheterna är staterna. I den mellersta nivån är systemet staten och enheterna statens inre byråkrati. I den lägsta nivån är systemet staternas inre byråkrati och enheterna individerna med makt att fatta beslut inom ramen för byråkratierna.[18]

På varje nivå kan verkligheten betraktas antingen uppifrån och ned, eller nedifrån och upp. Den kan även på varje nivå ses utifrån med ett förklarande perspektiv eller inifrån med ett förståelseinriktat perspektiv. Detta ger en två-dimensionell analysmodell med fyra fält (Fig. 1) och en modell med tre nivåer (Fig. 2).

Hollis och Smiths analysmodell används till att analysera tre olika teorier om internationella relationer. När de sedan ska presentera sina slutsatser förenklar de sin egen analysmodell för att göra den mer hanterbar och åskådlig. De abstraherar de tre nivåerna i system/enhets-dimensionen till endast två poler, holistisk och individualistisk. Förenklingen motiveras med att perspektiven i system/enhets-dimensionen är uppifrån och ned eller nedifrån och upp oavsett vad som identifieras som system eller enhet.

Vidare beskriver Hollis och Smith vad som karaktäriserar de mest framträdande dragen i varje fält. Dessa drag är slutsatserna från deras analyser av de tre teorierna om internationella relationer. Karaktäriseringen görs genom att försöka ge absoluta svar på ståndpunkterna som analysen har gett i varje fält. De kommer fram till att i förklarandekolumnen ger ett erkännande av inblandningen av externa

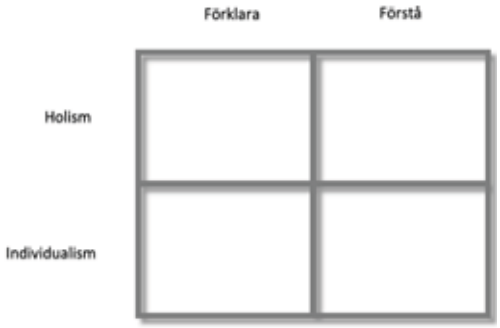

Fig. 1 Modell med två dimensioner.[19]

Fig. 2 Modell med tre nivåer.[20]

strukturer en holistisk syn. En individualist å andra sidan förnekar detta för att kunna upprätthålla kravet på rationella val. I förståelsekolumnen står ett holistiskt synsätt för att systemets regler styr enheterna. En individualistisk syn motsätter sig detta och menar att aktörerna bestämmer reglerna och på så sätt skapar systemet.[21]

En av poängerna med Hollis och Smiths modell är att de själva kommer från skilda vetenskapliga traditioner, där den förstnämnde är filosof/humanvetare och den sistnämnde är IR-teoretiker/samhällsvetare. Genom att beskriva var och varför den rörliga markören i form av 'individer som rollspelare' hamnar i den nya sammansatta och förenklade modellen (Fig. 3) kategoriserar de sina egna ståndpunkter. På detta sätta visar Hollis och Smith hur modellen kan användas för att åskådliggöra och diskutera olika förhållningsätt inom ämnet internationella relationer.[22]

Den första dimensionen i Hollis och Smiths modell, med de två polerna förklara och förstå, anses vara ett ständigt spänningsfält inom vetenskapen. Detta gäller framförallt inom vetenskaper där människan har en betydande roll i det som studeras. Även om förhållningssätten inte är varandras totala motpoler, utan ofta kompletterar varandra, kan de samtidigt ses som idealtyper. Som idealtyper passar de också bra att använda i en analysmodell för att åskådliggöra olika ställningstaganden.[24] Alf W. Johansson gör t ex en liknande indelning i sin bok *Europas krig*, där han kategoriserar Jomini som positivistisk och Clausewitz som hermeneutisk.[25]

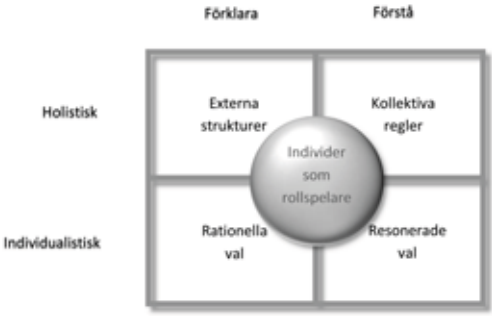

Fig. 3 Abstraherad analysmodell i två dimensioner.[23]

Strid är en social aktivitet där människan, hennes uppfattningar och interna processer har betydelse för striden. Men det är i en extern (fysisk) värld som människan och striden existerar och kommer till uttryck. Alltså borde det i ett utifrånperspektiv gå att observera och mäta de externa faktorer som påverkar människan och de förhållanden som påverkas av människan i striden. Samtidigt kan människans interna (mentala) processer endast förstås ur ett

inifrånperspektiv. Likt Hollis och Smiths syn på teorier om internationella relationer kan teorier om strid inta två perspektiv – ett *förståelseinriktat inifrånperspektiv* och ett *förklaringsinriktat utifrånperspektiv*.

I analysmodellen karaktäriseras utifrånperspektivet av en strävan att observera fenomenet för att finna och mäta delarna, samt för att kunna beskriva och beräkna sambanden, i syfte att förklara fenomenet. Inifrånperspektivet karaktäriseras av en strävan att sätta sig in i fenomenet för att undersöka och tolka vad processerna innebär, i syfte att förstå fenomenet.

Den andra dimensionen med de två polerna, system och enhet, anses vara unikt för teorier om fenomen som inbegriper organisationsstrukturer eller olika nivåer. Om det finns organisationsstrukturer eller nivåer kan de studeras uppifrån och ned ur ett systemperspektiv, eller nedifrån och upp ur ett enhetsperspektiv. Även om det till viss del går att ta hänsyn till båda perspektiven, fungerar de bra att använda som poler i en analysmodell för att åskådliggöra den huvudsakliga utgångspunkten för teorin.

Vi menar att det finns en organisationsstruktur i striden. Likt Hollis och Smiths analysmodell av teorier om internationella relationer går det därför i en analysmodell av teorier om strid att inta ytterligare två perspektiv – ett utifrån systemet, d v s *uppifrånperspektiv*, och ett utifrån systemets delar/enheter, d v s *nedifrånperspektiv*. Uppifrånperspektivet karaktäriseras av att förklara och förstå delarna/enheterna med utgångspunkt i systemet, uppifrån och ned. Nedifrånperspektivet karaktäriseras av att förklara och förstå systemet med utgångspunkt i delarna/enheterna, nedifrån och upp.

Hollis och Smith identifierar, som tidigare nämnts, ett nivåproblem i system/enhet-dimensionen. Det internationella systemet kan i deras modell ses i tre nivåer, med polerna system och enhet på varje nivå, där varje nivå kan studeras uppifrån eller nedifrån. I sina slutsatser så förenklar dock författarna sin analysmodell och de kommer fram till att även om nivåproblemet finns så är de generella perspektiven uppifrån eller nedifrån oavsett nivå.

Detsamma kan sägas gälla för strid. Striden kan nämligen ses som ett aggregat av flera delstrider. När delarna i striden aggregeras, aggregeras även striden. Detta kan illustreras med ett exempel. En soldat ingår t ex i en grupp, som ingår i en pluton, som ingår i ett kompani, o s v. Striden som soldaten deltar i kan därför studeras utifrån alla nivåerna från lägsta nivå (exempelvis den enskilda soldaten) till högsta nivå (exempelvis kompani). Varje nivå kan studeras uppifrån eller nedifrån. Inom militärteorin finns begrepp för olika nivåer av krigföring, exempelvis taktik, operationer och strategi, men antalet och indelningen kan variera beroende på källa.[26]

För att förenkla analysmodellen något och inte skapa onödig förvirring kring nivåbegreppen, kommer den anpassade analysmodellen i vår artikel endast att använda den mer generella modellen med två dimensioner: utifrån/inifrån och uppifrån/nedifrån (Fig. 4). Det innebär att de minsta enheterna längst ned är enskilda soldater, sjömän eller vapen, medan de största systemen högst upp är hela försvarsmakter. Även om inte nivåerna finns med i analysmodellen kommer nivåproblemet att belysas när de analyserade teorierna ger upphov till detta.

Hur kan då denna anpassade analysmodell operationaliseras i syfte att tydligare visa hur våra tre utvalda teoretiker behandlar fenomenet strid? Detta sker i två steg. Först kommer bakgrunden till de olika teorierna samt själva teorin att över-

siktligt beskrivas. Därefter beskrivs och kategoriseras teorin med hänsyn till perspektiven utifrån/inifrån, respektive uppifrån/nedifrån. *Utifrånperspektivet* karaktäriseras alltså, som nämndes ovan, av en strävan att observera fenomenet för att finna och mäta delarna, samt beskriva och beräkna sambanden i syfte att förklara fenomenet. *Inifrånperspektivet* karaktäriseras av en strävan att sätta sig in i fenomenet för att undersöka och tolka vad processerna innebär i syfte att förstå fenomenet. *Uppifrånperspektivet* karaktäriseras av att förklara eller förstå delarna/enheterna med utgångspunkt i systemet, uppifrån och ned. *Nedifrånperspektivet*, slutligen, karaktäriseras av att förklara eller förstå systemet med utgångspunkt i delarna/enheterna, nedifrån och upp.

Nedan följer analyser av tre teorier om strid, närmare bestämt de tankar som framförts av Clausewitz, Dupuy samt DuBois, Hughes och Low. Den sistnämnda är något mer komplex och kräver en mer omfattande analys än vad som är fallet med de två förstnämnda.

Analyser av tre teorier om strid

Clausewitz

Clausewitz verk *Om kriget* består av åtta böcker, där bok fyra ägnas helt åt striden. I och med att hans teori om strid bara är en del av hans verk, så måste även andra delar i boken användas. Detta gäller framförallt delar i den andra boken, där Clausewitz resonerar kring en teori om krig och huruvida krig kan studeras vetenskapligt eller ska ses som konst.

Clausewitz beskriver striden som ”den egentliga krigsverksamheten” och konstaterar att allt annat bara är ett stöd. Han

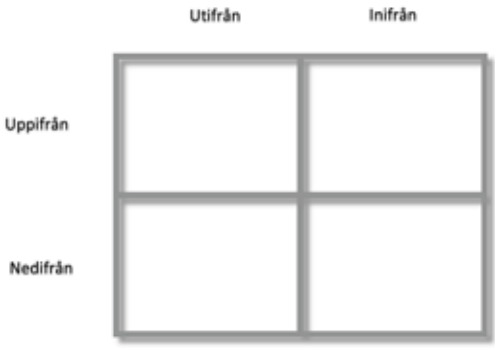

Fig. 4 Anpassad analysmodell i två dimensioner.

noterar vidare att ”striden är en kamp där målet är att förinta eller besegra motståndaren” och att ”motståndaren i den enskilda striden är de stridskrafter som står emot oss.” Viktigt för Clausewitz resonemang om striden är också hans definition av taktik och strategi, vilka återfinns i bok två, där taktik beskrivs som ”läran om stridskrafternas användning i strid och strategi [som] läran om stridens utnyttjande för att nå krigets syfte.”[27] Striden är alltså ett medel för strategin och ett mål inom taktiken.

Clausewitz har en tydlig inifrån och förståelseinriktad syn på teori om krig. I och med att han ser striden som den ”egentliga krigsverksamheten”, anses även hans förståelseinriktade syn gälla för hans teori om strid. Clausewitz förståelseinriktade syn framgår i hans beskrivning av kriget som social aktivitet. Här konstateras att kriget är ”en form av mänskligt umgänge” och att kriget inte tillhör ”konstens och vetenskapens område utan hör hemma i samhällslivet.” Fenomenet beskrivs vidare som en ”konflikt mellan stora intressen, som löses med blodiga medel”. Det är endast detta, konstaterar Clausewitz, som skiljer krig från andra typer av konflikter.[28]

Clausewitz anser således att förståelsen kommer genom ett undersökande inifrån-

perspektiv. Trots det försöker han även hitta delar som kan mätas och beräknas. Detta kan tolkas som att Clausewitz identifierar två vetenskapliga synsätt, ett utifrån och lagsökande perspektiv samt ett inifrån och meningssökande perspektiv. Han säger sig här använda det senare eftersom detta är det enda sättet som det mänskliga intellektet kan hantera teori på. Clausewitz menar också att människans rädsla är den faktor som mest påverkar individens beteende i striden.[29]

En viktig utgångspunkt för Clausewitz resonemang om striden är målet med denna. Enligt vår preussiske tänkare består kriget av flera samtidiga eller på varandra följande strider. Varje strid har därför ett eget mål som är underordnat det övergripande målet med kriget. Det övergripande målet kommer sålunda att påverka hur striden förs. Clausewitz säger att det är båda sidors samtycke till syftet med striden som gör den till en modifierad tvekamp. Samtidigt hävdar han att målet med varje enskild strid är att förinta[30] eller besegra motståndaren. Förintandet och besegrandet av motståndaren kan endast ses som ett medel för att nå det övergripandet målet med kriget.[31]

Resonemanget att målet med striden alltid är att förinta eller besegra motståndaren, samtidigt som striden bara är en del av en större helhet, leder Clausewitz till slutsatsen att målet med den större striden (läs: kriget) också blir att förinta eller besegra motståndaren. Därför är ett stort avgörande slag att föredra, menar han.[32] Detta är dock endast sant för den sidan som är mer överlägsen, då den underlägsne (eller snarare den som känner sig underlägsen) alltid kommer att försöka undvika ett avgörande slag. Frågan är också hur två jämlika parter kan uppfatta huruvida någon är överlägsen och bör söka ett avgörande. Clausewitz resonemang om ett avgörande slag är således logiskt korrekt men inte alltid praktiskt genomförbart.

I och med att båda sidor försöker förinta eller besegra motståndaren blir striden, enligt Clausewitz, en ömsesidig förstörelseprocess, en utnötning, där de två sidornas fysiska och mentala krafter ställs emot varandra och den som har mest krafter kvar i slutet utgår med segern. Därför kommer en lika stor förlust på båda sidor vara till fördel för den större styrkan. Det finns sålunda ingen annan fördel som kan mätas i striden än det som kan räknas till förintade motståndare.[33]

Det är utifrån detta resonemang som Clausewitz når fram till ståndpunkten att ett övertag i numerär är den enda mätbara principen för framgång i strid. Samtidigt menar han att det är ett osäkert mått, då det framförallt är moralen eller den mentala kraften som avgör striden. Förstörandet av moralen blir medlet för att nå förstörandet av de fysiska stridskrafterna. Detta är samtidigt problematiskt eftersom moralen svårligen kan ges ett bestämt värde. I och med att numerär ofta är ett osäkert mått, eftersom det är svårt att fastställa i tid och rum, samt att moral inte utan vidare kan mätas, kommer Clausewitz fram till att det enda säkra beviset på seger är om motståndaren ger upp sin avsikt med striden.[34]

Han ser vidare tre beståndsdelar i segerbegreppet för striden. För det första krävs större förlust av fysiska krafter hos motståndaren. För det andra, fordras en större förlust av moraliska krafter. För det tredje, slutligen, krävs ett ”offentligt erkännande” där motståndaren ”ger upp sin avsikt.” Även ett övergivande av avsikten kan vara svårt att uppfatta i striden, hävdar Clausewitz. I och med att inget mått är säkert, betyder det att uppfattningen av seger och förlust är en fråga om bedömning

och överväganden på en flytande skala. Till detta kommer att resultatet av striden består av den totala summan av delstriderna, där varje delstrid avgörs av olika överväganden.[35]

Även tiden är viktig, enligt Clausewitz, då ingen strid avgörs i ett enda moment. Däremot säger han att varje strid har tidpunkter av större betydelse för utgången av striden. Det är därför viktigt att ha en uppfattning om dessa tidpunkter för att kunna fatta beslut. Tiden har även en annan betydelse i varaktigheten på striden, då Clausewitz ser en snabb seger som en kraftigare seger och en långsam förlust som en svagare förlust. Varaktigheten på striden beror enligt honom av den totala styrkan, dess sammansättning och terrängens beskaffenhet. Detta kan tolkas som att avgörandet i striden är att förstå när och var något har betydelse eller saknar betydelse.[36]

Med hänsyn till dessa resonemang framgår att Clausewitz intar ett inifrånperspektiv i sin teori om strid, där fokus ligger på att förstå delarna och deras samband. Han säger vidare att denna förståelse bäst erhålls genom erfarenhet av strid och att teorier i ämnet inte får ge felaktiga föreställningar om dess natur. Detta kan tolkas som ett argument för Clausewitz uppfattning att en teori om strid omöjligt kan vara positivistisk och lagsökande. Clausewitz menar att stridskrafternas organisation gör att striden naturligt blir ett aggregat av flera strider, där striden alltid sker längst ned i slagordningen och att endast en del av styrkorna strider samtidigt. Varje enskild strid blir därmed också viktig för totalen.[37] I sitt resonemang visar han på ett nedifrånperspektiv där delarna bestämmer helheten.

Clausewitz belyser värdet av talangen hos enskilda befälhavare. Han menar att stridens konstruktion är taktisk till sin natur även om inte striden som fenomen begränsas till den taktiska nivån. Nivåerna i aggregationen av striden påverkar nämligen varandra. Detta kan tolkas som att Clausewitz ser enskilda befälhavare på den taktiska nivån som de minsta delarna i sin teori. Enskilda befälhavares talang uppfattas som individens förmåga att fatta övervägda beslut och att genomdriva dem. Det är alltså dessa förmågor i enskilda strider som påverkar striden som helhet på alla nivåer. Här tycks även Clausewitz se ett nivåproblem då han säger att komplexiteten och svårigheterna med en teori blir större, ju högre upp i nivåerna man befinner sig.[38] Svårigheten ligger i att förstå hur alla delar hänger ihop och påverkar varandra. Häri ligger även svårigheten att presentera riktlinjer i en normativ teori, vanligen beskrivna som krigföringens principer. Möjligen är det detta som gör att Clausewitz ser genomförandet av striden på de högre nivåerna som en konst.

Det kan konstateras att Clausewitz avhandlar många delar rörande strid i sin teori om krig. Förståelsen om striden tycks för honom vara en viktig del i att förstå kriget och det förståelseinriktade inifrånperspektivet dominerar också i hans syn på striden. Han medger visserligen relevansen av andra vetenskapliga perspektiv men de fungerar inte för att studera strid. Striden sker längst ned i den hierarkiska ordningen och han intar därmed ett nedifrånperspektiv i sin strävan att förstå striden. Att förstå när och var något har eller saknar betydelse är det som skapar avgöranden i striden. I och med att striden aggregeras blir dessa bedömningar och överväganden mer och mer komplexa och svårare för varje högre nivå. Utgående från den presenterade analysmodellen intar således Clausewitz ett inifrån- och nedifrånperspektiv.

Dupuy

Dupuy redogör för sin teori om strid i boken *Understanding War – History and Theory of Combat*. I sitt arbete med att ta fram en teori om strid börjar Dupuy med 13 tidlösa sanningar om strid som han anser sig ha identifierat. För honom utgör sanningarna fundamentala delar i krigföringen och en teori om strid måste således överensstämma med dessa. Sanningarna har flera likheter med krigföringens grundprinciper, menar Dupuy. Det som gör sanningarna tidlösa är den mänskliga beståndsdelen i kriget, då människan är det enda som över tiden inte har förändrats.[39]

Dupuy börjar sin redogörelse med att definierar strid, något han benämner ”military combat”:

> I define military combat as a violent, planned form of physical interaction (fighting) between two hostile opponents, where at least one party is an organized force, recognized by governmental or *de facto* authority, and one or both opposing parties hold one or more of the following objectives: to seize control of territory or people; to prevent the opponent from seizing and controlling territory or people; to protect one's own territory or people; to dominate, destroy, or incapacitate the opponent.[40]

Strid är således en våldsam interaktion som är planerad snarare än spontan. Den kräver minst två aktörer där som minimum den ena är organiserad och styrd av en auktoritet, vanligtvis en stat. Målen med striden är antingen att kontrollera ett territorium eller en grupp människor, alternativt att skydda dessa, samt att dominera, förstöra eller oskadliggöra motståndaren.

I bokens syftesförklaring slår Dupuy fast att en teori om strid är till för att förklara fenomenet. Förklaringen sker genom identifiering och beskrivning av delarna och orsakssambanden i striden. Förutom nämnda syfte, beskriver han det praktiska värdet av en teori om strid och konstaterar att ambitionen är att skapa ett ramverk för att säkerställa ett enhetligt användande av modellering och simulering av strid. Enligt Dupuy skulle en teori om strid också kunna fungera som ett mätverktyg för att värdera militära beslut. Han hävdar vidare att med hjälp av en sådan teori blir bedömningar av stridssituationer en vetenskapsliknande process som fungerar som stöd för konsten att fatta beslut. Samtidigt påstås att en teori skulle kunna hjälpa vetenskapen att förstå mänskligt beteende i strid genom att analysera resultaten som härrör från teorin.[41]

Dupuy hävdar att hans teori om strid omfattar hela konfliktspektret men att den begränsas till det han kallar luft-mark-striden. Hans teori omfattar därmed striden på land med ett visst understöd från luften. Luftstriden och sjöstriden i isolerad form avgränsar han emellertid bort. Dupuy är tydlig med att han har ett utifrånperspektiv där han vill förklara strid och finna lagarna som styr utgången av striden. Enligt Dupuy finns bara ett sätt att identifiera delarna för att kunna analysera och förklara helheten och det är att använda historien som källa till kunskap.[42]

Dupuy motiverar användandet av historien för insamling av data med att studiet av krig inte är en experimentell vetenskap. Teorier om krig kan inte testas i experiment, p g a det unika i striden, t ex rädslan som uppstår i en dödlig miljö. Studiet av krig är därför, enligt Dupuy, en observerande vetenskap där tillvägagångssättet är att studera stora mängder historiska data. Dupuy beskriver sin metod som strikt induktiv med ett utifrånperspektiv där empirin kommer från historien. Här tycks han

inte vara helt medveten om att båda tillvägagångssätten observation och experiment faktiskt intar ett utifrånperspektiv där de utifrån analyserar händelseförlopp för att identifiera delarna och orsakssambanden. Enda skillnaden mellan tillvägagångssätten är om observationen sker i ”verkligheten” (i Dupuys fall är verkligheten historiska data) eller under kontrollerade och mer eller mindre artificiella former inom ramen för experiment.

Det blir därför motsägelsefullt när Dupuy säger att människans avtryck måste gå att kvantifiera och mäta genom historien i form av teknologisk utveckling, samtidigt som han menar att det unika med striden är människan och att människans rädsla i dödliga miljöer är anledning till att strid inte kan studeras i experiment.[43] Om människans kognitiva processer och känslor gör mätbara avtryck i verkligheten borde de också rimligen kunna kompenseras för i experiment, eftersom de annars inte kan vara mätbara.

Dupuys utifrånperspektiv, där allt kan mätas och beräknas, framgår även i hans Quantified Judgement Model (QJM). QJM är i grunden en matematisk formel som han utvecklat genom sin tolkning av Clausewitz ”law of numbers”. Dupuy erkänner själv att Clausewitz inte har en enda matematisk formel i sitt verk *Om Kriget* och ändå anser han att denne tänkare nogsamt beskriver just en matematisk formel för att beräkna utgången av strid.[44] Utifrån Clausewitz ”formel” skapar Dupuy en egen mer detaljerad formel med många ingående parametrar, där ett värde för stridseffekten (combat power) för parterna i en historisk strid kan beräknas. Dupuys tolkning av Clausewitz blir här något märklig, eftersom den senare hävdar att det inte går att sätta upp en matematisk formel för att beräkna utgången i strid.[45] Även om Dupuy gör en tvivelaktig tolkning av Clausewitz är det anmärkningsvärt att han i sin strävan att finna lagbundenhet, inte påvisar orsakssambanden mellan parametrarna på något annat sätt än att hänvisa till Clausewitz.

Dupuy ser även striden som en utnötningsprocess och denna process blir en viktig del i hans formel. Han anser att den egna formeln bevisar Lanchesters ekvationer för utnötningsprocessen i strid och att han i sitt arbete förfinar den.[46] Dupuy gör dock inget matematiskt bevis av Lanchesters ekvationer och hans enda bidrag är att han lägger till fler parametrar i ekvationerna.

Värdena för varje parts stridseffekt som erhålls genom att använda QJM måste sedan, enligt Dupuy, jämföras med en kvantifiering av det historiska resultatet av striden. Resultatet av striden fås genom en formel där måluppfyllnad, förmågan att behärska terräng och effektivitet i form av orsakade förluster på den andra parten, kvantifieras och beräknas. Med jämförelsen av stridseffekten och resultatet av striden kan sedan en analys göras, menar Dupuy. Eventuell differens mellan stridseffekt och resultat kan enligt honom användas för att identifiera och beräkna mer svårförklarliga delar av striden som eldgivningens nedhållande/dämpade effekt (suppression) och effektgenererande åtgärder (force multipliers).[47] Analysresultaten är, enligt Dupuy, värdefulla vid framtida planering och beslutsfattning. Han säger vidare att denna typ av analys kan göras med hjälp av teorin men beskriver inte hur det kan ske.

Dupuy utrycker inte direkt att han använder ett uppifrån- eller nedifrånperspektiv. Dock visar han indirekt ett uppifrånperspektiv genom sitt beskrivna tillvägagångssätt: att ackumulera data för att finna helheten. Dupuy anser sålunda att pålitliga data endast kan hittas i aggregerade enheter, d v s system. Ackumuleringen av

data över tid är också viktigt för Dupuys teori. Han menar här att chansen/slumpen kan tas ur ekvationen därför att det drabbar båda sidor lika, vilket skulle göra striden linjärt deterministisk och beräkningsbar.[48]

Att chansen/slumpen utjämnas över tid är visserligen ett rimligt antagande, i generell mening, men i enskilda strider kan slumpen spela en betydande roll. Om enskilda strider påverkas av slumpen kommer även hela systemet att påverkas, då systemet är ett aggregat av enskilda strider. Dupuys resonemang är därför hållbart endast ur ett uppifrånperspektiv. Används ett nedifrånperspektiv kommer nämligen slumpen spela en viktig roll. Detta visar på en stor skillnad beroende på vilket perspektiv som används.

Dupuys ackumulering av data över tid kan också ses i dennes QJM. I Dupuys formel finns parametrar som enkelt kan ses som kvantifierbara, t ex antal vapen och räckvidder. Det är dock svårt att se hur de flesta andra parametrar ska kunna kvantifieras, t ex ledarskap, väder, terräng och stridsvärde. Dupuy säger att en del av värdena för de svårkvantifierbara parametrarna måste uppskattas, men att många av värden kan hämtas ur analyserad ackumulerad data från historiska slag.[49]

Dupuy säger sig utgå från data som han samlat från olika strider under perioden 1915–1976, men han visar inte hur urvalet gått till eller vilka överväganden han gjorde i analysen.[50] Återigen fungerar endast hans resonemang ur ett uppifrånperspektiv där han försöker förklara delarna utifrån helheten. Även om analyserade värden skulle gå att få fram ur ackumulerad data, så är frågan vilken betydelse de analyserade värden skulle få när en del parametervärden ändå bara är kvalificerade gissningar. Som tidigare konstaterats menar Dupuy att människan är det unika i striden och att hans teori ska kunna användas för att värdera militära beslut. Att samtidigt använda ackumulerad data där det unika med individer försvinner i mängden, blir i sammanhanget lite motsägelsefullt.

Det framgår redan i Dupuys definition av strid att han ser framför sig en hierarki och olika nivåer i striden. Alla Dupuys historiska exempel, som nyttjas för att visa hur hans modell kan användas för att beräkna stridseffekten, är på hög aggregerad nivå, division och uppåt.

Dupuy anser att friktion är en viktig del i striden och att friktion har ett samband med aggregationen av striden. Friktionen framträder nämligen när större enheter får procentuellt färre förluster vid strid än mindre enheter, vilket gör att friktion kan mätas. Han identifierar också ett nivåproblem kopplat till aggregationen och den egna definitionen av friktion. Dupuy konstaterar att amerikanska försvarsanalytiker på 1970-talet fick orimliga värden i modelleringar och simuleringar av strid när de tog resultat från simuleringen på en nivå och använde dem i simuleringen på nästa nivå. Hans slutsats är att de inte hade tagit med friktionen i beräkningen och att de därför fick märkliga värden. Detta problem kan Dupuys teori om strid hantera, enligt honom själv.[51]

Han hävdar således att friktion har betydelse i överföring av data mellan nivåer och att den får störst utfall i de högsta nivåerna. Även om Dupuy inte säger på vilket sätt hans teori använder friktion för att hantera nivåproblemet, så är hans iakttagelse av nivåproblemet i sig intressant. Han pekar nämligen på problemet med att använda data från en nivå också i nästa nivå och att en teori om strid måste kunna hantera det.

Sammanfattningsvis, intar Dupuy ett utifrånperspektiv och söker externa lagar och beräkningsbara värden som bestämmer striden. För Dupuy tycks vetenskap endast kunna inta ett utifrånperspektiv. Att han aldrig diskuterar tolkningsproblem med data eller situationer styrker denna tolkning. Dupuy intar även ett uppifrånperspektiv när han ska förklara striden. Endast ackumulerad data och aggregerade delar ger tillförlitliga värden, menar han, då olikheter och slumpen utjämnas och förutsägbarheten ökar. Samtidigt pekar Dupuy på att det finns ett problem i att använda data från en nivå i nästa och hans lösning är att ta med friktion i beräkningarna. Dupuys tillvägagångssätt att ackumulera data blir dock något motsägelsefullt när han samtidigt säger att människan är det unika i striden. Utifrån analysmodellen intar han ett utifrån- och uppifrånperspektiv.

DuBois, Hughes och Low

DuBois, Hughes och Low presenterar sin teori om strid i rapporten *A Concise Theory of Combat*. Författarna säger sig vilja skapa en enad beskrivning av definitioner, delarna och dynamiken i alla stridsfenomen. De menar att striden inte kan studeras isolerat utanför den externa kontexten av kampanjen eller kriget som striden är en del av. Striden påverkas nämligen av den externa kontexten precis som resultaten av striden påverkar den externa kontexten. Grunden för teorin bygger på sex axiom – självklara påståenden som författarna betraktar som odiskutabla.[52] Dessa lyder som följer:

Axiom 1

> Military combat involves deadly interaction between military forces.

Axiom 2

> In combat each side seeks to achieve a goal, called its mission, which has perceived value.

Axiom 3

> Combat potential is embodied in military forces.

Axiom 4

> The commander of each side activates combat potential to create combat power in furtherance of the mission.

Axiom 5

> Domination of the opposing military force is the ultimate means of accomplishing a mission.

Axiom 6

> Uncertainty is inherent in combat.[53]

Axiomen är författarnas generalisering av strid och grunden för deras resonemang. Utifrån dessa definierar de sedan ett antal centrala begrepp. Strid (military combat) definieras t ex som:

> purposeful, controlled violence carried out by direct means of deadly force between opponents, each attempting to carry out a mission, the achievement of which has value to that side and the achievement of which is opposed in some degree by the other side. Military combat is the active agent – the cutting edge – of warfare. It is the means of achieving war aims through domination of the enemy.[54]

Här finns många likheter med Dupuys definition men också vissa skillnader. DuBois m fl låter t ex uppdraget (mission) inta en central plats i definitionen, och där uppfyllandet av detta naturligt hamnar i motsättning till motståndarens intressen. Här uppstår en form av nollsummespel. DuBois m fl beskriver även explicit striden som det

aktiva elementet i kriget, medan Dupuy väljer att inte relatera striden till kriget mer än indirekt.

Till striden, menar DuBois m fl, räknas förutom själva våldsutväxlingen också förberedelserna omedelbart före och åtgärderna som vidtas omedelbart efter våldsutväxlingen. Hot om våld ser de också som våld under förutsättningen att avsikten fanns och förberedelser hade vidtagits för att använda det. Författarnas syn på strid begränsas inte av vilka vapen som används, storleken på styrkorna, typ av styrkor eller det geografiska området. Teorin är dock huvudsakligen fokuserad på landstriden, då den uppfattas som mest komplex, men den bedöms vara applicerbar även på luft- och sjöstriden. Det senare kräver emellertid närmare studier för att kunna bekräftas.[55]

DuBois m fl menar att deras teori är förklarande snarare än preskriptiv. Ett närmare klargörande av hur författarna ser på skillnaden mellan dessa perspektiv redovisas dock inte. Samtidigt säger författarna att syftet med en teori är att skapa en förståelse för fenomenets processer och att vägen dit går via identifiering och förklaring av fenomenets olika delar.[56] Det kan tolkas som att de ser två olika vetenskapliga perspektiv, d v s förklarande respektive förståelse, och att de kompletterar varandra.

Författarna ser striden som ett aggregat av delar och förlopp som på olika sätt är sammanbundna och påverkar varandra. Genom att studera striden utifrån en tänkt fryst ögonblicksbild anser de sig kunna identifiera delarna och förloppen i striden. Det angivna målet med striden, eller uppdraget, är det som styr och inriktar alla aktiviteter i striden mot krigets eller den externa kontextens mål. Uppdraget (mission) består av två delar: ett mål som ska uppnås och syftet med målet. Uppdrag ges uppifrån och ned genom en hierarkisk ledningsstruktur, där varje nivå tolkar och omsätter uppdraget till handling. Resultatet av striden värderas och bedöms mot syftet med uppdraget, grad av måluppfyllnad och kostnad för striden. Bedömningen görs inte bara på den aktuella nivån utan även på alla nivåer över och påverkar därmed fortsatta handlingar i alla krigets nivåer.[57]

DuBois m fl hävdar att strid primärt handlar om att använda våld för att nå ett mål. Alla andra handlingar som kan kopplas till striden är till för att möjliggöra användandet av våld. De identifierar fyra övergripande kategorier av förmågor eller stridsfunktioner (combat functions) i striden. Stridsfunktionerna är enligt författarna ledning, användandet av våld, understöd och informationsinhämtning.[58] Alla handlingar som sker i striden kan sorteras under någon av dessa primära stridsfunktioner. Stridsfunktionerna återfinns i någon form på alla hierarkiska nivåer i militära organisationer. Trots att användandet av våld är det unika med striden så är det genom ledningsfunktionen som inriktningen av våldsanvändningen och övriga funktioner sker. De primära stridsfunktionerna är desamma för båda parter i striden och parterna använder dem för att nå sina respektive mål med striden och för att motverka motståndarens handlingar.[59]

Författarna ser en för parterna gemensam struktur i stridssituationen: parterna eftersträvar båda att uppnå mål på samma plats med samma uppsättning funktioner, mot en motståndare. Även om båda parter har situationen och strukturen gemensamt betyder inte det att de har samma kapacitet i strukturen eller att situationen påverkar dem likadant. Båda parterna har dessutom sin egen bild av situationen och motståndaren. När båda parter använder sina funktioner i striden uppstår

en tresidig interaktion mellan de båda parterna och stridsmiljön. I interaktionen uppstår det som DuBois m fl kallar stridsprocesser. Det är genom stridsprocesserna som förändringen av tillstånden på alla stridens ingående delar sker. Processerna blir av två olika slag beroende på vad som påverkas av stridsprocesserna – påverkas den egna sidan är de interna, påverkas motståndaren är de externa. Summan av de interna och externa stridsprocesserna i striden kallar de för stridseffekt (combat power). Det kumulativa resultatet av stridseffekten över tid är stridsresultatet (combat output). Det är en jämförelse av parternas stridsresultat som avgör vem som har lyckats bäst efter striden.[60]

Stridseffekten betraktar DuBois m fl inte som en given summa utan ett fördelat värde som konstant formas och aggregeras av ett begränsat antal delar, vilket gör striden dynamisk. Förståelsen av konceptet stridseffekt är centralt för deras teori om strid. När de ska redogöra för sitt centrala koncept, vars delar de har förklarat från ett utifrånperspektiv, anser sig författarna märklig nog tvingade att byta till ett inifrånperspektiv. De förklarar skiftet av perspektiv med att även om resultaten av stridseffekten kan observeras och till viss del mätas, så går det inte att samla tillräckligt med data för att förklara och bevisa dynamiken i striden p g a fenomenets komplexitet.[61]

Detta gör att författarna istället presenterar delen av teorin som avhandlar stridseffekten som en källa till insikt: ”The subject is presented more as a source of insight than as an explanation with predictive power.” Att söka insikt är karaktäristiskt för ett förståelseinriktat inifrånperspektiv enligt vår analysmodell. Trots detta gör DuBois m fl en matematisk analogi för striden. De ställer nämligen upp två ekvationer där funktionerna är okända och värdena blir antagna. De enda slutsatser som författarna kommer fram till är att det är svårt att beskriva striden matematiskt och att funktionerna för striden är icke-linjära då summan av delarna inte blir helheten. De konstaterar också att flera försök har gjorts för att beskriva strid matematiskt där fokus ligger på utnötning, t ex olika versioner av Lanchesters ekvationer. Författarnas säger att alla dessa matematiska beskrivningar är erkänt grova förenklingar.[62] Deras resonemang om striden som icke-linjär skiljer sig därmed tydligt från Dupuy som ser striden som primärt linjär.

Stridseffekten finns alltså bara i själva striden. Innan striden har startat finns bara den möjliga förmågan att nå resultat hos de militära styrkorna. Denna möjliga förmåga kallar författarna stridspotential (combat potential). Militära styrkor bedöms ha en designad stridspotential, d v s en nominell stridspotential som är baserad på dess ingående delar, hur och var de är tänkta att verka, samt vilka hot de är tänkta att möta. Den verkliga stridspotentialen, eller tillgängliga stridspotentialen (available combat potential) som författarna kallar det, är den potential som de militära styrkorna har när de går in i striden. Den tillgängliga stridspotentialen innefattar alla verkliga positiva såväl som negativa förhållanden som påverkar en militär styrka, t ex bra eller dåligt ledarskap, sjukdom, extra resurser, o s v. I striden påverkas stridseffekten av den egna förmågan att ur stridspotentialen aktivera stridseffekt, motståndarens handlingar, stridsmiljön samt friktion.[63]

Friktion ser DuBois m fl som en summa av alla överflödiga resultat som enheternas handlingar leder till. Med överflödiga menar de resultat som inte bidrar till stridseffekten. Friktion är en biprodukt av handling. Görs inget blir det ingen friktion, dock inte heller några resultat. Friktionen

verkar internt på styrkan och är inte en direkt effekt av motståndarens handlingar. Däremot kan motståndaren skapa friktion indirekt hos den egna styrkan och tvärtom. Detta sker genom att motståndarens handling tvingar den egna styrkan att utföra en handling som inte bidrar till stridseffekten. I och med att författarna ser friktion som överflödiga resultat av handlingar kommer de fram till att fler handlingar leder till fler överflödiga resultat. Detta gör att större enheter med fler ingående delar, som alla utför handlingar, har större friktion. Detta liknar Dupuys syn på friktion och författarna hänvisar även till honom i sitt resonemang om friktion. Friktionen är beroende av så många olika faktorer att den blir svår att förklara och räkna på, menar DuBois m fl. Trots detta ställer de upp en ekvation för friktion. Det enda som ekvationen visar är dock en exponentiell ökning av friktionen när storleken på styrkan växer.[64]

Enligt DuBois m fl är förmågan att aktivera stridseffekt beroende av sammanhållningen (cohesion) mellan delarna i den egna styrkan. Sammanhållning beskriver de som bestående av två delar. En strukturell del, som beror på hur ändamålsenlig och fungerande organisationen är för uppdraget, och en beteendemässig del, som beror på hur väl alla delar i styrkan jobbar mot samma mål. Författarna menar att betydelsen av den beteendemässiga delen tenderar att dominera över den strukturella delen. Hur delarna organiseras och koordineras för att nå resultat i striden, har alltså en stor betydelse för strideffekten. Detta innebär att stridseffekten påverkas av hur striden förs, vilket i sin tur innebär att striden är förbunden med taktiken.[65] Detta resonemang liknar Clausewitz argumentation att striden är taktisk till sin natur. Likt Clausewitz ser även DuBois m fl tillämpningen av striden mer som konst än vetenskap.

Författarna anser även att en väl sammanhållen enhet i strid hela tiden försöker självorganisera sig och motverka och kompensera för effekter som gör enheten mindre effektiv. Här pekar de på komplexitetsteori[66] som en möjlig väg att eventuellt kunna kvantifiera och förklara sammanhållning. Komplexitetsteori är även något som Boyd tar upp i sina teorier om strid och mänskliga konflikter.[67]

DuBois m fl ser väpnad konflikt som ett spektrum av olika nivåer. Striden och ringarna inuti striden är den interna kontexten för striden, medan ringarna utanför striden är den externa kontexten inom vilken striden sker (Fig. 5). Författarna har medvetet valt att inte diskutera omfattningen på striden utifrån en indelning i strategisk-, operativ- och taktisk nivå, p.g.a. begreppens mångtydighet.[68]

Striden som aktivitet sker längst ned, vilket gör att den, p g a aggregationen, ser olika ut uppifrån och nedifrån. För att hitta de minsta delarna i striden utgår författarna från ett nedifrånperspektiv, men de använder även uppifrånperspektivet för att hitta aspekterna i den externa kontext som påverkar striden men som inte är en direkt del av den. DuBois m fl anser att båda perspektiven måste användas för att förstå striden.[70]

Uppifrånperspektivet ser de som ett funktionsinriktat angreppssätt utgående från den högsta aggregerade nivån, d v s den politiska och högsta militära nivån. Uppifrånperspektivet identifierar delarna i den externa kontexten som påverkar vad som händer i striden men som ligger utanför deras definition av strid.[71] Författarnas sammanfattning av de identifierade delarna ur ett uppifrånperspektiv lyder som följer:

Fig. 5 Stridens interna och externa kontext.[69]

> *A defined threat*, providing a generalized or a more specific basis for designing forces for combat.
>
> *Strategy, doctrine, tactics and techniques,* codified as guides to the waging of combat in light of the threat.
>
> *The will to fight,* stemming from the will of governmental authorities, the willingness of the populace to support fighting, and the level of professionalism of the armed forces.
>
> *Control of combat* oriented toward higher level objectives.
>
> *The organizing and arming of forces* for combat in hierarchical patterns that are consistent historically and across all forms of government. Included in the patterns are units designed for fighting, support, acquiring information and exercising control.[72]

Den externa kontexten påverkar striden och det som sker i striden påverkar den externa kontexten. Generellt sett kan dessa förhållanden förklaras utifrån uppdrag eller mål och resultat, menar författarna. Uppdraget från den högsta hierarkiska nivån utgör basen för uppdragen till nästa lägre nivå o s v, ända ned till den lägsta nivån. I varje steg blir tiden och platsen för uppdraget mer preciserad. På detta sätt sker inriktningen av striden mot de övergripande målen i den externa kontexten.[73]

I omvänd riktning sker återmatningen från resultaten av striden. Varje nivå nedifrån och upp gör en samlad bedömning av syftet och värdet med uppdraget jämfört med resultatet och kostnaden för striden. Denna bedömning kan inte enkelt uttryckas med vinst, förlust eller oavgjort. Det är enligt författarna en komplex värdering utifrån olika perspektiv beroende på nivå, och en kontinuerligt pågående bedömningsprocess genom hela striden. Dessutom finns inga exakta värden att göra bedömningen utifrån, då det på alla nivåer och hos båda parter handlar om perceptioner av förhållanden, vilket gör det hela osäkert. Bedömningen görs utifrån de uppfattade förhållandena hos de egna styrkorna, de uppfattade förhållandena hos motståndarens styrkor och uppfattningen av motståndarens syn på förhållandena. Hänsyn måste även tas för bedömda möjliga framtida händelseutvecklingen.[74]

Bedömningen borde rimligtvis bli svårare för varje högre nivå då komplexiteten ökar. Bedömningen hur väl man lyckats eller inte med sin uppgift, är t ex inte lika komplex för en enskild soldat längst ned som det är för chefer högre upp i nivåerna. Komplexiteten i bedömningarna ökar således med aggregationen. I ett nedifrånperspektiv ser DuBois m fl att stridens interna kontext kan beskrivas utifrån tre grundläggande delar: enheter, egenskaper hos enheter och enheters handlingar. Dessa finns i två olika kategorier, enligt författar-

na, nämligen fysiska och kognitiva. Fysiska enheter är alla enheter som påverkas av fysikens lagar. De enda kognitiva enheter som finns är människor och deras tankar. Människor i strid är därför både fysiska och kognitiva enheter, hävdar DuBois m fl.[75]

I och med att människor är de enda kognitiva enheterna är människor de enda enheter som kan vidta kognitiva handlingar. Enheterna har olika egenskaper och kvaliteter som definierar dem. Enheter och deras handlingar, förutom kognitiva handlingar, kan aggregeras till större enheter. Kognitiva handlingar är varje individs interna processer och kan därför inte aggregeras. En enhet kan påverka sig själv, en annan enhet eller omgivningen. Handlingar kan, enligt författarna, inte påverkas direkt – endast enheter kan påverkas och därmed kan deras handlingar indirekt påverkas. Påverkan förändrar tillståndet hos någon/några eller alla enheterna och interaktionen som uppstår kallar DuBois m fl för en stridshandling (combat activity).[76] Författarna ser ordnade mönster i organiseringen för strid. De minsta delarna aggregeras till större delar och de större delarna kan aggregeras till sammansatta enheter som är förenade lateralt och hierarkiskt i en för striden ändamålsenlig organisation. Styrningen och inriktningen av organisationen sker uppifrån och ned som tidigare beskrivits.[77]

Författarnas indelning i fysiska och kognitiva enheter är intressant. Fysiska enheter och hur de fungerar (handlingar) kan i ett utifrånperspektiv förklaras och beräknas med kunskap om naturlagarna, även om antalet parametrar kan bli stort och svårberäknade när de fysiska enheterna aggregeras. Kognitiva enheter är mer problematiska. Dessa kan aggregeras men inte deras handlingar, menar DuBois m fl. Kognitiva handlingar, d v s människors interna processer kan, enligt vår egen analysmodell, endast förstås i ett inifrånperspektiv. Det förklarar författarnas skifte mellan ett utifrån- till ett inifrånperspektiv när de redogör för stridseffekten, eftersom den påverkas av både fysiska och kognitiva handlingar. Alla fysiska handlingar som kräver en mänsklig aktivering innebär även en bakomliggande kognitiv handling.

DuBois m fl menar att en av de största anledningarna till osäkerheten i strid är ovissheten om hur kognitiva enheter (individer och grupper av individer) kommer att handla. De ser en rad olika faktorer som påverkar hur människor kommer att reagera och handla, såsom t ex genetiska förutsättningar, utbildning, kulturell och social bakgrund. Rädslan anser de vara den viktigaste faktorn och den som har störst effekt på hur enskilda individer kommer att handla i strid. Det kan noteras att även Clausewitz och Dupuy framhåller rädslan som den viktigaste mänskliga faktorn i strid.

Enligt DuBois m fl kan kognitiva handlingar inte aggregeras. Människors handlingar påverkar dock andra människors tankar, vilket gör att sammanhållningen är viktig för individen i syfte att kontrollera rädslan. Utgående från ett uppifrånperspektiv minskar därför variationen i beteendet mellan enheter när systemet som studeras blir större, d v s systemets förutsägbarhet ökar med aggregationen. Författarna förklarar detta med att individers och enheters olikheter jämnas ut när de aggregeras. Desto mer samövade enheterna är, desto mer förutsägbara blir de. Väl inarbetade doktriner och reglementen, samt högre nivåers styrning av striden mot gemensamma mål, bidrar också till att enheterna blir mer förutsägbara.[78] Detta liknar Dupuys resonemang där han hävdar att olikheterna utjämnas och kan bortses

ifrån i aggregerade enheter. Varje nivås förmåga att omsätta det övergripande målet till mål för den underliggande nivån blir med ett sådant resonemang viktigt för att få ut maximal stridseffekt i ett uppifrånperspektiv.

Samtidigt anser DuBois m fl att förutsägbarheten som uppstår i ett uppifrånperspektiv endast är skenbar. De menar att befälhavare på alla nivåer hela tiden söker situationer som de kommer att lyckas i, de bedömer risker och försöker undvika förhållanden som inte är fördelaktiga. När förhållandena är oklara och felmarginalerna är små däremot, minskar förutsägbarheten. Om dessutom chansen eller slumpen spelar in existerar knappast någon förutsägbarhet alls. I och med att förhållandena oftast är oklara så är inte striden förutsägbar mer än i grova drag. Författarna ser också att chansen eller slumpen spelar en betydande roll i striden, även om deras definition av slumpen är tämligen smal. De anser t ex att alla händelser som hade kunnat förutses eller undvikits inte är slumpartade, även om sannolikheterna för att händelserna skulle inträffa var väldigt små. DuBois m fl nämner att kaosteori[79] skulle kunna vara ett sätt att förklara slumpens eller tillsynes slumpartade händelsers inverkan på striden. Kaosteori är även något som Boyd tar upp i sina teorier.[80]

Förmågan att försöka förutse och förbereda för många olika tänkbara händelseutvecklingar, samt utifrån det fatta beslut, blir därmed viktigt för individer i strid. För att individen ska kunna fatta dessa beslut krävs en så bra uppfattning som möjligt om sig själv, motståndaren och stridsmiljön. Detta blir svårare på högre nivåer, enligt författarna, när aggregation blir större. De menar att i och med att människors kognitiva handlingar inte kan aggregeras så kan det inte skapas en kollektiv medvetenhet där alla i den egna styrkan har samma uppfattning av situationen. Alla individer kommer att ha sin personliga uppfattning som sällan ser likadan ut. Desto fler individer, desto fler uppfattningar kommer att finnas. Detta gör, hävdar författarna, att tydligheten i förmedlingen av information och beslut blir en viktig faktor i striden.[81]

Tiden påverkar även beslutsfattandet enligt DuBois m fl. Befälhavaren kan inte samla information tills hen har en komplett bild för att sedan fatta beslut, då striden hela tiden förändras. Stridseffekten är det som producerar resultat i striden. Hur väl befälhavarna på alla nivåer lyckas fördela denna effekt i tid och rum är därmed avgörande för striden. I och med att striden har två parter som båda söker att påverka varandra, blir därför inte bara kvaliteten i besluten, utan även tempot i beslutsprocessen, avgörande för att få ett övertag. Författarnas resonemang och beskrivningar om beslutsprocessen har stora likheter med Boyds OODA-loop.[82]

Möjligheten att förutse och förbereda för många olika händelseutvecklingar blir därmed enklare på lägre nivåer än på högre nivåer. Detta liknar Clausewitz resonemang att komplexiteten och svårigheterna med en teori blir större, ju högre upp i nivåerna man kommer. DuBois m fl anser även att krigföringens principer är viktiga. Principerna beskrivs som många års samlad erfarenhet och visdom från framgångar och motgångar som återfinns bland många tänkare och militära organisationer om än i något olika form. DuBois m fl menar att deras teori därför måste överensstämma med principerna och att principerna kan vara ett sätt att hantera osäkerhet.[83] Det kan noteras att författarnas resonemang om principer för strid och krigföring liknar Dupuys argumentation.

Sammanfattningsvis kan konstateras att teorin om strid som framförs av DuBois m fl är omfattande och detaljerad. De använder sig av ett utifrånperspektiv för att förklara stridens delar, processer och relationer. När de ska beskriva begreppet stridseffekt, som de ser som centralt för deras teori, byter de dock till ett förståelseinriktat inifrånperspektiv. De skiftar även perspektiv när de ska identifiera stridens delar.

I ett uppifrånperspektiv identifierar de delarna i den externa kontexten som de ser påverkar striden och som striden i sin tur också påverkar. När de ska hitta delarna i stridens interna kontext använder de sig dock av ett nedifrånperspektiv, vilket är deras huvudsakliga perspektiv. I ett uppifrånperspektiv kan striden ge sken av att vara förutsägbar när aggregationen utjämnar skillnader mellan olika delar. Men ur ett nedifrånperspektiv blir bedömningar och överväganden mer och mer komplexa och svåra för varje högre nivå. DuBois m fl använder analysmodellens samtliga perspektiv i deras teori, men de huvudsakliga utgångspunkterna är ett inifrån- och nedifrånperspektiv.

Avslutning

I inledningen till detta arbete beskrevs strid intuitivt som en våldsam interaktion mellan två väpnade styrkor. Arbetet har visat att strid är ett mer komplext fenomen än så. Med hjälp av ett metateoretiskt ramverk, vars värde inom krigsvetenskapen bl a påtalats av Magnus Petersson och Jan Ångström, kunde de olika teorierna om strid brytas ner i mindre beståndsdelar och jämföras med varandra på ett systematiskt sätt. Genom bättre förståelse av de olika teorierna och deras ingående delar, samt en jämförelse dem emellan, kan en bättre förståelse av fenomenet strid uppnås. Utifrån studien ovan kan strid generellt beskrivas som ett av flera maktmedel i en maktkamp/intressekonflikt. Användandet av dödligt våld är det mest signifikanta och särskiljande för striden som medel, då det är det dödliga våldet som frambringar den för striden utmärkande skräcken hos människan.

Striden sker i ett lateralt och hierarkiskt ordnat nätverk av aggregerade våldsutväxlingar mellan minst två parter. I nätverket strävar lägre nivåer efter att uppnå uppställda mål från högre nivåer, genom att använda dödligt våld eller direkt hot om dödligt våld. Våldsutväxlingen sker därmed alltid längst ned i nätverket, men aktiveras och inriktas uppifrån. Detta gör att alla nivåerna hos båda parterna kontinuerligt måste göra bedömningar och fatta beslut som är beroende av individernas uppfattning om den egna styrkan, motståndaren och stridsmiljön.

Parternas utväxling av våld kan liknas vid en fysisk och mental utnötningsprocess. Detta är en process som fortgår tills dess att den part som på grund av uttömda resurser, fysiska och/eller mentala, inte längre kan, eller bedömer sig kunna, använda våld. Resultaten i striden är en, för varje part och på varje nivå sammantagen och fortlöpande, bedömning av graden av uppfattad måluppfyllnad, gentemot den uppfattade kostnaden för våldsutväxlingen.

Arbetet har således visat att striden uppvisar skilda egenskaper beroende på vilket vetenskapligt perspektiv som används för att belysa fenomenet. Tre teorier har identifierats som mer explicit avhandlar strid. Dessa teorier kan i en analysmodell som utgår ifrån vetenskapliga förhållningssätt kategoriseras utifrån de två dimensionerna utifrån/inifrån och uppifrån/nedifrån. (Se vidare Fig. 6)

Clausewitz och Dupuy är tydliga i sina ställningstaganden och kan enkelt kategoriseras. Clausewitz använder sig av ett inifrån/nedifrånperspektiv i sin förståelse av strid, vilket placerar honom i den nedre högra rutan i analysmodellen. Dupuy använder sig av ett utifrån/uppifrånperspektiv i sin förklaring av strid, vilket placerar honom i den övre vänstra rutan i analysmodellen. DuBois m fl är också tydliga i sina ställningstaganden, men de anser sig behöva använda alla perspektiven för att fånga hela fenomenet strid. Utifrån deras huvudsakliga ställningstaganden rörande förståelse och identifiering av centrala begrepp och processer, använder DuBois m fl sig dock av ett inifrån/nedifrånperspektiv, vilket placerar dem i den nedre högra rutan i analysmodellen. (Fig. 6).

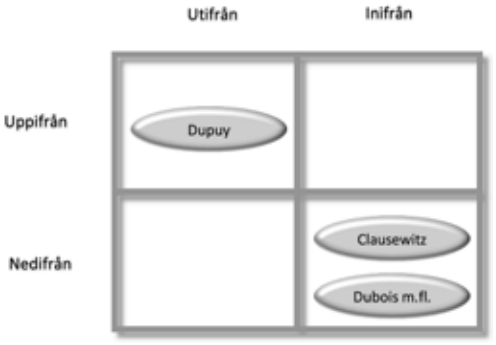

Fig. 6 Kategorisering av teorier om strid.

I utifrån/uppifrånperspektivet utjämnas olikheter mellan systemets delar och slumpen, vilket gör striden mer förutsägbar. I ett utifrån/nedifrånperspektiv gör olikheterna mellan delarna och slumpen att striden blir svår att förutsäga. I inifrån/nedifrånperspektivet blir varseblivningen och bedömningarna i striden enklare, då parametrarna är få och bara omfattar den enskilda individens medvetande och handlingar. I inifrån/uppifrånperspektivet blir varseblivningen och bedömningarna i striden svårare, då antalet parametrar blir stort och omfattar alla individers medvetanden och handlingar i systemet. Något förenklat kan förhållandena utifrån analysmodellen beskrivas som att svårigheten att förklara ökar uppifrån och ned, samtidigt som svårigheten att förstå ökar nedifrån och upp. Detta får paradoxala konsekvenser om perspektiven anses komplettera varandra. Varför är samma fenomen, d v s strid, å ena sidan enklare att förklara, men svårare att förstå utifrån systemet, å andra sidan svårare att förklara men enklare att förstå utifrån delarna i systemet? Detta kräver vidare reflektioner och fördjupade studier.

Patrik Hulterström är kapten och lärare i marin taktik vid Försvarshögskolan. Jerker Widén är docent i krigsvetenskap vid Försvarshögskolan.

Noter

1. Artikeln är en gemensamt vidareutvecklad och reviderad version av Patrik Hulterström, ”Stridens teori”, Självständigt arbete (C-uppsats) i krigsvetenskap, Försvarshögskolan, VT 2012. Jerker Widén fungerade som handledare för nämnda C-uppsats. Författarna vill tacka de två anonyma granskarna för många kloka synpunkter på texten.
2. Collins kommer fram till att social organisation är nödvändigt för att komma över den mänskliga benägenheten att inte vara våldsam. Collins, Randall: *Violence: A Micro-Sociological Theory,* Princeton University Press, Oxfordshire 2008, s 29.
3. Nagl, John A: *Learning to Eat Soup with a Knife,* University of Chicago Press, Chicago 2005, s xii-xiii; samt Widén, Jerker och Ångström Jan: *Militärteorins grunder,* Försvarsmakten, Stockholm 2005, s 43.
4. Den befintliga litteraturen på området kommer att framgå i texten nedan (inklusive tillhörande fotnoter).
5. Detta betyder t ex att den kinesiske tänkaren Sun Zi och dennes bok *Krigskonsten* (ca 500 år före Kristi födelse) inte kommer att behandlas.
6. Modeller av strid som avgränsats bort: Ancker, C J: ”A Proposed Foundation for a Theory of Combat”, *Naval Research Logistics,* 42, nr 3, 1995, s 311-343; Brown, Richard: ”Theory of Combat: The Probability of Winning”, *Operations Research,* 11, nr 3, 1963, s 418-425; Buontempo, Joseph T; Potrykus, Henry G och Kaufman, Alfred I: ”A Symmetric Adaptive Model of Combat”, *The Journal of Mathematical Sociology,* 30, nr 2, 2006, s 113-136; och Grubbs, Frank E och Shuford, John H: ”A New Formulation of Lanchester Combat Theory”, *Operations Research,* 21, nr 4, 1973, s 926-941.
7. Lanchester, Frederick W: *Aircraft in Warfare: The Dawn of the Fourth Arm*, Lanchester Press Inc, Sunnyvale 1995, s 46-73.
8. Op cit, Ancker, C J, se not 6, s 311-343.
9. Clausewitz, Carl von: *Om kriget.* Översatt av Mårtensson, Hjalmar; Böhme, Klaus-Richard och Johansson, Alf W, Bonnier Fakta Bokförlag AB, Stockholm 1991; Dupuy, Trevor N: *Understanding War – History and Theory of Combat*, Paragon House Publishers, New York 1987; och DuBois, Edmund L; Hughes, Wayne P och Low, Lawrence J: *A Concise Theory of Combat*, The Military Conflict Institute, Naval Postgraduate School, Monterey 1997.
10. Lynn, John A: *Battle – A History of Combat and Culture*, Basic books, Philadelphia, PA, 2008; och Osinga, Frans P B: *Science, Strategy and War – The Strategic Theory of John Boyd,* Routledge, Oxon 2007.
11. Op cit, Osinga, Frans P B, se not 10, s 1.
12. Petersson, Magnus och Ångström, Jan: ”Krigsvetenskap som samhällsvetenskap” i Brehmer, Berndt (red): *Krigsvetenskaplig årsbok 2006*, Försvarshögskolan, Stockholm 2007.
13. Op cit, Ancker, C J, se not 6, s 330-333.
14. Rapaport, Anatol: ”Editor’s introduction” i Clausewitz, Carl von, *On War*, Penguin Books, London 1968, s 11-80; samt op cit, Widén, Jerker och Ångström, Jan, se not 3, s 19-25.
15. Op cit, Widén, Jerker och Ångström, Jan, se not 3, s 23 och s 35.
16. Hollis, Martin och Smith, Steve: *Explaining and Understanding International Relations,* Oxford University Press, Clarendon 1990, s 1-4 och s 45-67.
17. Ibid, s 1-13 och s 68-91.
18. Ibid, s 99-118.
19. Ibid, s 5.
20. Ibid, s 9.
21. Ibid, s 214-215.
22. Ibid, s 215-216.
23. Ibid, s 215.
24. I Webers mening av *Erklären* och *Verstehen* beskriven i ibid, s 71-82 och s 90-91.
25. Johansson, Alf W: *Europas krig*, Prisma, Stockholm 2006, s 22-23.
26. Op cit, Widén, Jerker och Ångström, Jan, se not 3, s 34-36.
27. Op cit, Clausewitz, Carl von, se not 9, s 88 och s 200.
28. Ibid, s 112-113.
29. Ibid, s 102-104 och 202-203.
30. Ibid, s 201. Med förinta menar Clausewitz att permanent försätta motståndaren ur stridbart skick.
31. Ibid, s 197, s 200-203 och s 221.
32. Ibid, s 203 och s 235.
33. Ibid, s 204-206.
34. Ibid, s 96, s 163-167 och s 205-209.

35. Ibid, s 208, s 210, s 215-216 och s 224-227.
36. Ibid, s 166, s 213-215 och s 237.
37. Ibid, s 101-102, s 198, s 211, s 215-216, s 224-227 och s 238.
38. Ibid, s 88, s 91, s 101-102, s 198, s 201, s 237 och s 239-240.
39. Op cit, Dupuy, Trevor N, se not 9, s 1-14.
40. Ibid, s 63-64.
41. Ibid, s 51-52, s 56-58 och s 79.
42. Ibid, s xxi, s 72 och s 78-79.
43. Ibid, s xxii-xxiii, s 54, s 59, s 199-207, s 212 och s 218.
44. Ibid, s 28-30 och s 283.
45. Op cit, Clausewitz, Carl von, se not 9, s 96 och s 101-102.
46. Op cit, Dupuy, Trevor N, se not 9, s 163-174, s 181-182 och s 221-223.
47. Ibid, s 281.
48. Ibid, s xxv och s 281.
49. Ibid, s 81-89 och s 280.
50. Jämför med den kritik som Niklas Zetterling riktat mot krigsvetenskaplig forskning, rörande exempelvis urval och källkritik. Zetterling, Niklas: ”Behovet av vetenskaplig skärpa inom krigsvetenskap”, *KKrVAHT*, 1. häftet 2009, s 59ff.
51. Op cit, Dupuy, Trevor N, se not 9, s 183-195.
52. Op cit, DuBois, Edmund L m fl, se not 9, s ix-x, s 1 och s 12.
53. Ibid, s 1-2.
54. Ibid, s 19.
55. Ibid, s 1, s 15-16, s 19-20 och s 147.
56. Ibid, s ix och s 141.
57. Ibid, s 2, s 23-27, s 52 och s 63-64.
58. Vår översättning av ”command and control”, ”fighting”, ”support” och ”information acquisition”.
59. Op cit, DuBois, Edmund L m fl, se not 9, s 57-59, s 66 och s 88.
60. Ibid, s 54, s 60-63, s 71, s 73 och s 99-113.
61. Ibid, s 71.
62. Ibid, s 70, s 75-77 och s 135. Citat hämtat från s 70.
63. Ibid, s 77-78 och s 80-86.
64. Ibid, s 81-86.
65. Ibid, s 70 och s 81-95.
66. För en kort beskrivning av dessa teorier se ”Complexity” *Encyclopædia Britannica,* u d *http://www.britannica.com/EBchecked/topic/130050/complexity*
67. Op cit, DuBois, Edmund L m fl, se not 9, s 96-97; och op cit, Osinga, Frans P B, se not 10, s 18, s 54, s 74, s 95-106, s 112, 201 och s 241.
68. Op cit, DuBois, Edmund L m fl, se not 9, s 15-18.
69. Ibid, s 18.
70. Ibid, s 2-3 och s 28-32.
71. Ibid, s 21-22 och s 29.
72. Ibid, s 29-32.
73. Ibid, s 23-27.
74. Ibid, s 23-27.
75. Ibid, s 36-44.
76. Ibid, s 32-42.
77. Ibid, s 32-44.
78. Ibid, s 95-98 och s 114-118.
79. För en kort beskrivning se ”chaos theory”, Britannica, Encyclopædia. *Encyclopædia Britannica,* u d *http://www.britannica.com/EBchecked/topic/106013/chaos-theory*
80. Op cit, DuBois, Edmund L m fl, se not 9, s 114-118; och op cit, Osinga, Frans P B, se not 10, s 15, s 18, s 54, s 90-95, s 119-120, s 125 och s 241.
81. Op cit, DuBois, Edmund L m fl, se not 9, s 117-119.
82. Ibid, s 121-139; och op cit, Osinga, Frans P B, se not 10, s 229-232.
83. Op cit, DuBois, Edmund L m fl, se not 9, s 10 och s 13-14. För ett analytiskt perspektiv rörande krigföringens principer, se Ångstrom, Jan och Widen, Jerker: “Adopting a Recipe for Success: Modern Armed Forces and the Institutionalization of the Principles of War”, *Comparative Strategy*, 2012, 31:3, s 263-285.

Kulturanalys –Teori och tillämpning

av Erik Hedlund

Résumé

Since the beginning of the new millennium, military cooperation in multinational and multifunctional operations has become one of the main tasks for the Swedish Armed Forces. This has given rise to a greater need for cultural awareness amongst officers involved in various aspects of international operations. One way of learning more about different national cultures and increasing cultural awareness is to take part in research regarding culture in general as well as specific national cultures. In this article we set out to give a brief and general overview of several aspects of culture and a more specific description of Geert Hofstedes theory and model for cultural analysis. Finally, we give an illustrative example of how Hofstede's theory and model can be used before deployment on international operations for cultural analysis with the aim of learning more about the culture of cooperation partners as well as the operational area.

DEN ÖKADE GLOBALISERINGEN och internationaliseringen av multinationella gemensamma militära insatser i främmande länder ställer höga krav på officerares och soldaters sociala och kulturella förmåga att samverka tillsammans med andra nationers styrkor och aktörer i insatsområdet.[1] Ett sätt att öka denna förmåga och förståelse är att ta del av forskning inom det social och kulturella området.

I det följande ges dels en övergripande och generell beskrivning av ett urval av aspekter av kultur, dels en specifik redogörelse för Geert Hofstedes kulturteori och modell för kulturanalys.[2] Avslutningsvis ges exempel på hur de kan tillämpas vid förberedelse inför internationella insatser avseende social och kulturell förståelse av såväl samverkanspartners som aktörer i insatsområde.[3] Hofstede får i detta sammanhang utgöra ett exempel, bland flera möjliga, avseende denna typ av kulturforskning och dess möjliga tillämpning för kulturanalys i en militär kontext.

Kulturkunskap i modulering och simulering

I forskning med ambitionen att ge mera generella insikter om nationella kulturer används främst kvantitativa studier. Störst och mest utbredd är förmodligen Geert Hofstedes forskning och teorier om nationella kulturer från 74 länder.[4]

Hofstede har utifrån enkäter omfattande tiotusentals mellanchefer inom IBM-koncernen mellan 1967-1973 identifierat fem universella kulturdimensioner utifrån vilka han jämför de olika länderna. Hofstede har haft, och har fortfarande mycket stort genomslag i andra liknande studier som exempelvis "World Values Survey" av Ronald Inglehart m fl[5] och den senaste stora forskningsinsatsen inom området "GLOBE" (Global Leadership and Organizational Behavior Effectiveness Research Project) med data från 62 länder/samhällen.[6] GLOBE har lagt särskilt fo-

kus mot sambandet mellan kultur och ledarskap.

Validiteten i Hofstedes arbete kan kanske avspeglas i den mycket omfattande kurs- och övningsverksamhet byggd på hans forskning och teori inom framför allt affärsvärlden där chefer och annan personal som har att verka i främmande kulturer förbereds för att bättre förstå och hantera den kultur de ska verka i, där inte minst ledarskapsaspekten är av central betydelse.

Kultur som mental programmering

Hofstede utgår från att människor inom sig bär på ett grundläggande kognitivt mönster som styr hur de kommer att uppfatta, tolka och handla i olika situationer. Detta mönster lärs in under livets gång, framför allt i den tidiga barndomen då individer är som mest mottagliga och formbara. Hofstede beskriver mönstret som en *mental programmering* (software of the mind). När den mentala programmeringen väl har etablerats kommer den att styra individens sätt att förstå och handla i omvärlden.

Individer kan, och de facto gör, nya kreativa oväntade avvikelser från sin mentala programmering. Trots dessa möjligheter till avvikelser och förändring innebär den grundläggande mentala programmeringen en ökad sannolikhet och förutsägbarhet för individers, gruppers och nationers sätt förstå och hantera olika sociala och kulturella fenomen. Hofstede beskriver det på följande sätt:

> The culture of a country – or other category of people – is not at combination of properties of the "average citizen" nor a "modal personality". It is, among other things, a set of likely reactions of citizens with a common mental programming. (Hofstede s. 167)

Den nationella kulturen blir ofta avgörande för hur många människor i ett visst samhälle kommer att uppleva och handla i vissa situationer. Grunden till kulturella föreställningar har många gånger vuxit fram utifrån icke rationella grunder som exempelvis religion, övernaturliga föreställningar, oreflekterad tradition etc. Detta gör att det många gånger är svårt för utomstående att förstå hur människor från andra samhällen uppfattar och reagerar i olika situationer.

Kultur

Ett mera använt och vedertaget begrepp än mental programmering är begreppet *kultur*. Kulturbegreppet ska i detta sammanhang i första hand förstås i dess bredare mening utifrån dess betydelse inom social- och kultur antropologi och sociologi. Socialantropologen Hylland Eriksens[7] beskriver kultur som förmågor, föreställningar och beteenden som människor tillägnat sig som medlemmar av ett samhälle. Hofstede beskriver det som att människor inom sig bär ett grundläggande kognitivt mönster som styr hur de kommer att uppfatta, tolka och handla i olika situationer, medan sociologen Anthony Giddens[8] beskriver kultur som det som rör människors livssätt i ett samhälle eller samhällsgrupp. Hur de klär sig, hur de arbetar, seder, bruk, religiösa riter och fritidsvanor.

Gemensamt för alla definitioner av kultur är att det ses som ett kollektivt fenomen som enbart kan uppstå och delas mellan människor i en specifik socialt sammanhang. Kultur består av både skrivna och oskrivna lagar som reglerar det sociala spelet mellan individer i en grupp och som skiljer en grupp från andra grupper. Kultur är således inte något medfött utan något som lärs in genom socialisation i respekti-

ve social och kulturell miljö där den uppstått.

Kulturen utgörs av de sociala och kulturella mönster (kognitiva universum), för levnad som konstrueras, byggs upp, upprätthålls, överförs och återskapas i respektive samhälle eller social grupp. Alla individer föds i en specifik kultur med sina skrivna och oskrivna regler för hur man ska vara och hur man ska tolka och förstå omvärlden. Kulturer finns på många olika nivåer från familjens mikronivå till samhällens och nationers makronivå. Individerna i respektive kultur impregneras i djupet av sina medvetanden av den egna kulturens sätt att uppfatta och förstå omvärlden vilket gör att de i vissa avseenden kommer att tänka, känna och handla på andra sätt än individer från andra kulturer.

Personligheten är individens unika, personliga och medfödda uppsättning av mental programmering som till viss del är unik och bestämt av det genetiska arvet. Personligheten påverkas till viss del av den gemensamma och kollektiva kulturen. Mixen av den mänskliga naturen, kulturen och personligheten ger individen dels en gemensam och kollektiv upplevelse och förståelse av världen, dels en högst personlig och fenomenologisk upplevelse.

Kulturella uttryck

Hofstede beskiver fyra kategorier och nivåer av begreppet kultur: *symboler*, *hjältar*, *ritualer* och *värdegrund*.

Symboler är bland annat ord, uttryck, gester, kroppsspråk, bilder, tecken, smycken, tatueringar, kläder, frisyrer, musiksmak, fordon och oändligt många flera ”ting” som signalerar en särskild mening och innebörd för alla dem som lever i en viss kultur. Många, men inte alla, symboler har en tendens att kunna bytas ut eller förändras över tid. Nya symboler skapas lätt genom exempelvis skiftningar i mode och musik och blir mycket tidstypiska. Symboler från en kulturgrupp kan övertas och kopieras av en annan kulturgrupp och ges en delvis eller helt ny innebörd. Ett exempel är svastikan som i Europa uppfattas som ett hakkors och symboliserar nazismen och Hitler, medan det i religiösa sammanhang bland hinduer är en mycket gammal symbol som bland annat symboliserar motsatsernas förening, särskilt föreningen mellan himmel och jord eller mellan ande och materia. Människor kan relativt lätt lägga sig till med nya symboler och göra sig av med andra.

Hjältar[9] kan vara levande eller döda, verkliga eller påhittade individer med egenskaper och karaktärer som värderas högt i en kultur. Hjältar hör intimt samman med *berättelser*, ofta mytiska historiska berättelser om händelser innehållande hjältar och hjältedåd, segrar, oförrätter och tragiska händelser som formar individernas föreställningar om sig själva och andra, ofta normativt. Individerna i en kultur vill identifiera sig med sina hjältar och hjältarna fungerar som förebilder för människors beteenden.

I Sverige har ofta anspråkslösa och följsamma personer som exempelvis Ingemar Stenmark (världens bästa slalomåkare genom tiderna), Carolina Klüft (Sveriges bästa friidrottare genom tiderna) och vår nuvarande kung blivit folkets hjältar medan andra mera kaxiga eller motsträviga personer som exempelvis Björn Borg (Sveriges och en av världens bästa tennisspelare genom tiderna) eller höjdhopparen Patrick Sjöberg (en av Sveriges och världen bästa höjdhoppare genom tiderna) aldrig på samma sätt blev nationens hjältar, de blev till och med tidvis delvis nästan mobbade av medierna. I USA kan hjälten vara motsat-

sen till den svenska hjälten som exempelvis tungviktsboxaren Muhammed Ali som minst av allt kan sägas ha varit anspråkslös och följsam. Hjältar kan också vara påhittade figurer som Nalle Puh, Asterix, Bamse, Batman eller Terminator. Inte minst fungerar individer från populärkulturen som hjältar för ungdomar världen över vilka kan ses som en blandning av verkliga människor och den roll de spelar när de uppträder.

Med den ökade globaliseringen som bl a innebär att människor ser mer av världen än tidigare genom att de reser mera och har tillgång till IT och tevekanaler från världens alla hörn kan hjältarna få större geografisk spridning nu än tidigare vilket av många människor kan upplevas som ett rejält hot mot den egna kulturens fortlevnad.[10]

Ritualer är handlingar, ceremonier och riter som utförs på ett visst sätt med en viss innebörd. Det kan vara formella och högtidliga ceremonier, som vid bröllop, dop eller begravningar. Men det kan lika gärna vara alldagliga beteenden som hur man hälsar på varandra, med handlag, pussar på kind eller bara ett hej, eller vilken respekt man visar en lärare eller överordnad som kommer in i ett rum. Ritualer är kollektiva handlingar som inte nödvändigtvis enbart fyller den funktion de utger sig för att fylla som till exempel när man kallar till möten för att diskutera och planera en verksamhet men där den egentliga funktionen är att öka sammanhållningen i gruppen.[11] Ritualer inkluderar också olika gruppers språkanvändning i tal och skift som exempelvis slangord, fackspråk och byråkratispråk.[12]

Värdegrunden är det djupaste och mest svåråtkomliga i kulturer. Värdegrunden är normativ och förknippad med positiva eller negativa känslor och omdömen. Värdegrunden avgör vad som anses: ont-gott, smutsigt-rent, farligt-ofarligt, förbjudet-tillåtet, passande-opassande, moraliskt-omoraliskt, fult-vackert, onaturligt-naturligt, onormalt-normalt, paradoxalt-logiskt, irrationellt-rationellt o s v. Det finns dels verbaliserade och synliga normer som alla kan förhålla sig till, dels fullt internaliserade normer som är så självklara att individen själv har mycket svårt att upptäcka dem. Majoriteten av värdegrundens normer blir endast blir synliga i mötet med andra kulturer. Allt som människor gör har en kulturell prägel, hur vi äter, sover, talar, hanterar konflikter, friar, kör bil och oändligt mycket mer. Genom att konfronteras med andras kulturer kan vi lära oss mera om såväl den egna som andras kulturer, s k reflexivitet.[13]

Värdegrunden formas och grundläggs i de tidigare åldrarna i den, s k primära socialisationen i relation till de signifikanta andra (mamman, familjen och andra närstående). Den mest receptiva åldern är de första 10–12 åren av livet då människor både snabbt och omedvetet tillägnar sig nödvändiga kunskaper om den miljö och kultur de växer upp i inklusive symboler, hjältar, ritualer och viktigast av allt, värdegrunden. I slutet av denna period börjar lärande successivt övergå till medvetet lärande och primärt lärande av nytt praktiskt handlande och praxis, medan värdegrunden i stort förblir intakt.

Praktiskt handlande och *praxis* ligger inte lika djupt i människors mentala programmering som värdegrunden, utan kan precis som symboler, hjältar och ritualer förändras över tid. De är synliga och kan därmed observeras av utomstående även om handlandets och beteendets kulturella innebörd inte kan förstås fullt ut av andra än de initierade (insiders). Men det är främst genom att observera och stude-

ra andra människors praktiska handlingar och praxis som vi över huvud taget har möjlighet att tränga i andra kulturers värdegrund.

Kulturer reproducerar sig själva

Kulturer reproducerar sig själv genom *socialisation* som kan beskrivas som den process under vilken man förvärvar den kunskap och de färdigheter som erfordras för att man ska fungera som en legitim medlem av samhället.[14] Genom den processen för lärande (socialisering) av kulturens olika skikt med början i familjen via skola till arbetsliv tillsammans med alla övriga sociala sammanhang sker en kontinuerlig, och många gånger omedveten, reproduktion av den egna kulturen inom olika grupper allt från lokal nivå ända upp till nationell nivå. För de som inte växt upp i en specifik kultur är det svårt, för att inte säga omöjligt att uppfatta kulturens innersta värdegrund. Den kan för det mesta endast upptäckas genom noggranna observationer av människors reaktioner och handlande i olika situationer.

Olika kulturella skikt

Varje individ har många olika tillhörigheter samtidigt på olika nivåer i samhället med sina respektive specifika kulturer, bl a familjen och släkt, by och samhälle, nationellt och regionalt, religiöst och/eller etniskt, språkligt, social klass, generationer, kön, yrke och status m fl. Värderingarna i de olika kulturerna harmoniserar inte nödvändigtvis med varandra, många gånger uppstår det konflikter mellan de olika kulterna som exempelvis mellan religiösa och sekulariserade värderingar eller mellan nationella värderingar kontra regionala eller etniska värderingar. Detta innebär att det svårt att avgöra hur människor kommer att agera i olika situationer eftersom det inte säkert går att förutse vilka värderingar som kommer att betyda mest i varje situation.

Kulturförändringar

Kulturella förändringar i *praktiskt handlade* och *praxis* kan ske relativt snabbt. Detta går lätt att upptäcka om man ser tillbaka på utvecklingen som skett i det egna samhället de senaste femtio till hundra åren. Under denna tid har elektriciteten blivit allmän, bilar har uppfunnits och blivit tillgängliga för de flesta i västvärlden, resor över hela världen har blivit en möjlighet för många genom flygets tillkomst, radio och teve finns i de flesta hem, vi har fått ungdomskulturen som uppstod på femtiotalet genom uppkomsten av populärkulturen i form av musik, film och magasin för ungdomar, datorn har uppfunnits och människor kan surfa ut i världen via World Wide Web. Många människor byter symboler, hjältar och ritualer under livets gång utan att de för den skull i grunden förändrar sina värderingar. Förändringar av de grundläggande värderingarna är en mycket långsam process. Det är förmodligen sällsynt att människor i grunden helt överger sina ursprungliga värderingar och byter till helt motsatta värderingar. De snabba förändringar som sker i den yttre världen påverkar inte lika snabbt den inre värdegrunden eller med Hofstede:

> Most changes concern the toys we use in playing the game. (s. 13) While change sweeps the surface, the deeper layers remain stable, and the culture rises from its ashes like the phoenix. Culture is the unwritten book with rules of the social game that is passed on to newcomers by

> its members, nesting itself in their minds. (Hofstede s. 36)

Värdegrundens oskrivna lagar för det sociala samspelet i en kultur ligger till stor del fast och människor måste anpassa sig till de oskrivna lagarna och reglerna för att passa in och bli accepterade i gruppen.

Dimensioner av nationell kultur

Hofstede har utifrån sin studie av IBM-anställda i 74 länder identifierat fem[15] dimensioner innehållande grundläggande sociala och kulturella fenomen som återfinns i samtliga studerade kulturer, men där lösningar och värderingarna av respektive dimensionerna ter sig olika i de olika kulturerna.[16] De fem dimensionera är följande:

- *Maktavstånd* (Power Distance, PDI).
- *Kollektivism* versus *individualism* (Collectivist and individualist, IDV).
- *Maskulinitet* versus *femininitet* (Masculinity and femininity, MAS).
- *Osäkerhetsundvikande* (Uncertainty avoidance, UAI).
- *Långsiktighet* versus *kortsiktighet* (Long- and short term orientation, LTO).

En dimension är en aspekt av ett samhälles (nations) kultur som kan mätas relativt till en annan kultur, d v s det är inte ett absolut värde som mäts. Tillsammans beskriver de fem dimensionerna viktiga globala kulturella skillnader mellan olika samhällen (nationer).[17] Det bör dock understrykas att definitionerna av dimensionerna (kulturerna) och de efterföljande tabellerna med beskrivningar av vad som är utmärkande för respektive kultur är extremer och renodlingar av kulturella fenomen. Det innebär att de flesta samhällen ligger någonstans mellan de ytterligheter som dimensionerna beskriver. Hofstede menar dock att de motsatta polerna i respektive dimension på samhälls- eller nationsnivå (makronivå) är ett noll-summe-spel, d v s att om ett kulturellt fenomen kopplat till den ena extrema polen ökar, minskar frekvensen för den motsatta polen. Dimensionerna och de kulturella fenomen som är kopplande till dem har alla tagits fram genom statistiska bearbetningar av enkäter från Hofstedes IBM-studie och efterföljande kompletterande studier.

Maktavstånd

Maktavståndsindex, PDI, visar skillnaderna i social och ekonomisk jämställdhet/jämlikhet i ett land eller samhälle. Ett högt PDI indikerar att det förväntas, och tillåts finnas stora skillnader avseende makt och rikedom. I sådana samhällen är den sociala och ekonomiska mobiliteten låg eller obefintlig. Ett lågt PDI indikerar att samhället inte accepterar alltför stora sociala och ekonomiska skillnader. I sådana samhällen betonas jämlikhet och allas lika möjligheter. I samhällen med högt PDI både accepterar och förväntar man sig att det finnas ett stort avstånd mellan ledare/chefer och de som leds. I länder med litet maktavstånd är underordnades beroendeställning till överordnade mindre, och förhållandet mellan över- och underordnad präglas i högre grad av samförstånd och gemensamma diskussioner än av regelrätta order. Ledarstilen i ett samhälle är enligt Hofstede en återspegling av samhällets förväntningar och acceptans för maktavstånd, vilket är ett av skälen till att Hofstedes kulturteori används för att förbereda chefer som ska verka i andra länder och kulturer.

Partnerländers PDI

Diagram 1 visar PDI för några tänkbara länder tillsammans med vilka Sverige kan få genomföra internationella insatser. Samtliga partnerländer har lågt PDI (under 50) och tre av nationerna i Nordic Battle Group 2008 (NBG 08) – Sverige, Finland, Norge – har i det närmaste identiska PDI medan Estland avviker genom att ha något högre PDI än de övriga. Att samtliga partnerländer har lågt PDI bör innebära att det finns goda förutsättningar att man ska finna en gemensam syn på den interna hierarkiska tillämpningen och ledarskapet.

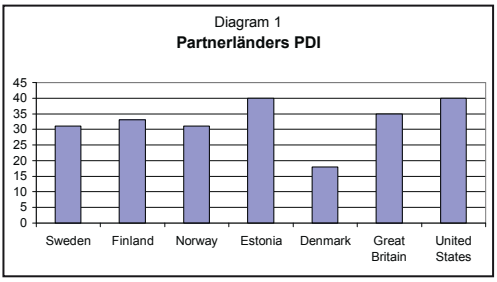

Insatsländers PDI

Diagram 2 visar PDI för några länder där Sverige har eller har haft någon form av internationell insatsverksamhet.

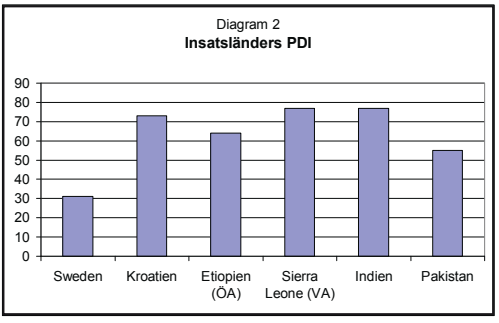

I jämförelse med insatsländerna har Sverige ett rejält lågt PDI. Samliga insatsländer har högt eller mycket högt PDI. Detta kan innebära risk för att det uppstår svårigheter för den svenska personalen att förstå och kommunicera med aktörer i insatsområdet. Där svenskar försöker närma sig de lokala aktörerna som jämlikar kan det t ex finnas starka förväntningar om ett strikt hierarkiskt uppträdande. Något som den svenska personalen bör vara väl medvetna om för att kunna förstå och hantera på rätt sätt. I områden med högt PDI är det chefen och enbart chefen som har makten att fatta de viktiga besluten, och de underlydandes uppgift är att lyda chefen. I sådana miljöer kan det t ex uppfattas som en förolämpning att skicka officerare på lägre nivåer för att förhandla. Och även om det inte uppfattas som en förolämpning så är risken överhängande att de eventuella resultat som uppnås vid förhandlingarna inte kommer att gälla så länge inte de högsta cheferna har deltagit vid förhandlingarna.

Kollektivism versus individualism

Hofstedes andra globala dimension av nationella kulturer som identifierats och mätts upp i IBM studien rör förhållandet till motpolerna kollektivism och individualism. Individualitetsindex, IDV, visar på skillnader avseende samhällens acceptans för individen och individens rättigheter versus kollektivets. Ett högt IDV indikerar att individen och individens rättigheter går före kollektivets. I sådana samhällen tenderar människor att ha flera, men lösare vänskapsrelationer. Ett lågt IDV indikerar att kollektivets intressen går före individens intressen och rättigheter. I sådana kulturer är relationerna mycket nära och det är vanligt med s k ”utökade familjer” (flera generationer och släktingar vilket kan uppgå till flera tiotals eller hundratals individer)

och där alla förväntas hjälpa och ta hand om varandra. Kollektiva kulturer finns i samhällen där staten inte kan ge den trygghet och omsorg som människor behöver. Kollektiva kulturer är vanliga i de länder där internationella insatser genomförs såsom exempelvis Afghanistan och Liberia.

Partnerländers IDV

Diagram 3 visar IDV för några tänkbara länder som Sverige kan få genomföra internationella insatser tillsammans med.

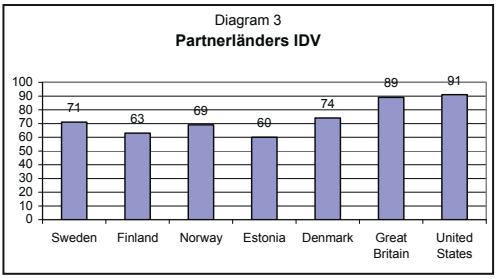

Samliga partnerländer tillhör de tjugofem mest individualistiska länderna i världen med USA och Storbritannien i täten. Detta bör åtminstone till viss del påverka deras möjligheter att verka i kollektivistiska kulturer negativt. Inte minst bör de ha svårigheter att både förstå och acceptera delar av kollektiva kulturers värdegrund som exempelvis att individens värde alltid är underordnat kollektivets, vilket kan bl a kan innebära att ett människoliv värderas olika. Andra signifikanta skillnader mellan individualistiska och kollektiva kulturer som kan komma att spela stor roll är att om någon i en kollektivistisk kultur utsätts för en negativ eller positiv åtgärd. Detta kommer det att påverka hela det sociala nätverk (släkt, klan o s v) som individen är en del av. Varje åtgärd har en mycket större räckvidd än den direkta handlingen gentemot den enskilde individen. Om en upplevd oförrätt sker eller att man handlar så att någon ”tappar ansiktet” innebär det förmodligen att man också har skaffat sig fler fiender än man kan överblicka, vilkas plikt är att upprätta hedern eller ta hämnd. Kunskaper inom detta bör vara en absolut självklarhet inför insatser i kollektivistiska länder.

Insatsländers IDV

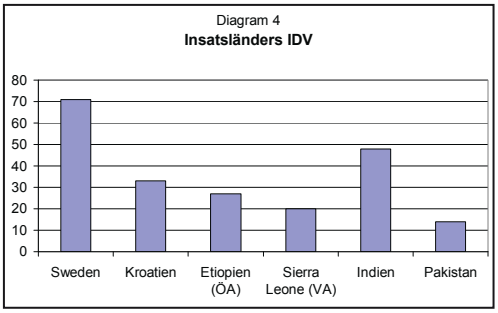

Sverige har ett IDV långt över de insatsländer som redovisas i diagram 4. Detta innebär att svensk personal många gånger kommer att få agera i områden med starka kollektivistiska värderingar vilket ställer höga krav på dess förmåga att upptäcka, förstå och hanterad de sociala och kulturella fenomen som är utmärkande för kollektivistiska kulturer enligt det skillnader som redovisats ovan. En viktig förståelse i en sådan miljö är att västerländskt importerade lösningar på olika problem inte särskilt ofta kommer att fungera, eftersom de bygger på en helt annan rationalitet än i de kollektivistiska samhällena. Grupptillhörighet, obrottslig lojalitet och avsaknaden av möjligheter till individualistiska lösningar är faktorer som i hög grad styr vilka åtgärder som är möjliga eller omöjliga i kollektivistiska kulturer. Utan kunskap och förmåga att förstå och hantera sådana kulturel-

la skillnader ökar risken för misslyckanden vid internationella insatser.

Maskulinitet versus femininitet

Den tredje dimensionen i IBM-studien rör förhållandet mellan *maskulinitet* och *femininitet* vilket i detta sammanhang ska förstås som den kulturella konstruktionen av vad som anses som manligt och kvinnligt i finns goda förutsättningar att man ska finna en gemensam syn på den interna hierarkiska tillämpningen och ledarskapet.

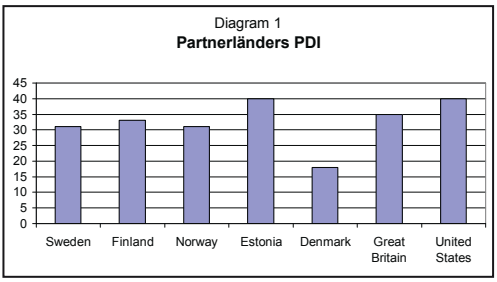

Insatsländers PDI

Diagram 2 visar PDI för några länder där Sverige har eller har haft någon form av internationell insatsverksamhet.

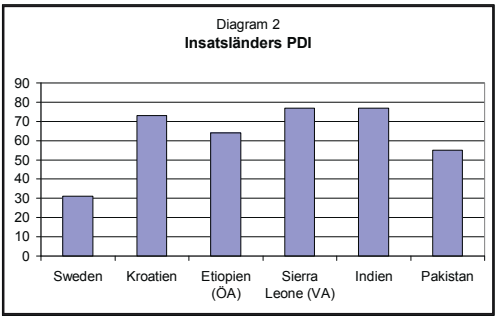

I jämförelse med insatsländerna har Sverige ett rejält lågt PDI. Samliga insatsländer har högt eller mycket högt PDI. Detta kan innebära risk för att det uppstår svårigheter för den svenska personalen att förstå och kommunicera med aktörer i insatsområdet. Där svenskar försöker närma sig de lokala aktörerna som jämlikar kan det t ex finnas starka förväntningar om ett strikt hierarkiskt uppträdande. Något som den svenska personalen bör vara väl medvetna om för att kunna förstå och hantera på rätt sätt. I områden med högt PDI är det chefen och enbart chefen som har makten att fatta de viktiga besluten, och de underlydandes uppgift är att lyda chefen. I sådana miljöer kan det t ex uppfattas som en förolämpning att skicka officerare på lägre nivåer för att förhandla. Och även om det inte uppfattas som en förolämpning så är risken överhängande att de eventuella resultat som uppnås vid förhandlingarna inte kommer att gälla så länge inte de högsta cheferna har deltagit vid förhandlingarna.

Kollektivism versus individualism

Hofstedes andra globala dimension av nationella kulturer som identifierats och mätts upp i IBM studien rör förhållandet till motpolerna kollektivism och individualism. Individualitetsindex, IDV, visar på skillnader avseende samhällens acceptans för individen och individens rättigheter versus kollektivets. Ett högt IDV indikerar att individen och individens rättigheter går före kollektivets. I sådana samhällen tenderar människor att ha flera, men lösare vänskapsrelationer. Ett lågt IDV indikerar att kollektivets intressen går före individens intressen och rättigheter. I sådana kulturer är relationerna mycket nära och det är vanligt med s k ”utökade familjer” (flera generationer och släktingar vilket kan uppgå till flera tiotals eller hundratals individer) och där alla förväntas hjälpa

och ta hand om varandra. Kollektiva kulturer finns i samhällen där staten inte kan ge den trygghet och omsorg som människor behöver. Kollektiva kulturer är vanliga i de länder där internationella insatser genomförs såsom exempelvis Afghanistan och Liberia.

Partnerländers IDV

Diagram 3 visar IDV för några tänkbara länder som Sverige kan få genomföra internationella insatser tillsammans med.

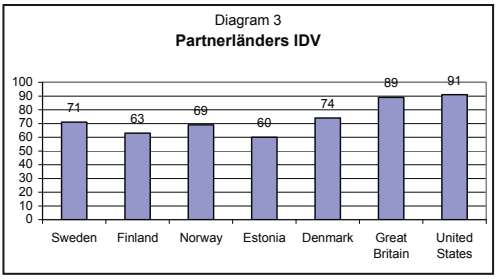

Samliga partnerländer tillhör de tjugofem mest individualistiska länderna i världen med USA och Storbritannien i täten. Detta bör åtminstone till viss del påverka deras möjligheter att verka i kollektivistiska kulturer negativt. Inte minst bör de ha svårigheter att både förstå och acceptera delar av kollektiva kulturers värdegrund som exempelvis att individens värde alltid är underordnat kollektivets, vilket kan bl a kan innebära att ett människoliv värderas olika. Andra signifikanta skillnader mellan individualistiska och kollektiva kulturer som kan komma att spela stor roll är att om någon i en kollektivistisk kultur utsätts för en negativ eller positiv åtgärd. Detta kommer det att påverka hela det sociala nätverk (släkt, klan o s v) som individen är en del av. Varje åtgärd har en mycket större räckvidd än den direkta handlingen gentemot den enskilde individen. Om en upplevd oförrätt sker eller att man handlar så att någon ”tappar ansiktet” innebär det förmodligen att man också har skaffat sig fler fiender än man kan överblicka, vilkas plikt är att upprätta hedern eller ta hämnd. Kunskaper inom detta bör vara en absolut självklarhet inför insatser i kollektivistiska länder.

Insatsländers IDV

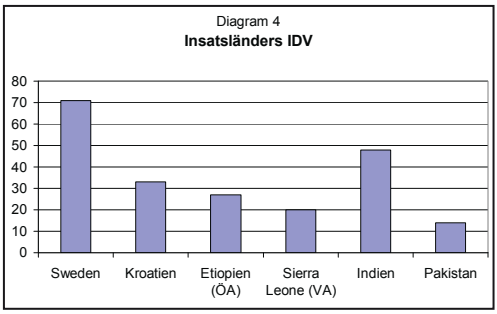

Sverige har ett IDV långt över de insatsländer som redovisas i diagram 4. Detta innebär att svensk personal många gånger kommer att få agera i områden med starka kollektivistiska värderingar vilket ställer höga krav på dess förmåga att upptäcka, förstå och hanterad de sociala och kulturella fenomen som är utmärkande för kollektivistiska kulturer enligt det skillnader som redovisats ovan. En viktig förståelse i en sådan miljö är att västerländskt importerade lösningar på olika problem inte särskilt ofta kommer att fungera, eftersom de bygger på en helt annan rationalitet än i de kollektivistiska samhällena. Grupptillhörighet, obrottslig lojalitet och avsaknaden av möjligheter till individualistiska lösningar är faktorer som i hög grad styr vilka åtgärder som är möjliga eller omöjliga i kollektivistiska kulturer. Utan kunskap och förmåga att förstå och hantera sådana kulturella skillnader ökar risken för misslyckanden vid internationella insatser.

Maskulinitet versus femininitet

Den tredje dimensionen i IBM-studien rör förhållandet mellan *maskulinitet* och *femininitet* vilket i detta sammanhang ska förstås som den kulturella konstruktionen av vad som anses som manligt och kvinnligt i respektive kultur, det som brukar benämnas *genus*. Maskulinitetsindex, MAS, visar på skillnader avseende huruvida samhällen accepterar och bygger på traditionella maskulina värden som prestation, kontroll och makt. Ett högt MAS indikerar att det finns stora skillnader mellan män och kvinnor. I sådana samhällen dominerar männen samhällslivet och de har makten över kvinnorna. Ett lågt MAS indikerar att det finns mindre skillnader mellan män och kvinnor och att kvinnor diskrimineras i mindre utsträckning. I sådana samhällen behandlas kvinnor och män mera lika.

Partnerländers MAS

Diagram 5 visar MAS för några tänkbara länder som Sverige kan få genomföra internationella insatser tillsammans med.

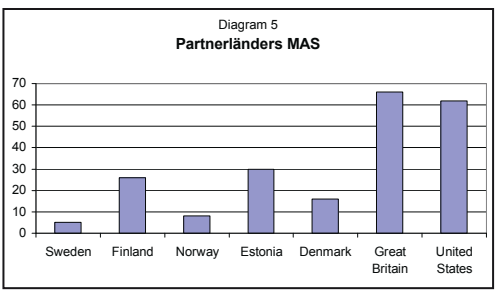

Länderna i NBG 2008 har alla lågt MAS vilket skulle kunna innebära att det kan finnas goda förutsättningar för att bygga upp en gemensam kultur som utmärks av feminina värden som exempelvis prestigelöshet, omvårdnad, förhandlingar och konsensus. Möjligen finns risk för att Sverige som ledande nation kan framstå som allt för mjuk för att kunna accepteras fullt ut av övriga nationer. Vid svensk samverkan med brittiska och amerikanska trupper finns en uppenbar risk för kulturkrockar. I general Jan-Gunnar Isbergs rapporter ”*Ledarskap i krigsliknande situationer. Redigerade bilder ur verkligheten*”[18] framgår att det finns stora skillnader mellan svensk personals mjukare sätt att se på hur man ska agera i relation till de lokala aktörerna jämfört med den amerikanska machoattityden. Utmärkande för maskulina kulturer är att individerna är tävlingsinriktade och ofta övervärderar sin kompetens medan man i feminina kulturer ofta undervärderar den egna kompetensen och undviker tävlingsprestige, vilket kan ha en viss betydelse för hur ett möte mellan individer från de två kulturerna kommer att gestalta sig. Graden av MAS är ett uppenbart riskområde för möjligheter till effektiv samverkan vid internationella insatser.

Insatsländers MAS

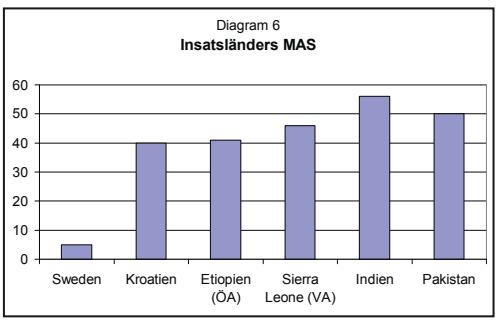

Sverige har betydligt lägre MAS än insatsländerna trots att ingen av insatsländerna har extremt högt MAS. Alla utom Indien ligger dessutom under 50 i MAS. Risken för den svenska personalen är att den kan upplevas för mjuk av de lokala

aktörerna. Det kan finnas både förväntningar och behov av ett maskulint ledarskap för att få gehör. Det kan dock också vara en fördel att inte bemöta en tuff och tävlingsinriktad attityd med enbart tuffhet. Vägen till framgång kan vara att finna ett annat mera konstruktivt sätt att kommunicera. Med rätt kunskap och kompetens kan därmed en risk vändas till en fördel.

Osäkerhetsundvikande

Den fjärde dimensionen i Hofstedes modell handlar om hur människorna i ett samhälle förhåller sig till och hanterar osäkerhet. Känslor av osäkerhet är inte enbart en personlig känsla utan den finns också inbyggd som en gemensam referensram bland människorna i olika samhällen. Känslan av osäkerhet och sättet att hantera den tillhör den gemensamma delen av en samhällskultur som förmedlas vidare via familj, vänner skola, arbetsplats m fl. Osäkerhetsindex, UAI, visar på skillnader avseende samhällens tolerans för osäkerhet och tvetydigheter, d v s frågan om behovet av känslan av trygghet. Ett högt UAI indikerar låg tolerans för osäkerhet och tvetydigheter. Detta innebär ett regelorienterat samhälle som skapar lagar, regler, förordningar och kontrollorgan i syfte att reducera mängden osäkerhet och tvetydigheter. Ett lågt UAI indikerar att samhället har större tolerans för osäkerhet och tvetydigheter och kan acceptera flera olika möjliga lösningar, d v s har ett mindre trygghetsbehov. Människor i sådana samhällen är mindre regelorienterade, mera beredda att ta chanser och större risker.

Partnerländers UAI

I NBG-perspektiv finns det skäl att fundera över vad det kan innebära för risker att Finland, Estonia och Norge har nästan dubbelt så högt UAI som Sverige. Inte minst kan denna dimension kopplas till frågor om hur order bör ges och med vilken detaljeringsnivå. Även frågor om egna initiativ och egna lösningar, som är centrala aspekter av uppdragstaktiken jämfört

Diagram 7
Partnerländers UAI

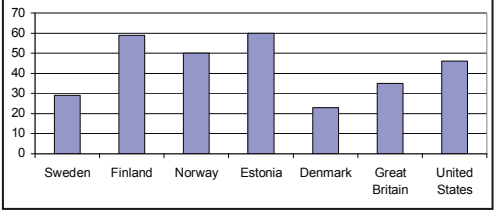

med kommandotaktiken, kan komma att ställas på sin spets utifrån hur man i olika länder förhåller sig till de oreglerade och okända. I länder med högt UAI bör det finnas behov av att i högre grad ha tydligt utformade regler för vad som gäller eller inte gäller, medan detta kan komma att uppfattas högst begränsande och fyrkantigt för individer från länder med lågt UAI. Detta är något som bör synliggöras och diskuteras redan under förberedelserna inför en insats för att skapa dels skapa förståelse för varandras kulturer, dels rutiner för att hantera denna typ av skillnader.

Insatsländers UAI

Sverige har lägre UAI än samtliga insatsländer. En viktig aspekt av osäkerhetsundvikande är att ängslighet och rädsla skiljer sig åt, genom att det senare relaterar till något specifikt som exempelvis en hund eller en orkan medan det förra är en känsla av oro för något obestämt. Starka osäkerhetsundvikandekulturer utmärks bl a att de är expressiva kulturer där det exempelvis är tillåtet att tala med ”hela kroppen”,

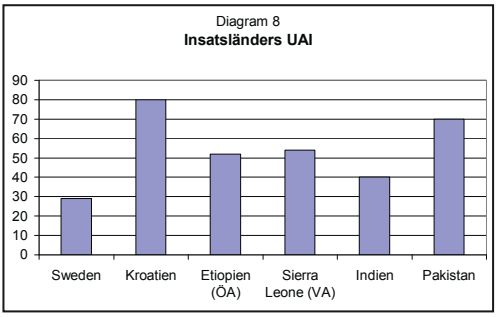

med hög röst och med starka känsloutryck vilket ofta upplevs som jobbigt och stressande av människor från kulturer med lågt UAI. I svaga osäkerhetskulturer är det inte tillåtet att visa aggressivitet eller andra starka emotionella uttryck, inte höja rösten eller använda yviga gester vilket bland individer från områden med högt UAI kan upplevas som för kontrollerat och tråkigt eller till och med som tecken på att man inte bryr sig eller är lat.

Samhällen med högt UAI upplever ofta det okända och obekanta som mycket hotfullt och något som behöver kontrolleras eller elimineras. Insatsstyrkor kan i sådana miljöer upplevas som ett hot då de lokala aktörerna dels inte kan kontrollera insatsstyrkorna, dels inte förstår deras agerande då de kommer från en helt andra kulturer. Länder med högt UAI utmärks också ofta fundamentalism och ibland starka konflikter och förtryck inom det egna samhället. Detta är faktorer som har stor betydelse för hur det är möjligt och lämpligt att agera i samhällen med högt UAI.

Långsiktighet versus kortsiktighet

Den femte och sista dimensionen i Hofstedes modell rör inställningen till långsiktighet (long term orientation) versus kort siktighet (short term orientation). Dimensionen identifierades i samband med att en kategori av svar från the Chinese Value Survey (CVS) inte korrelerade med de fyra dimensionerna i den ursprungliga IBM-studien. Långsiktighetsindex (LTO) visar på skillnader avseende huruvida ett samhälle har en långsiktig inriktning eller ej. Högt LTO indikerar samhällen som förskriver långsiktiga åtagande, förpliktelser och förbindelser och respekt för traditioner. Detta skapar en stark arbetsmoral och etik som går ut på att hårt arbete idag ger utdelning i det längre perspektivet vilket bl a kan innebära att en affärsverksamhet kan ta längre tid att utveckla i sådana samhällen. Lågt LTO indikerar samhällen som inte är inriktade på långsiktighet utan vill se resultat i närtid. I sådana samhällen sker förändringar snabbare då man inte hindras av krav på långsiktiga åtaganden, förpliktelser och förbindelser.

Partnerländers LTO

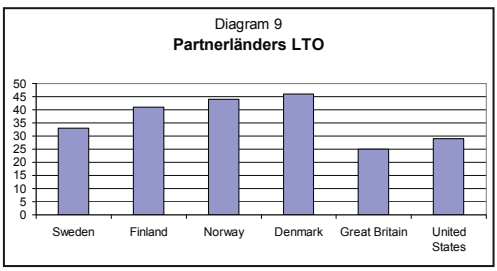

Alla partnerländer har LTO under femtio med Sverige i mitten med drygt trettio. Dock har Danmark nästan dubbelt så högt LTO som Storbritannien. Skillnaderna mellan länderna är så pass liten att det borde finnas goda förutsättningar för en god samverkan utifrån LTO.

Diagram 10
Partnerländers samtliga dimensionsindex

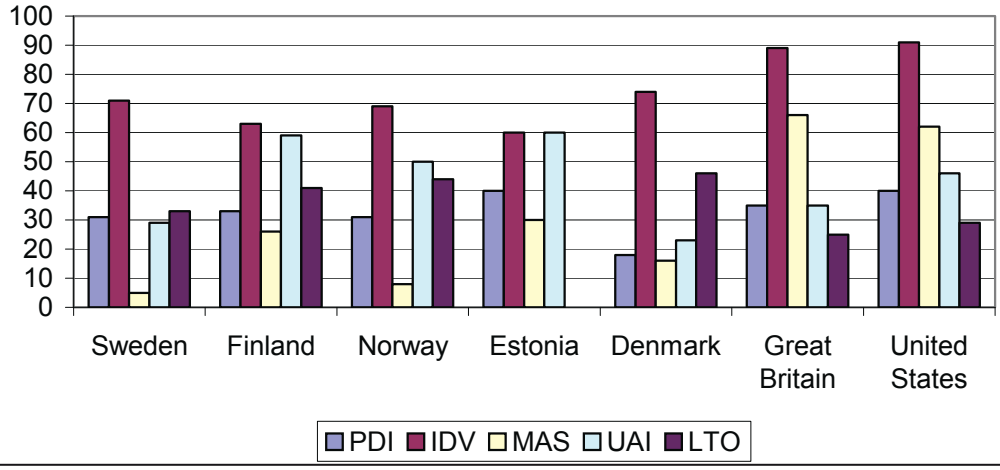

Partnerländers samtliga dimensionsindex

Sammantaget kan man konstatera att skillnaderna mellan Sverige, Norge, Finland och Estland inte är större än att det bör finnas goda samverkansmöjligheter. Den största kulturella skillnaden finns avseende MAS, där Sverige har lägst MAS av samtliga länder i Hofstedes IBM-studie medan såväl Finland som Estland har betydligt högre MAS. Risken med detta är att svenskarna, bland finnar och estländare, kan komma att uppfattas som allt för mjuka och förhandlingsbara, särskilt ledarskapet där det kan finnas förväntningar och behov av ett kraftfullt och chefsfokuserat ledarskap. Diskussioner, möjlighet till att ta egna initiativ och en jämlik attityd kan felaktigt komma att tolkas som svaghet istället för styrka. Detta kan ytterligare accentueras genom att den näst största kulturella skillnaden finns avseende UAI där Sverige ligger lägre än övriga länder med Estland och Finland i topp. Länder med högt UAI vill ha många och tydliga regler för vad som gäller och inte gäller, d v s sådant som också är viktigt i kulturer med högt MAS. Det bör kunna gå att förutspå att det är inom detta spektrum av kulturella skillnader som eventuella problem kan komma att bli störst. Vilket också bör innebära att man försöker förebygga dessa eventuella problem redan under förberedelserna inför en insats.

Naturliga åtgärder bör dels vara att synliggöra och diskutera dessa aspekter av kulturella skillnader, dels att ta fram rutiner för att undvika eller hantera de problem som kan komma att uppstå. De kulturella skillnaderna mellan Sverige och USA, Storbritannien är i princip desamma som för Norge, Finland och Estland, fast ännu mera markanta. Erfarenheter från samverkan mellan svenskar, amerikaner och britter uppvisar också denna typ av kulturella skillnader d v s britter och amerikanare uppträder ofta mycket mera maskulint och macho än svenskar.

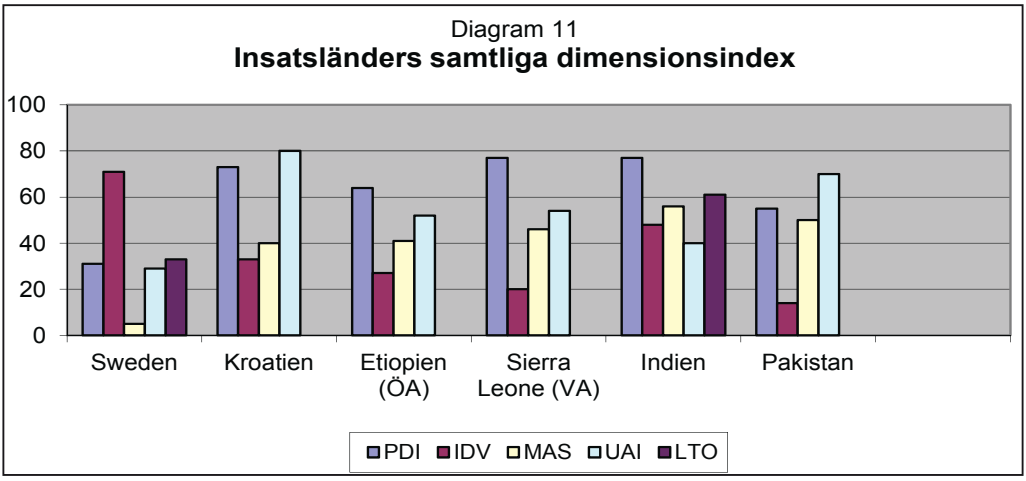

Insatsländers samtliga dimensionsindex

De kulturella skillnaderna mellan Sverige och insatsländerna är betydligt flera och större än mellan Sverige och partnerländerna. Samtliga insatsländer har ett betydlig högre PDI, MAS och UAI än i Sverige. Det innebär bl a att svenskarna måste kunna verka i kulturer där det finns stor förväntan och acceptans för sociala och ekonomiska skillnader och där det är stor skillnad mellan eliten och massan; i starkt kollektivistiska kulturer med låg tolerans för det avvikande och obekanta. Och i sammanhang där männen förväntas vara avsevärt tuffare, maskulinare och macho än de i sammanhanget mera mjuka svenskarna. Sammantaget ställer detta höga krav på den svenska personalens förmåga att förstå och hantera betydande kulturella skillnader vid insatser.

Diskussion

Som exemplen ovan visat är Hofstedes kulturdimensioner lätta att operationalisera i kulturanalyser, vilket också är en förklaring till det stora genomslag Hofstede haft inom området nationella kulturer. Det finns dock en omfattande kritik mot hans forskning, särskilt bland antropologer som använder kvalitativa metoder såsom deltagande observation och intervjuer för att studera kulturer, en kritik som bl a annat går ut på att det är omöjligt att generalisera nationella kulturella särdrag på det vis som han gör. Inom varje nation och samhälle finns det många olika subkultuerer och etniciteter som inte synliggörs i Hofstedes forskning. Denna typ av kritik ligger inbäddad i de skilda forskningstraditionerna och forskningsmetoderna, där man inom kvantitativ forskning (enkäter i detta fall) strävar efter att upptäcka de generella medan man inom kvalitativ forskning (deltagande observationer och intervjuer) oftast strävar efter att uppmärksamma enskildheter och det icke generella.

För dem som vill öka sina kunskaper om andra kulturer i syfte att förbättra sin förmåga att förstå och agera in främmande kulturer finns det all anledning att söka kunskap i båda forskningstraditionerna.

Författaren är fil dr och är verksam som forskare och lärare vid Försvarshögskolan.

Noter

1. Numera har vissa länder med sig ”cultural advisors” vid internationella insatser.
2. Hofstede, Geert: *Cultures and Organizations – Software of the Mind*, McGraw-Hill, New York 2005. Se även Hofstedes hemsida *http://www.geert-hofstede.com* (2013-02-05).
3. Det har genomförts forskning och försök inom ramen för bl a Nato där Hofstedes teori och modell för analys har använts. Se ex Febbraro, R Angela; McKee, Brian och Riedel, L Sharon: *NATO: Multinational Military Operations and Intercultural Factors*, NATO, RTO Technical Report, TR-HFM-120 *http://www.cso.nato.int/* (2013-01-05).
4. Op cit, Hofstede, Geert, se not 2.
5. Inglehart, Ronald; Basanez, Miguel; Diez-Medrano, Jaime; Halman, Loek och Luijkx, Ruud: *Human Beliefs and values: a cross cultural sourcebook based on the 1999-2002 values surveys*, Siglo XXI Editores, Mexico. 2004. Se även *http://www.worldvaluessurvey.org* (2013-01-05).
6. House J; Robert, Hanges, J Paul; Javindan, Mansour; Dorfman, W Peter och Gupta, Vipin (red): *Culture, leadership, and organizations: The GLOBE study of 62 societies*, Sage Publications Inc, 2004.
7. Hylland Eriksen, Thomas: *Små platser – stora frågor, en introduktion till socialantropologi*, Nya Doxa, Nora 2000.
8. Giddens, Anthony: *Sociologi*, Studentlitteratur, Lund 2003.
9. Inom det militära används begreppet *föregångsman* motsvarande hjältar.
10. Ett sätt att förstå motsättningen mellan den muslimska världen och den västerländska, i synnerhet USA, kan vara att se det som kampen om makten om vilka som ska fungera som hjältar och förebilder för kommande generationer vilket får en avgörande betydelse för hur samhällsutvecklingen i respektive kultur kommer att utvecklas.
11. Exempel på medvetna sådana aktiviteter är när man genomför ”team building” och ”kick off”.
12. Språkandvändning och dess funktioner i olika social och kulturella grupper benämns som *diskurser.* Diskurser är ett sätt att beskriva omvärlden och den som har makten över diskursen har också makten över beskrivningen av omvärlden.
13. Vid kulturstudier bör en av de inledande övningarna bestå i att dels identifiera och synliggöra den egna kulturens olika symboler, hjältar och ritualer och jämföra med andra kulturers symboler, hjältar och ritualer, dels försöka med den betydligt svårare uppgiften att synliggöra och problematisera de djupare liggande värderingarna i respektive kultur.
14. Op cit, Hylland Eriksen, Thomas, se not 7.
15. I den ursprungliga IBM studien identifierades fyra dimensioner. Vid senare analyser identifierade Hofstede en femte dimension benämnd *long term* versus *short term* orientation.
16. Under den först halvan av 1900-talet intresserade sig flera socialantropologer, bl a Ruth Benedict (1887–1948) och Margareta Mead (1901–78) för frågan om inte alla samhällen har att brottas med samma sorts frågor och problem och att det bara är lösningarna på frågorna och problemen som skiljer kulturerna åt.
17. Hofstedes studier har validerats genom en rad andra stora attitydundersökningar bl a World Values Survey, op cit, se not 5.
18. *Ledarskap i krigsliknande situationer. Redigerade bilder ur verkligheten. LI 06 1990-91,* Försvarshögskolan LI-serie, 1:6, Stockholm 1998; Isberg, Jan-Gunnar: *Ledarskap i krigsliknande situationer. Redigerade bilder ur verkligheten. Makedonien 1993, Nordic Battalion,* Försvarshögskolan LI-serie, 1:7, Stockholm 1999.

The Myths of Cultural Awareness

Culture does not eat strategy for breakfast

by David Bergman

Resumé

Under de senaste åren har operationer i internationella kontexter medfört ett ökat fokus på att arbeta tillsammans med inhemska förband och i närhet till den lokala befolkningen. Detta kräver ofta en förståelse för kulturen hos en motpart – vad som oftast benämns som ”kulturell medvetenhet”. Behovet av kulturell medvetenhet understryks ofta under utbildning inför insatser utomlands och utmålas även ibland som den ensamt viktigaste faktorn för framgång i militära operationer. Denna artikel presenterar en något avvikande uppfattning från den övriga litteraturen inom området och gör en kritisk analys av det kulturcentrerade förhållningssättet (primacy of culture-perspective). Istället framhävs den grundläggande psykologiska principen att huvuddelen av mänskliga beteenden är universella – inte kulturella – och att vårt synsätt ofta fördunklas av vår förväntan av betydande kulturella skillnader. Sammanfattningsvis uttrycks stöd för att kultur är en faktor att beakta i militära operationer, men bara en av faktorerna och inte på något sätt den mest avgörande. Övergripande framhålls även behovet av att en förståelse för kulturella faktorer måste grunda sig i en förståelse för vår egen kultur och hur den kommer att uppfattas av de vi möter.

DURING RECENT YEARS both the Swedish Armed Forces and the Australian Defence Force have been in similar operational deployments to Afghanistan, the Middle East and Africa. Since these deployments often involve cooperation with indigenous forces and working amongst local populations, the importance of understanding the local culture – what is commonly referred to as cultural awareness – has been stressed in military training.[1]

Experience has clearly shown that aspects of different cultures – such as religion, language, local and regional customs, values and ways of living together – will affect military operations in current and future deployments.[2] It has shown that soldiers should have a deep understanding of the local population's culture and subcultures, as well as an ability to influence people and perceptions.[3]

This article will present a view that differs from mainstream cultural awareness-training. It will dismiss common misconceptions about cultural awareness, and will present a usable framework for soldiers. This framework is based on solid scientific evidence and tested by my own operational experiences.

Defining and approaching culture

Culture is a hard term to define, mainly due to the fact that it is a collective term describing many different things. From art and literature, to customs, values and beliefs, culture is a term that defines and describes many aspects of our lives that we

cannot easily put under the same heading. In different areas the word is given different meanings. Hence there is a need to operationalize what we mean by the word.

The word originates from the Latin *Culturae*, or "to cultivate". Whereas *Natura* is the untouched form, culture is a pattern that has been created by man. In social terms it is most often described as ways of living together. Culture is always shared, and used to distinguish different groups that have more or less distinct characteristics.

Culture distinguishes social constructions within a group of individuals. These seldom, if ever, match national, geographical or ethnic boundaries and it is very difficult to ascertain exactly how small or large a culture is.[4] Any identifiable culture can be further broken down into unique, more or less homogenous subcultures. This further complicates the definition of culture.

The problem of how to define and delineate a culture soon becomes obvious. How far should the cultural division go – does it reach down to the level of tribes, neighbourhoods, families or even individuals? How do we conceptualise the fact that an individual can be influenced by several cultures or subcultures to varying degrees? An individual can be part of the cultures of a church, a trade union, a military unit, a football team or a family – all influencing him or her to different degrees and in different ways. While these questions have no easy answer they lead to one important conclusion: when discussing culture in an operational context, it is difficult – even dangerous – to generalise so broadly as to speak of *one* Somali, Afghan or Iraqi culture. Our mindset in our work should be that we interact with *humans*, and *culture* is only one factor to consider.

But since we're dealing with human beings, do we really need cultural awareness training? Historically many wars and peacekeeping operations have been successfully waged without any such training. Shouldn't the "good bloke factor"[5] or plain common sense be enough? Certainly, being a good person can go a long way but it should be supplemented with knowledge about the individuals we are meeting. Regarding common sense, we should always ask ourselves: common to whom?[6] Individuals from another culture might view the world from a slightly different perspective, thus making ideas about what is sensible "common" primarily to them. Having a mindset that encompasses these perspectives will likely enhance operational effectiveness.

As has been shown, there is a need for cultural training in the modern military. The question is, then, how we can best prepare soldiers, sailors and airmen for future operations through this training.

Awareness is not enough

To begin with, let's examine some of the basic factors regarding training in cultural awareness. A common source of error can be identified in the term itself: awareness. Have you ever received a military order that states: "Kilo Lima, advance to the town square, and be culturally aware"? Probably not. This is because cultural awareness is only a mean to reach a military objective and never an objective in itself.

When giving lectures on operational culture I often ask individuals to select which category best describes them: 1) scholars of social anthropology or 2) soldiers, sailors & airmen. To date no one has selected the first option. Since I have primarily given presentations to military audiences, this

is an expected result, but relevant exactly because of that reason. In a military context it is not the cultural phenomenon *per se* that interests us but rather how – if at all – it will affect our military operations.

The cultural awareness training given to soldiers can take many forms. It is possible, however, to group culture training programs into two broad categories. The first category comprises simple approaches, often involving a "cultural awareness smart-card" that is laminated and fits in your pocket. With clear do's and don'ts, these cards tell you how to face another culture. Do not spit, do not break wind, do not show the soles of your feet and do not greet with your left hand. If you commit one of these cultural mortal sins you will forever be doomed. But if we look at these critically the flaws become self-evident. Do you often spit at people when you talk to them? Do you not normally shake hands with your right hand? The behaviours described on these smart-cards often do not reflect *cultural*, but rather more general *human* codes of conduct and if our soldiers can't follow them to begin with then we have bigger problems than those addressed by cultural awareness-training. Nor can we, for that matter, reduce human interaction to something that can be described in an Ikea-style manual.

The other category comprises more advanced approaches, which involve reading everything about an area or a culture. These approaches often involve listening to lectures from "experts" on the area such as professors, ambassadors, diplomats or aid-workers. But the problem with these approaches is the same as the question that the rifleman asks when he or she finishes reading a prescribed book or after leaving a lecture: so what? While often highly interesting, lectures and books on the subject are often too theoretical and too difficult to easily implement within the daily military routine, especially for the common soldier. If anything, this approach can create a dangerous sense that culture is impossible to fully understand and that soldiers do better by not trying at all. The simple, smart card-approach contain too many broad generalisations while the advanced, "going for the PhD" approaches are too theoretical and not applicable to military operations.

One other possible reaction to the expectation that cultures will be substantially different is to prohibit certain topics of discussion where differences may arise. During one conversation with a counterpart in the Middle East I explained the directive from our armed forces to never discuss politics, sex or religion. The man simply looked at me perplexed and finally answered: '"then what is there left to talk about?" There are seldom any "hazardous topics" that shouldn't be discussed. On the contrary, people across the world share a willingness for conversation and the points mentioned above are among the most common topics for discussion, both within and across cultures. To reduce or restrict communication cannot be a viable solution.

What we must try to do is to give soldiers a simplified, defusing approach – free of intimidation or restrictions – that views the individuals we encounter as human beings. And that cultural behaviours of those individuals are seldom, if ever, an obstacle for communication or military cooperation.

In a different culture, everything changes

The argument is often made that "when working in a different culture, *everything* changes". The implication is meant to be

that unless born and raised in the culture in question, one can never fully understand or function in that society. This paints the culture as an obstacle that can never be overcome. But looking critically at this primacy of culture perspective, do we really believe that some of the people we encounter are like aliens that do not share the same cognitive processes and basic human values as the rest of the world's population?[7] Probably not.

In fairness, some of the sources on cultural awareness mentioned earlier recognizes that culture doesn't change everything, even though adopting a primacy of culture-perspective. For example, ,Christopher Lamb, in his discussion of persuasion tactics in US Psychological Operations notes that "persuasive communication transcends culture by the most basic appeals" stating that the most fundamental principles, as for example the appeal to self-interest, are universal across cultures.[8]

But there is strong evidence that more than only the basic principles of psychology are common across cultures. In reality, most human behaviours are universal. Few are culturally distinctive, and I have yet to find support for the claim that culture can fundamentally alter human cognition. In fact, it was recently found that the classical psychological conformity-study conducted by Solomon Asch in 1951[9] has been positively replicated 133 times across the globe.[10] This, along with other studies, indicates that the fundamentals of human psychology are common to individuals everywhere. Matsumoto states that 'general functions are more likely to yield cultural universals, while specific functions are more likely to prove culturally distinctive'.[11] By this he means that our general human functions are the same, and that it is the small specific functions that are culturally distinctive. Humans are humans, wherever you go in the world, and we will have more that connects us than separates us.

They are the strange ones

So far we have limited our considerations to the culture of the individuals that we encounter during overseas deployments. But another equally important variable in the culture equation is your own culture, how it manifests itself and how it will be perceived by the local population.

If we are talking about cultural differences, then we are talking about a measurable distance between ourselves and another social group. When considering the distance between point A and point B, it is always the case that the distance from each point to the other is the same. To another culture, we are as different to them as they are to us. If we perceive cultural differences, so will they.

In this cultural equation we often view our own culture as normal – we are the normal ones and they are the strange ones. But there is no logical argument to support such a claim. In fact, when visiting another country, wouldn't it make more sense to accept that we are the strange ones and that that country's citizens are normal? Our culture does not set the standard for what is "normal culture", even though we might unconsciously assume this. If we try to avoid making this assumption, wouldn't this give us the possibility to strengthen our means to focus on the objective?

This error in thinking is not uncommon and has a natural explanation. We view the world through our own eyes and interpret it according to our own expectations, values and beliefs. Information that is new to us and does not match our expectations

or previous experiences is, by definition, strange to us.

To view culture in black and white terms is a characteristic of ethnocentrism.[12] This view often results from a lack of education and experience and can cause an individual to see his own culture as "right" and any other as "wrong". To what degree ethnocentrism influences our perception of the world may vary. But it is clear that in order to fully understand and appreciate another culture we must first be aware of and embrace our own culture, and be open to the fact that other persons may view us as culturally strange.

Organizational culture and operational culture

In addition to the differences in culture of individuals in another country, we must also consider the culture of our own organisations. We often react strongly to the differences of a foreign culture, but are often blind to the fact that these can be dwarfed by the differences between the different services (army, navy, air force) within our own military.

This is natural in all major organizations. A study of international corporations notices that sometimes the differences within an organisation can be greater than the differences between similar organisations in different countries. "The temptation to attribute differences to different cultural mindsets is strong", states Professor Livia Markószy, "… but may pale in comparison to the differences between the production people and the marketing people in that same firm."[13]

In one of his books, Israeli Army Psychologist Ben Shalit makes a similar point when he recounts his experiences from visiting the front line troops in the Sinai desert.[14] The first stop was the commander of the Paratrooper battalion. Eager to make a good impression, sharply dressed Shalit saluted crisply when reporting correctly to the commander. His behaviour led to a scolding and almost got him thrown out of the command-post. Saluting, wearing head-gear in the field or calling title by rank was nearly a mortal sin (no reason to give the snipers a clear target) and unheard of among the strongly functional discipline of the paratroopers. A few hours later Shalit put his newly acquired experiences to action when visiting the commander of the Armour battalion, which in turn got him another scolding and almost got him thrown out of that command post as well. Attention to the smallest details was considered fundamental for combat success among the tankies (the formal discipline was considered crucial for the intricate team-work of the tank crews) and a negligence to pay attention to details was never acceptable. Behaviour was operationalized in regards to the objectives and *modus operandi* of the different kinds of units, which in turn affected their organisational culture.

Shalit points to even more interesting differences in organisational culture when he admits (with good humour), that the only probable reason that the two battalion commanders tolerated his behaviour was the fact that he was wearing a Navy uniform, which automatically excused his ignorance of proper military manners. Despite notable differences in organisational culture Shalit makes no indication of a reduction in combat-effectiveness as a result – rather the opposite – of each respective unit or the ability of the two commanders to work together toward a common objective.

These examples leads to an important question: if we can successfully work together with individuals from other parts of our own organisation with significant differences in organisational culture without any advanced training, then shouldn't we also naturally have the capability to just as easily work together with individuals from cultures in other countries as well?

Markóczy's theories argue that we indeed already have the capability to work in other cultures as she states that 'our view is obscured by our expectation of substantial cultural differences'.[15] When we expect the individuals we are meeting to be radically different, whose behaviours will be impossible to fully comprehend, we tend to limit our communication, making our expectation a self-fulfilling prophecy. But if we instead embrace the fact that every individual is a human first, who holds the same basic values and beliefs as we do, we can start to look for commonalities that will facilitate communication and likely enhance the overall efficiency of the operation we are undertaking. If you search for differences you will build obstacles – but if you search for commonalities you will build bridges. Even if there can be many factors which differ between cultures, an approach based upon trying to see the commonalities can be more fruitful.

During a deployment in Afghanistan I served as Team Leader, working closely with the local population. During one patrol, a colonel along with his Close Protection Team was accompanying us. During a short stop, while trying to negotiate the best way to reach the police station that was our destination, I noticed that one of the military bodyguards – a military policeman – had engaged an Afghan police officer in conversation at an intersection ahead. Surprised, since I knew that the individual could not speak the local language, I walked up to them. As I approached I could clearly hear the soldier, a social and outgoing man from Gothenburg, in heavily accented Swedish and with wild gesticulations, asking for directions to the police station. What was more surprising was that the Afghan police officer clearly understood him, answering with directions in the local *Dari* dialect. These directions led us directly to the police station.

When asked for the reason behind his actions, the military policeman simply answered "I saw that he was a police officer as well, I figured he had to know the way." When asked more specifically why he didn't bring an interpreter, the man only laughed and said "now you're only seeing the problems".

Although I firmly believe that the communication between the two police officers would have been better with an interpreter, it clearly indicates that communication does not have to be complicated. The two individuals were not afraid of cultural boundaries, and instead they searched for commonalities. Identifying each other as police officers established common ground between them, and the use of simple words such as "police" and "motor", together with body language was sufficient for them to communicate.

Culture does not eat strategy for breakfast

A phrase often heard and repeated as a mantra before and during overseas deployments is that "culture eats strategy for breakfast".[16] This phrase, and others like it, suggests that unless we understand the cultural context where we operate, our military strategies will never succeed. In some cases, military theorists have gone so

far as to coin the term *culture centric-warfare*[17] with the implication that we should approach all military operations from a cultural perspective. Overall, it is not uncommon for culture to be portrayed as *the* primary factor affecting success in military operations.

But is understanding the cultural context really more important than understanding the military profession, operational art or military strategy? If that was the case then local employees – natives from the culture in question – would be best suited to conduct negotiations, liaison, psychological operations, mentoring, special operations or any other type of military task that involves contact with the local population. That is probably not the case. Looking back at the most successful campaigns and operations in military history, are those successes the effect of superior cultural awareness or the overall best military strategy and resources to fulfil that strategy? Not understanding the cultural context *might* be a barrier, but not nearly as dangerous a barrier as not having sufficient skills in the military profession.

Whenever considering cultural factors we should always keep in mind that we are soldiers – experts on the instrument of legitimised violence[18] – who conduct military operations. We're not midwives, priests, anthropologists, journalists or members of any other profession. We're soldiers, and as soldiers we should adapt only to the cultural phenomena that affect our military operations, and leave the remaining part of the culture for others to explore.

Cultural awareness or Cultural adaptation?

During overseas deployments it is not uncommon to see soldiers from different nations, to varying degrees, embrace some of the cultural practices of the local population. Examples can be growing long beards, wearing civilian scarves or hats from the area or participating in local customs in order to express "deep cultural sensitivity". The implication is that this will raise the level of communicative trust and therefore operational effect in the area. Committing to the "go native-style" (a practice originally undertaken by Special Operations Forces) is sometimes accepted as a good enough reason to break military rules and regulations even if there is no other logical reason as to why.

There is, in fact, little support in the literature on cultural psychology or in military doctrine that the "go native-approach" – mimicking or adapting to the culture in question – produces any increase in operational effectiveness. On the contrary, the individuals that you encounter will expect you to be a good representative of *your* culture. To over-adapt can easily be counter-productive and cause more harm than good. Markóczy agrees when she states that 'the line between being insensitive and sensitive to cultural differences may be as thin as the line between being sensitive and oversensitive to them'.[19]

To exemplify, let us consider another example but in reverse: a warlord from Afghanistan comes to your Regiment in your home country to negotiate. Upon arrival he is clean-shaven, sporting a backslick hairstyle and is dressed in clothes common among the hip-hop culture of the urban youth in your city. Would you interpret this as incredibly culturally sensitive in a way that makes you trust the individual more, or would you rather find it suspicious or even laughable? Probably the latter!

One possible explanation for the go native-approach can be that it lends a perception of cultural competence. From a purely individual perspective the approach can actually have some limited effect. Reducing the differences in physical appearance might give the perception that as a corollary any cultural differences will be reduced as well – thus facilitating interpersonal communication. If an individual feels confident that a longer beard makes him better to communicate, then it might give him the confidence that perceived cultural obstacles can be overcome more easily. However, this will only affect the individual's belief in his own ability to communicate, and not how this behaviour will be interpreted by a counterpart, thus still making it highly likely to be counterproductive.

The arguments for go native-approach also rest on the premise that culture is an obstacle that has to be overcome in order to communicate. Methods to overcome perceived cultural obstacles *might* have some effect, but will probably never be as effective as not regarding cultural differences as an obstacle in the first place.

The tendency to over-complicate culture

So why are the views expressed above not mentioned more often in training or in the literature? Many people, not just soldiers, are required to work within a different culture. This has made the market for consultants and cultural awareness training programs flourish. To simplify the problem or downplay the need for training is not in the interests of individuals making a business from the delivery of such training. Another explanation is that academia places a premium on statistics and identifiable differences between experimental and control groups. Intercultural psychology places a premium on finding differences, not similarities, between cultures. And humans – including researchers – tend to find what they expect to find.[20]

Kelton Rhoads emphasises these effects in his work on intercultural communication. He asserts that it is not uncommon for researchers as well as lecturers to masquerade psychological universals as cultural specifics.[21] In his work he shows several examples of influence campaigns designed to be successful in a given cultural setting when in reality these campaigns would succeed – or fail – in any cultural setting for similar reasons. Although Rhoads' work is centred on cross-cultural communication in general, military examples of this difference-bias are not hard to find.

- A study discussing communication techniques for psychological operations to foreign target audiences in the Arab world stated that using "Western style" dissemination methods such as television were less persuasive and that the culture in question was more likely to be influenced by relationship-centred, interpersonal communication. This is absolutely true, however it is also true in other parts of the world as well, and a good example of a universal principle masked as a cultural specific.[22]
- During the conflict in Afghanistan, US forces have to date been accused several times of desecrating the bodies of enemy combatants. During one incident in 2005, the action to incinerate the bodies instead of burying them infuriated the local community and was by many categorised as a "huge cultural blunder", indicating the need for increased cultural awareness train-

> ing.[23] The act was in itself of course despicable, but a valid question is: can you name any culture where the desecration of bodies would be anything but insensitive? If a taboo is shared across cultures then it is not *culturally* but rather *humanly* insensitive.[24]

In addition to the difference-bias, culture is sometimes used as a scapegoat for behaviours which have no valid justification. Comments such as: "it's in their culture" or "they don't want to help themselves" are sometimes made in frustration. Such comments are clearly externalising the cause for the failure to communicate and are also attributing this failure to a culture – not a person. To attribute failure to external causes, without acknowledging one's own shortcomings, is actually a normal reaction, according to Attribution Theory, a psychological principle by Fritz Heider.[25] Ironically, in the reverse situation, the same individuals would more likely internalise the causes of successful communication. They would ascribe success to their own personal competence (such as a high cultural awareness), rather than favourable situational factors. But the fact remains. In general we have a tendency to automatically attribute failures to the external causes generally, and often culture specifically, rather than to take the time to find more plausible explanations.

We don't always need to come up with complex answers to cultural questions. Sometimes the simple explanations are best. The principle of simplicity is an excellent tool when encountering a foreign culture.[26] For example, in some under-developed countries they sit on the floor and eat with their hands. We can seek a complex cultural explanation for this behaviour – and believe me, I have heard several of them – or we can accept a simpler explanation that requires fewer assumptions: they are very poor and have never been able to afford furniture or cutlery.

Conclusions

Culture should best be viewed as a moderator of psychological effects rather than something that fundamentally changes human nature. Cultural differences are natural, and should exist, but are seldom – if ever – an obstacle, nor are there any "cultural mortal sins". Most human behaviours are universal, not cultural. If we search for cultural differences we will build our own obstacles. But if we instead search for commonalities we will build bridges and a stable ground for future military cooperation.

Cultural differences are something that will enrich your experiences in another country, but they are seldom – if ever – a factor that fundamentally changes human psychology or the basic principles of warfare. The extent to which a cultural phenomenon requires an explanation depends on your task: if it is clear that culture will affect your operations, then by all means it should be included in as a factor in operational planning. But if the culture does not affect the task at hand – and chances are that it won't – then the solution can be as simple as carrying on with the military operation and leaving culture as a phenomenon for the anthropologists to study.

The Author is a captain in the Swedish army and a doctoral student in Psychology at Stockholm University

Notes

1. Houston, Angus: *Joint Operations in the 21st Century*, Department of Defence, Canberra 2007.
2. Brain, Steven: *Operational Culture: Is the Australian Army Driving the Train of Left at the Station?* United States Marine Corps, School of Advanced Warfighting, Command and Staff College, Marine Corps University, Quantico Virginia 2008.
3. Lamb, Christopher: *Review of Psychological Operations Lessons Learned from Recent Operational Experience*, National Defense University Press, Washington, DC 2005; *Adaptive Campaigning: The Land Force Response to Complex Warfighting*, The Australian Army, Directorate Combat Development Future Land Warfare, Canberra 2006.
4. Rhoads, Kelton: "The Culture Variable in the Influence Equation", in Taylor, Philip and Snow, Nancy (Eds.): *Handbook of Public Diplomacy*, Routledge, New York, 2008.
5. Op. cit. Brain, Steven, see note 2.
6. The conceptual question "Common sense – common to whom?" is a question often asked by cultural lecturer Karin Sharma. For example see: Sharma, Karin: *Alla dessa kulturer* (in Swedish), Industrilitteratur, Lund, 2011.
7. Op. cit. Rhoads, Kelton, see note 4.
8. Op. cit Lamb, Christopher, see note 3.
9. Asch, Solomon: "Effects of group pressure on the modification and distortion of judgments", in Guetzkow, Harold (Ed.): *Groups, Leadership and Men*, Carnegie, Pittsburgh, PA 1951.
10. Smith, Peter and Bond, Michael: *Social Psychology Across Cultures*, Prentice Hall, Harlow, 1999.
11. Matsumoto, David: *Handbook of Culture and Psychology*, Oxford University Press, New York, 2001.
12. Sumner, William: *Folkways*, Ginn and Company, Boston 1906.
13. Markóczy, Livia: *Us and Them*, Annual editions, International Business, Wiley Press, New York, 1999.
14. Shalit, Ben: *The Psychology of Conflict and Combat*, Praeger Publishing, Westport, 1988.
15. Markóczy, Livia: "Are cultural differences overrated?" *Financial Times*, 26 July 1996.
16. "Culture Eats Strategy For Breakfast," is a remark attributed to Peter Drucker who was an American consultant and educator of the management of modern business. The quote was popularized in 2006 by Mark Fields, president of Ford Motor Company.
17. Karcanes, James: *Cultural Competence and the Operational Commander: Moving Beyond Cultural Awareness into Culture-Centric Warfare*, Naval War College, Newport 2007.
18. Huntington, Samuel: *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*, Harvard University Press, Cambridge 1957.
19. Op. cit. Markóczy, Livia, see note 15.
20. Gilovich, Thomas: *How We Know What Isn't So: The Fallibility of Human Reason in Everyday Life*, Free Press, New York 1993.
21. Op. cit. Rhoads, Kelton, see note 4.
22. Zahaarna, Rhonda: *The Unintended Consequences of Crisis Public Diplomacy: American Public Diplomacy in the Arab World*, Foreign Policy in Focus, June 2003; Rice, Ronald and Atkin, Charles: *Public Communication Campaigns*, Sage, Newbury 1989.
23. Sturcke, James: "US Soldiers 'desecrated Taliban bodies'", *The Guardian*, Thursday 20 October 2005.
24. Op. cit. Rhoads, Kelton, see note 4.
25. Heider, Fritz: *The Psychology of Interpersonal Relations*, Wiley New, York 1958.
26. Weinberg, Julius: *Ockham, Descartes, and Hume: Self-knowledge, substance, and causality*, The University of Wisconsin Press, Madison 1977.

Interorganisatorisk samverkan
– en fallstudie av en extraordinär händelse

av Elias Ekenberg

Résumé

On 15 March 2012, the Norwegian military aircraft HAZE 01 collided in Scandinavia's most inaccessible terrain. The operation in conjunction with this event included many public agencies' resources and personnel. This work studies the coordination of resources during extraordinary events, identifies any weaknesses of the system and identifies follow-up and management experiences. Additionally, the aim is to study the interaction between the Armed Forces and civilian actors during the work after an air crash. This work shows that it is not clear who is responsible when an accident of this nature occurs. Furthermore, the task given to the Armed Forces was unclear and it was difficult to establish a command structure initially during the operation. However, work coordination and collaboration at the executive level was successful and a great amount of trust between the actors was developed during the work.

SVERIGE HAR EN grundläggande beredskap för olyckor och händelser som påverkar vardagen i någon utsträckning. De aktörer som normalt ansvarar för dessa händelser är Räddningstjänsten, Polisen, sjukvårdsinrättningar och andra samhällsfunktioner. Inträffar olyckor av allvarligare karaktär utgår den svenska krishanteringen från tre grundprinciper rörande ansvar, närhet och likhet. Systemet är organiserat i tre nivåer där kriser initialt bör hanteras på lokal nivå (kommun), därefter regional nivå (länsstyrelsen) och slutligen central nivå (centrala myndigheter).[1] Inom ramen för det tidigare totalförsvaret skulle Försvarsmakten samverka med civila myndigheter för att bättre kunna försvara landet i händelse av ett väpnat angrepp. Emellertid har samverkansformerna förändrats i takt med att föreställningen av en militär invasion av Sverige har minskat. Fokus har istället lagts på civil-militär samverkan i fredstid och Försvarsmaktens stöd vid extraordinära händelser. Försvarsmakten har alltså som deluppgift att med befintlig förmåga och resurser bistå det övriga samhället och andra myndigheter vid behov. I detta arbete samarbetar Försvarsmakten med en mängd myndigheter för att erbjuda militärt stöd i form av resurser som ammunitionsröjning, eftersök och brandbekämpning.

Det finns emellertid en otydlighet i ansvarsfördelning, ledningsförhållanden och samverkansstrukturer mellan Försvarsmakten och civila myndigheter, vilket naturligtvis försvårar interorganisatoriska insatser.[2] Regeringens uppgiftsformulering förefaller vidare att vara något generell och abstrakt för den verkställande myndigheten (Försvarsmakten) vid dessa interorganisatoriska insatser. Med utgångspunkt från Försvarsmaktens delaktighet i den svenska krishanteringen och tidigare forskning i ämnet studeras här hur samverkan fungerar i realiteten, där den faktiska insatsen äger rum. Eftersom verksamhe-

ten gäller över tid förefaller även uppföljningskomponenter vara av stor vikt. Detta är något som Försvarsmakten belyser som centralt och eftersträvar en struktur som ”[...] underlättar och uppmuntrar erfarenhetshantering och kunskapsöverföring så att en verklig effekt erhålls”.[3]

Denna artikel analyserar inledningsvis hur samordningen av resurser vid extraordinära händelser fungerar, identifierar eventuella brister och kartlägger uppföljning och erfarenhetshantering. Därefter undersöks hur samverkan mellan Försvarsmakten och civila aktörer uppfattades av deltagarna under arbetet efter en extraordinär händelse. Arbetet undersöker om det finns signifikanta brister i de planer och regleringar som reglerar samordning och aktiviteter vid extraordinära händelser och om det finns en problematik i med att ledningsstrukturerna inom de berörda myndigheterna skiljer sig åt eller inom den sammansatta organisationen. Vidare diskuteras huruvida det finns uppenbara resursmässiga brister i de avsedda organisationer som sammansätts i samband med extraordinära händelser och om det finns problem vad avser organisationskulturella skillnader mellan aktörerna?

Det finns redan olika studier avseende detta. Ödlund (2007) avhandlar samverkan mellan myndigheter med olika uppgifter och struktur. På liknande sätt redogör Ödlund *(2010)* för regleringar för civil-militär samverkan och beskriver hur ledningsförhållanden är konstruerade. Forsström et al, (*2010)* belyser att det finns vissa brister i framförallt före- och efterfasen vid krishanteringssituationer och Ödlund (*2011)* föreslår en samverkansmodell som syftar till att öka förståelsen i ämnet. Forskningen inom interorganisatorisk samverkan är förvisso ambitiös och högst användbar.

Ödlund presenterar även framgångsfaktorer och hinder för samverkan där de socialpsykologiska faktorerna utgörs av tillit, förtroende och kultur, där kulturella skillnader mellan organisationer lyfts fram som en stark påverkansvariabel för samverkan.[4] Förtroende och tillit tar vanligen lång till att bygga upp. Om denna tid inte är tillräcklig, exempelvis under en tidsbegränsad insats, kan en ”snabb tillit” – *swift trust* – skapas mellan aktörer för att klara de påfrestningar som en tillfälligt sammansatt organisation ställs inför.[5] Förutsättningarna för detta är ett gemensamt mål, en tro om att samverkan ger resultat och att aktörerna förbiser de naturliga misstankar främlingar emellan.[6]

> Det har framförts att medlemmarna i dessa grupper tenderar att relatera till varandra utifrån roller snarare än som personer, att ”swift trust” således grundar sig i professionalism snarare än karaktär.[7]

Ödlund presenterar också i en studie att myndigheter som ofta arbetar tillsammans har ett ”vi och dem”-tänkande och en konkurrens sinsemellan.[8] Samtidigt är det ofta dessa sinsemellan som har den bästa samverkan.[9] Likaledes gäller detta omvänt, där myndigheter som ligger långt ifrån varandra kan ha större socialpsykologiska hinder för samverkan.[10]

> En effektstyrd samverkan med tydliga mål, tydliga ansvarsförhållanden och ett strukturerat arbetssätt kan minska risken för att variabler som prestige, konkurrens, kulturella skillnader etc. får för stort utrymme. Ett inledande möte eller gärna workshop kan ”diska av” de största skillnaderna och få upp olikheter och föreställningar på bordet. Detta är att föredra framför att de ligger outredda och påverkar gruppdynamiken negativt.[11]

Det finns således viss forskning av stor relevans här. Emellertid är den förhållandevis generell och svårapplicerad på en specifik händelse. Denna artikel identifierar därför mer konkret vissa brister i regelverken, insatsstruktur, resursallokering och utnyttjandet av dessa genom en fallstudie på det efterarbete som genomfördes till följd av när det norska flygplanet HAZE 01 deltog i militärövningen *Cold Response* och kolliderade på Kebnekaise, mellan bergets nord- och sydtopp på cirka 2000 meters höjd. Kraschen inträffade kl. 14:57 den 15 mars 2012 och fem personer omkom.

Händelsen fick mycket medial uppmärksamhet och många aktörer deltog i efterarbetet runt olyckan. I detta syfte genomfördes semistrukturerade intervjuer med nyckelpersoner för att undersöka deras uppfattning om hur samverkan gick till och hur den eventuellt borde ha gått till för att analysera i vilken grad regelverken och samordningsstrukturerna var applicerbara på vald insats. Arbetet är fokuserat på eventuella brister i tillämpningen av det svenska krishanteringssystemet och Försvarsmaktens delaktighet i densamma. Arbetet kontrasterar de förhållandevis abstrakta regelverken och forskningen inom området mot den empiriska undersökningen.

Regelverk och aktörer

Det svenska krishanteringssystemet bygger huvudsakligen på ansvarsprincipen, som innebär att den som har ansvaret för en viss situation i fredstid, också bär det ansvaret under en större kris eller extraordinär händelse.[12] Ansvarsprincipen innefattar också myndigheters ansvar att samverkan med andra aktörer. Systemet bygger också på närhetsprincipen, som innebär att en kris ska hanteras av de aktörer som är närmast berörda.[13] Det betyder i praktiken att det är den drabbade kommunen som ansvarar för insatsen. Om relevanta resurser inte finns att tillgå på lokal nivå kan det bli aktuellt med en regional och statlig insats.[14] De berörda myndigheterna styrs också av likhetsprincipen, som innebär att organisationen vid en extraordinär händelse ska vara så likt den ordinarie organisationen som möjligt.[15]

Det svenska krishanteringssystemet är reglerat av en mängd lagar och förordningar som även reglerar förutsättningar för Försvarsmaktens stöd vid nationella insatser vid extraordinära händelser.

- Lag (2003:778) *om skydd mot olyckor* reglerar räddningstjänstens, statens, länsstyrelsers, kommuners, såväl som den enskildes ansvar i händelse av olyckor. Försvarsmakten har inte någon bestämd uppgift i lagen men alla statliga myndigheter har en skyldighet att delta i insatser på begäran av räddningsledaren.
- Förordning (2006:942) *om krisberedskap och höjd beredskap* reglerar statliga myndigheters åtgärder för att minska samhällets sårbarhet. Alla myndigheter som berörs av en krissituation ska samverka och stödja varandra vid en sådan händelse.
- Lag (2006:544) om *kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap*, reglerar kommuners och landstings grundläggande förmåga till civilt försvar.
- Förordning (2008:1002) med *instruktion för Myndigheten för samhällsskydd och beredskap* reglerar myndighetens ansvar för skydd mot olyckor, krishantering och civilt försvar.

- Regeringens proposition 2008/09:140 *Ett användbart försvar* reglerar säkerhets- och försvarspolitiks inriktning, Försvarsmaktens uppgifter och ekonomiska styrningar.
- Förordning (2002:375) *om Försvarsmaktens stöd till civil verksamhet* reglerar förutsättningar för Försvarsmaktens stöd till statliga myndigheter, kommuner, landsting och enskilda.

Det finns även ett sektorsansvar, som innefattar olika myndigheters verksamhetsområden, vilket innebär de sektorer där myndigheten bär ansvaret inom sitt område i händelse av en kris.[16] Staten bär således ansvaret vid särskilda olyckor och hanteras av nedanstående myndigheter:[17]

- Fjällräddning – Polisen.
- Flyg- och sjöräddning – Sjöfartsverket.
- Efterforskning av personer i annat fall – Polisen.
- Miljöräddning till sjöss – Kustbevakningen
- Räddningstjänst vid utsläpp av radioaktiva ämnen – Länsstyrelsen.

I övriga fall ansvarar kommunen för räddningstjänsten i enlighet med ansvarsprincipen.[18]

Myndigheten för samhällsskydd- och beredskap skapades 2009 för hantera olyckor och kriser på ett bättre sätt. Myndigheten ska samordna och stödja aktörer på såväl lokal, som central nivå.[19]

Försvarsbeslutet 2009 *Ett användbart försvar* reglerar säkerhets- och försvarspolitisk inriktning, Försvarsmaktens uppgifter och ekonomiska styrningar. Där en uppgift är att ”med befintlig förmåga och resurser bistå det övriga samhället och andra myndigheter vid behov”.[20]

Försvarsmakten har såväl personella, som utrustningsspecifika signifikanta resurser som innebär en ökad förmåga i händelse av en extraordinär händelse.[21] Emellertid har Försvarsmakten inte någon fast uppgift i det nationella krishanteringssystemet i fredstid.[22]

De regelverk som huvudsakligen reglerar Försvarsmaktens stöd till civila aktörer i krishanteringen är (1) lagen om skydd mot olyckor och (2) förordning om Försvarsmaktens stöd till civil verksamhet. Utöver detta gäller (3) lagen om Försvarsmaktens stöd till Polisen vid terrorismbekämpning.[23] Lagen om skydd mot olyckor gäller vid räddningsinsatser och är tvingande för Försvarsmakten, förutsatt att den har relevanta resurser för insatsen.[24] Det är räddningsledaren som begär stöd från Försvarsmakten och bestämmer om ärendet omfattas av lagen om skydd mot olyckor.[25] Vid insatser inom ramen för lagen om skydd mot olyckor får Försvarsmakten inte kräva någon extra ersättning.[26] Emellertid är det ibland svårt att avgöra vad som är räddningstjänst och en extraordinär händelse, vilket faller inom ramarna för lagen om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap. Detta kan bidra till konflikter om vem som ansvarar för kostnaderna vid en insats.

> Representanter för kommuner och länsstyrelser har framfört att gränsdragningen mellan räddningstjänst och extraordinär händelse ibland är svår. Vid stöd under en allvarligare kris såsom en allvarlig väderhändelse eller olycka, rör det sig mestadels om räddningstjänst. Men om insatserna pågår under en längre tid och det akuta krisläget avtar blir gränsdragningen för räddningsinsats otydlig. Är det en utdragen krissituation rör det sig snarare om en extraordinär händelse och vid en

> sådan måste kommuner som begär stöd från Försvarsmakten själva stå för kostnaderna.[27]

Förordning om Försvarsmaktens stöd till civil verksamhet reglerar förutsättningar för Försvarsmaktens stöd till statliga myndigheter, kommuner, landsting och enskilda. Här beslutar Försvarsmakten själva om stöd kan lämnas, bortsett från transportstöd via akuta sjukvårdsfall som är tvingande.[28]

Förordning om Försvarsmaktens stöd till civil verksamhet medför emellertid en del begränsningar. Försvarsmaktens personal får inte delta i arbete inom ramen för förordningen som innebär en ”inte obetydlig risk för att personalen kan komma att skadas.”[29] Försvarsmaktens personal får inte heller användas till uppgifter där de kan komma att använda våld mot enskilda.[30] Vid insatser enligt förordningen om Försvarsmaktens stöd till civil verksamhet ska Försvarsmakten ta ut full kostnadstäckning från kommuner och avgift vid stöd till andra myndigheter.[31]

Detta är just det formella regelverket och samordningen kring detta som av flera anledningar är svårapplicerat. Tidigare studier här är något begränsade, men Ödlund (2007) sammanfattar framgångsfaktorer och hinder för samverkan.[32] Senare, i Ödlund (2011) utvecklas detta i en samverkansmodell. I framgångsfaktorerna betonas en tydlighet i ansvarsfördelning, styrdokument, uppgifter och matchning mellan resurser och behov. Även förståelse för andra aktörers verksamhet, ömsesidig anpassning och att identifiera och acceptera eventuella skillnader mellan organisationerna är viktigt häri. Det finns även hinder såsom kulturkrockar, konkurrens mellan aktörerna, starka egenintressen, dolda agendor och misstro inom organisationen. Ödlund menar också att det ”råder otydliga koordinerings- och ledningsförhållanden samt samordnings- och samverkansstrukturer mellan Försvarsmakten och de civila myndigheterna.”[33] Andra studier visar att ansvarsprincipen inte främjar Försvarsmaktens deltagande i krishanteringen, då de inte har ett formellt ansvar.[34]

Krishanteringen av Herkuleskraschen

Herkulesplanet kraschade kl 14:57 torsdagen den 15 mars 2012, och det indikerades tidigt att räddningsarbetet och utredningen skulle bli något unikt för svensk krishantering.[35] Räddningsinsatsen påbörjades tidigt efter det att man insåg att flygolyckan ägt rum. Inledningsvis var Sjöräddningen ansvarig för räddningsinsatsen, då det handlade om en flygolycka. Emellertid var det svårt att etablera en ledning, vilket resulterade i att räddningstjänsten påbörjades utan ledning från de som var ansvariga.[36] Räddningsinsatsen styrdes inledningsvis av individuella initiativ, där man ville rädda sina kollegor som eventuellt kunde vara vid liv. När haveriplatsen senare hittades gick ansvaret från Sjöräddningen till Polisen, för att söka efter fortfarande levande personer. Under lördagen var man säker på att ingen överlevt olyckan. I samband med detta övergick arbetet från räddningstjänst till att vara en brottsplats, där ansvaret går från staben i Luleå till polisledningen i Kiruna. Parallellt med detta kommer Haverikommissionen in, som ska utreda olyckan. Man fastställer mycket snabbt att det inte har begåtts ett brott.[37]

Det arbete som senare genomförs är Polisens sökande efter mänskliga kvarlevor och Haverikommissionens olycksutredning. Eftersom olyckan inträffat i Skandinaviens mest otillgängliga terräng föreligger en stor

risk för ytterligare personskador. Här var Försvarsmakten en relevant resurs, som senare blev ansvarig för säkerheten på plats.[38] Försvarsmakten deltog inledningsvis på eget initiativ då man redan var på plats. Den formella uppgiften formulerades senare, när Haverikommissionen frågade efter Försvarsmaktens stöd.[39] Detta gjordes via vakthavande befäl på högkvarteret och sedan fick arméns jägarbataljon uppgiften att stödja Haverikommissionen med säkerheten på platsen. Utöver dessa medverkade ytterligare funktioner från Försvarsmakten med stöd i form av bland annat bergskompetens och transporter såväl till lands som med helikoptrar.

Försvarsmakten som myndighet hade inte något eget ansvar under insatsen. De skulle stödja Haverikommissionen och Polisen. Emellertid uppfattades uppgiftsformuleringen som abstrakt på verkställandenivå.

> Det stöd som sedan formulerades skriftligt var kort och gott– ”stöd Haverikommissionens sökande efter svarta lådor och stöd Polisen att söka kvarlevor.” Det var i stort sett utdraget som fanns. Men det var väldigt lite riktlinjer runt det.[40]

Haverikommissionens uppgifter uppfattades som avsevärt mycket tydligare.

> Där vi hade uppgiften att undersöka olyckan [...] och att hitta de där svarta lådorna.[41]

Även Polisens uppgifter uppfattades som mer tydliga.

> Vi hade vårt eget mål, vi ska identifiera fem, förmodligen fem, men det kunde vara fler. Vi ska ta hem så mycket som möjligt av kvarlevorna men vi ska inte ha någon olycka eller skador på egen personal.[42]

Även om uppgiftsformuleringen uppfattades olika så uppfattar aktörerna att samarbetet sinsemellan fungerar mycket bra på verkställandenivån. Samtliga informanter framför att även om det var långa ledtider inom respektive myndighet så löste man olika problem på plats och att den samverkan fungerade bra.[43]

Denna händelse är även ett exempel på hur krishanteringen måste fungera under en längre tid. Några aktörer kommenterar att krishanteringssystemet i Sverige inte är dimensionerat för insatser som sträcker sig över lång tid.[44] Dock framhålls Försvarsmaktens förmåga att planera för längre insatser, vilket var en resurs i detta specifika fall.

> Vi insåg snabbt att de enda som har planerat över tid var försvaret, där hade man lagt en bokning på fjällstationen över en månad. Medan min myndighet hade funderat över om det tog 3 eller 4 dagar.[45]

Utredningen är i särklass Haverikommissionens dyraste och det som huvudsakligen bidragit till detta är att platsen är svåråtkomlig.[46] Något som har identifierats i studien är problematiken med kostnadsfördelningen. Haverikommissionen köpte tjänsterna från Försvarsmakten men finner fakturorna väldigt generella.[47] Dessutom köptes det mycket utrustning för arbetet och här finns det olika uppfattningar om huruvida utrustningen ska tillfalla Haverikommissionen eller Försvarsmakten.[48]

Ledningsförhållanden

Försvarsmakten avskaffade den territoriella ledningen år 2005. Detta resulterade i att den civila ledningsstrukturen, som bygger på ansvars-, närhets- och likhetsprinciperna, skiljer sig avsevärt från den militära ledningsstrukturen.[49]

Ledningsförhållanden inom Försvarsmakten kontra andra myndigheter

Den militära strukturen utgörs av en grundorganisation och en insatsorganisation. Utvecklingen av insatsorganisationen sker vid grundorganisationen och avser krigsförband inom armén, flygvapnet, marinen, underrättelse och logistik.[50] Strukturer för civil-militär samverkan utgår från högkvarteret och från säkerhets- och samverkanssektionerna som finns regionalt i Stockholm, Göteborg, Malmö och Boden.[51] Dessa säkerhets- och samverkanssektioner har bland annat som uppgift att samordna militära stödinsatser och samverka med regionala såväl som lokala myndigheter.[52] Sektionerna har inget ledningsansvar vid en insats utan arbetar främst med planering och övning.[53] De civila ledningsförhållandena utgår från ansvars- närhets- och likhetsprinciperna som presenterades tidigare.

Den militära strukturen för krishantering var under tiden för olyckan huvudsakligen centraliserad medan den civila krishanteringen är decentraliserad och ansvaret ligger huvudsakligen hos den aktuella kommunen.[54] Detta medför att samverkansfunktionerna inom Försvarsmakten inte har motsvarande ansvar och mandat som sina civila motparter.[55]

Försvarsmaktens förband ska inte heller samverka formellt med civila myndigheter på lokal nivå.[56] Under en ”normal” incident av mindre karaktär, ansvarar kommunen för att tillsätta en räddningsledare, som ansvarar för räddningsinsatsen.[57] Vid mer omfattande insatser där staten är ytterst ansvarig utser den myndighet som ansvarar för insatsen en räddningsledare.[58] Den person som i realiteten är räddningsledare är normalt brandchefen i den aktuella kommunen.[59]

Ledningsstrukturen vid olyckan

Ledningsförhållandet under insatsen kan formellt delas in i tre skeden, även om det på plats kan ha varit svårt att separera dessa. Ansvaret flyttades mellan sjöräddningens räddningstjänst, polisiär räddningstjänst och polisiär utredning. Den ledning som var på platsen under den initiala räddningstjänsten var räddningsledaren från Kiruna, som ledde mindre delar av arméns jägarbataljon, som genomförde utbildning i närheten av olycksplatsen.[60] Först senare anslöt Polisen, Alpina gruppen[61] och den civila räddningstjänsten. Delar ur arméns jägarbataljon tillsammans med alpina gruppen genomförde en sökinsats för att hitta haveriplatsen. Under detta skede rapporterar de delarna av Försvarsmakten till räddningsledaren från Kiruna medan den alpina gruppen rapporterar till länskriminalcentralen i Luleå.[62]

När ärendet senare övergick till en brotts- och utredningsplats ansluter kriminaltekniker från Polisen och utredare från Haverikommissionen. Det är två myndigheter som står med samma mandat, samma förutsättningar och samma önskemål men med olika inriktningar.[63] Under detta skede hade Försvarsmakten inledningsvis ingen bestämd uppgift och återgick till den ursprungliga utbildningsverksamheten. Senare identifierade Haverikommissionen att de behövde Försvarsmaktens resurser för att kunna arbeta i den aktuella terrängen och de blev senare informellt ansvariga för säkerheten.[64]

Kebnekaise fjällstation blev en utgångspunkt för insatsen där alla funktioner samlades. När alla aktörer skulle samordna si-

na resurser uppstod en oklarhet i ledningsförhållanden.

> Det var minst tio olika funktioner på plats och alla hade sina egna chefer bakåt i spåret. De övergripande organisationerna – Polis, svenska Försvarsmakten, norska Försvarsmakten och de civila delarna med Haverikommissionen – hade på myndighetsnivå inte sinsemellan klarat ut vem som skulle vara ”*on scene commander*” och ansvara för alla andra. Den uppdelningen eller överenskommelsen var inte gjord, vilken medförde att alla funktioner på plats var sina egna chefer. Detta bidrog till en otydlighet i ledningsförhållanden, minst sagt.[65]

Den lokala ledningsfunktion som senare etablerades på fjällstationen var en interorganisatorisk stab.[66] I denna stab träffades företrädare för respektive funktion för att planera arbetet. Under detta skede är Polisen formellt ansvariga men i den här situationen går en svag polisiär ledning in och en norsk major leder staben.[67]

> I det här ärendet går en svag polisiär ledning in. Normalt sett ska en polisiär insatschef leda det här. Det fick till följd att det var en norsk stabschef, vilket var väldigt annorlunda. För när jag kom in i fältstaben var det en organisation med en norsk major och själva uppdraget för Polisens del låg kvar på fjällräddningsfunktionen.[68]

Ett problem som identifierats är att Polisens identifieringsfunktion inte har ett operativt mandat att leda verksamhet i ett annat län, utan detta ska göras av den polismyndighet som begärt hjälpen. Den har arbetsgivaransvaret på alla sätt. Har den inte kompetensen till det, vilket var fallet här kan det bli ett problem.[69] Deltagarna på verkställandenivå uppfattar dock inte något problem i det att ledningsstrukturerna mellan myndigheterna skiljer sig åt.[70] Däremot uppfattas ledningsstrukturerna inom myndigheterna i sig som något trögrodda.

> Det var långa ledtider för respektive funktion att kommunicera uppåt. Jag upplever att även om Polisen och Försvarsmakten har vissa vakthavande så finns det ingen upprättad stabsfunktion i bakgrunden som bereder ärenden och tittar ett steg framåt.[71]

> Polisens organisation är 21 olika myndigheter. Även om allting ser likadant ut så är det logistiska och organisatoriska problem. Det är inte gjort så att det ska vara enkelt.[72]

> Det är för mycket ledningsnivåer emellan och information försvinner på vägen. Samverkan på högre nivå upplever jag som seg och högkvarterets ordervägar är en för långdragen process.[73]

Att organisationerna skiljer sig åt har inte identifierats som ett problem på verkställandenivå. Aktörerna uppfattar att det har varit ett bra samarbetsklimat mellan organisationerna. Ödlund menar att stark horisontell samverkan kan försvåras vertikalt. Detta kan ha varit fallet vid insatsen, då samtliga informanter på verkställandenivå uttrycker att det var mycket lätt att samordna resurser och samarbeta med andra myndigheter. Dessa uttrycker också uppfattningar om att den egna organisationen är långsam eller osmidig.

Ansvar och resursallokering

Försvarsmakten har inget eget myndighetsansvar vid extraordinära händelser, vilket kräver en tydlighet i uppgiftsformuleringen. Vid insatsen hade man inte klarat ut vem som var ”*on scene commander*”, vilket bidrog till en otydlighet i ansvarsfördelningen. När insatsen övergick till en utredning var det främst Polisens kriminaltekniker

och Haverikommissionen som genomförde två parallella insatser med stöd av Försvarsmakten. Denna samordning gick bra. Den fältstab som etablerades leddes av deltagare från norska Försvarsmakten vilket kan ha uppfattats som konstigt av såväl Polisen, som av norrmännen själva. Aktörerna uppfattade dock funktionen men en fältstab som positivt och ett forum för planering och samordning av arbetet.

Förändringar i Försvarsmaktens förutsättningar för stöd till samhället

Försvarsmakten har omfattande resurser som i hög grad innebär ett mervärde för det svenska krishanteringssystemet.[74] Dessa resurser utgörs av såväl utrustning som speciellt utbildad personal för allehanda situationer. Emellertid har omställningen till ett insatsförsvar till del minskat Försvarsmaktens förmåga att stödja samhället vid en extraordinär situation.

Regeringen anser att Försvarsmakten därutöver bör kunna bistå det övriga samhället och andra myndigheter vid behov. Försvarsmakten har i många fall resurser som saknas inom andra samhällssektorer och som ofta är användbara när samhället utsätts för påfrestningar. Det är naturligt att dessa resurser kommer till användning när så behövs. Förutsättningen för detta bistånd är att det kan ske inom ramen för Försvarsmaktens befintliga förmåga och resurser. Stödet ska normalt kunna inordnas i Försvarsmaktens ordinarie verksamhet och får inte vare sig bli dimensionerande eller utgöra ett hinder för den ordinarie verksamheten.[75]

Uppgiftsformuleringen vad gäller Försvarsmaktens stöd till samhället har också ändrats från att med befintliga resurser stödja samhället vid påfrestningar, till tillgängliga resurser. I regeringens regleringsbrev för 2012 finns inte uppgiften med alls. Däremot framgår uppgiften att [..] samverka med civila myndigheter för att underlätta utformningen av en rationell samverkansstruktur mellan Försvarsmakten och civila myndigheter inom krisberedskapsområdet.[76]

Resursernas tillgänglighet vid olyckan

I den sammansatta organisationen uppfattades den totala summan av resurserna som huvudsakligen tillräckliga. Något som har uppdagats är den generella bristen i Sverige på utbildad alpin personal.[77] Under det inledande skedet fanns inte all relevant säkerhetsutrustning, förutom beklädnad. Dessutom fanns det enbart en bergsguide i detta skede.[78]

> Det är egentligen vanan hos personalen att arbeta i den miljön. Man måste ha rätt utbildning och erfarenhet. Den sammansatta organisationen borde ha haft fler bergsguider. Inledningsvis hade vi bara en bergsguide. Senare blev det två på plats.[79]

De andra myndigheterna var också beroende av Försvarsmaktens resurser för att själva kunna arbeta i terrängen.

> Man gjorde exempelvis inga egna glaciärturer eller klättringar på kammen, utan det gjordes under vår ledning. Vi bidrog också till att de fick säkerhetsutrustning, exempelvis selar och stegjärn. Vilket vi skaffade fram och kunde utrusta en stor skara folk.[80]

Organisatoriskt upplevdes inga problem vad gäller införskaffandet av ny utrustning. Det fattades ett beslut i Försvarsmaktens ledning att detta var prioriterat och detta var avgörande för införskaffandet av ny

utrustning.[81] Haverikommissionen hade även en samverkansofficer hos sig som representerade Försvarsmakten, vilket underlättade processen.[82]

> Det gick oerhört smärtfritt och snabbt att få dessa resurser som man behövde.[83]

Något som fungerade exceptionellt bra var hanteringen av mänskliga kvarlevor. Detta är något som kan innebära logistiska problem då man inte kan transportera dessa på samma sätt som man transporterar exempelvis flygplansdelar.[84] Försvarsmakten avdelade exempelvis bandvagnar som gjordes om till sjuktransporter för att lösa detta.

> Det var en väldigt lättsam organisation. Vi hade inte ett enda eget transportfordon utan var helt beroende av militära och Haverikommissionens fordon. Det var sanslöst bra.[85]

Något som emellertid uppfattas som en resursmässig brist är ovetskapen om vilka resurser Försvarsmakten faktiskt besitter. Det finns en förhoppning att utvecklingen ska gå mot att dessa kan användas som en samhällsresurs.[86]

Skillnader i organisationskultur, tillit och attityder

Det är viktigt att understryka att samtliga informanter uppfattar att arbetet på plats präglades av tillit och att det fanns ett tydligt gemensamt mål.[87] Även om såväl haverikommissionen som polisen hade olika uppgifter på plats och båda var beroende av Försvarsmaktens resurser, uppstod inga signifikanta konflikter mellan dessa aktörer.

> Jag tycker inte att det fanns konflikter utan tycker att det var en väldigt ödmjukt. Man insåg behovet och man insåg att man inte kunde jobba p g a exempelvis lavinrisk och att det skulle sprängas. Gjorde man ett prio på Haverikommissionen ena dagen så lades det prio på vårat nästa dag.[88]

Även i den sammansatta staben under norsk ledning, präglades arbetet av ett öppet förhållningsätt. Där aktörerna ”fick tillse sitt fackområde. Det var inte någon som dömde ut någon annan. Det fungerade bra från min synvinkel.”[89] Något som emellertid uppfattades som en attitydskillnad är skillnaderna i procedurerna vid arbete i alpin terräng, mellan norsk och svensk försvarsmakt.[90] De norska och svenska regelverken skiljer sig åt vad gäller uppträdande i lavin- och glaciärterräng, vilket gör att den ena nationen kan uppfattas uppträda vårdslöst, vilket i sin tur kan skapa en konfliktgrund.[91]

Mellan civila och militära aktörer kan själva kommunikationen vara en begränsning, då det inom Försvarsmakten finns mycket förkortningar och begrepp som för en civil person är fullständigt obegripligt.[92]

> Ur ett försvarsmaktsperspektiv så finns det mycket erfarenhet av myndighetssamverkan som visar att man måste avmilitarisera dessa begrepp och yttryck. Dessa är självklara för individer i Försvarsmakten men fullständigt obegripliga för andra.[93]

Förståelse för andra myndigheters organisation och arbete är centralt för att kunna skapa tillit. Detta ansvar ligger på respektive myndighet.[94] Förståelse för de andra myndigheternas arbete uppfattades under arbetet som en brist.[95] Denna förståelse kan skapas genom gemensamma övningar.

> Detta måste ske under samövningar, exempelvis har Polisen lavinutbildningar nå-

> gon gång under året. Där måste FM vara med. Låt säga att man har olika spelscenarier med ett flyghaveri och kopplar in aktörer utifrån det. Det är nog det enda sättet att veta vad det andra egentligen gör.[96]
>
> Vad gäller kulturella skillnader på verkställandenivå uppfattades inga problem under arbetet efter olyckan.
>
> Det man befarar när man kommer upp dit är att det kan finnas olika kulturer och attityder mellan myndigheterna. Det finns exempelvis mellan brand och polis, men det är mer att man naggas som bröder och systrar. Kanske att försvaret skulle vara stelbent. Alla bjöd till och spelade inte med olika agendor. Det ingav ett otroligt förtroende att komma upp till platsen. Jag upplever att det var ett fantastiskt samarbete och det är det som är framgången.[97]

Som inledningsvis noterades så tar uppbyggnad av förtroende och tillit normalt lång tid och att det kan vara svårt att bryta ett organisationskulturellt mönster. Om denna tid inte är tillräcklig, vilket den troligtvis inte var initialt under insatsen, kan en *snabb tillit* skapas. Denna utgår från aktörernas roller snarare än deras person. Det är lätt att anta att detta varit fallet vid den inledande delen av insatsen, där ett gemensamt mål varit drivkraften för arbetet. Dock kan denna typ av tillit övergå till en djupare tillit och förtroende mellan aktörerna under arbetes gång. Samtliga informanter styrker detta och belyser att arbetet präglats av tillit och några informanter menar också att insatsen har skapat vänskaper mellan personer från olika myndigheter. Vidare visar studier att myndigheter som normalt arbetar långt från varandra kan ställas inför större socialpsykologiska hinder för samverkan. Detta var inte fallet vid insatsen, där Försvarsmakten som normalt inte arbetar nära Polisen eller Räddningstjänsten, lyckades minimera dessa hinder. Samverkan mellan dessa myndigheter fungerade bra och informanterna upplever att det fanns en hög grad av tillit och förtroende.

Intern erfarenhetshantering

Haverikommissionen utreder olyckor, men tittar också på räddningsinsatsen vid respektive olycka. Syftet med dessa utredningar är att lämna rekommendationer så att det inte upprepas. Går det inte att förhindra, lämnas rekommendationer så att konsekvenserna lindras.[98] Däremot har Arméns jägarbataljon skrivit en rapport om händelsen. Rapporten avhandlar såväl den inledande räddningsinsatsen, som vidare efterarbete under sommaren 2012. Rapporten syftar till att dra erfarenheter från arbetet efter olyckan men också att belysa det goda samarbetsklimat som varit mellan myndigheterna. De slutsatser som gjorts är huvudsakligen kopplade till den aktuella terrängen, exempelvis angående bergsguider, alpin utrustning och säkerheten. Slutsatser angående samverkan och samordning har också gjorts. Dessa är huvudsakligen positiva till arbetet.

Gemensam erfarenhetshantering

Arbetet efter olyckan är inte helt slutfört, då några av aktörerna ska fortsätta arbetet vad gäller städning av haveriplatsen under sommaren 2013. Informanterna har inte deltagit i en gemensam utvärdering efter händelsen.[99] Det har emellertid efterfrågats att en större utvärdering genomförs efter insatsen.

Jag har gärna velat efterlysa detta och har haft det i tanken att samla den stora

grupp aktörer för att göra en rejäl utvärdering med lärande erfarenheter.[100]

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap har genomfört ett erfarenhetsseminarium i syfte att dra lärdomar från händelsen.[101] Under seminariet deltog knappt 20 personer från Kommunen, Landstinget, Länsstyrelsen, Polisen, Försvarsmakten, Sjöfartsverket och forskare inom ledning.[102]

De centrala lärdomarna som diskuterades under seminariet var att aktörerna måste bli bättre på att se helheten av insatsen och inte bara till den egna uppgiften. Vidare diskuterades ansvarsförhållanden, vem som egentligen var ansvarig och vem som skulle leda de parallella insatserna. Under seminariet diskuterades att många av aktörerna har en ledningsstruktur som leds uppifrån, vilket blev ett problem eftersom mycket av ledningen kom från verkställandenivån och man upplevde att den högre ledningen inte hängde med. Informationsspridning belystes också som viktigt under insatsen och att om denna förbättrades, skulle ledningen underlättas.[103] Det diskuterade även vikten av samövning och erfarenhetshantering i samband med olyckor av denna karaktär.

Ledningsproblemen som diskuterades pekar också på det enorma behovet av att systematisera och dela med sig av erfarenheter från händelser och kriser, utbilda inom ledning och samverkan, samöva med olika aktörer samt stödja forskning som ser över olika typer av ledningsfunktioner.[104]

Vad gäller kostnadsuppföljningen har detta genomförts men informanternas syn på denna differerar.

Man borde kanske ha ett bättre styrdokument som reglerar kostnader mellan myndigheter så att man slipper uppfinna detta efteråt. Detta finns men tillämpas egentligen bara efteråt.[105]

[…] den här administrativa delen men den vill jag gärna sätta inom parantes. Om man skulle ta hänsyn till den i förväg skulle vi aldrig få någonting gjort, man får ta den kritiken efteråt, att det vart dyrt eller fel konton etc.[106]

De goda samverkans- och samarbetsklimatet uppfattas som en framgångsfaktor och som kanske överbryggade de annars otydliga ansvars- och ledningsförhållandena. Anmärkningsvärt är att erfarenhetshantering och gemensamma övningar diskuterades och stor vikt läggs vid dessa. Informanterna i denna studie har inte deltagit i en gemensam erfarenhetshantering eller några planerade övningar.

Ledningsproblemen som diskuterades pekar också på det enorma behovet av att systematisera och dela med sig av erfarenheter från händelser och kriser, utbilda inom ledning och samverkan, samöva med olika aktörer samt stödja forskning som ser över olika typer av ledningsfunktioner.[107]

Informanter som jag uppfattar som centrala för denna studie har alltså inte medverkat på det seminariet, eller någon annan gemensam utvärdering. Efter försök att nå författaren till det dokument som upprättats efter myndigheten för samhällsskydd och beredskaps seminarium, kan denna studie inte klargöra vilka personer som medverkade i detta.

Avslutande diskussion

Detta arbete har visat hur samverkan mellan olika myndigheter är tänkt att fungera under en extraordinär händelse. Syftet med studien har varit att studera samordning av resurser vid extraordinära händelser, identifiera eventuella brister och kartlägga uppföljning och erfarenhetshantering. Dessutom undersöka hur samverkan mellan Försvarsmakten och civila aktörer

uppfattades av deltagarna på verkställandenivå under arbetet efter en extraordinär händelse. Detta har genomförts med utgångspunkt i det svenska krishanteringssystemet och tidigare forskning inom samverkan mellan myndigheter. Jag har försökt identifiera eventuella brister i regelverken, insatsstruktur, resursallokering och erfarenhetshantering i samband med dessa händelser. Arbetet visar också på hur svensk krishantering fungerar under extraordinära situationer där resurser måste samordnas och många myndigheter samordnar dessa. Slutsatserna är i hög grad applicerbara på eventuella framtida liknande situationer där motsvarande samordningsproblematik kan uppstå.

Det är tydligt att en insats som faller utanför ansvars-, likhets- och närhetsprinciperna, där många aktörer delar ansvar och mandat, kan fungera relativt bra även om ansvar- och ledningsförhållanden är otydliga, förutsatt att arbetet mellan aktörerna på verkställandenivå präglas av ett bra samarbetsklimat. Därmed inte sagt att planer och regleringar, tydlighet i ansvarsfördelning och en tydlig ledning är att förringa. Detta underlättar naturligtvis arbetet. Men jag uppfattar att om situationen varit helt annorlunda, där det var en stor tydlighet i ansvarsfördelningen, uppgiftsformulering och ledning, men aktörerna hade stora svårigheter att samverka och resurstilldelningen var otillräcklig, hade utfallet av insatsen förmodligen varit sämre. En central faktor i samverkansprocessen är tillit och förtroende och att om tiden att utveckla detta inte finns, kan en professionell typ av tillit skapas, vilket kan vara en bidragande faktor till det goda samverkansklimatet.

Denna tillit tycks ha övergått till en djupare tillit och förtroende under arbetets gång. Den starka horisontella samverkan visade sig således främja tilliten mellan aktörerna, vilket naturligtvis är en stor framgångsfaktor för samverkan. Kan då dessa framgångsfaktorer och hinder för samverkan generellt rangordnas och är de applicerbara på varje specifik situation? Sannolikt inte! Emellertid visar denna studie att tillit och förtroende inom den sammansatta organisationen kan ”rädda” samverkan i insatsen, även om andra hinder för samverkan har identifierats.

Det ska framhållas att den här studien begränsas av att alla aktörer vid insatsen inte har intervjuats, såsom representanter från det norska försvaret. Urvalet som gjorts kan dock sägas vara representativt. Ingen av informanterna deltog i myndigheten för samhällsskydd och beredskaps erfarenhetsseminarium, men delar de facto många av de åsikter som åskådliggjordes under detta. Studiens validitet bör också vara rimligt hög. Detta trots att fallstudien är tämligen specifik och den organisation som genomförde insatsen kommer sannolikt inte att genomföra en exakt likadan situation i närtid. Dock är insatsen ett fall av interorganisatorisk samverkan mellan myndigheter som direkt eller indirekt, kan komma att ingå i krishanteringssystemet och arbeta med svåra komplexa situationer, där aktörernas uppfattningar om samverkan sinsemellan kanske inte heller är knutna till specifika händelser, utan är mer knutna till samspelet mellan aktörerna.

Författaren är fänrik och tjänstgör vid 32. underrättelsebataljonen vid Livregementets Husarer.

Noter

1. *Samhällets krisberedskap – stärkt samverkan för ökad säkerhet,* Regeringens skrivelse, Skr 2009/10:124, s 5.
2. Ibid, s 14.
3. *Militärstrategisk doktrin,* Försvarsmakten, 2011, s 158.
4. Ödlund, Ann: Civil-militär samverkan på strategisk och operativ nivå inom HKV - förutsättningar och utveckling, Avdelningen för försvarsanalys, Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI, Stockholm 2011, s 15.
5. Ödlund, Ann: Interorganisatorisk samverkan som nationell resurs i krishantering, Avdelningen för försvarsanalys, Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI, Stockholm 2007, s 22.
6. Ibid, s 22.
7. Ibid, s 22.
8. Ibid, s 57.
9. Ibid, s 58.
10. Op cit, Ödlund, Ann, se not 4, s 46.
11. Ibid.
12. Op cit, se not 1, s 88.
13. Op cit, Ödlund, Ann, se not 5, s 26.
14. *http://www.krisinformation.se* (2013-04-16)
15. Op cit, Ödlund, Ann, se not 5, s 26.
16. Op cit, se not 14.
17. *Alltid redo! En myndighet mot olyckor och kriser,* Förordning(2006:942), s 61.
18. Ibid, s 61.
19. Op cit, se not 1, s 88.
20. *Ett användbart försvar,* Regeringsproposition, Prop 2008/09:140, s 36.
21. *Försvarsmaktens stöd till samhället vid kriser,* Riksrevisionen, RiR2011:15, s 27.
22. Ibid, s 33.
23. Ibid, s 38.
24. Ibid, s 39.
25. Ibid, s 38.
26. Ibid, s 39.
27. Ibid, s 40.
28. Ibid, s 41.
29. Ibid, s 42.
30. Ibid, s 42.
31. ibid, s 46.
32. Ibid, s 55.
33. Ödlund, Ann: Civil-militär samverkan i fredstida kriser och under höjd beredskap, Försvarsanalys, Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI, Stockholm 2010:14.
34. Forsström, Anna; Lagerström, Maria och Tejpar, Johan: *Myndighetssamverkan vid nationell krishantering: samverkansförutsättningar i ett föränderligt krishanteringssystem,* Försvarsanalys, Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI, Stockholm 2010, s 10.
35. Informant Haverikommissionen
36. Informant Haverikommissionen
37. Informant Polisen
38. Informant Polisen
39. Informant Haverikommissionen
40. Informant Försvarsmakten 1
41. Informant Haverikommissionen
42. Informant Polisen
43. Informant Polisen, informant Försvarsmakten 1, informant Haverikommissionen
44. Informant Haverikommissionen
45. Informant Polisen
46. Informant Haverikommissionen
47. Informant Haverikommissionen
48. Informant Haverikommissionen
49. Op cit, Ödlund, Ann, se not 33, s 14.
50. Op cit, se not 21, s 32.
51. Op cit, Ödlund, Ann, se not 33, s 19.
52. Op cit, se not 21, s 57.
53. Op cit, Ödlund, Ann, se not 33, s 20.
54. Op cit, se not 21, s 59.
55. Ibid, s 69.
56. Ibid, s 70.
57. Lagen(2003:778) *om skydd mot olyckor* 3 kap 16 §
58. Lagen(2003:778) *om skydd mot olyckor* 4 kap 9 §
59. Informant Polisen
60. Informant Försvarsmakten 2
61. Alpina gruppen är specialister på fjäll och bergsmiljö. Se *http://www.sjoraddning.se/reportage/frivilliga-pa-hog-hojd/* (2013-04-26)
62. Informant Försvarsmakten 2
63. Informant Polisen
64. Informant Försvarsmakten 2
65. Informant Försvarsmakten 1
66. Informant Försvarsmakten 1,2 informant Polisen
67. Informant Försvarsmakten 1,2 informant Polisen
68. Informant Polisen
69. Informant Polisen
70. Informant Försvarsmakten 1, 2; informant Polisen; informant Haverikommissionen
71. Informant Försvarsmakten 1
72. Informant Polisen
73. Informant Försvarsmakten 2

74. *Stärkt krisberedskap – för säkerhets skull*, Regeringsproposition, Prop 2007/08:92:28.
75. Op cit, se not 20, s 37.
76. Försvarsdepartementet, Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende Försvarsmakten.
77. Informant Försvarsmakten 1
78. Informant Försvarsmakten 2
79. Informant Försvarsmakten 2
80. Informant Försvarsmakten 1
81. Informant Haverikommissionen
82. Informant Haverikommissionen
83. Informant Haverikommissionen
84. Informant Polisen
85. Informant Polisen
86. Informant Polisen
87. Informant Försvarsmakten 1,2, informant Polisen, informant Haverikommissionen
88. Informant Polisen
89. Informant Polisen
90. Informant Försvarsmakten 1
91. Informant Försvarsmakten 1
92. Informant Haverikommissionen
93. Informant Haverikommissionen
94. Informant Haverikommissionen
95. Informant Försvarsmakten 1, 2, informant Polisen
96. Informant Försvarsmakten 1
97. Informant Polisen
98. Informant Haverikommissionen
99. Informant Polisen; informant Försvarsmakten 1, 2; informant Haverikommissionen
100. Informant Försvarsmakten 1
101. *Kunskapsplattform ledning*, rapport erfarenhetsseminarium 2012-11-28, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.
102. Ibid, s 3.
103. Ibid, s 5.
104. Ibid.
105. Informant Haverikommissionen
106. Informant Polisen
107. Op cit, se not 101, s 5.

Ett ynka kvalitetsförsvar utan hemvärn

av Olof Santesson

Résumé

This article takes as its starting point the Swedish Armed Forces' predictions about the future of armed conflict. A small North European country cannot expect to become a part of a big territorial war. But it could risk being threatened or blackmailed by a power with long-distance weapons, precision arms, space systems, incursion from Special Forces or use of cyber warfare. To meet these contingences, the Armed Forces have as their goal a structure of quality, paid by lower quantity. Something must give. The technologically advanced Navy and Air Force will probably survive, so the main burden will fall on the emasculated Army. Its order of battle will not reach the eight manoeuvre battalions planned for the twenties. So, what is left for us with an even smaller land force? The Home Guard seems to become the real basis for the homeland's protection.

RÖRELSERIKTNINGEN ÄR KLAR. Om Försvarsmakten får som den vill ska den framtida lösningen bygga på kvalitet på bekostnad av kvantitet. Det är lätt att förstå högkvarterets slutsatser i höstens slutliga redovisning av en serie perspektivstudier. Världen har visserligen de senaste tio-tolv åren mest brottats med terrorinslag och upprorskrig. Men få lär bestrida att ett framtida konflikt- och krigsmiljö på våra egna breddgrader kan komma att färgas/präglas av sådana vapensystem som stora makter tar fram (Ryssland får väl ånyo räknas in här). Och det är sådana system vi i värsta fall skulle behöva förmå att skydda och värna oss mot.

Om höjden på den tänkbara konfliktnivån är beskedet inte övertygande tydligt, men bedömare tror idag inte att det är stora territoriella krig som väntar; vi får snarare begränsade konflikter med högteknologiska inslag i syfte att exempelvis ta en pant, utpressa och/eller skrämma oss.

Vad det i Försvarsmaktens framtidsperspektiv handlar om är sådant som en angripare skulle kunna använda sig av för att uppnå sina syften utan att föra in stora truppmassor på en försvarares territorium: fjärrstridsmedel, precisionsvapen, specialförband, utnyttjande av rymden och inte minst cybervapen. Om vi ska kunna hantera en sådan miljö måste vi enligt rimlig militär logik själva efter förmåga och i samverkan med andra, likasinnade länder – som det numera alltid heter – skapa vapen som anpassas till denna nya värld. Kort sagt: kvalitet ska mötas med kvalitet.

Försvarsmakten rekommenderar sålunda politikerna, försvarsberedning, regering och riksdag att inte töva med att dra konsekvenser. Om inte bra mycket pengar skjuts till kan vi omöjligt bita oss fast vid dagens kvantitet på det militära området. Haken är förstås den att för att få råd med det nya nödvändiga av hög kvalitet har Sverige inte mycket kvantitet att ta av: åtta manöverbataljoner, färdiga någon gång in på tjugotalet; delar av våra fyra stridsflygsdivisioner; sju övervattensstridsfartyg och fyra ubåtar, om bemanningen någon gång stabiliseras. Här måste det enligt signaler-

na hyvlas, rätt rejält. IO 14 blir blott ett snabbt bleknat minne.

Av den förväntade tekniska utvecklingen följer att Försvarsmakten ser en tydlig roll för de blå försvarsgrenarna om Sverige, åtminstone i blygsam skala, alls ska hänga med. De har ju en teknisk utvecklingspotential och lämpliga plattformar för strid på avstånd. Vem i en teknikpräglad generation vill särskilt karva i dem?

Samtidigt gäller sedan 2009 (under kvardröjande chock efter Rysslands stormaktsagerande i augustikriget i Georgien året före) att det ska satsas mer på nationellt försvar, något som nog ännu tydligare än hittills underströks i höstens dokument. Något slags markfunktion kvarstår därmed, om orden alls ska ha någon innebörd. I konflikternas ”brave new world” behövs kanske ett antal armébataljoner. Vi vill ju även framöver kunna skicka ut förband av expeditionkårskaraktär i förhoppning att kunna hjälpa andra eller försöka lotsa dem in i något slags demokrati.

Här finns ett antal problem som väl ingen i Försvarsmakten öppet har velat/förmått ta i.

Manöverbataljonerna var ju uppbyggda enligt det koncept som gällde före 2009, d v s de var avsedda att skicka ut i fredsuppgifter (”stövlar på marken”) genom att vara mer eller mindre lätta. Att efter ändrade politiska signaler vända på steken tycks överstigit krafterna.

Då hade ju Försvarsmakten av sina bataljoner ha behövt skapa förband som passade in i en brigadstruktur avsedd för i första hand försvar av hemlandet. De skulle i gynnsammaste fall ha blivit de fåtal enheter landet förfogade över för den nationella uppgiften: att, med hemvärnet (inte framträdande i perspektivstudierna) som skyddsstyrkor, kunna bjuda något slags spetsmotstånd i åtminstone något avgränsat område av landet. Detta i väntan på att kraftfältet skulle förändras, kanske rent av genom att någon kom till vår hjälp politiskt och/eller militärt. Även i framtiden kräver under våldsinsatser sådana förband integrerade kompanienheter för gemensam strid, såsom pansar och artilleri.

Om vi efter allt det som skulle krävas för överleva ett högintensivt krig och cyberinsatser, inte bara defensivt utan även offensivt kunde få något över för ett i princip konventionellt men högmodernt markförsvar torde det säkert innehålla färre än dagens åtta bataljoner, men dessa få kunde förhoppningsvis bli mer ändamålsenliga för den nationella uppgiften. Någon av dem kunde kanske ändå bli en regelrätt pansarbataljon; varför vi ska ha kvar ett tretal lösa pansarkompanier (inklusive i förråd på Gotland) borde åtminstone truppslagets egna överlevande finna egendomligt. Även i en sådan bataljon kan ju insatsledningen plocka bort pansaret och artilleriet om de inte skulle tas med/passa in i t ex en utlandsmission.

Bekymret här är att det inte, i varje fall inte utåt, syns något av ett militärt omtänkande utifrån den av statsmakterna anbefallda tyngdpunktsförskjutningen till nationellt försvar.

Taktiska eller stridstekniska funderingar kan man kanske inte heller förvänta sig i perspektivdokument som rör sig i de högre rymderna. Men man känner sig likafullt stå inför ett slags statiskt tänkande, som om det som kallas ”kvantitet”, alltså t ex arméförband, är mest bara en kostnad, en kostnad som det åtminstone i Sverige i det individuella fallet inte går att göra någonting åt. En bataljon är en bataljon är en bataljon o s v.

Har ledamoten Löfstedts jämförelser i akademiens tidskrift och i *Vårt Försvar* av vad vi till Sveriges nackdel får ut av organi-

sation, utbildning, plattformar och operativa förmågor inte väckt några bekymrade tankar i högkvarteret; politikerna är inte alls att hoppas på? Om mycket annat måste ändras på, behöver även dessa svenska oförmågor vara med i bilden och skärskådas av de ansvariga.

Ja, varmed skola vi försvara oss, om det inte räcker med allt det nya som behövs och förhoppningsvis anskaffas? Strävan är att vi t ex ska kunna möta angrepp utfört med kryssningsmissiler. Uteslutet sägs däremot vara att ett litet land som Sverige, även om vi fick ett potent luftvärn, ska kunna skydda sig mot ballistiska robotar. Försvarsmakten vill i övrigt också peka på svårigheter att påräkna stöd om detta inte är i förväg utklarat inte minst på ledningssidan, överenskommet och övat; underförstått genom inte bara nordiskt samarbete utan svenskt medlemskap i Nato. Men vi har begränsade erfarenheter av politikers iver att ta i en opinionsmässigt tung fråga som kräver att de visar ledarskap.

Är det ändå inte lite våghalsigt att i öppna dokument till den grad betona att vi, vad som än sker ska satsas på kvalitet och aldrig ska kunna försvara oss på egen hand?

Visst är det rimligt att räkna med att vi aldrig ensamma blir angripna och, enligt solidaritetsklausul och annat, ska få hjälp och strida tillsammans med andra. Lite värre blir det förstås om, fullt i enlighet med perspektivtänkandet, andra samtidigt blir angripna – och det visar sig att de har fullt upp med att klara sig själva och inte kan undsätta Sverige. Svaret kan bli helt sonika att utan hjälp klarar vi inte att försvara oss ens med ett rimligtvis begränsat antal futuristiska system. Försvarsmakten har kvar en skyldighet att klargöra för sina uppdragsgivare vad som kan göras för värnet av hemlandet, även om anslagen inte står i proportion till (påprackade?) uppgifter. Och ett ansvar för att hålla uppe motivationen hos kontinuerligt anställda gruppchefer, soldater och sjömän, för att inte tala om de mest svårlockade: de tidvis anställda.

Helst skulle vi med nya koncept, hög teknik, nätverk av sensorer och centraliserad offensiv eld, avskräcka från varje opportunistiskt företag mot Sverige. Men nationellt sårbara punkter lär även då behöva försvaras av människor på platsen, i vapen.

Tills vidare har vi att, så gott det går, skydda territoriet här och nu med några få begåvat rustade och operativt rörliga brandkårsförband på basen av vad som finns av nationellt utspridda och täckande lokala styrkor. I perspektivsammanhang talas det inte om saken och lokalförsvar är inte särskilt sexigt, men även i teknikframtiden blir det nog ett ynka försvar utan hemvärnet, något som är alltför lite i nationellt medvetande.

Författaren är ledamot av KKrVA.

Kommentar till ”Akademisering på avvägar?”

av Stefan Axberg och Berndt Brehmer

Résumé

Although we agree with much of Edström's and Peterson's analysis of the subject of war studies as it is developing at the Swedish National Defence College we suggest that they missed one important aspect, viz., how the subject sees itself and its role. Rather than developing the subject as just another social science focusing on the study of war we propose that it should be developed as a *design science* focusing on supporting the development of the officer profession. This means that it should focus on developing knowledge that can support the officer in his or her professional activities in the same manner as various design sciences have been developed to support the education and training of other professionals such as e.g. systems engineering for engineers and clinical medicine for physicians. It also means that it should be evaluated in terms of the extent to which it contributes to the professional competence of officers, and not only in terms of the more traditional forms used in academia such as publications, although these forms of evaluation are, of course, no less important for a design science than for a traditional academic discipline.

VI SKRIVER INTE denna korta kommentar för att ifrågasätta den lägesbeskrivning som Håkan Edström och Magnus Peterson gett (*KKrVAHT*, 2. häftet 2013) när det gäller krigsvetenskapsämnet vid Försvarshögskolan (FHS) men väl deras förslag till hur man skall lösa de problem de identifierat. Vi är inte emot deras förslag att man anställer fler disputerade akademiker och ger dem större makt *(sic)* över ämnet, men vi menar att en sådan åtgärd inte ensam kan lösa problemen och att den t o m kan vara kontraproduktiv om den inte åtföljs av andra åtgärder eftersom den inte löser det som vi menar är huvudproblemet.

Vi menar att det problemet inte ligger i organisation eller bemanning utan i hur ämnet förstår sig och sin roll.

Liksom militärteknik och ledningsvetenskap kom krigsvetenskap till för att stödja utvecklingen av officersyrket till en profession grundad på vetenskap och beprövad erfarenhet, inte för att bidra till en allmän akademisering längs de linjer som representeras av universitetens filosofiska fakulteter. Syftet med akademiseringen var att skapa en bättre officer och inte bara en akademisk sådan. En viktig fråga blir då hur ett ämne skall vara beskaffat för att kunna bidra till den utveckling som eftersträvades med akademiseringen.

Ett svar på den frågan får vi om vi vänder oss till andra professionsutbildningar för att se hur deras vetenskapliga grund ser ut och hur utbildningen för dessa professioner bedrivs. För att ta läkarutbildning och civilingenjörsutbildningen som exempel kan vi se att utbildningen grundas på två slags vetenskaper: naturvetenskaper och vad vi skulle kunna kalla designvetenskaper. Vi menar att det är den senare formen av vetenskap som bör vara förebil-

den när man utvecklar krigsvetenskap och de andra vetenskaper som skapades specifikt som ett stöd för officersprofessionen. Ledningsvetenskap har redan utvecklats i den riktningen. Militärteknik med sin nära knytning till teknik och ingenjörsvetenskap har alltid varit en sådan vetenskap.

Begreppet designvetenskap har sina rötter hos Herbert Simon och i den debatt han drog igång som ett resultat av sina observationer av hur professionsutbildningarna utvecklats vid universitet och högskolor mot slutet av 1960-talet. De hade, menade Simon, kommit att bli alltför hårt inriktade mot undervisning inom naturvetenskaperna på bekostnad av att betona vad som behövdes för att utöva själva professionen. Vi ser samma fara i den väg som officersutbildningen skulle kunna ta om man urskiljningslöst följde de rekommendationer som Edström och Peterson ger.

Det yttersta syftet med en designvetenskap är att vara ett stöd när människor skall hitta lösningar på olika problem. Att hitta en lösning på ett problem är en fråga om att konstruera – designa – en lösning på problemet, det må vara en artefakt, som en dator, eller olika metoder, som i ekonomi eller ett ingrepp, som i kirurgi. För krigsvetenskap betyder att vara en designvetenskap att ämnet ska vara en vetenskap *för* krig och krigföring, inte en vetenskap *om* krig och krigföring. Det skall, i förening med beprövad erfarenhet, bidra till att ge underlag för att lösa de olika problem och uppgifter som möter officeren i sin yrkesutövning. Vetenskap(er) *om* krig finns det redan gott om. Krig är ett viktigt samhälleligt och historiskt problem och många samhällsvetenskaper och humanistiska sådana behandlar krig, var och en ur sitt perspektiv.

Det är svårt att se att vi skulle behöva ytterligare en sådan vetenskap som dessutom, genom att vara nystartad, skulle behöva konkurrera med vetenskaper som är metodiskt och teoretiskt etablerade sedan långt tillbaka. Den undervisning som krävs i officersutbildning *om* krig sköts antagligen bäst av dessa mer etablerade vetenskaper på samma sätt som undervisningen om människokroppen i läkarutbildningen sköts av vetenskaper som anatomi och fysiologi, snarare än i klinisk medicin som på ett mer handfast sätt utbildar i hur man som läkare behandlar olika sjukdomar (men som behöver en bas i anatomi, fysiologi och andra vetenskaper för att utveckla olika behandlingsformer).

På samma sätt som undervisning i fysiologi inte är tillräcklig för att skapa professionella läkare är inte undervisning om krig tillräcklig för att skapa den professionella kompetens vi förväntar av officerare. Den pusselbit som fattas i en officersutbildning uppbyggd på det sättet är den designvetenskap som också kan ge kompetens i hur man löser olika problem i sin yrkesutövning. För en professionell officer är detta militära problem och det är att bidra till den förmågan som skall vara krigsvetenskapens speciella roll i förhållande till ämnen som historia och statsvetenskap.

Detta har viktiga konsekvenser för hur man värderar utvecklingen av ämnen som krigsvetenskap, militärteknik och ledningsvetenskap vid FHS. Den värderingen måste ske på pragmatiska grunder och handla om i vilken mån dessa ämnen kan tillhandahålla något som bidrar till officerarnas professionella kompetens och inte bara i termer av traditionella publikationer (men sådana är naturligtvis också viktiga).

Vi anser därför att Edström och Peterson i sin i många avseenden förtjänstfulla artikel skjuter bredvid målet när det gäller den terapi de föreslår. Det kommer inte att vara tillräckligt att bara anställa fler

historiker, statsvetare eller andra akademiker med intresse för krig, hur skickliga de än må vara som akademiska forskare. Konsekvensen av en sådan handlingslinje blir, och inget i den vetenskapliga produktionen inom krigsvetenskap till dags dato motsäger detta, bara mer traditionell historisk och statsvetenskaplig forskning om krig. På sikt kommer det att innebära att krigsvetenskap riskerar att bli ännu ett traditionellt samhällsvetenskapligt ämne och inte den designvetenskap som behövs för att stödja officersutbildningen.

För att ämnet skall kunna fylla den av såväl Försvarsmakten som FHS utpekade rollen behövs att krigsvetenskapen blickar framåt och studerar det som ännu inte finns i syfte att ge officeren verktyg, språk och begreppsförståelse som hon/han behöver för att uppnå de mål som formulerats av uppdragsgivaren. Man behöver således en annan syn som avsevärt skiljer sig från dagens. Den innebär att förmåga till taktiskt och strategiskt tänkande, planering på olika nivåer, liksom att tekniska system är officerens arbetsredskap och att förståelse av dessa verktyg är central för att kunna utöva professionen framgångsrikt. En person utan kunskap om de instrument som ingår i den orkester han eller hon är satt att dirigera får det, liksom auditoriet, besvärligt. Det är heller inte ens säkert att kompositionen känns igen. En sådan brist på kunskap är olycklig och kan aldrig försvaras (sic!), i synnerhet när det gäller så allvarliga ting som krig och därmed relaterad verksamhet.

Stefan Axberg är Seniorprofessor i militärteknik vid FHS. Berndt Brehmer är Seniorprofessor i ledningsvetenskap vid FHS. Båda är ledamöter av KKrVA

”Natoflyg skjuter vi inte ner”

av Lennart Uller

Résumé

NATO aircraft using Swedish airspace would mainly be retaliating against a Soviet first strike in a Mutual Assured Destruction (when Swedish Defence would be non-significant), whereas Soviet aircraft could also carry conventional arms aimed at Scandinavia. “Non-Alliance in Peace aiming at Neutrality in War” based on a strong defence and preparations for receiving military aid was the security concept put in place by Prime Minister Erlander. It created a stabilizing buffer between the main opponents with a neutral stand-off in between, thus building peace in Northern Europe. If stability weakened and trust gave way to mistrust bold measures could compensate – however, only if politicians made the necessary decisions early enough. These arrangements were in principle known to the Soviet leaders but would not give reason to launch an attack given their limited resources in a total context - on the contrary! Our option to put in place military arrangements with, for example, the USA created an important deterring factor. The Soviets would lose more than they would gain. After the Erlander era the fundamental element of a strong defence was undermined.

CITATET I RUBRIKEN används i debatten omkring neutralitetselementet i svensk säkerhetspolitik. Ett auktoritativt citat bl a från en försvarsminister på 70-talet. Det utnyttjas i dagens debatt för att vilja påvisa ihåligheten av vår deklaration: *Alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig*. Vad ger nu citatet uttryck för? Är det ihålighet – andra påstår falskhet – som är en riktig slutsats av citatet?

Vilket flyg avses – i vilket skede av en konflikt?

Amerikanskt eller brittiskt flyg som under en stor del av det kalla kriget skulle kunna utnyttja anflygningsvägar genom svenskt luftrum mot Sovjetunionen tillhörde (främst) det strategiska bombflyget.

Även om B 52:or utnyttjades under Vietnamkriget för konventionella bombningar kan vi utgå från att det strategiska bombflyg som redan i inledningen av ett krig behövde insättas mot Sovjetunionen var kärnvapenbärande – detta skulle ju vara svaret på ett redan inlett sovjetiskt strategiskt kärnvapenangrepp mot USA. Det vore otänkbart att USA – för att möta ett sovjetiskt inlett angrepp i Europa – skulle sänka sin strategiska avskräckningsgard (Interkontinentala robotar/ICBM, den ubåtsbaserade kärnvapenstyrkan och det strategiska bombflygets B 52:or) genom att avdela en del av detta för konventionella bombningar mot t ex Leningradområdet. Vad som stod att vinna med sådana angrepp – långt bakom de framrusande pansararméerna i Tyskland, angrepp mot Östersjöutloppen och på Nordkalotten – kunde inte tillnärmelsevis stå i proportion till risken; Sovjet skulle ju kunna utnyttja denna – låt vara temporära försvagning av den amerikanska strategiska kärnvapenarsenalen – för ett första, strategiska kärnvapenslag mot huvudmotståndarens ICBM (och så gott det nu gick mot de kärnvapen-

bärande ubåtarna, trots allt under 50- och 60-talen i ett begränsat antal).

Utan ett starkt hot av det strategiska bombflyget, som alltså skulle vara upptaget av annat, vore möjligheterna att kunna vinna detta avgörande första slag betydligt gynnsammare än eljest. I vart fall vore lockelsen för ett sådant beslut i Moskva tillräcklig, menar jag, för att man i detta tidiga skede av ett storkrig aldrig skulle börja med att avdela en viktig del av kärnvapengarden för konventionella bombningar med dessutom en mycket fördröjd och endast indirekt påverkan på det pågående krigsförloppet. Det var heller inte fråga om att inta kärnvapenväntlägen över Sverige för att avvakta en eventuell order att flyga vidare; dessa väntlägen låg betydligt längre tillbakadragna. Det kan vidare noteras att i Reagans PSYOP-flygningar 1981–1983 skickades B52:or – ibland flera gånger per vecka – från olika riktningar mot Sovjetunionen för att återkallas i sista stund i syfte att visa USA:s överlägsenhet och för att få det sovjetiska förvarningssystemet att öppnas för amerikanska radaranalyser.[1] Ingen av dessa talrika flygningar har rapporterats gå genom svenskt luftrum. Av detta vågar man kanske konstatera att vårt territorium inte var planerat att utnyttjas för styrkedemonstrationer eller amerikanska hot i fred.

Om USA:s deklaration om icke ”first strike” var allvarligt menad – d v s att inte vara den part som skulle inleda ett kärnvapenkrig – handlar följaktligen citatet om en krigssituation som snabbt nått ett läge där USA svarade på ett sovjetiskt, strategiskt, kärnvapenangrepp – den slutliga krigsnivån. Citatets relevans rör alltså väsentligen det strategiska kärnvapenkrigets.

I detta läge – där den säkerhetspolitiska situationen var fundamentalt förändrad – spelade naturligtvis Sveriges militära dispositioner eller deklarationer mycket liten roll. Varken för oss eller för någon annan.

Vad gäller sovjetiskt bombflyg (och deras efterhand allt starkare attackflyg) var läget ett helt annat. Detta flyg kunde aldrig uteslutas vara avsett för ett angrepp mot vårt eget land, i vart fall med konventionella vapen (till skillnad mot västflyget enligt ovan nämnda resonemang) – oavsett vilka deklarationer Sovjetunionen må ha ackompanjerat sådana flyginsatser med. Det var alltså självklart att bekämpa detta flyg. Vi kunde inte avvakta och se var bomberna föll med de förlamande effekter på befolkningscentra och knutpunkter dessa skulle få. Därest det istället skulle varit fråga om, vilket vi naturligtvis inte kunde veta i förväg, en terrorbombning med kärnvapen mot oss – trots att vi stod under USA:s kärnvapenparaply – skulle en bekämpning t ex över Östersjön kunna rädda 100 000-tals människoliv. (Kanske skulle riksledningen därefter – ställd inför Harmagedon - fatta ett nytt säkerhetspolitiskt beslut)

Självklart blev effekten av detta nationella självförsvar att vi också skyddade det bakomliggande Norge – en viktig del av Natos känsliga nordflank. Detta var då ingen som helst belastning för svensk neutralitet. Sverige ligger där det ligger (men kan i dagens kunskapsnivå och debattklimat – självfallet - utnyttjat för att misstänkliggöra den valda politiken) Sovjetunionen var geografiskt inklämt med bl a en välförsvarad svensk buffert i Erlanders koncept. Nato kunde därför hålla sin låga profil i Norden. Så byggdes den nordiska stabiliteten.

Utöver strategiska bombflyget skulle högflygande spaningsflyg – emellertid kanske främst innan ett krig utbrutit – flyga över Sverige. U 2 planen t ex flög högre än 22 000 meter.[2] Obeväpnat spaningsflyg – låt vara till nackdel för andra – som på dessa

höjder passerar vårt översta luftrum innebär inte ett så allvarligt avsteg från vår säkerhetspolitiska deklaration att denna kan betecknas som ett falsarium. Vi skulle behöva använda våra knappa resurser för att nå så extrema höjder för farligare mål.[3]

Slutligen skulle norskt och, efter förstärkning, allierat Natoflyg i vissa lägen naturligtvis insättas i försvaret av Nordnorge och komma att kränka svenskt luftrum i fjällkedjan och nordligaste Sverige. Det kunde självfallet också kränka svenska västkusten vid insatser i försvaret av Östersjöutloppen. Att utnyttja egna begränsade resurser genom att avdela vår jakt för att möta och avvisa sådant kränkande flyg – innan diplomatiska protester prövats – kan knappast anses försvarbart när kriget rasade i Norden. I detta läge fanns kriget inte bara i Nordnorge utan rimligen även i finska Lappland, inte långt från svenska gränsen, liksom i anslutning till Östersjöutloppen och till Skåne. Det svenska luftförsvaret behövde koncentreras och samla all kraft för att kunna försvara landet mot ett ev. kommande angrepp mot oss, inte mot kränkningar. Inte förbruka en begränsad vapenarsenal i en prioritering av att uppfylla folkrättsliga krav när rikets hela existens snart kunde stå på spel.

Sverige och hotet från Sovjet

Skulle misstanken om en sådan prioritering ha påverkat Sovjetunionens beslut att angripa Sverige eller inte? Knappast. Det skulle ju ta en icke oansenlig tid att ordna nödvändig slutlig logistik m m (icke fullt ut vidtaget i det Erlanderska konceptet) för basering av Natoflyg i Sverige. Amerikanskt utnyttjande av vårt luftrum kunde inte förhindras genom att anfall mot oss – tvärtom skulle ju ett angrepp utlösa just detta. Den begränsade mängd flyg som – efter förstärkningar - skulle kunna finnas på de sydnorska baserna skulle – utöver på Nordkalotten – främst användas i försvaret av Nordtyskland och Östersjöutloppen. För detta skulle flygvägar genom svenskt luftrum endast ge marginella fördelar. Kränkningar - efterhand även från Nato - var vad vi måste räkna med; *inte ett systematiskt utnyttjande*. Med de fördelar svenskt försvar gav Nato borde detta kunnat respekteras av USA och UK inledningsvis. Den strategiska kärnvapennivån skulle självfallet skjuta åtsidan alla restriktioner i förhållande till svenskt luftrum.

Beslutet om att inkludera Sverige i angreppet eller inte var, kan man utgå från, taget långt i förväg i Moskva. Man förutsatte förmodligen att så länge vårt land inte direkt angreps skulle vi tåla en hel del kränkningar precis som under andra världskriget. Detta måste också varit en mer lönsam strategi på Nordflanken än att utöver Nato ta sig an hela det svenska försvaret. Sovjet saknade ju resurser till slutet av 70-talet att nedkämpa både vårt starka luftförsvar och samtidigt vara i krig med Nato (lärde vi ut på dåvarande MHS); enda möjligheten låg i att lyckas med ett överraskande angrepp. Efterhand som åren gick och politikerna inte utnyttjade beredskapshöjningsinstrumentet (utom vid något tillfälle) kunde man befara att vi skulle komma i efterhand. Men detta var naturligtvis inte heller något brott mot neutralitetspolitiken (men väl ett avsteg från det Erlanderska grundkonceptet för hur vårt försvar skulle fungera).

Ett Sverige som genomfört spridning av flyget och flottan till krigsbaserna och påbörjat mobilisering skulle vara ytterst resurskrävande att knäcka. Vi räknade ju i så fall med 2-4 veckors förbekämpning[4] innan anfall kunde ske över havet (och då skulle ändå en del av ubåtarna m m finnas kvar).

Skulle man inte ge Nato tid att höja beredskapen genom angrepp på Nordflanken måste detta alltså kombineras med ett storanfall på kontinenten. Och deras flyg räckte ju inte för både – och.

Hade man – för att hantera detta tillkortakommande – valt massiva insatser av taktiska kärnvapen (i tron att detta inte med automatik skulle utlösa en amerikansk reaktion med strategiska kärnvapen eftersom den amerikanska kontinenten inte angripits) spelade återigen svenskt försvar eller säkerhetspolitik mycket liten roll. Vi hade ganska snart gett upp och fått inrikta oss mot livräddande insatser - inget avsteg från vår, i djupaste fred, deklarerade säkerhetspolitik. Situationen hade ju i detta läge i grunden förändrats. Vi kan bara spekulera omkring vilka beslut, som vi överhuvudtaget kunde ta. Om det gick att nå ut med dessa och vilka effekter de kunde förväntas få.

Sammantaget menar jag att det är djupt orättvist att avfärda Erlanders säkerhetspolitiska bygge som en form av falsarium. Det är t ex svårt att tro att Erlander eller övriga i regeringens inre krets – innan ett krigsutbrott skett i vår del av Europa – skulle ha genomfört utbyggnaden av flygfälten avsedda för Natoflyg för nödlandning. Än mindre – det betydligt mer komplicerade förberedelserna – för basering av amerikanskt flyg eller andra slutliga åtgärder för att ta emot hjälp från Nato. Han var medveten om att grunden för svensk säkerhet låg i att ha ett eget starkt försvar. Ett försvar som skulle ta så lång tid att nöta ner innan en invasion kunde ske att vi skulle hinna få hjälp utifrån. Vi ansågs ligga under det amerikanska kärnvapenparaplyet med det värde detta då kunde anses ha.

Detta är den säkerhetspolitik Erlander byggde upp under 50-talet och som vidmakthölls till några år in på 70-talet. Han bedömde denna lösning som gynnsammaste för Sverige när det neutrala skandinaviska försvarsförbundet med Norge och Danmark inte kom till stånd 1948/49. Var detta en riktig bedömning?

Ett Skandinavien som en del av Nato, alldeles intill Sovjetunionen – vad hade detta rimligen inneburit? USA skulle naturligtvis inte ha avstått från att utnyttja dessa framskjutna baseringsmöjligheter mot Sovjets hjärtområde Leningrad för att kompensera sin tillbakaträngda position i Västtyskland som ju låg längre västerut än Sverige. Med tanke på att vi under det kalla kriget uppfattade Sovjet som efterhand allt starkare rustat – måste man fråga sig hur dess militära dispositioner sett ut med ett amerikanskt bassystem i Sverige. Självfallet måste Finland ha påverkats på ett för oss föga gynnsamt sätt. Norden hade blivit ett område där huvudmotståndarna skulle stått direkt mot varandra. Om det delade Berlin under första halvan av det kalla kriget var en konfrontationsplats – hur hade då inte den säkerhetspolitiska situationen i detta hypotetiska fall sett ut i Norden? Intill basen för den viktiga Norra Marinen för den atlantiska avskärningen och – efterhand - alla sina ubåtsbaserade kärnvapen?

Vilket blev istället resultatet tack vare Erlanders vägval efter 1949 – när Sverige behöll sin neutralitet trots att Norge och Danmark gick in i Nato?

Åren dessförinnan hade Finland återigen lyckats bevara sin självständighet delvis tack vare det VSB-avtal man träffade med Sovjet våren 1948. Detta skedde ett par månader efter det att Tjeckoslovakien mött sitt öde genom Pragkuppen; Finland hade bland mycket annat året innan lyckats ersätta sin kommunistinfiltrerade statspolis med den demokratiskt sammansatta skyddspolisen. Det för Finland trots allt

gynnsamma VSB-avtalet kan ha underlättats av de förestående skandinaviska försvarsförhandlingarna (och naturligtvis att landet visat sin beundransvärda seghet och beslutsamhet i Stalins ögon och världen under vinterkriget liksom i fortsättnings- och Lapplandskrigen).

Hade Finland bundits hårdare österut insåg naturligtvis Sovjet att Sverige kunde välja en starkare västlig anknytning. Medvetenheten om värdet av detta – respekten och förståelsen för dessa grundläggande säkerhetspolitiska förhållanden – avklingade mer och mer i diskussionerna bland officerare enligt mina erfarenheter på 80-talet vid dåvarande Militär- och Försvarshögskolorna; alltjämt gäller ju för övrigt att vad som är bra för Finland i säkerhetspolitiska sammanhang är bra för Sverige – därför bör vi från svensk sida t ex inte beklaga, som en försvarsminister gjorde, när Finland valde att köpa amerikanskt som t ex F18-planen på 90-talet.

(Insikterna förefaller inte vara särskilt mycket bättre idag – allt ser ju så ljust och annorlunda och bättre ut österut för många svenska politiker. På sina håll föreställer man sig att EU skulle fatta beslut att militärt stödja oss om vi hotades av Ryssland t ex i samband med en krisutveckling i Baltikum där Gotland kan dras in om Moskva vill skapa en skärm mot omvärldsinblandning. Finansministern kan alltså lätt genomdriva de kraftiga neddragningar av försvaret som skett; man föreställer sig väl att – om det mot all förmodan skulle behövas – fixar man till försvaret på ett par år. De småpengar försvaret nu utlovas räcker dessvärre för att kritiska röster ska tystna.)

Norge och Danmark valde medlemskap i Nato 1949 men utan att utländsk trupp m m stationerades i respektive land.

Sverige fick tillgång till amerikansk teknologi och kunde med hjälp av detta bygga upp sitt utomordentligt starka flygvapen och i övrigt kraftiga försvar. Vi kom under det amerikanska kärnvapenskyddet, vilket i vart fall under 50-talet och kanske också 60-talet hade en viss trovärdighet i förhållande till Sovjetunionens tänkbara terrorhot mot svenska befolkningscentra.

Resultatet blev att Norden blev ett lågspänningsområde utan närhet mellan huvudmotståndarna. Detta var fundamentet i den stabilitet som var grunden för fred i Nordeuropa. Om stabiliteten gick förlorad eller höll på att gå förlorad – och en grad av förtroende bytts till misstroende – spelade vårt försvars styrka och Sovjets bedömning av våra intentioner fortfarande en roll som krigsavhållande faktor.

Genom allmänna bedömningar och Wennerströms förräderi visste naturligtvis Sovjet åtskilligt om vårt förhållande till Nato. I den nu aktuella debatten har framskymtat att denna sovjetiska syn på oss skulle varit till nackdel för vårt land, samt skulle försvagat säkerheten i Norden. Jag menar att åtskilligt talar för raka motsatsen.

Att ett sovjetiskt angrepp mot Sverige omedelbart skulle öppna oss för Nato måste varit en självklarhet för ryssarna. De hade i så fall bedömt att ett angrepp skulle lyckas trots svensk försvarskraft och värdet av kärnvapenparaplyet; det skulle gå så snabbt att tillräcklig utländsk hjälp inte skulle hinna fram.

En mindre tydlig och säker situation låg i ett skede innan ett angrepp vore direkt aktuellt. Vid vilka sovjetiska dispositioner i vårt närområde under 50-, 60- och 70-talen skulle de förberedelser Sverige redan vidtagit i förhållande till Nato om hjälp och vissa baseringsmöjligheter accelerera? Skulle det ske vid sammandragning av landstig-

ningstonnage m m till Östersjön och i baltiska hamnar? Vid en för oss ogynnsam koncentrering av det - relativt Nato och Sverige – under lång tid begränsade sovjetiska attackflyget? Vid ytterligare förberedelser i Leningrads milo som kunde möjliggöra ett än snabbare angrepp in i norra Finland? Vid krav på olika slags övningar tillsammans med Finland? Eller vid omdisponeringar mellan Norra Marinen och Östersjömarinen?

Sådana förändringar behöver nödvändigtvis inte ha varit avsedda att därefter fullföljas med en krigsöppning. Men – de skulle innebära en förändring, ett rubbat militärpolitiskt läge i Nordeuropa. Sverige, fortsatt neutralt/icke medlem av Nato, kunde då tänkas välja att vidta ytterligare – mer slutliga - förberedelser tillsammans med Nato (vilket ju verkställdes främst genom Norge och Danmark). Utan nämnvärt ökade kostnader kunde vi t ex förbereda kapaciteten i de omedelbara samordningsmöjligheterna av ledningen av luftförsvaret i Skandinavien. (Denna option bör ha varit en viktig del av arsenalen i vår säkerhetspolitik under 50- och 60-talen, därefter en, genom den egna neutralitetsliturgin, alltmer avklingande och förlorad möjlighet.) Vi kunde logistiskt förbereda ytterligare så att T-basering av flyg t ex för luftförsvar kunde ske omedelbart.(och inte först efter en vecka). På egen hand kunde vi förbereda ytterligare mineringar utanför vår kust. Optionen att basera kustrobotar på Gotland skulle ytterligare ha höjt tröskeln i Östersjön och därför erbjudit tidiga riskindikationer.

Redan en sådan åtgärd (även om den var hemlighållen för gemene man dock knappast okänd för Sovjet) från vår sida skulle förmodligen komma att bli permanent – i vart fall bli svår att reversera. Sovjetunionen skulle därigenom få än svårare att därefter bryta ut mot Atlanten på Nordkalotten eller genom Östersjöutloppen. Det är mot denna bakgrund svårt att se fördelar för ryssarna att spela korten så att Sverige förstärkte försvarsförberedelserna i luftrummet och i Östersjön eller kom än närmre Nato (genom vårt samarbete med Norge och Danmark liksom materiellt med britterna och därefter USA).

Prägeln av lågspänning och stabilitet på en återhållsam nivå kunde förloras också av p g a politiska utspel. Detta kunde leda till en grad av konfrontation; som en följd av detta skulle frågan aktualiseras om den militära balansen gav tillräcklig stabilitet. Detta kunde i sin tur generera kompenserande militära krav. Detta skulle - så länge alternativet var fortsatt stabilitet och lågspänning – vara än mindre fördelaktigt för Sovjet. Genom att hålla ett avstånd i fred från sådana åtgärder tjänade man sina egna intressen bäst.

Detta var så vitt jag kan förstå det essentiella i svensk säkerhetspolitik. Vi hade aktivt medverkat till att skapa en säkerhetspolitisk situation i Norden som var till nytta för båda huvudmotståndarna och därigenom för oss själva och våra grannar. Vi hade skapat stabilitet i det nordiska området.

Detta var den bästa garanten – tillsammans med ett starkt eget försvar - för vår egen säkerhet.

När detta fundament – stabiliteten – gått förlorad och genererat mistroendets dynamik och det kunde bli dags att skjuta ner eller inte skjuta ner främmande flyg i samband med inledda stridshandlingar mellan huvudmotståndarna var ju läget helt annorlunda. Det skulle röra sig om kränkningar i luften under ett brinnande krig i Norden eller om kärnvapenbärande flyg i ett allmänt Harmagedon. Inte om en fredsbevarande neutralitetspolitik – dess roll ha-

de då körts över. Inte heller i dess senare skede – där vi för svenskt vidkommande nu försökte agera krigsavhållande genom utnyttjande som stod oss till buds nämnda ovan – kriget fanns ju redan runt om oss.

I detta läge gällde det att överleva och värja sig så gott kriget omkring oss medgav. Ingen part utanför Sverige förväntade sig något annat från vår sida. Inom Sverige – då alltjämt präglat av en liten stats utsatthet kopplad till erfarenheter från Andra Världskriget och av Sovjetimperiets tillkomst med satellitstaterna under Stalin – var det få som föreställde sig att neutraliteten skyddade för det fall det fanns andra planer för Sverige bland stormakterna.

Hjälp utifrån fanns med i öppna handlingar så sent som i 1968 års försvarsbeslut. Detta var alltså ingen som helst hemlighet för det svenska folket eller riksdagspolitikerna. Broschyren ”Om kriget kommer” – undertecknad av statschefen och statsministern – förklarade bland mycket annat detta och fick en mycket bred och mycket allmän spridning. De stora utrymningsövningarna av storstäderna i slutet av 50-talet bidrog till detta. Tankegodset var alltså ytterst väl känt – och enligt min minnesbild väl accepterat.

Det ter sig, mot denna bakgrund och kunskapen om att avsikten att ta emot ”hjälp utifrån” var väl känd och diskuterad bland partierna, minst sagt egendomligt att 30 år senare hävda att vår säkerhetspolitik fram till 1969 led av ett demokratiskt underskott. Man menar uppenbarligen att – utöver den utländska hjälpens integrerade betydelse för försvaret av vårt land – de mest hemliga delarna av våra säkerhetspolitiska avsikter och möjligheter i olika skeden av en kris- och krigsutveckling borde offentliggjorts och diskuterats! (Denna kritik kan komma i 90-talets och det senare intellektuella landskapet; ett exempel på några av senare tids absurda resonemang omkring ett antal säkerhetspolitiska frågor.)

Efter Erlanders tid

En avgörande förändring kommer med Vietnam-rörelsen och den uppblommande anti-amerikanismen med en allvarliga kommunist-och vänstervridning som skedde i slutet av 60-talet. Det kunde dock ha gått värre. Palme lyckades vrida Vietnamfrågan ur kommunisternas grepp. Priset blev dock bl a en neutralitetsretorik som efterhand skärptes (i takt med att försvaret urholkades – efter hand dramatiskt – i förhållande till en hotbild med bl a kryssningsrobotar från 1980). Det gällde inte längre en säkerhetspolitik ”syftande till neutralitet i krig”.

Nu blev neutraliteten i sig det styrande målet. Det blev den karriärgivande normen. Efter inte ens 10 år var synsättet på ”till dess utländsk militär hjälp anländer” förvandlat. I samband med högkvartersövningen MAX i berghangaren på Barkarby 1977 – fick därför en hög ansvarig i UD göra klart för UD-tjänstemän (av sedermera ambassadören Mossbergs generation) att det räckte med att vi (i det spelade läget) var angripna av Sovjetunionen – vi skulle inte dessutom komma i krig med USA för att avvisa amerikansk hjälp. Det vore parentetiskt intressant att ha kunnat göra en jämförelse mellan svenska politikers förmåga/villighet vid denna tid – jämfört med under Erlanders era – att besluta om erforderliga beredskapshöjningar m m när det utrikespolitiska läget hade påkallat detta. Min erfarenhet som spelansvarig vid FHS chefskurs på Solbacka 1990 gav en mycket splittrad bild av detta.

När idealbilden av USA och Sovjet som lika goda kålsupare inte stämde efter det att

ubåtsintrången och undervattensverksamheten uppmärksammats på 80-talet, räckte inte neutralitetsretoriken. Efter hand valde en del tongivande politiker att förneka ubåtsintrången och öppet uttala sin misstro mot militärer. Anklagelse om medlöperi (med Nato/USA) riktades på departementsrådsnivå mot de frispråkiga kritiker som hade kurage nog att säga sanningen och inte teg som flertalet.

Men sedan föll muren och politikernas bekymmer om vårt försvars styrka.

Författaren är överste och ledamot av KKrVA.

Noter

1. Able Archer 83 – Wikipedia, *http://en.wikipedia.org/wiki/Able_Archer_83*
2. Lookheed U 2 – Wikipedia, *http://en.wikipedia.org/wiki/Lockheed_U-2*
3. Bristol Bloodhound – Wikipedia, *http://en.wikipedia.org/wiki/Bristol_Bloodhound*
4. Uller, Lennart: ”Försvarets framtida styrka och dess roll i säkerhetspolitiken – några tankar”, Särtryck ur *KKrVAHT*, 2. häftet 1989 (Särtryck 2)

Luftförsvarets utveckling på lång sikt (2)

av Claes Sundin

Resumé

Since the summer of 2012, a parliamentary committee has been at work investigating the development of the Swedish joint air defence until and after 2040. A full report is scheduled to be released in December 2014. In two essays some important outlines of a joint arms surface-to-air missile defence are discussed or commented. The first article focused on the importance of long-range air defence - also as a force multiplier together with the combat aircraft JAS 39 Gripen. It was published in Proceedings and Journal #3/2012. This second essay is on future antiaircraft missile systems in general and specifically with some thoughts on Short-range ballistic missiles and the protection of important infrastructure, drones and other unmanned aerial vehicles(UAVs), support of military operations in conflicts and the importance of the island of Gotland also for the air defence of the Stockholm area.

SEDAN HÖSTEN 2012 arbetar Luftförsvarsutredningen, LFU. Den parlamentariskt sammansatta kommittén utreder, analyserar och bedömer helheten av och behoven inom luftförsvaret om ungefär 25 år. Uppdraget ska redovisas före nyåret 2015.[1]

Syftet med denna artikel är att bidra till diskussionen om ”systembalans och god effekt” i det framtida ”Luftförsvaret efter 2040”. En debattartikel om betydelsen av luftvärn med lång räckvidd ca 2020 har tidigare redovisats.[2] I den första artikeln berörs flera faktorer som bör vara av betydelse när balans och effekt ska bedömas. Frågan ställs om inte en utgångspunkt för vårt framtida luftförsvar bör vara förmågan att bekämpa missiler i ballistisk bana[3] mot vår viktigare infrastruktur. I slutsatserna hävdas att luftförsvarets yttersta syfte är att spara människoliv. I den första artikeln framhålls också behoven av en samordnad övervakning av luftrummet genom medverkan av polis, tull, kustbevakning och Försvarsmakten.

I denna andra artikel har ett klassiskt bastionförsvar[4] antagits. Med inriktningen att skydda samhällsviktig infrastruktur, inklusive militära baser, kommer luftförsvaret att utgöra en väsentlig del också av befolkningsskyddet.

Luftförsvaret efter 2040

Luftförsvaret är idag en mycket väsentlig del av Sveriges försvarsförmåga och utgör ett viktigt element i våra internationella försvarssamarbeten.[5] I den här artikeln förutsätts luftförsvaret behålla denna sin betydelse under den studerade perioden mot och förbi år 2040.

Uppgiften för kommittén bedöms av flera skäl som svår eller t o m. mycket svår. Framförallt den långa framförhållningen men också ”en i huvudsak bibehållen ekonomisk ambitionsnivå” innebär en betydande risk för oklarheter, nya suboptimeringar och onödiga låsningar. Det vore inte bra för luftförsvaret. Inte heller för den försvarsindustri som under förra seklet lämnade betydande bidrag till vårt försvar i form av både stridsflygplan[6] och närluftvärn.[7]

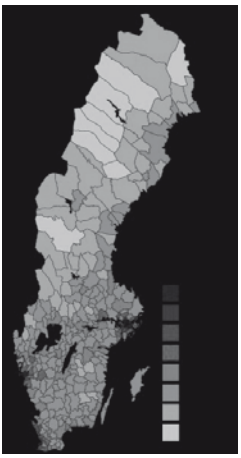

Bild 1: Samhällsviktig infrastruktur finns i betydande grad där människorna bor och arbetar.

Kommitténs slutsatser bör därför, så långt möjligt, uttryckas i försvars- och säkerhetspolitiska termer. Kommittén ska samtidigt ”beakta behovet av systembalans och god effekt inom luftförsvaret”. Då är det nödvändigt att, som utredningsuppdraget framhåller, tränga in i teknik, taktik och operativa behov också efter år 2040.

Lång framförhållning – föränderliga hot

Under tiden fram till 2040 och förbi är det sannolikt att teknikutvecklingen fortsätter i hög takt med ett antal mer eller mindre dramatiska överraskningar. Av detta följer önskningar om handlingsfrihet och en vilja att kunna parera effekterna av tidigare felbedömningar. Möjligheterna att ändra inriktning har ett pris.

Det finns flera anledningar till varför piloter i bemannade flygplan bör kunna göra sina vapeninsatser på längre avstånd från målet. Nedskjutningsrisken är en uppenbar orsak men också antalet disponibla stridsflygplan, flygbaser och piloter är några. Det helt dominerande skälet är emellertid kostnadsutvecklingen vad gäller bemannade stridsflygplan. Andelen obemannade luftfarkoster (UAV) ökar. Obemannade luftfarkoster tål att utsättas för g-krafter som är 4-5 gånger större än vad en pilot i g-dräkt klarar.

För luftvärnsfunktionens del torde det innebära krav på högre prestanda med större variation när det gäller räckvidd, höjdtäckning och reaktionsförmåga.

Genom att luftmålen i högre grad än tidigare saknar pilot kommer inslaget av små, över land, manövrerande, på absolut lägsta höjd flygande luftfarkoster att öka. Av flera skäl är det ett starkt önskemål att i varje enskilt bekämpningstillfälle kunna välja en lagom stor vapeninsats. Det är inte god stridsekonomi att bekämpa mål med avsevärt högre prestanda hos vapnen än vad som krävs vid varje enskilt bekämpningstillfälle.

Skenmål bedöms bli vanligare i avsikt att mätta, fördyra och försvåra.

Luftförsvarets mål kommer sammantaget och sannolikt att vara störsändare, spaningsflyg och spaningsrobotar, attack- och bombflyg, transportflygplan, attack- och transporthelikoptrar, kryssningsrobotar, s k ”drönare” och deras last samt ballistiska robotar.

Jaktflyget bör i första hand användas kraftsamlat och inriktas mot mål som luftvärnet inte når, på större penetrationsdjup samt hög och högsta höjd. För att undvika vådabeskjutning eller dubbel bekämpning bör samtidig insats av bemannad jakt och luftvärn i samma verkansvolym undvikas. Insatser med jakt och luftförsvarsluftvärn samordnas med befäl. F n har JAS 39 Gripen ingen möjlighet att bekämpa ballistiska robotar.

Luftförsvarsluftvärnet bör i första hand användas för regionförsvar och inriktas mot mål, bl a störsändare, som försvårar främst vår jakts strid. Målen torde utgöras

Bild 2: En subjektiv beskrivning av luftförsvaren runt Östersjön. Volymerna motsvarar deras bedömda relativa styrka.

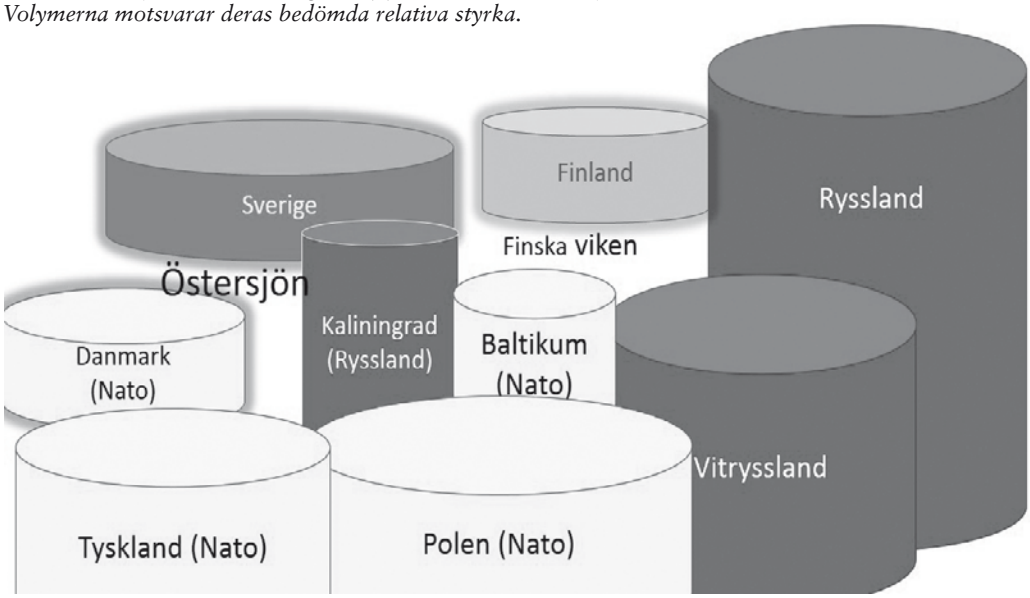

av attack- och bombflyg, transportflygplan samt, med prioritet, ballistiska robotar.[8]

Närluftvärnets mål över land kommer sannolikt att vara spaningsflyg, stora och små spaningsrobotar, attackflyg och attackhelikoptrar, kryssningsrobotar, s k ”drönare” och deras vapenlast. Över hav kommer närluftvärnets mål främst att vara manövrerande attackrobotar med mycket skiftande anfallsprofiler.

Det är sannolikt att under den studerade perioden flera teknikdrivna genombrott inträffar.[9] Ett av dessa kan vara genombrott för användningen av strålningsvapen.[10]

Det kan också vara så att, i utredningens tidsperspektiv, Rysslands upprustning i allmänhet[11] och av attackflyg,[12] luftlandsättningsförband[13]och luftvärn[14] i synnerhet är ett medvetet spel för gallerierna. En modern Potemkin-kuliss[15] och en maskirovka[16] avsedd att hetsa Nato och därmed EU att tro att de trots många nationer med skrala ekonomier måste öka sina försvarsutgifter.

Säkerhetspolitiska mål 2040 – militär förmåga (Exempel)

Antag

Hela Sverige ska försvaras med kraftsamling till fem prioriterade regioner med civila och militära hot mot befolkning och viktig infrastruktur.

Regionerna är

– Ö Svealand med huvudstaden, riksledning, kungahus, ambassader, företagande, Arlanda m fl. flygplatser, broar över Mälaren, kärnkraftverk, Musköbasen m m
– V Götaland med Göteborgs hamn, regional ledning, flygplatser bl a Landvetter och F7 Såtenäs, broar över Göta älv, kärnkraftverk, företagande bl a tung industri, raffinaderier m m
– S Götaland med livsmedelsindustri, regional ledning, flygplatser bl a Sturup

och F17 Ronneby, förbindelser över Öresund och S Östersjön, kärnkraftverk, Blekingebasen, kustnära sjöstridskrafter m m

– N Norrland med naturrikedomar, gruvindustri och vattenkraft, regional ledning, flygplatser bl a Kallax med F21 Luleå och Vidsel, förbindelser till och från Finland, broar över ännu inte reglerade älvar m m
– Gotland med unika kulturvärden, regional ledning, en flygplats och sjöstridskrafter i omgivande farvatten, signalspaning m m

Uthålligheten i det nationella militära försvaret i strid bör vara minst en vecka.

Luftrummet och omgivande havsområden övervakas kontinuerligt med samordnade civila och militära resurser i avsikt att tidigt upptäcka yttre civila och militära hot. Bakom yttre civila hot står en alltmer sofistikerad, beväpnad, internationellt organiserad brottslighet. Med det yttre militära hotet förstås i första hand de spänningar som är inbyggda och kan uppstå i gränsländerna mellan Nato och Ryssland med bundsförvanter, främst Vitryssland.

Bistånd till och från andra länder ska kunna ges och tas emot varvid våra grannländer, i första hand Finland, prioriteras.

Militära operativa mål i krig (Exempel)

Antag vidare:

Markstridskrafterna ska inriktas mot att

– försvara, blockera eller återta begärliga hamnar och flygplatser,
– öppna väg för angelägna transporter,
– försvara eller återta terräng begärlig för gruppering av mark-, sjö-, kust- och luftförsvarsluftvärnsförband,
– slå en luftlandsättande eller decimerad nyss luftlandsatt bataljon,
– markstridsförband ska kunna anfalla i brigad och försvara i bataljon.

Hemvärnsförbanden inriktas mot övervakning av markytan och bevakning av för befolkningens överlevnad väsentliga skyddsobjekt bl a vatten- och elförsörjning.

Sjöstridskrafterna ska inriktas mot att

– bekämpa landstignings- och raidföretag på Östersjön,
– skydda import- och exportsjöfart på Västerhavet,
– försvåra omgruppering av robotförband med lång räckvidd bl a till Gotland,
– störa fartygsburen logistik.

Luftstridskrafterna ska inriktas mot att

– luftförsvara södra eller norra Sverige,
– understödja sjö- och markstridskrafternas strid,
– skydda våra sjöstridskrafter kustnära,
– ballistiska robotar ska kunna bekämpas i region Ö Svealand och från Gotland.

Flygstridskrafternas beroende av militära flygbaser beaktas.

Spaning från luften används för att

– klargöra angriparens avsikter i stort,
– bädda för insatser med attackflyg,
– inrikta övriga stridskrafters verksamhet,
– bidra till läges- och rollförståelse.

Rymdbaserad spaning utnyttjas bl a för att säkerställa förvarning och lämplig militär beredskap

Attackflyget används offensivt och i samverkan för att

– slå ut angriparens baser för mark-, sjö-, kust- och luftvärnsrobot med lång räckvidd,
– reducera angriparens styrketillväxt genom luften och över Östersjön,
– försvåra angriparens logistik.

Luftförsvarets beredskap i fred

För att kunna hävda vårt luftrum hålls anpassad beredskap med flygstridskrafter och med luftförsvarsluftvärn. Syftet är att stävja kränkningar och annat otillåtet militärt nyttjande men också att kunna stödja polisens uppföljning av terrorismen och den organiserade brottslighetens transporter av människor och gods

Oavsett om Sverige 2040 är alliansfritt eller inte, erfordras förmåga att, i enlighet med direktiven, kunna upptäcka, följa och identifiera mål med radar- och signalspaning. Härutöver är det ett starkt militärt och rimligen även polisiärt önskemål med optisk kontakt i luften med främmande flygplans piloter för att tvinga ner eller avvisa dem.

Bibehållen ekonomi?

Om luftförsvaret ska kunna följa med i teknikutvecklingen och kanske t o m leda den i något hänseende bör frågan om luftförsvarets ekonomi inte låsas.

Akademien har i sitt arbete de senaste åren[17] pekat på det stora behovet av resurstillskott för att säkerställa Försvarsmaktens bemanning och utrustning med materiel som är ändamålsenlig. Det torde vara ställt utom varje tvivel att vad gäller luftförsvaret borde ambitionen höjas beträffande

– luftvärn ombord på flottans ytstridsfartyg,
  • för att inte låsa ytstridsfartygen till ett strandnära uppträdande
  • för att framgångsrikt kunna bekämpa vapenbärarna på håll och inte enbart lasten
  • med hänsyn till jordrundningens inverkan på möjligheterna att se bortom horisonten
– luftförsvarsluftvärn, bl a på Gotland och i Stockholmsområdet,
  • för att kunna ta ut det operativa djupet österut och därmed öka luftförsvarets möjliga effekt för skyddet av viktig infrastruktur i södra och mellersta Sverige
– fler flygbaser i södra och norra Sverige
  • för att genom spridning minska sårbarheten på marken för stridsflygplan, robotammunition och drivmedel.

Inget av dessa tre definierade behov är i dagsläget finansierat. Mer pengar krävs.

Infrastrukturens[18] behov av luftförsvar[19]

Där många människor finns finner man också infrastrukturen. Så länge infrastrukturen fungerar hjälpligt har samhället en god möjlighet att överleva.

Folkrätten. Rätten att välja vapen eller bekämpningsmetoder i väpnade konflikter är inte fri. Precisionen vid bekämpning från luften är ofta dålig men har med ”drönarna”[20] blivit bättre. Den humanitära folkrätten har beträffande insatser med flygstridskrafter och ballistiska robotar inte utvecklats i nämnvärd grad sedan

tilläggsprotokollen 1977 till Haag- och Genèvekonventionerna författades. Civila offer i samband med flyginsatser är snarare regel än undantag. Terrorismen och ickedemokratiska, frihetstörstande rörelser väljer ofta civila eller polisiära mål. Äldre, kvinnor och barn åtnjuter sällan det särskilda stöd som skrevs in i första tilläggsprotokollet. Plikten för att varje befälhavare att inte ta till mer militärt våld än vad situationen kräver kvarstår.

Förvarning och skydd. Befolkningens möjligheter att sätta sig i säkerhet är beroende av den förvarning uppföljningen av luftläget ger. Behovet av att kunna larma vid angrepp från luften kvarstår i första hand i befolkningstäta områden där med naturnödvändighet också den viktiga infrastrukturen finns. Förvarningen ska i normalfallet medge att den enskilde hinner uppsöka skyddsrum eller skyddat utrymme inom fyra minuter. Larmningen bör kunna ske med stöd av modern IT. Med förberedda, anpassade lägesbeskrivningar av olika slag i mobilen bör befolkningens känslighet för hot dämpas.

Inom funktionerna förvarning och skydd finns ett arv att förvalta.

Folkförsörjningen. Tillgången på rent eller reningsbart vatten är avgörande för befolkningens möjligheter att överleva på bostadsorten. Militära resurser bl a helikoptrar ur flygstridskrafterna kan behöva insättas med kort varsel för att tillgodose snabbt uppdykande behov av färskvattentransport.

Huvuddelen av vår import och export, bl a livsmedel, sker till och från södra och mellersta Sverige via Göteborg. (Norra) Sveriges försörjning kan tillgodoses via Trondheim.

Beroendet av transporter till lands- och till sjöss är betydande. Särskilt broar över älvar, åar och kanaler. Fyra icke reglerade älvar är beroende av bro- och färjeförbindelser: Vindelälven, Skellefteälven, Piteälven och Kalixälven. Gotlandsfärjorna är av betydelse för öns dagligvaruförsörjning.

Luftförsvar av Stockholmsområdet

Den kanske enskilt viktigaste frågan för kommittén att ta ställning till är om vi ska kunna stå emot anfall med ballistiska robotar. Detta med tanke på att det redan idag finns sådana operativt lättrörliga grupperade så att kan nå mål i södra Sverige. För att försvara östra Mellansverige med riksledning mot anfall genom luften erfordras ett större operativt djup i öst-västlig riktning. Av denna anledning är luftförsvaret av SV Finland inklusive det demilitariserade Åland(!) samt Gotland av största betydelse. Så länge Åland och Åbolands skärgård behärskas av Finland och Sverige är landstigningar och raidföretag i Bottenhavet och Bottenviken mindre sannolika. Detta är ett gemensamt svensk-finskt intresse att detta lås inte bryts upp.

Bild 3: IRIS-T SLM har samma konceptuella sammansättning som IRIS-T SLS men räckvidden är ca 15 km och höjdtäckningen ca 10km. Det borde vara möjligt att skjuta robotar med olika räckvidd från samma robotfordon. Kanske kan ett liknande koncept användas även med PAC-3 mot ballistiska robotar om måldata kan överföras från t ex FSR 890.

Markstridsförbandens luftvärn

Vi bör tillsvidare utgå från att attackflyg och attackhelikoptrar kommer att inriktas också mot våra markstridskrafter. Utöver det indirekta luftförsvar som jakt och luftförsvarsluftvärn erbjuder behöver sannolikt anfalls- och understödsförband understödjas med organisatoriskt ingående närluftvärn. Regeringsbeslutet strax före jul 2012 att anskaffa luftvärnssystemet IRIS-T SLS från Tyskland kan visa sig vara framsynt.[21] Räckvidd ca 10 km, Höjdtäckning 5 km.

Summering och förslag

Luftförsvaret bör inriktas mot att kraftsamla sina resurser till regioner med särskilt viktig infrastruktur och befolkningscentra. Prioriterade regioner är Ö Svealand och Gotland. Övriga regioner är V Götaland, S Götaland och N Norrland. Luftrummet och omgivande havsområden övervakas kontinuerligt med samordnade civila och militära resurser i avsikt att tidigt upptäcka yttre civila och militära hot.

Författaren är överste och ledamot av KKrVA.

Noter

1. Direktiv 2012:68
2. *KKrVAHT*,3. häftet 2012. Det exempel på framtida luftvärnsrobotsystem med lång räckvidd som där nämns (MEADS) är emellertid sannolikt överspelat.
3. *http://sv.wikipedia.org/wiki/Ballistisk_robot*
4. Jfr Fortens roll i USA på 1800-talet eller Österrikes försvarskoncept på 1970-talet.
5. Betänkande 2010/11:FöU4
6. Bl a J29 Tunnan, A32 Lansen, J35 Draken, JA 37 Viggen och JAS39 Gripen.
7. Automatkanoner med kalibrarna 20,40,57mm och robotsystemen 70 och 90.
8. Men det förutsätter missiler som PAC-3 och eldenheter som den åldrande Patriot, operativ sedan 1985.
9. Jfr utvecklingen beträffande köksspisen som i modern tid gått från uppvärmning med ved och olja, el, koks och magnetism till mikrovågsugn och induktionshäll.
10. T ex High Power Microwave, HPM
11. Se bl a *Vårt Luftvärn*, nr 1/2012, s 7-12.
12. Se bl a *Vårt Luftvärn*, nr 3/2011, s 15-18.
13. Se bl a *Vårt Luftvärn*, nr1/2011, s 6-8.
14. Se bl a *Vårt Luftvärn*, nr 1/2013, s 9-12.
15. Begreppet sägs ha kommit från den ryska fursten Grigorij Potemkin som inför kejsarinnan Katarina II:s resa till Krim 1787 lät bygga teaterdekorationer utefter hennes resväg föreställande välmående byar för att ge intryck av det välstånd han snabbt åstadkommit på den nyerövrade halvön.
16. Maskirovka är en rysk militärteknisk term för metoder, verktyg, utrustning, med mera, som ska vilseleda en fiende i händelse av en konfliktsituation.
    ”Konsten att säkerställa framgång i strid, bestående av ett komplex av åtgärder för att vilseleda avseende läge och stridsvärde hos förband och objekt och stridsplaner.” *Sovjetiska militärencyklopedin* (Berlin, tysk utgåva 1964).
17. Se ”För Sveriges säkerhet”.
18. Infrastruktur är enligt en definition i Wikipedia olika typer av anläggningar som måste finnas för att ett samhälle ska fungera.
19. Se bl a *Vårt Luftvärn*, nr 3/2013, s 10-12.
20. ”Drönarna” har fördelen att det inte går så fort. Stressen minskar och anpassningen till den aktuella situationen vid tiden för anfall går generellt bättre.
21. IRIS-T är beteckningen på den jaktrobot som med benämningen rb 98 anskaffats till JAS 39 Gripen. IRIS-T SLS är en luftvärnsversion med räckvidd ca 10 km och höjdtäckningen 5 km. Det finns flera varianter av den tyska missilen med längre räckvidd. Den med längst räckvidd togs fram för MEADS som ett alternativ till PAC-3 som betraktades som dyr om målet inte skulle vara en ballistisk missil.

On the Proposed Zone in the Middle East

An area free of Weapons of Mass Destruction[1]

by Jan Prawitz

Resumé

Förslaget att skapa en kärnvapenfri zon i Mellanöstern fördes upp på världssamfundets dagordning 1974. Förslaget utvidgades 1990 till att omfatta en zon fri från alla massförstörelsevapen. Det har varje år rekommenderats av FN:s generalförsamling, sedan 1980 dessutom enhälligt. Dess politiska utveckling sedan dess redovisas. Relevanta komponenter för att skapa den föreslagna zonen analyseras. En struktur för ett avtal om en sådan zon föreslås. Två ur kärnvapensynpunkt centrala stater, Iran och Israel, kommenteras särskilt. Denna studie har sitt ursprung i ett projekt initierat 1988 av FN:s generalsekreterare.

THE NON-PROLIFERATION and successive elemination of weapons of mass destruction has been a priority issue in world security politics for many years, in the United Nations, in the European Union, in the League of Arab States, and in most other international and security- related organisations as well as among individual states. Nuclear weapons used to be a dominant global factor during the Cold War, but after the end of the Cold War and its superpower rivalry, non-proliferation of weapons of mass destruction has become more linked to regional situations and conflicts, in Northeast Asia, in South Asia and in the Middle East, although still attracting global concern. As a concept, weapons of mass destruction have more and more replaced nuclear weapons.

The Middle East is a large region with many states and hosting several political conflicts which occasionally and temporarily have turned into military ones. The eastern Gulf area, the Israel- Palestine area, and the western Magreb area all have their conflicts not necessarily directly interlinked. But whenever weapons of mass destruction are involved, such as when chemical weapons were used in the Iran - Iraq war in the 1980s or recently in Syria, or just rumoured to exist in the area, it will trigger the concern of the whole world. The strongest example of this is the invasion of Iraq in March 2003, with the purpose of removing weapons of mass destruction thought to be there. Another example is the sanctions imposed on Iraq by the UN Security Council following the Gulf War in 1991. A third is the concern widely expressed about Iran's current development of a nuclear power industry. Similar concerns were also expressed in the past regarding the nuclear activities of Algeria and Libya. Israel's nuclear policy of ambiguity has been the subject of concern for decades.

The reverse side of the coin is that most states in the Middle East over the years became parties to several or all of the arms control treaties of global application restricting or prohibiting weapons of mass destruction. Being a party to such treaties

does mean assuming a commitment to implement the provisions vis-à-vis the whole world, not only in relation to regional neighbours.

The issue of weapons of mass destruction in the Middle East is thus a legitimate concern of the whole world, while the prime concern of the regional actors is their regional neighbours. The possible possession of weapons of mass destruction by some of the states in the region or just rumours that this might be so, or prospects that some may acquire weapons of mass destruction in the future, will always dominate the security analysis both in the region and by the outside world, thereby overshadowing other relevant issues. In this connection, it should also be noted that weapons of mass destruction could be brought into the area or into its adjacent sea areas by outside states.

Should nuclear weapons be used in the Middle East, it would certainly provoke immediate involvement of extra-regional major powers. Therefore, it is not correct to compare any possible regional balance of power, including such weapons, in the region with the Cold War's East-West balance of terror. The one who uses nuclear or other weapons of mass destruction in the region will not dominate the world the next morning, however disastrous the local effects may be. Instead, and recognising the attitude of the world community towards weapons of mass destruction, the political situation created by such use could not serve any conceivable interest for the aggressor. An example in point is the reaction of the world to the recent and rather limited use of chemical weapons in Syria on 21 August 2013. The conclusion is that possible weapons of mass destruction, particularly the nuclear ones, are useless for an intelligent solution of conflicts in the region.

However, if all weapons of mass destruction were to be permanently removed from the area, preferably by legal treaty commitments subject to transparency and verification, it would be possible to regulate the inherent regional problems and conflicts on their own merits in the regional setting and by reasonable means.

An overall solution to the problem of creating such a permanent removal from the whole of the Middle East could theoretically be achieved in many ways. However, there is a way that is both obviously direct, fundamental in nature, and politically well prepared: the establishment of a zone free of weapons of mass destruction in the Middle East (WMDFZME).

As early as in April 1962, this idea of a nuclear weapons-free zone in the Middle East (NWFZME) was discussed in public by an Israeli NGO, *The Committee for the Denuclearization of the Middle East*. A year later, Egypt presented views on that same idea in the UN General Assembly. A decade later, in 1974, the idea was permanently introduced on the agenda of the General Assembly by the Shah of Iran supported by Egypt.[2] The UN General Assembly has every year since endorsed the proposal, since 1980 unanimously, including the support of all states in the region.[3] In 1990 the president of Egypt widened the scope of the proposal to a zone free of weapons of mass destruction.[4] Today, the expansion of the Middle East zone concept to include all weapons of mass destruction, and also their means of delivery, has been politically accepted. In May 1995, the Review and Extension Conference of the parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT) adopted a resolution on the Middle East recognizing that the current peace process contributes to "a Middle East zone free of nuclear weap-

ons as well as other weapons of mass destruction" and calling upon all states in the Middle East to take practical steps towards "the establishment of an effectively verifiable Middle East zone free of weapons of mass destruction, nuclear, chemical and biological, and their delivery systems".[5] The resolution was reaffirmed by the 2000 NPT Review Conference.[6]

A very important aspect is the establishment, in April 1996, of a nuclear-weapon-free zone in Africa.[7] Under that treaty, about half the Middle East as defined below – from Egypt in the west to Mauritania and south to Sudan – will be both nuclear weapons-free and subject to nuclear-weapon power guarantees. The denuclearisation of the African part of the prospective NWFZME could be considered as being the first step in a step-by-step approach to the zone-building.

At a summit meeting in Paris, on 13 July, 2008, 43 heads of state and government representing all 27 member states of the European Union and 16 Mediterranean states unanimously agreed to institute a Union for the Mediterranean and to "pursue a mutually and effectively verifiable Middle East Zone free of weapons of mass destruction".[8]

An interesting initiative along the same lines is the proposal to establish a weapons-of-mass destruction-free zone in the Gulf area (GWMDFZ) being researched by the Gulf Research Centre in Dubai, UAE, and politically supported by the member states of the Gulf Cooperation Council. The Centre also organized successful Track II conferences on the subject.[9] This zone concept includes nine states, i.e. Bahrain, Kuwait, Iran, Iraq, Oman, Qatar, Saudi Arabia, the United Arab Emirates, and Yemen. If this project is established as a second step to a Middle East wide zone, only Israel, Jordan, Lebanon, and Syria will remain to be included in order to make a WMDFZME complete.

The WMDFZME proposal should now be more than ripe for implementation. In addition, as the history of other nuclear weapons-free zones already established shows, a zone arrangement is a very flexible instrument that can accommodate many political and geographical peculiarities.

The remaining question is when to act. All states in the region except Israel prefer an early establishment in order to pave the way for the solution of various other problems and conflicts. Israel maintains that such a zone arrangement should crown the final and successful conclusion of the peace processes. As Israel's concerns are substantial, a possible change of attitude on their part has to be compensated by substantial security privileges. Only then may the Middle East weapons of mass destruction be removed and other issues uncovered for solution.

The United Nations' Expert Study

In the autumn of 1988, the annual UN General Assembly resolution, then initiated by Egypt, requested the Secretary General to "undertake a study on effective and verifiable measures which would facilitate the establishment of a nuclear weapons-free zone in the Middle East".[10] The Secretary General's report[11] was prepared before Iraq's invasion of Kuwait in August 1990, but submitted to the UN General Assembly after that invasion. Despite these changed circumstances, it was welcomed and adopted by consensus that same year.[12]

The UN report, which is still politically valid and still frequently referred to as a

background document, did not propose explicit language for a zone treaty. But it did suggest a catalogue of measures in order to build confidence and as steps to prepare for a regime that would finally establish a nuclear weapons-free zone. Obviously, the establishment of such a zone would require cooperation not only among the prospective zonal states but also between them and nuclear weapon states and other outside states.

Among confidence-building measures recommended by the report were a regional nuclear test ban, the application of International Atomic Energy Agency (IAEA) safeguards on nuclear facilities in the area not covered at present, accession to the Non-Proliferation Treaty (NPT) by states currently non-parties, and providing for transparency regarding all major nuclear projects in the area. International safeguard issues involved have been explored by the IAEA.[13]

The UN report further suggested that nuclear-weapon powers could extend negative nuclear security assurances to prospective zonal states and commit themselves not to station nuclear weapons in the area. Any outside state could declare the past, current, and future supply of nuclear material and equipment to recipients in the prospective zonal area in order to shed light on projects that might create suspicions about a potential military role.

The report recommends that outside support for peaceful nuclear activities in the area would be more appropriate if multilateral or regional in character. The institution of international facilities for nuclear waste disposal would help to ensure against the diversion of fissionable material for military purposes.

Finally, the UN report refers to the view, widely held in the Middle East, that verification procedures must be more far-reaching than those currently implemented under the NPT.

Although negotiations to overcome the conflicts in the Middle East have proved to be complex and difficult, the consultations undertaken when preparing the UN report in the summer of 1990 showed a surprising measure of agreement on fundamental matters among the states in the region, including Arab states as well as Iran and Israel. These views were expressed before Iraq's invasion of Kuwait, the adoption of the Comprehensive Test Ban Treaty and the new strengthened IAEA safeguard procedures,[14] the indefinite extension of the duration in force of the NPT and the adoption of modernized security guarantees by the UN Security Council[15] in 1995.

The Weapons of Mass Destruction Commission (WMDC) report

In June 2003, the Swedish government, responding to an invitation from the United Nations, decided to set up an international and independent expert panel to consider and summarize the world situation regarding weapons of mass destruction and to recommend realistic proposals aimed at the greatest possible reduction of the dangers of such weapons. Dr Hans Blix was appointed to be the panel's chairman.[16] The Commission issued its report on 1 June, 2006.[17]

The Commission report resulted in 60 specific recommendations covering the whole range of weapons of mass destruction plus a number of organizational proposals. The report considered the establishment of a zone free of weapons of mass destruction in the Middle East as one of three top priority issues.[18]

As regards recommendations specifically addressing the Middle East, the report recommends:

- The resolution adopted by the Nuclear Non-Proliferation Treaty extension and review conference in 1995 on the Middle East as a zone free of nuclear and all other weapons of mass destruction, should be implemented by all parties to the Non-Proliferation Treaty (recommendation 2);
- Negotiations must be continued to induce Iran to suspend any sensitive fuel cycle-related activities and to ratify the 1997 Additional Safeguards Protocol. The international community and Iran should build mutual confidence through a number of measures, i.a. the reliable supply of fuel-cycle services, suspending or renouncing sensitive fuel-cycle activities by all states in the Middle East, and assurances against attacks and subversion aiming at regime change (6);
- The nuclear-weapon states being parties to the Non-Proliferation Treaty should provide legally binding security assurances to non-nuclear weapon parties. The states not party to the Non-Proliferation Treaty that possess nuclear weapons should provide such assurances separately (7);
- States should make active use of the IAEA as a forum for exploring various ways of reducing proliferation risks connected with the nuclear fuel cycle (8);
- All states should support continued efforts to establish a zone free of weapons of mass destruction in the Middle East as part of the overall peace process. Steps can be taken even now. As a confidence-building measure, all states in the region, including Iran and Israel, should commit themselves to a verified arrangement not to have any enrichment, reprocessing or other sensitive fuel-cycle activities on their territories (12);
- All nuclear-weapon-states being parties to the Non-Proliferation Treaty must take steps towards nuclear disarmament, as required by the treaty. While Israel, India, and Pakistan are not parties to the Non-Proliferation Treaty, they, too, have a duty to contribute to the nuclear disarmament process (20);
- Every state that possesses nuclear weapons should make a commitment not to deploy any nuclear weapon, of any type, on foreign soil (22);
- All states that have not already done so should sign and ratify the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty unconditionally and without delay (28);
- All states possessing nuclear weapons should commence planning for security without nuclear weapons (30).

Beside these recommendations, the WMDC report includes many recommendations regarding the promotion of treaties and regimes of global application, thus having more or less far-reaching relevance for the states in the Middle East as well.

Further studies

The UN report was later followed up to take into account the Mubarak plan.[19] The issue of establishing a nuclear weapons-free zone in the Middle East has also been researched by the Egyptian scholar and diplomat Mahmoud Karem.[20] Important analytical contributions were made in 1997

by Shai Feldman and Abdullah Toukan,[21] in 1998 by Ibrahim Karawan and Gerald Steinberg,[22] and in 2004 by Ephraim Asculai.[23] The effect of a comprehensive test ban on nuclear proliferation risks in the Middle East, including Iran, Iraq, and Israel, has been analysed by Eric Arnett.[24] In 2004, the United Nations Institute for Disarmament Research (UNIDIR) in cooperation with the League of Arab States published an ambitious symposium report on the Middle East zone issue.[25]

The recent political development

At the 2010 Review Conference of the NPT parties, the resolution adopted on the Middle East in 1995[26] was discussed again. The conference took note of the reaffirmation of the five nuclear weapon states recognized by the NPT of their commitment to a full implementation of the resolution. Regrets were expressed over the up to then slow process of implementation. The conference endorsed a programme of practical steps including that "the Secretary-General of the United Nations and the co-sponsors of the 1995 resolution (Russian Federation, UK, and USA depositary governments of the NPT,) in consultations with the states of the region, will convene a conference in 2012 to be attended by all states in the Middle East, on the establishment of a Middle East zone free of nuclear weapons and all other weapons of mass destruction on the basis of arrangements freely arrived at by the states of the region and with the full support and engagement of the nuclear-weapon states". The terms of reference of the conference should be the 1995 resolution.[27] It was later decided that the conference would take place in Finland, possibly in the autumn of 2012, and that a ranking Finnish diplomat would serve as the coordinator of the conference.[28]

Approaching the envisaged conference to be summoned by the UN Secretary-General in 2012, further publication and discussion were organized. The Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) issued an updated version of its Middle East report.[29] The EU Non-Proliferation Consortium held an expert seminar[30] devoted to the zone issue in Brussels, Belgium, in July 2011, and the Landau Network-Centro Volta held another similar seminar in Como, Italy, in November 2011. Further expert seminars were organized by several others.[31] Issues related to the scheduled conference has since 2011 been discussed in various journals and publications, such as the "Arms Control Today carrying several articles relevant to the upcoming conference[32] and the "Policy Brief for the Middle East Conference on a WMD/D v s Free Zone"[33] – a track II initiative. Ambitious reports were published by the University of New York in April 2012[34] and by the Arab Institute for Security Studies in Amman in October 2012.[35]

However, preparations for the conference run into difficulties. In late November 2012, the co-sponsors Russia, the UK, and USA, issued press releases indicating that the conference would be postponed because some states in the region had at that time not agreed to participate. Still at the time of writing it is unclear when in the future the conference could be summoned again.

The zone experience up to now

The first proposal on regional limitation of nuclear weapons was introduced by the Soviet Union in the United Nations in

1956.[36] It referred to Central Europe and was proposed by one superpower directed towards its adversary superpower. A year later, Poland proposed the so-called Rapacki Plan on the permanent absence of nuclear weapons from the entire territory of several states in Central Europe.[37] The latter proposal was thus made by one of the states within the prospective zone region.

At that time, two different approaches to military denuclearization were pursued in parallel. One was the open-ended and global non-proliferation approach which started with the "Irish resolution"[38] and finally lead to the adoption, in 1968, of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT).[39] The purpose of that treaty was to prevent the number of nuclear weapon states to grow beyond the five existing at the time. It was recognized that the risk of an outbreak of nuclear war would grow dangerously greater if the number of "fingers on the trigger" would be permitted to increase.

The other approach was the regional or zonal one. An important difference between the two approaches is that while the NPT prohibits non-nuclear weapons parties from "controlling" nuclear weapons but permits them to host nuclear weapons of others in their territories, zonal agreements prescribe the complete absence of nuclear weapons from the territories of a defined region whoever controls them.

The fact that today (October 15th, 2013), all states of the world but four, the five recognized nuclear-weapon states included, are parties to the NPT is a most important basis for the discussion of the prospects for the establishment of further nuclear weapons-free zones (NWFZ) in the future. Indeed, the NPT (article VII) encourages such an establishment.

The first result of the zonal approach was the Antarctic Treaty agreed already in 1959 and declaring the White Continent a demilitarized zone and by implication also a zone free of nuclear weapons.[40]

The first major achievement regarding a "densely populated" area[41] was the agreement in 1967 by states in Latin America and the Caribbean to create a nuclear weapons-free zone on their continent, the Treaty of Tlatelolco.[42]

A similar contribution was made in 1985, when the countries who were members of the South Pacific Forum agreed to establish a nuclear-free zone ranging from Latin America to the West coast of Australia and from the Antarctic area to the Equator; the Treaty of Rarotonga.[43]

In 1992, the Korean peninsula was declared denuclearized by the two Korean states.[44] That agreement, however, has not yet been implemented. Since then, the DPRK has test-fired three nuclear explosive devices.

An additional nuclear weapons-free zone treaty was signed in Bangkok in December 1995 by the members and potential members of the Association of South-East Asian Nations (ASEAN).[45]

In 1995, Mongolia declared itself a single state nuclear weapons-free zone, and in 1999 adopted national legislation defining and regulating that status. In 2000, Mongolia got its nuclear weapons-free status endorsed by the UN General Assembly.[46]

In April 1996, the Treaty of Pelindaba on a nuclear weapons-free zone in Africa was signed in Cairo at a meeting of the Organization of African Unity (OAU).[47]

In 2006, five former Soviet republics now independent states – Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, and Uzbekistan – agreed to establish a nuclear weap-

ons-free zone in Central Asia (NWFZCA)[48] – the Semipalatinsk Treaty. The zone is separated from Mongolia by a narrow corridor, only 40 kilometres wide, where the nuclear-weapon states of China and Russia meet.

A new idea was introduced in 1982 — during the Cold War — with the proposal for the creation of a corridor in Central Europe from which tactical or battlefield nuclear weapons would be withdrawn. Unlike earlier proposals, the area of application would be unrelated to national borders of the states involved and no security assurances would apply. The rationale of the proposed measure was reducing the risk of such weapons becoming immediately involved in any conflict or incident by geographically separating adversaries' tactical or battlefield nuclear weapons in the area.[49] Today, however, the specific proposal for such a corridor in Central Europe has become irrelevant due to the dissolution of the Warsaw Pact and the reunification of Germany. This same development resulted, however, in a treaty provision that no nuclear weapons are to be stationed in the territory of the former German Democratic Republic, in fact defining a nuclear weapons-free corridor in central Europe.[50]

Many treaties of an arms control nature applying in various parts of the world have been concluded since the 17th century[51] including a number of demilitarised zones according to treaties concluded long ago, most of them before the atomic bomb was invented. Among such areas are a number of islands in the Mediterranean as well as in the Baltic and Arctic seas. By implication, such areas should today be considered nuclear weapons-free as well.

A number of proposals which never materialized, however, have been made for the creation of nuclear weapons-free zones in many other regions of the world, including South Asia, the Middle East, and various parts of Europe. The possibility of including international sea areas in proposed nuclear weapons-free zones has also been envisaged, such as the Baltic Sea, the Mediterranean, the Indian Ocean, the South Atlantic, and the circumpolar Arctic; such arrangements would require a special legal basis taking into account relevant provisions of international laws of the sea.

Two United Nations expert studies have contributed to establishing the scope and the frame of the NWFZ concept.[52] A thorough discussion within the United Nations Disarmament Commission 1997 - 1999 resulted in a set of recommendations for zone-making adopted on 30 April 1999 and later unanimously endorsed on 1 December that same year by the UN General Assembly.[53]

In 1990, President Mubarak of Egypt proposed the establishment of a zone free of all types of weapons of mass destruction in the Middle East.[54] This proposal expanded the scope of the NWFZ concept regarding the Middle East, a formula that has afterwards been used in relation to other regions as well.

Reference should finally be made to the possibility envisaged in the humanitarian laws of war to establish by agreement temporarily demilitarized zones.[55]

Sometimes when reference is made to nuclear weapons-free zones, two other treaties are mentioned, the contents of which are theoretically close to the zone concept. One is the Outer Space Treaty[56] of 1967 prohibiting the placement of nuclear weapons and other weapons of mass destruction in satellite orbit around the Earth and on the moon and other celestial bodies. The latter could theoretically thus be considered to be nuclear weapons-free. The other is the Sea Bed Treaty[57] of 1971 prohibiting

the emplacement of nuclear weapons and other weapons of mass destruction on the sea bed, which, likewise, could be considered a nuclear weapons-free area.

All in all, the eight major nuclear weapons-free zones established thus far, cover more than half of the world's landmass (74 % of all land outside of nuclear-weapon state territory), including 99 % of the Southern Hemisphere land areas, while excluding most sea areas. They encompass 120 states (out of some 196) and 18 other territories. Some 1.9 billion people live in the zones. The remaining 26 % outside the nuclear weapons states include primarily Canada and Greenland in the Western Hemisphere, and Europe, the Asian part of the Middle East, South and North Eastern Asia of the Old World. And, not to be forgotten, almost all seas and oceans covering almost 70 % of the surface of the earth.

Which are the Weapons of Mass Destruction, and what is Mass Destruction?

Traditionally, nuclear weapons have been referred to an exclusive category of weapons based on their surprise showdown in Hiroshima on August 6th, 1945, featuring enormous destruction caused by a single weapon and the new effect of radioactive fallout. Later, a category of "weapons of mass destruction" has been used as a standard concept in strategic and security analysis, also including chemical and biological weapons and the means of their delivery. The traditional concept of nuclear weapons-free zones has been replaced by zones free from weapons of mass destruction. The mandate of the "Weapons of Mass Destruction Commission" appointed by the government of Sweden in 2004 reflects this conceptual development.

The first definition of the concept of weapons of mass destruction was outlined by the UN Commission for Conventional Armaments on 13 August 1948 as "atomic explosive weapons, radioactive material weapons, lethal chemical and biological weapons, and any weapons developed in the future which have characteristics comparable in destructive effect to those of the atomic bomb or other weapons mentioned above"[58] or expressed in modern terminology as nuclear, biological, chemical, and radiological weapons, or weapons with similar effects. It should be noted that this definition was indirect as the mandate of the UN commission was to discuss conventional weapons arms control and there was a need to define away weapons irrelevant for them.[59]

Two attempts to define in broad terms the concept of "mass destruction" was made in 1977. The Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques (ENMOD)[60] prohibits certain means of warfare "having widespread, long-lasting or severe effects" (Art. I:1). An authoritative interpretation defined 'widespread' as "encompassing an area of the scale of several hundred square kilometres"; 'long-lasting' as "lasting for a period of months, or approximately a season"; and 'severe' as "involving serious or significant disruption or harm to human life, natural and economic resources or other assets".[61] The 1977 Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I) refers to "widespread, long-term, and severe damage to the natural environment" (Arts. 35:3 and 55:1).[62] The similar wordings of the ENMOD Convention and Protocol I were not intended to coin-

cide but were independently drafted as two separate concepts.

None of the multilateral arms control treaties of global application concluded so far contain a physical definition of "nuclear weapons". In the regional Treaty of Tlatelolco establishing the nuclear weapons-free zone in Latin America and the Caribbean, an attempt is made to elaborate a definition in its Article 5 without succeeding to fully clarify the concept.[63] The Rarotonga (Art 1c), the Pelindaba (Art. 1c) and the Semipalatinsk (Art. 1b) treaties establishing nuclear weapons-free zones in the South Pacific, Africa and Central Asia, respectively, include in their general definitions also unassembled or partly assembled nuclear weapon devices. So far, a general understanding of what a nuclear weapon is has been accepted as sufficient for strategic analysis and drafting of arms control treaties. Sometimes, it has been discussed whether the concept of nuclear weapon would relate to just nuclear warheads, or to all nuclear explosive devices including those intended for peaceful purposes - so far a theoretical possibility - as is the case of the Rarotonga, Pelindaba, Bangkok, and Semipalatinsk treaties, or whether to also include the delivery vehicles carrying nuclear warheads, which is obvious in strategic analysis but not the case in these treaties.

As to the "biological and toxin weapons", the 1972 Biological Weapons Convention[64] does not include any explicit definition of prohibited agents. The World Health Organization (WHO) concluded in 1970, however, that biological agents are those that depend for their effects on multiplication within the target organisms, and that toxins are poisonous products of organisms not able to reproduce themselves.[65] The biological and toxin agents are central to the analysis as a variety of delivery means, overt and covert deployment, and national and sub-national aggressors have to be considered.

The concept of "chemical weapons" is defined in great detail in the Chemical Weapons Convention[66] of 1993. Its Article II elaborates definitions of chemical weapons, toxic chemicals, toxic agent precursors, key components, old chemical weapons, riot control agents, etc., further specified in its Annex on Chemicals. The need for a detailed definition was prompted by the fact that the chemical industry produces large amounts of similar chemical substances for legitimate civilian use. The use in war of chemical agents on a limited scale has been known since the beginning of history. Attempts were made in the 19th century to prohibit such use by international agreement.[67] But it was during the First World War that for the first time such use began on a massive scale. The combination of industrial production of agents and greatly improved transport capability provided the tools for mass destruction. The general public was horrified and a political basis emerged for a modern and general prohibition.

The idea of "radiological weapons" – to contaminate enemy forces and territory with deadly radiating material – is today considered impractical and no international convention prohibiting such weapons has been concluded so far. The amount of radioactive material necessary for having a military meaning must be so heavily shielded that it could hardly be moved to the enemy, or, if unshielded, it will kill the people handling the "weapons" before they have moved them to the enemy. The related measure of prohibiting attacks on nuclear reactors or other nuclear facilities potentially resulting in spreading ra-

dioactive material on a mass destruction scale has been subject to negotiation but no comprehensive global agreement has been reached. The African nuclear weapons-free zone treaty includes such a prohibition (Art. 11), however, as does a bilateral agreement between India and Pakistan of 1988.[68] In June 1977, an Additional Protocol to the Geneva Conventions on the humanitarian laws of war was agreed upon including provisions on the "protection of works and installations containing dangerous forces" such as dams, dykes, and nuclear electrical generating stations.[69] The Protocol indicates that attacks on certain dams, dykes, and nuclear reactors could result in effects of mass destruction.

The idea of radiological weapons has lately again been focussed on, now labelled "dirty bombs" carrying radioactive material. The use of such bombs presumes that the amount of radioactive material used would be too small to create material effects of mass destruction, but could certainly create panic and similar psychological effects if deployed against an uninformed public.

In recent years, long-range missiles have frequently been considered related to weapons of mass destruction both as carriers of warheads of mass destruction and as instruments of long- distance surprise attacks. In 1987, seven western industrialized states agreed to establish "Guidelines for Sensitive Missile-Relevant Transfers" or the "Missile Technology Control Regime" (MTCR) as it is now usually called. Today, 34 states have adopted these guidelines and become members of the regime. The common guidelines on exports specify what missile equipment and technology should be restricted in order to prevent the proliferation of delivery vehicles for weapons of mass destruction. The regime focuses on missile systems including both ballistic missiles and cruise missiles with a range exceeding 300 kilometres and with a payload capacity exceeding 500 kilograms.

The UN Security Council resolution on Iraq,[70] adopted following the 1991 Gulf War, includes specifications on weapons of mass destruction. Besides nuclear (Op. 12), chemical, and biological weapons (Op. 8a), the resolution also addresses "ballistic missiles with a range greater than 150 kilometres" (Op. 8b). The short range compared to the MTCR regime was due to the geographically short distances in the Middle East.

An international regime covering the non-proliferation efforts regarding ballistic missiles usable for delivering weapons of mass destruction was agreed upon at a conference in The Hague, the Netherlands, in November 2002.[71] The regime is politically rather than legally binding for the parties, but does not mention any physical specifications except the concept of ballistic. It does, however, oblige them to execute considerable transparency regarding their missile activities and programmes.

Obviously, the nuclear weapons are the most dangerous ones among the mass destruction weapons. But they are also the most difficult for a newcomer to acquire. Biological means of warfare could create widespread damage, but many of the contagious agents have the potential disadvantage of striking back in an uncontrollable way. Chemical weapons are the smallest sibling, although the oldest one. While some chemical agents are most effective against a single individual victim, large amounts are required for producing an effect of mass destruction. They are, on the other hand, relatively easy to manufacture.

In 1977, when the treaty prohibiting "new weapons of mass destruction"

(ENMOD) was agreed, a number of fancy ideas of possible future weapons and methods of warfare was mentioned, such as the creation of artificial flooding rainfalls and the turning of the earth's axis to move the North Pole to the location of the enemy.[72] So far, this initiative has had no practical effect.

It should be noted that mass destruction effects could be inflicted upon geographically very small countries also by other means than the use of recognized weapons of mass destruction, such as, for instance, massive conventional attack and invasion. There are seven such small states in the prospective zonal area of the Middle East, i.e. Bahrain (0.717 thousand square kilometres), Comoros (1.862), Lebanon (10.452), Qatar (11.521), Kuwait (17.818), Israel (22.145), and Djibouti (23.200),

The possibility that terrorists may use weapons of mass destruction, especially nuclear weapons, with potentially disastrous effects, cannot be excluded. An increased number of states able to manage nuclear explosive technology and the availability of large amounts of surplus highly enriched Uranium 235 have made this new threat a reasonably realistic one, if countermeasures are not taken in time. So far, no unauthorized nuclear explosion has occurred in the world. This possibility has been analysed by several authors.[73]

The Geographical Middle East Concept

The Middle East is a well-known and traditional geographical concept used in everyday political discussion. Its geographic scope, however, may vary with the purpose of the analysis. Different definitions have been used for different purposes.

One definition related to the issue of non-proliferation of nuclear weapons was introduced in 1989 by the International Atomic Energy Agency (IAEA) when discussing the application of safeguards in relation to the Non-Proliferation Treaty (NPT) or a nuclear weapons-free zone in the Middle East, i.e. "the area extending from the Libyan Arab Jamahiria in the West, to the Islamic Republic of Iran in the East, and from Syria in the North to the People's Democratic Republic of Yemen in the South".[74] This definition was later found to have a somewhat limited scope for the purpose. The current understanding as expressed in various official UN documents is rather that the Middle East zonal area should encompass "all states members of the League of Arab States (LAS[75]), the Islamic Republic of Iran and Israel".

This area includes the actors central to the specific conflicts of the Middle East. The most publicized is the Arab-Israeli conflict. But there are also others involving many of the same states as demonstrated by the recent examples of the Iran-Iraq war, the Gulf War, and the Polisario conflict. Since 2011, the "Arabic Spring" has created internal political instability in several Middle Eastern states.

Geography clearly makes Djibouti, the Comoros, Somalia and the Sudan peripheral in this connection, but their membership of the League of Arab States makes their participation in any regime for the Middle East politically feasible.

The current UN definition excludes Turkey, Cyprus and Malta for good reasons. Turkey was for centuries the central power in the Middle East but is today a NATO member state where nuclear weapons are still stationed. Cyprus and Malta do not host any such weapons, although there are two British military bas-

es on Cyprus. All three states are participating in the Confidence and Security-Building Measures (CSBM) regime of the Organisation on Security and Cooperation in Europe (OSCE). Cyprus and Malta are members of the European Union. Spain is obviously outside the scope of the Middle East concept despite its possession of a few small enclaves on the western part of the North African coast.

Afghanistan and Pakistan border Iran to the west and their inclusion in a Middle East regime has sometimes been suggested as desirable. However, their main interests focus in other directions.

The same can be said about the newly independent states, the former Soviet republics of Armenia, Azerbaijan, and Turkmenistan also bordering the area. Among these, Turkmenistan recently became part of the nuclear weapons-free zone in Central Asia (NWFZCA) involving five former Soviet republics now independent states.

With those understandings, a definition of the Middle East would be self-contained, include all essential states, and give the area politically established limits for the purpose of an analysis of the weapons of mass destruction issues.

Adjacent to the basic Middle East area are several sea areas, where the United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) applies.[76] Both the Red Sea and the Persian Gulf are enclosed within the area. Parts of the area have coasts in the Mediterranean, the Atlantic, and the north western Indian Ocean. The area is also adjacent to a few international straits which are subject to the regime of transit passage, i.e. the straits of Gibraltar, Tiran, Bab al Mandab, and Hormuz, offering considerable transit rights to all states of the world.[77]

Among the 23 states in the region, all are coastal states.[78] Among them, 5 are not parties to the UN Convention on the Law of the Sea (UNCLOS); Iran (signatory), Israel, Libya (signatory), Syria, and United Arab Emirates (signatory).

The Law of the Sea does currently not apply to the Caspian Sea, which is considered to be a lake not subject to UNCLOS provisions and which used to be divided by demarcation between Iran and the Soviet Union. As the Iranian part would be the only part to be included in a Middle East regime, a division of the Soviet part of the sea among the four new states of Azerbaijan, Kazakhstan, Russia, and Turkmenistan would not matter. It has been suggested by some of the littoral states of the Caspian Sea, however, that the Convention on the Law of the Sea by special agreement among the coastal states should be applied also to this lake, thereby introducing there such legal concepts as territorial waters and exclusive economic zones.

Also important in this respect is the Suez Canal, an international waterway crossing through Egyptian territory and open "in time of war as in time of peace, to every vessel of commerce or of war, without distinction of flag" according to the 1888 Constantinople Convention.[79] Only a ship flying the flag of a state at war with Egypt can be prevented from passing the Canal. Aircraft are not referred to as they did not exist at the time. The Constantinople Convention is also referred to in the Egypt - Israel Peace Treaty of 1978, which provides i.a. that the Strait of Tiran and the Gulf of Aqaba are "international waterways open to all nations".

It should be recognized that the law of the sea and its traditional provisions for freedom of navigation gives all states of the world, including major maritime states and

their naval vessels, access to the Middle East sea areas.

The Current Legal Situation

A number of global arms control treaties in force are relevant for the deployment of weapons of mass destruction, i.e. primarily the 1925 Geneva Protocol,[80] the 1963 Partial Test Ban Treaty (PTB),[81] the 1968 Non-Proliferation Treaty (NPT),[82] the 1972 Biological Weapons Convention (BWC),[83] and the 1993 Chemical Weapons Convention (CWC).[84] For detailed descriptions and texts of arms control treaties referred to in this paper, compare J. Goldblat, *Arms Control: The New Guide to Negotiations and Agreements*, Sage, 2003; and the United Nations website http://www.un.org.

As of 15 October 2013, among the 23 states in the region, 17 were parties to the 1925 Geneva_Protocol prohibiting the use of chemical and bacteriological warfare, while 6 were not: the Comoros, Djibouti, Mauritania, Oman, Somalia, and United Arab Emirates.

All states in the area except Israel were parties to the Non-Proliferation Treaty. Also important are the security guarantees provided to NPT parties by the UN Security Council Resolution S/RES/984 (1995), as well as the unilateral negative guarantees extended by the five nuclear weapons powers. The treaty was originally scheduled to be in force for 25 years (Art. X:2). However, in 1995 the parties decided to extend its duration in force indefinitely.[85] Almost unnoticed, the NPT parties decided in 1985 that the treaty should be implemented "under any circumstances", i.e. also in wartime.[86]

14 states in the region were parties to the 1963 Partial Test Ban Treaty, while 9 were not: Algeria (signatory), Bahrain, Comoros, Djibouti, Oman, Qatar, Saudi Arabia, Somalia (signatory) and the United Arab Emirates. More important is that many states in the region signed the Comprehensive Test Ban Treaty (CTBT)[87] prohibiting all nuclear test explosions including all nuclear explosions for peaceful purposes for all time. The entry into force process of the CTBT is currently in progress. So far, 16 states in the region have become parties, 5 more have signed, while 3 states have not: Saudi Arabia, Somalia, and Syria.

13 states were not parties to the 1971 Sea-Bed Treaty,[88] i.e. Bahrain, Comoros, Djibouti, Egypt, Israel, Kuwait, Lebanon (signatory), Mauritania, Oman, Somalia, the Sudan (signatory), Syria, and the United Arab Emirates. Their accession to the treaty would be a desirable contribution as long as one nuclear weapons power, France, is not a party to the treaty.

16 states were parties to the Biological Weapons Convention, while 7 states were not: the Comoros, Djibouti, Egypt (signatory), Israel, Mauritania, Somalia (signatory), and Syria (signatory).

21 states were parties to the Chemical Weapons Convention, while 2 states were not: Egypt and Israel (signatory).

20 states were parties to the Protocol (I) Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflict,[89] while 3 states were not: Iran (signatory), Israel, and Somalia.

The African part of the prospective Middle East Zone is already subject to the application of the African nuclear weapons-free zone treaty (The Pelindaba treaty)[90] which was signed at an OAU meeting in Cairo on 11 April 1996 and entered into force on 15 July 2009. As of

15 October 2013, 36 states in Africa were parties to the Pelindaba treaty and an additional 16 states were signatories. Among Middle East states situated in Africa, only Algeria, the Comoros, Libya, Mauritania, and Tunisia are parties while Djibouti, Egypt, Somalia, and Sudan, are signatories and Morocco is not.

This legal situation means that most states in the Middle East are currently legally restricted one way or another as regards the possible acquisition or possession of weapons of mass destruction. Restrictions on possession of long range missiles apply only to Iraq.

An important convention was opened for signature as recently as September 14th, 2005, of great relevance for the future. It is the International Convention for the Suppression of Acts_of Nuclear Terrorism.[91] The provisions of the convention cover both nuclear explosive devices and "dirty bombs". As of 15 October 2013, Algeria, Bahrain, the Comoros, Lebanon, Libya, Mauritania, Morocco, Saudi Arabia, Tunisia, and United Arab Emirates were parties, 7 additional states in the region had signed the convention while Iran, Oman, Somalia, Sudan and Yemen had not.

General Objectives and Measures

There would be three measures of central importance for the achievement of the objectives of a zone free of weapons of mass destruction in the general case. These are:

- *non-possession* of prohibited weapons by zonal States,
- *non-stationing* of prohibited weapons by any State within the geographical area of application of the zone, and
- *non-use or non-threat of use* of prohibited weapons throughout the zone or against targets within the zone.

The meaning of these measures might seem clear enough. However, their legal representation could be complicated, as shown, for instance, by the definition of "nuclear weapon" in the Tlatelolco Treaty (Art. 5) and by the definition of chemical weapons in the Chemical Weapons Convention (Art. II).

The non-possession measure would apply to zonal states. Its codification could be much simplified if relying on the concepts of the NPT (Article II), the BWC, and the CWC. If the zone encompasses only territories of states being parties to the NPT, the BWC, and the CWC, most of the non-possession requirement would be fulfilled. Only the non-possession of long- range missiles might require special regulation in detail in the absence of a comprehensive treaty on such missiles. If the zone is to encompass states that are not parties to one or several of these treaties or states which are nuclear weapon states, a special regime must be defined. The same would be true in the special case that only a part of a state will be included in the zone.[92]

The non-stationing measure would primarily apply to the territories of zonal states with the exception that zonal states could not by agreement among themselves restrict or prohibit innocent passage (or transit passage) by vessels of nuclear-weapon states and other extra-zonal states with prohibited weapons onboard in their territorial and archipelagic waters.

Non-stationing measures applying to international land and sea areas, such as Antarctica, would require special legal arrangements.

Related to the non-stationing measure is the "transit" of prohibited weapons through zonal territory — an issue primarily related to nuclear weapons. The transit concept would include "innocent" transit over a limited period of time of otherwise prohibited weapons by an extra-zonal state, on land, by air or in internal waters including calls at ports by ships or landing of aircraft carrying such weapons. Universal adherence to the BWC and the CWC would limit consideration of transit to nuclear weapons and missiles.

The transit issue was extensively discussed when the nuclear weapons-free zone in Latin America was negotiated. The problem was solved by not being solved. Transit was left to the individual zonal states to permit or deny in each case.[93] The other nuclear weapons-free zones have similar transit regimes.

A zonal treaty should prescribe if transit would be generally prohibited or arranged in a way similar to the Tlatelolco formula. Transit through zonal high sea areas or through territories which are dependencies of extra-zonal nuclear-weapon states could not be permitted without making the zonal regime of such areas an illusion.[94]

While "innocent transit" has been considered tolerable under all zone regimes so far, "hostile transit" would probably not be accepted, i.e. the passage of delivery vehicles with prohibited weapons across zonal territory towards targets beyond the zone. This rule would apply to sea- borne and airborne manned or unmanned vehicles and to ballistic missiles in so far as they penetrate zonal air space, while crossing overhead zonal territory in international space could not be prohibited by agreement among the zonal states.[95]

The special transit issue of ships and aircraft which may carry nuclear weapons and call at ports or land at airports in zonal states has been particularly sticky because nuclear weapon powers usually "neither confirm nor deny the presence or absence of nuclear weapons on board specific ships or aircraft at specific times".[96] A political problem of considerable dimension some years ago, the issue of neither confirming nor denying has lost most of its former importance following the withdrawal by major nuclear weapons powers of sub-strategic nuclear weapons from naval ships.[97]

The non-use measure would be a commitment by states controlling prohibited weapons. Legally, this provision has been given the form of a separate protocol to existing zone agreements.

Consideration of the non-use measure should be made against the background of the UN Security Council resolution taking note of both existing negative nuclear assurances and the positive assurances where the five nuclear weapons states undertake to provide "immediate assistance, in accordance with the UN Charter, to any non-nuclear weapons state party to the NPT that is a victim of an act of, or an object of a threat of, aggression in which nuclear weapons are used" (Op. 7).[98]

So far, all discussion on nuclear security assurances assumes that the nuclear weapons powers are the five recognized by the NPT (China, France, the Russian Federation, the United Kingdom, and the USA). After the nuclear test explosions of India and Pakistan in May 1998, both states identify themselves as nuclear weapons states, a status that is not recognized by most other states of the world.[99] But the issue of including them as guarantor states is raised from time to time.[100] Should they become widely recognized as nuclear weapons states, however, they too would prob-

ably be recognized as legitimate guarantor states.[101]

One should also note the ongoing negotiations on general negative security assurances at the Conference on Disarmament in Geneva and the assistance and support to victims of biological and chemical warfare effects prescribed by the BWC and the CWC. All five nuclear weapons states have made unilateral declarations that they would not attack or threaten to attack with nuclear weapons states that do not possess such weapons themselves or host those of others on their territories. These declarations are not coordinated and include some conditions and reservations linked to the question of whether a state can be a member of a nuclear weapons-free zone and simultaneously be an ally or partner of a nuclear weapons state. Theoretically, that may be possible provided, however, that the two sets of commitments are not contradictory. Whether or not that would be politically desirable is another matter.

No general policy commitments related to long-range missile attack or surprise attack exists within the international community. For a zonal agreement, such guarantees must thus be drafted from scratch. A WMDFZ prohibition of long-range missile presence in the zone would obviously lose much of its meaning if not matched by a non-use measure covering such missiles.

Linked to the non-use measure has been the idea that this measure should be complemented by a "thinning-out" arrangement in areas adjacent to the proposed zone where nuclear weapons are deployed. The "thinning-out" idea implies the withdrawal of such weapons that are targeted against the zone or that have short ranges and are deployed very close to the zone, thus making them usable primarily against the zone. If such weapons are not withdrawn, non-use commitments would be less credible.[102]

Treaty design

A treaty establishing a zone free of weapons of mass destruction in the Middle East should preferably be based on the global treaties prohibiting nuclear, biological, and chemical weapons (NPT, BWT, and CWT) and thus share the general objectives of those treaties, i.e. the complete renunciation of those weapons, except that the nuclear weapons of the five recognized nuclear weapon states will remain until nuclear disarmament is completed. In addition, a zone agreement should prescribe regional application of the non-possession, the non-stationing, and the non-use measures, and institute a verification machinery.

Furthermore, the original Mubarak plan document[103] outlined, when presented, three general components:

(a) All weapons of mass destruction in the Middle East should be prohibited;

(b) All states of the region should make equal and reciprocal commitments in this regard;

(c) Verification measures and modalities should be established to ascertain complete compliance by the states in the region."

The same Mubarak proposal also pointed to certain desiderata:

(d) A qualitative as well as quantitative symmetry of the military capabilities of individual states of the Middle East; asymmetries cannot prevail in a region striving for a just and comprehensive peace;

(e) Increased security at lower levels of armament; security must be attained th-

rough political deliberations and disarmament rather than through the force of arms;

(f) Arms limitation and disarmament agreements should consider equal rights and responsibilities, and states should equally issue legally binding commitments in the field of disarmament.

The obvious way of designing a draft treaty on a zone free of weapons of mass destruction is to begin drawing on the application of general arms control treaties to the area. In case there are states in the area which are both non-parties to such treaties and essential for the operation of a zone, such states should, as part of the establishment process of the zone, be encouraged to subscribe to all those treaties. The situation as regards the global treaties is referred to above.

Also, basic for drafting the non-use provisions of a Middle East zone agreement would be the security guarantees provided to NPT parties by the UN Security Council Resolution S/RES/984 (1995), as well as the unilateral negative guarantees extended by the five nuclear weapons powers. The Chemical Weapons Convention also includes non-use provisions.

The establishment of a WMDFZME building on a general subscription in the region to the global treaties must be complemented by several other provisions.

One important such addition would be special commitments not to possess or deploy ballistic and cruise missiles with ranges exceeding 300 (or 150) kilometres.

Several additional protocols to a zone treaty would be desirable. The nuclear weapons powers should be invited to sign one in order to commit themselves not to use or threaten to use weapons of mass destruction against zonal states and generally to support the zone regime. As a Middle East zone would have neighbours around almost its entire periphery, it might be desirable to invite non-African neighbouring states, e.g. Afghanistan, Armenia, Azerbaijan, Cyprus, Greece, Italy, Malta, Pakistan, Spain, Turkey, Turkmenistan, and perhaps others, to sign another protocol assuming special commitments to respect and support the zone regime and to assist in its implementation, particularly regarding border policies. In addition, both protocols should include a commitment not to direct prohibited missiles against targets in the zone. In addition, a special protocol could define restrictive measures applying to sea areas adjacent to the zone

Neighbouring states in Africa could be engaged based on the fact that the African Nuclear Weapons-Free Zone and a Middle East zone would not only be each other's neighbours but partly overlap. Therefore, a protocol common to both zone treaties on mutual respect and collective support and signed by the authorities of the two zones could provide for mutual neighbouring state functions. A protocol on cooperation between the authorities of a Middle East zone and the Central Asian Nuclear Weapons-Free Zone which will border each other, could provide for similar functions.

Special provisions prohibiting nuclear weapons testing, the dumping of radioactive waste, and attacks on nuclear facilities containing large amounts of radioactive material could be included in the zonal legal instruments in harmony with the African zone treaty.

A special organization for implementation and supervision of the zone arrangements would have to be instituted.

A verification machinery could be based on those of the general arms restriction treaties applying in the region, as comple-

mented by special verification rights similar to those operating according to other zonal treaties and the regime of the Organisation of Security and Cooperation in Europe (OSCE).

An organization for cooperation in the field of nuclear energy production for peaceful purposes in the region, similar to the Euratom organization of the European Union and the Brazilian-Argentine Agency for Accounting and Control of Nuclear Materials (ABACC), could contribute substantially to confidence-building in the region as it will institutionalize transparency and management-sharing regarding the nuclear industry. This aspect has been analysed by Dr Mustafa Kibaroglu.[104]

As a starting signal of substantial negotiation of a WMDFZME, Iran, Israel, and the USA, who all signed the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty in the past, could simultaneously ratify that treaty.

Special provisions for sea areas

There is a significant difference between applying arms control in sea areas as compared to land areas, because of different legal regimes. Almost all land is subject to the jurisdiction of one state, a well-known exception being Antarctica. As a consequence, adversary military forces on land are geographically separated from each other in peacetime. Naval forces of different states, on the other hand, may mix all over the sea, on the surface, in the water, under the ice, and on the seabed. Indeed, they frequently do so.

The very elaborate and detailed United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) was agreed upon in 1982, entered into force in 1994, and functions as the "constitution" of the sea areas covering more than 70 % of the surface of the earth. Many of its sovereignty-related provisions are today considered customary law binding for all states whether parties to the convention or not. UNCLOS entitles all states to utilize the "freedom of the high seas", mostly applicable also in the exclusive economic zones, including the freedom of navigation and the freedom of overflight.[105] But the convention also prescribes that "the high seas shall be reserved for peaceful purposes"[106] and that "states shall refrain from any threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any state, or in other manner inconsistent with the principles of international law embodied in the Charter of the United Nations",[107] implying that use of military force at sea must comply with the UN Charter.[108]

Coastal states have full jurisdiction over their internal waters only. Their jurisdiction also extends to their territorial seas and archipelagic waters; except that any flag state enjoys the right of innocent passage for its ships in such waters (there is a more liberal regime of transit passage through territorial waters of states present in international straits).[109] The provisions granting the right of innocent passage to men-of-war make no distinction between ships because of the types of weapon they may carry.

In exclusive economic zones or on the high seas, the coastal states have no jurisdiction related to nuclear weapons.

The states of a nuclear weapons-free zone would be obliged not to possess, deploy, or otherwise operate nuclear weapons anywhere, including at sea, but they would have no right according to international law to limit by agreement among themselves the general right of flag states to navigate ships or fly aircraft in such wa-

ters which all states have the right to enter and use.

Zonal commitments applying to sea areas should, therefore, preferably be prescribed in a separate legal instrument or protocol linked to the main nuclear-weapon-free zone treaty and expressed in terms referring to the general law of the sea. The precise objective of such obligations must not necessarily coincide with those of the main zone treaty applying to the land areas of the zone. Maritime zonal commitments could be assumed by the zonal states, as well as by the nuclear weapon states and other extra-zonal states subject to invitation to sign special marine protocols. The restrictions could include all nuclear weapons, or only some, or only nuclear weapons with a regional role. Such restrictions could also include "thinning-out" and confidence-building measures. The formula to be chosen would respond to the relative importance in each case of restricting the zonal states, the nuclear weapons states, and other extra-zonal states.

Needless to say, negotiating and drafting of a maritime additional protocol to a nuclear weapons-free zone treaty would be a delicate matter to undertake. There is no historical precedent so far. In formal principle, it should be done at a special world conference of all states having access to the sea areas concerned. But more practically, it could be done in the same way as guarantee protocols, i.e. by zonal states versus nuclear weapons states negotiations.

The application of confidence-building measures at sea in the Middle East environment has been discussed in some detail by David N. Griffiths[110] of the Centre for Foreign Policy Studies at Dalhousie University, Halifax, NS, Canada. Maritime confidence-building measures in the wider Gulf area has been discussed by several authors in a special issue of the Gulf Research Center publication.[111]

The case of Israel

When designing a WMDFZME, special considerations should be applied to Israel, which is widely considered to possess nuclear weapons.[112] But details regarding Israel's nuclear programme are essentially unknown. It was started in 1957 when France provided technical and industrial assistance to build a nuclear reactor and a spent fuel separation plant at Dimona in the Negev desert. Israel has since then repeatedly stated that it will not be the first to introduce nuclear weapons in the Middle East, a statement seldom taken seriously but which is nevertheless true, as NATO states have for almost half a century stationed nuclear weapons in Turkey and onboard the US Sixth Fleet in the Mediterranean.

Instead, Israel has pursued a "policy of ambiguity" regarding its nuclear capability, has never conducted any test explosion,[113] has never denied frequently published assessments that it may have manufactured several hundred nuclear warheads,[114] and did not sign the NPT. Israel also reached a secret agreement with its close ally, the USA, that its nuclear weapons activities would be silently tolerated as long as their existence would not be acknowledged in public.

In addition, whatever the status and size of the Israeli nuclear arsenal, it could not be used for any conceivable purpose in a conflict, because of the reaction of the surrounding world that could be expected to turn heavily against Israel. There seems to be understood that there would not exist any positive outcome of such a "next morning problem". Or as prominent Israelis

have concluded: "We are not the ones who will spread a holocaust around us".

The policy of ambiguity has, on the other hand, provided Israel with a great advantage that all its neighbour states in their defence planning must assume that Israel is a nuclear weapons state, although very few people know the status of its weaponry - if any. In this respect, the nuclear weapons-state image is the point, and hardware would be less relevant. Therefore, if Israel should adhere to a WMDFZME regime at an early stage, the security value of this image must be replaced by an external security guarantee of equal value possibly equivalent to what a membership of NATO would provide.[115] One idea expressed would be that the US Sixth Fleet, which, after the Cold War, must not necessarily be home ported at Naples (Gaeta), Italy, any more, could instead be redirected to Tel Aviv and Haifa thus providing and demonstrating a substantial security guarantee, which it for practical purposes already has.[116]

The Israeli policy of ambiguity would be linked to the progress of the Iranian nuclear industry. If Iran will acquire nuclear weapons in the future, it should be understood that their weapons cannot be used for any conceivable purpose for the same reason as Israel cannot use theirs. But the closer Iran comes to an image of being able to become a possible manufacturer of nuclear weapons, that fact would gradually outbalance and erode the security value of the Israeli image of being a nuclear weapons power. Thus Israel's growing anxiety regarding the nuclear developments in Iran.

The case of Iran

For a couple of years, the nuclear energy ambitions of the Islamic Republic of Iran have become an issue in world politics. Is Iran moving to become a nuclear weapons power, as suspected by many in the West? Or is Iran developing an exclusively peaceful nuclear energy industry, as Iran insists?

Iran has for some time been encouraged to cancel parts of its nuclear industry by diplomatic pressure, occasionally upgraded to gunboat diplomacy. The UN Security Council has enforced political sanctions against Iran. A military intervention has been discussed. These policies are unfortunate and beside the point.

The current crisis has its roots in two factors. Firstly, in the 1970's – during the time of Shah Reza Pahlavi – Iran started to build a nuclear power industry. The idea was that Iran's large but limited oil reserves should be used primarily for the processing industry and not be just burnt to generate raw energy, which, instead, should be produced by nuclear power. Secondly, after the Islamic revolution in 1979, Iran is a partly isolated country subject to various economic and diplomatic restrictions.

Iran signed the Non-Proliferation Treaty on July 1st 1968 and became a party to the treaty on February 2nd, 1970, a month before the NPT itself entered into force. Iran is thus committed not to acquire nuclear weapons, and to report its nuclear activities to the IAEA and to receive their inspectors according to a subsequent safeguards agreement with the agency, in force since May 15th, 1974.

In the 1970s, the construction of several nuclear reactors was planned. A German contractor began building two. But this work was stopped in 1979 following the Islamic Revolution. Due to the imposed restrictions that followed, Iran has had difficulties in taking part in international cooperation on nuclear technology matters, an explicit right for all NPT parties (Art. IV).

Today and after the Iran – Iraq war in the 1980s, the construction work has been restarted with Russian assistance. For Iran, a prudent conclusion was that safe operation of a nuclear industry would require a complete domestic fuel cycle.

Today, Iran is criticized on three points. One is that Iran has not complied with some of its reporting commitments to the IAEA. Some reports were incomplete, delayed or just absent; secondly, for constructing an ultracentrifuge facility for enrichment of uranium 235; thirdly, for constructing a nuclear reactor to be fuelled with natural uranium and for producing a heavy-water moderator for that reactor.

It is primarily the latter two projects that have attracted suspicion, because such facilities could be rearranged for the production of weapons-grade uranium and plutonium. Even if Iran's nuclear activities today are exclusively peaceful, once these facilities are fully completed, the lead time from a possible future decision to make nuclear weapons until fuel for a first explosive device will be available would be dramatically shortened.

According to an Israeli "worst-case-analysis" in 2006 assuming that Iran already decided to acquire nuclear weapons, sufficient weapon-grade uranium for a first explosive device could have been produced late in the year 2010, if nothing went wrong.[117] Apparently, this suspicion had to be rescheduled. In addition, to go from there to establish itself as a militarily significant nuclear weapons power, would require expensive and time-consuming additional efforts. But there is, however, the additional risk that limited amounts of weapon-grade uranium once available could be transferred to terrorists at an earlier point in time. An assessment of the current (24 February 2012) stage of development of the Iranian nuclear industry was published by David Albright et al. following an IAEA Report of that same date.[118]

Suspicion in the surrounding world has been enhanced not only by Iran's incomplete reporting to the IAEA but also by some startling statements by Iranian leaders as well as by the domestic debate in Iran, where some people may be attracted by the idea of an Islamic bomb.[119]

The criticism for incomplete reporting is formally correct but overemphasized. Incomplete reporting is not unusual among the NPT parties. The NPT requires that a new party shall conclude an inspection agreement with the IAEA within 18 months. But as of 24 September 2013, 12 out of 185 non-nuclear weapons states parties are delayed in concluding even that basic agreement - sometimes by years.[120] While formally in error, Iran's behaviour is thus not extraordinarily dramatic.

More important in comparison is that ultracentrifuge enrichment of uranium has gone on for many years on an industrial scale in other non-nuclear weapons states, including Germany and the Netherlands, and that a new facility was constructed in Brazil. In addition, the whole nuclear power industry of Canada is based on natural uranium heavy water reactors – currently 18 – and another 18 such reactors are operated in India. It may be added that some 50 tons of surplus plutonium are stockpiled with Japan. But these facts have caused no raised eyebrows in the UN Security Council.

There seems to be no equity applied under the laws to the disadvantage of Iran, which is unfairly treated in NPT terms. There is a great difference between how the Security Council handles nuclear weapons issues in relation to India, Israel and

Pakistan as compared to Iran and North Korea.

Obviously, the current Iranian nuclear crisis is also a substitute for other and wider political ambitions. Some states primarily in the West want a change of regime in Iran. Others, such as Russia, may want to build closer relations with Iran for future oil market purposes. Iran itself wants existing restrictions and sanctions to be cancelled and seems willing to trade some parts of its nuclear fuel cycle in exchange. Interestingly, recent Security Council resolutions on Iran open for such a trade as do other diplomatic communications.[121] If Iran would be treated like most other states in the world, Iran would have no more need for a domestic and complete fuel cycle than most other states with a nuclear power industry, such as Sweden.

Preventing the proliferation of weapons of mass destruction in the Middle East is a fundamentally important objective. But to approach that problem indirectly by requiring a limitation of fuel-cycle elements of non-nuclear weapons states is beside the point. The demands by the Security Council are legally correct but unfortunate. What Iran has done so far is permitted and encouraged by the NPT as agreed after careful negotiations and compromises in 1966-1968.

In conclusion, for the purpose of avoiding the disadvantages of the current adversary policies against Iran, the direct approach of establishing a WMDFZME should be advanced, i.e. addressing directly the nuclear weapons themselves and solving the Israel issue at the same time.

The author is a fellow of the RSAWS.

Notes

1. The origin of this article is a project initiated by the UN Secretary General in 1988 as requested by the UN General Assembly. The author presented earlier versions at the "Istanbul Workshop on Nuclear Dangers in the Middle East", 17 - 21 November 2005, at the 1st Conference on The Middle East Weapons of Mass Destruction Free Zone in London on 7 November 2006, at the 2nd Conference on The Middle East Weapons of Mass Destruction Free Zone in London on 17 September 2007, at the Seminar on Middle East Security and WMD Non-Proliferation/Disarmament organized by the Institute for Security Studies of the European Union in Paris 19-20 June 2008, and at a conference on "Nuclear Energy and Proliferation in the Middle East" at the Arab Institute for Security Studies (ACSIS)" in Amman, Jordan, 22-24 June 2009. A brief version was published in *International Relations*, Vol. 22 No. 3 (Sep 2008), pp. 331-337. This version updated as of 15 October 2013.
2. UN Document A/RES/3263 (XXIX).
3. A recent resolution on the matter was adopted by the UN General Assembly on 11 December 2012, UN Document A/RES/67/28. Its preamble includes a list of all previous resolutions on the matter.
4. UN Document CD/989 (20 April 1990).
5. Document NPT/CONF.1995/32/RES/1.
6. UN Document NPT/CONF.2000/28.
7. The African Nuclear-Weapon-Free Zone Treaty was signed at an OAU meeting in Cairo on 11 April 1996 and entered into force on 15 July 2009. For text, see UN Document A/RES/50/426 Annex.
8. Joint Declaration of the Paris Summit for the Mediterranean, Paris, 13 July 2008.
9. The project is described in the Gulf Research Centre's Research Bulletin 'Security and Terrorism' issues No. 1-3 and 7, *A Gulf WMD Free Zone*. It is also discussed in Jones, Peter: *A Gulf WMD free Zone within a Broader Gulf and Middle East Security Architecture,* Gulf Research Centre, March 2005; and in Alani, Mustafa: *The Case for a Weapons of Mass Destruction Free Zone in the Gulf (GWMDFZ)*, Gulf Research Centre, Dubai, March 2006.
10. UN Document A/RES/43/65.
11. UN Document A/45/435; UN Sales No.E.91.IX.3. The group who prepared the report included Ambassador (ret) James F. Leonard (USA), former UN Expert Ben Sanders (the Netherlands), and this author (Sweden) together with two senior UN Officers, Prvoslav Davinic (Yugoslavia) and Silvana da Silva (Brazil).
12. UN Document A/RES/45/52, Op. 8.
13. The Proceedings of the Workshop in Vienna 4-7 may 1993 on "*Modalities for the Application of Safeguards in a Future Nuclear-Weapon-Free Zone in the Middle East*" including the presentations made, is available from the International Atomic Energy Agency, Division of External Relations, in Vienna.
14. Past experiences, primarily in Iraq and North Korea, did provoke a revision of the IAEA safeguards system to make it more effective, resulting in the so-called 93+2 upgrade codified 1997 in the *Model Protocol Additional to the Agreement(s) between State(s) and the International Atomic Energy Agency for the Application of Safeguards* (IAEA Document INFCIRC/540).
15. In April 1995, the UN Security Council adopted a modernized resolution taking note of both existing negative nuclear assurances and the positive assurances where the five nuclear weapons states undertake to provide "immediate assistance, in accordance with the UN Charter, to any non-nuclear-weapon state party to the NPT that is a victim of an act of, or an object of a threat of, aggression in which nuclear weapons are used". UN Document S/RES/984 (1995), unanimously adopted on 11 April 1995, Op. 7.
16. The panel is frequently called the Blix commission after its Chairman, Dr Hans Blix, an international lawyer who served as Sweden's Minister of Foreign Affairs 1978-79, and as General Director of the International Atomic Energy Agency in Vienna 1981-1997.
17. *Weapons of Terror: Freeing the World of Nuclear, Biological and Chemical Arms.* ISBN 91-38-22582-4. Electronically available at *www.wmdcommission.org,* Stockholm 2006.
18. The other two were the entry into force of the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty, and measures to prohibit terrorists from ac-

cess to weapons of mass destruction or materials for such weapons.

19. Prawitz, Jan and Leonard, James F.: *A Zone Free of Weapons of Mass Destruction in the Middle East*, Document UNIDIR/96/24 (UN Sales No. GV.E.96.0.19); and Prawitz, Jan and Leonard, James F.: *A Zone Free of Weapons of Mass Destruction in the Middle East: A Political Project*, Pacific Review, Vol. 11 No. 3, October 1999, pp. 257-271.
20. Karem, Mahmoud: *A Nuclear-Weapon-Free Zone in the Middle East: Problems and Prospects*. Greenwood Press. New York. 1988. The same author has later published "A Nuclear-Weapon-Free Zone in the Middle East: An Historical Overview of the Patterns of Involvement of the United Nations" in Rauf, Tariq (Ed.): *Regional Approaches to Curbing Nuclear Proliferation in the Middle East and South Asia*, Aurora Papers 16, Canadian Centre for Global Security, December 1992.
21. Feldman, Shai: *Nuclear Weapons and Arms Control in the Middle East*, MIT Press, Cambridge MA, 1997; and Feldman, Shai and Toukan, Abdullah: *Bridging the Gap: A Future Security Architecture for the Middle East*, Carnegie, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham MD, 1997.
22. Karawan, Ibrahim A: "The Case for a Nuclear-Weapon-Free Zone in the Middle East", and Steinberg, Gerald M.: "The Obstacles to a Middle East Nuclear-Weapon-Free Zone", both papers in Thakur, Ramesh (Ed.): *Nuclear-Weapon-Free Zones*, MacMillan Press Ltd, 1998, pp. 184-193 and 194-209.
23. Asculai, Ephraim: *Rethinking the Nuclear Non-Proliferation Regime*, Memorandum 70, Jaffee Centre for Strategic Studies, Tel Aviv, June 2004.
24. Arnett, Eric: *Nuclear Weapons after the Comprehensive Test Ban: Implications for Modernization and Proliferation*, SIPRI, Oxford University Press, 1996.
25. *Building a Weapons of Mass Destruction Free Zone in the Middle East: Global Non-Proliferation Regimes and Regional Experiences*, Document UNIDIR/2004/24 (Sales No. GV.E/A.04.0.30).
26. Document NPT/CONF.1995/32/RES/1.
27. Document NPT/CONF. 2010/50 (Vol. I)*, pp. 29-31.
28. UN Press Release 14 October 2011.
29. *Towards a Regional Security Regime for the Middle East: Issues and Options*. Report of the SIPRI Middle East expert Group, SIPRI, Oct. 2011.
30. Two papers issued at the seminar could be noted. Santoro, David: *Status of non-proliferation treaties, agreements, and other related instruments in the Middle East*; and Fitzpatrick, Mark: *Nuclear Capabilities in the Middle East*. These papers define the Middle East concept as encompassing 18 states. Compared to the 23 states referred to in this paper, the Comoros, Djibouti, Mauritania, Somalia, and Sudan were left out.
31. Compare, for example, the paper by Ariel Levite on Non-Proliferation and Security in the Middle East presented at the EU Non-Proliferation and Disarmament Conference in Brussels in February 2012, where he discusses the upcoming conference from an Israeli perspective.
32. *Arms Control Today,* Vol. 41-43, published by the Arms Control Association Washington D.C., USA.
33. The Policy Briefs are published by the Academic Peace Orchestra Middle East (APOME) of the Peace Research Institute Frankfurt.
34. Sidhu, Waheguru Pal Singh; Jones, Bruce and Jaycox, Collette (Eds.): *Preparing for a Constructive 2012 Conference on the Middle East Weapons of Mass Destruction Free Zone*, Center for International Cooperation, New York University, April 2012. The report includes a Chapter written by Emily Landau on *Israeli Calculations and Concerns.*
35. Ayman Khalil and Marc Finaud: *The Conference for a Middle East Weapons of Mass Destruction Free Zone - A Synopsis of Engagement of International and Regional Organisations, and Civil Society*, The Arab Institute for Security Studies, Amman, October 2012.
36. UN Document DC/SC.1/41
37. UN Document A/PV. 697, also called the Rapacki-plan after the Minister for Foreign Affairs of Poland at the time. Mr Adam Rapacki (1906-1970) was Poland's foreign minister 1956-1968. This early proposal has been analysed by Marutzsa, Zoltán: *Denuclearization in Central Europe? The Rapacki Plan during the Cold War*, Öt Kontinens, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2008.

38. UN Document A/RES/1665 (XVI).
39. UN Documents A/RES/2373 (XXII) and S/RES/255. The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (UN *Treaty Series*, Vol. 729, No. 10485).
40. The Antarctic Treaty (*UN Treaty Series*, Vol. 402, No. 5778) entered into force in 1961. For an analysis of the demilitarization regime of Antarctica, see Jacobsson, Marie: *The Antarctic Treaty System — Erga Omnes or Inter Partes?*, Thesis, University of Lund, Sweden, 31 January 1998.
41. The term "densely populated" area is frequently used to distinguish the Latin American and the South Pacific zones from the Antarctic, which some states for political reasons prefer to designate as a "populated" area rather than the "unpopulated" place it is otherwise considered to be.
42. The Treaty for the Prohibition of Nuclear Weapons in Latin America and the Caribbean (*UN Treaty Series*, Vol. 634, No. 9068) was opened for signature in 1967, The entry into force process lasted for a long time and was fully completed in 2002.
43. The South Pacific Nuclear Free Zone Treaty (*UN Treaty Series* No. 24592).
44. Joint Declaration of South and North Korea on the Denuclearization of the Korean Peninsula, signed on 31 December 1991 and entered into force on 19 February 1992.
45. Treaty on the South-East Asia Nuclear-Weapon-Free Zone (Treaty of Bangkok) signed by ten member states and potential member states of ASEAN at a Summit meeting in Bangkok on 15 December 1995. The treaty entered into force in March 1997, although no nuclear weapons state has so far signed the guarantee protocol. UN *Treaty Series*, Vol. 1981, No. 33873
46. UN Document RES/A/55/33 S.
47. The African Nuclear-Weapon-Free Zone Treaty (Treaty of Pelindaba) was opened for signature at an OAU meeting in Cairo on 11 April 1997, and entered into force on 15 July 2009. For text, see UN Document A/50/426, Annex.
48. The treaty entered into force 21 March 2009. This zone treaty has been analysed by Roscini, Marco: "Something Old, Something New: The 2006 Semipalatinsk Treaty on a Nuclear-Weapon-Free Zone in Central Asia", *Chinese Journal of International Law* (2008), Vol. 7 No.3, pp. 593-624. Mongolia is recognized as a single-state nuclear-weapon-free zone separated from the NWFZCA by a narrow corridor, only 40 kilometres wide, where the nuclear-weapon states of China and Russia meet.
49. *Common Security*, Report by the Independent Commission on Disarmament and Security Issues, Simon and Schuster, New York 1982, p 147. UN Document A/CN.10/38.
50. According to the Treaty on the Final Settlement with Respect to Germany, the so called 4+2 treaty on reunification of Germany, signed in Moscow on 12 September 1990, by the Federal Republic of Germany, the German Democratic Republic (DDR), France, the UK, the USA, and the USSR, the former DDR territory was designated as denuclearized. Article 5:3 prescribes that "Following the completion of the withdrawal of the Soviet armed forces from the territory of the present German Democratic Republic and of Berlin, units of German armed forces assigned to military alliance structures in the same way as in the rest of German territory may also be stationed in that part of Germany, but without nuclear weapon carriers. This does not apply to conventional weapon systems which may have other capabilities in addition to conventional ones but which in that part of Germany are equipped for a conventional role and designated only for such. Foreign armed forces and nuclear weapons or their carriers will not be stationed in that part of Germany or deployed there".
51. Compare Subedi, Surya P.: *Land and Maritime Zones of Peace in International Law*, Clarendon, Oxford, 1996; Coutau-Bégarie, Hervé: *Le Désarmement Naval* [Naval Disarmament, In French], Economica, Paris, 1995; and Ahlström, Christer: *Demilitarised and Neutralised Territories in Europe,* The Aaland Islands Peace Institute, Mariehamn, 2004.
52. *Comprehensive Study on the Question of Nuclear-Weapon-Free Zones in all its Aspects,* United Nations Document A/10027/Add. 1 (UN Sales No. E.76.1.7); and *Study on the Question of Nuclear-Weapon-Free Zones*. The latter report was not entirely finalized but "exists" as an annex to a letter of 9 February 1985 from the Chairman of the expert group, Dr Klaus Törnudd of Finland, to the Secretary General. The formal status

of this annex is subject to dispute. It is, however, very informative.

53. Report of the Disarmament Commission's substantial meeting 12-30 April 1999 (UN Document A/54/42), Annex I: *Establishment of nuclear-weapon-free Zones on the basis of arrangements freely arrived at among the States of the region concerned*, unanimously passed by the General Assembly (UN Document A/RES/55/56 A).
54. UN Document CD/989, 20 April 1990. The Mubarak plan has been described by Mohamed Shaker in "Prospects for Establishing a Zone Free of Weapons of Mass Destruction in the Middle East", *Director's Series on Proliferation*, No. 6 Oct. 1994, Lawrence Livermore National Laboratory (UCRL-LR-114070-6). Compare also Zahran, M. Mounir.: *Towards Establishing a Mass-Destruction-Weapon-Free-Zone in the Middle East*, Institute for Diplomatic Studies, Ministry of Foreign Affairs of Egypt, October 1992.
55. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflict (Protocol I), Art. 60.
56. Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies, entered into force on 10 October 1967 (UN *Treaty Series* Vol. 620); and Agreement governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies, entered into force on 11 July 1984, UN Document A/RES/34/68.
57. Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil Thereof entered into force on 18 May 1972, UN *Treaty Series,* Vol. 955.
58. UN Document RES/S/C. 3/30.
59. Historically, it should be noted that the use of the atomic bomb against Hiroshima and Nagasaki in August 1945 was sensational both because of the immediate and enormous effect of a single weapon and the new radioactive effects. At the time, however, no one talked about mass destruction. For the US President Harry Truman and his administration, these attacks were considered technologically elegant solutions of a problem carried out by one aircraft rather than solved by one of the daily and massive conventional air attacks - often more devastating. An impression of immediate mass destruction struck the people on the ground, however, to such an extent that the Japanese Emperor Hirohito II got sufficient political basis for overruling his conservative government and terminating the war. The stigma connected to nuclear weapons today that make them political weapons rather than instruments of war-fighting did not exist at the time. It is the current masses of weapons of mass destruction that have made them impossible to use and to a large extent also illegal.
60. Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques (ENMOD) entered into force on 5 October 1978.
61. Document CCD/520, 3 September 1976.
62. Protocol (I) Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflict. Entered into force on 7 December 1978.
63. The Treaty for the Prohibition of Nuclear Weapons in Latin America and the Caribbean (*UN Treaty Series*, Vol. 634, No. 9068); Article 5 reads: "For the purposes of this Treaty, a nuclear weapon is any device which is capable of releasing nuclear energy in an uncontrolled manner and which has a group of characteristics that are appropriate for use for warlike purposes. An instrument that may be used for the transport or propulsion of the device is not included in this definition if it is separable from the device and not an indivisible part thereof."
64. The "Convention on the Prohibition of the Development, Production, and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction" entered into force on 26 March 1975, UN *Treaty Series*, vol. 1615, No. 14860.
65. *Health Aspects of Chemical and Biological Weapons*, Report of a WHO group of Consultants. Geneva 1970.
66. The "Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling, and Use of Chemical Weapons and on their Destruction" entered into force on 29 April 1997, UN *Treaty Series*, vol. 1974, No. 33757.
67. The 1868 St. Petersburg Declaration to the Effect of Prohibiting the Use of Certain Projectiles in Wartime, prohibited the use between the parties of "any projectile of a

weight below 400 grams, which is either explosive or charged with fulminating or inflammable substances"; The 1874 Brussels Declaration concerning the Laws and Customs of War, prohibited the "employment of poison or poisoned weapons" (Art. XIII); The 1899 Hague Declaration (IV, 2) concerning asphyxiating gases, added a prohibition of the "use of projectiles the sole object of which is the diffusion of asphyxiating or deleterious gases"; and the 1907 Hague Convention (IV) respecting the laws and customs of war on land repeated these provisions (Art. 23a). These early agreements have mostly historical interest today, as some of the contracting parties at the time do not exist any more and as most states of today did not exist at the time.

68. The "Agreement Between Pakistan and India on the Prohibition of Attack Against Nuclear Installations and Facilities" was agreed upon in December 1988 and entered into force in January 1991.
69. Protocol (I) Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflict (Art. 56). Entered into force on 7 December 1978.
70. UN Document S/RES/687 (1991). The resolution "takes note" that destruction of the weapons specified in the resolution "represent steps towards the goal of establishing in the Middle East a zone free from weapons of mass destruction and *all missiles for their delivery* (emphasize added) and the objective of a global ban on chemical weapons" (Op. 14).
71. The International Code of Conduct Against Ballistic Missile Proliferation, signed in The Hague on 25 November 2002. As of May 2013, the Code had been signed by 134 states.
72. Another fanciful idea was referred to at the Pugwash annual conference in San Diego in 2002. William Perry, former Secretary of Defence in the Clinton administration, in his key note address referred to a letter he got from a citizen who suggested that the USA should construct a "moon bomb". A huge space missile with flukes on its nose was to be fired in the direction of the moon tied to a wire unrolled from an anchor point on Earth. With the missile firmly tied to the surface of the moon, the rotation of the earth would haul in the wire and the moon. The problem was to correctly calculate the proper length of the wire for landing the moon in Russia.
73. Allison, Graham: *Nuclear Terrorism: The Ultimate Preventable Catastrophe*, Times Books, New York 2004; Furgeson, Charles D.; Potter, William C.; Sands, Amy; Specter, Leonard S. and Wehling, Fred L.: *The Four Faces of Nuclear Terrorism*, Routledge, 2005; and Levi, Michael: *On Nuclear Terrorism*, Harvard University Press, Boston 2007.
74. *Technical Study on Different Modalities of Application of Safeguards in the Middle East.* Document IAEA-GC (XXXIII)/887, 29 August 1989. A similar definition was suggested in the 1975 UN study *Comprehensive Study on the Question of Nuclear-Weapon-Free Zones in all its Aspects.* United Nations Document A/10027/Add. 1, (UN Sales No. E.76.1.7). para 72. (On 22 May l990, the People's Democratic Republic of Yemen and Yemen merged to form a single state with the name "Yemen").
75. The League of Arab States (LAS) has 22 member states: Algeria, Bahrain, Comoros, Djibouti, Egypt, Iraq, Jordan, Kuwait, Lebanon, Libya, Mauritania, Morocco, Oman, Palestine, Qatar, Saudi Arabia, Somalia, Sudan, Syria, Tunisia, United Arab Emirates, and Yemen. While being a member, Palestine can for the time being not become party to international treaties on arms control. The number of sovereign states in the area thus amounts to 23, i. e. the LAS members but Palestine, Iran and Israel.
76. *United Nations Convention on the Law of the Sea, UNCLOS* (UN Sales No. E.83.V.5, United Nations *Treaty Series*, vol. 1833, No. 31363), signed on 10 December 1982 and entered into force on 14 November 1994. As of 20 September 2013, 166 states were parties to UNCLOS. All major maritime states except the USA are parties.
77. UNCLOS Art. 38-44.
78. Jordan is essentially landlocked but has a narrow access to the sea at its harbour city of Aquaba.
79. Convention Respecting Free Navigation of Suez Canal of 29 October 1888.
80. The Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous, or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare (League of Nations *Treaty Series*, Vol. XCIV (1929), No. 2138), was signed

on 17 June 1925 and had, as of 15 October 2013, 138 parties.

81. Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water (United Nations *Treaty Series*, Vol. 480, No. 6964) entered into force in October 1963 and had, as of 15 October 2013, 126 parties and an additional 7 signatories.
82. The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (UN *Treaty Series*, Vol. 729, No. 10485) was opened for signature on 1 July 1968 and entered into force on 5 March 1970. All states of the world but four (DPRK, India, Israel, Pakistan) are currently parties to the NPT. Two more states, Cook Islands and Niue in the South Pacific, never signed the NPT nor are they members of the United Nations. However, as independent in free association with New Zealand, they could be considered bound by the adherence to the NPT by New Zealand. As members of the South Pacific Forum, they are ratified parties to the South Pacific Nuclear-Free Zone Treaty. DPRK became a party to the NPT on 12 December 1985 but withdrew from the treaty on 11 January 2003.
83. The "Convention on the Prohibition of the Development, Production, and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction" entered into force on 26 March 1975. It had 165 parties and 11 additional signatories as of 15 October 2013.
84. The "Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling, and Use of Chemical Weapons and on their Destruction" was opened for signature on 13 January 1993 and entered into force on 29 April 1997. It had 190 parties and 2 additional signatories as of 15 October 2013.
85. Document NPT/CONF. 1995/32/DEC. 3 (11 May 1995), contained in an annex to document NPT/CONF. 1995/32 (Part I).
86. Document NPT/CONF. III/64/I, Annex I.
87. The Comprehensive Nuclear Test-Ban Treaty was opened for signature on 24 September 1996 but has not yet entered into force. As of 15 October 2013, it had 161 parties. An additional 22 had signed. For text, see UN Document A/RES/50/245.
88. Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil Thereof (UN *Treaty Series* Vol. 953) entered into force on 18 May 1972. The treaty had as of 15 October 2013 94 parties including all recognized nuclear-weapon states but France and an additional 20 signatories.
89. Protocol (I) Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflict. The Protocol was agreed on 8 June 1977 and entered into force on 7 December 1978. As of I5 October 2013, 173 states were parties. All recognized nuclear weapons powers were parties but the USA (signatory).
90. For text of the Pelindaba treaty, see UN Document A/RES/50/426 Annex.
91. The Convention (UN *Treaty Series*, Vol. 2445, p 69) entered into force on 7 July 2007 the 30th day following the deposit of the 22nd instrument of ratification, acceptance, approval, or accession with the Secretary General of the United Nations. As of 1 February 2012, the Convention had 77 parties and an additional 57 signatories.
92. Sometimes the circumstances are such that only part of a state will be considered for inclusion in a zone.
    * One clear category is when a considerable part of a state is denuclearized while other parts are not, an example being the territory of the former German Democratic Republic now nuclear-weapon-free and part of unified Germany.
    * Another category refers to dependencies of states being part of a zone while their mainland belongs to other regions. Protocols of the Tlatelolco, Rarotonga, and Pelindaba treaties apply to such cases.
    * A third category refers to states belonging to a nuclear-weapon-free zone but a far away dependency does not. In the discussions on a Nordic European nuclear-weapon-free zone, Norway was considered an obvious part of the zone while its dependency in the South Atlantic, Bouvet Island, was not.
    * A fourth category refers to the case where a separate part of a country is a denuclearised or a demilitarised entity and the mainland is not. Examples are the demilitarized Spitsbergen and Aaland Islands archipelagos, dependencies of Norway and Finland respectively not parties to a zone.
93. Document COPREDAL/76 p. 8, or UN document A/6663.
94. The fact that three nuclear-weapon powers, France, the UK, and the USA, are parties to

Protocol I of the Latin American zone treaty and to Protocol 1 of the South Pacific zone treaty, and that France is a party to Protocol III of the African zone treaty poses this problem which has, however, not been raised or referred to politically.

95. The problem of drawing a line between the territorial airspace, subject to national jurisdiction of the underlying state, and the international outer space where the underlying state would have no responsibility, has been on the agenda of the United Nation's Committee on the Peaceful Uses of Outer Space for very many years. Many difficult issues must be taken into account when defining such a line. Without a final solution, a reasonable assumption would be that the line would be drawn at approximately 100,000 metres above sea level.
96. For an account of the consequences of these policies, see, for example, Prawitz, Jan: "The 'Neither Confirming nor Denying Policy at Sea" in Goldblat, Jozef (Ed.): *Maritime Security: The Building of Confidence*, Document UNIDIR/92/89 (Sales No. GV.E.92.0.31); and Prawitz, Jan: *The Neither Confirming Nor Denying: Thoughts on a Principle*, in *KKrVAT*, 1989, pp. 197-214 (5. häftet); and in Lodgaard, Sverre (Ed.): *Naval Arms Control*, Sage. London 1990, pp. 240 – 257.
97. Including primarily the Presidential Nuclear Initiative (PNI) simultaneously declared by US and Soviet Presidents George Bush (Sr) and Michael Gorbachev in the fall of 1991, and confirmed by the Russian President Boris Yeltsin in January 1992. For text of the Bush, Gorbachev, and Yeltsin-statements, see e.g. *SIPRI Yearbook 1992*, Oxford University Press, 1992, pp. 85-92.
98. UN Document S/RES/984 (1995).
99. India, Israel, and Pakistan are usually referred to as states on the "threshold" of becoming nuclear weapons states. After the nuclear test explosions of India and Pakistan in May 1998, India in particular has tried to be formally recognized as a nuclear weapons state; in vain, however. The 2000 NPT Review Conference of the parties to the NPT stated in its Final Document: "The Conference deplores the nuclear test explosions carried out by India and then by Pakistan in 1998. The Conference declares that such actions do not in any way confer a nuclearweapon State status or any special status whatsoever." (Document NPT/CONF. 2000/28 Part I, chapter on Article I and II and Preambular Paragraphs 1 to 3, para 9). Similar language was expressed in the following resolution (New Agenda) adopted by the 55th UN General Assembly (UN Document A/RES/55/33 C, Pp 5). Such statements were repeatedly expressed since.
100. Interestingly, the Tlatelolco Treaty as the only zone treaty includes a provision (Art.29:4) that if a new power possessing nuclear weapons arises after the full entry into force of the treaty, that fact "shall have the effect of suspending the execution" of the treaty for parties which request such suspension and that the treaty shall remain suspended for those parties until the new power adheres to the treaty's guarantee protocol (Additional Protocol II).
101. Compare recommendation 22 of the Blix Commission report: "Every state that possesses nuclear weapons should make a commitment not to deploy any nuclear weapon, of any type, on foreign soil".
102. The "thinning out" idea was first suggested by Anders Thunborg in 1975 in relation to the proposed nuclear-weapon-free zone in the Nordic area, in "Nuclear Weapons and the Nordic Countries Today – A Swedish Commentary", A Special Issue of *Ulkopolitiikka* 1975, Helsinki, pp. 34-38.
103. Document CD/989, 20 April 1990.
104. Kibaroglu, Mustafa: "*EURATOM & ABACC: Safeguard Models for the Middle East?*" in Prawitz, Jan and Leonard, James F.: *A Zone Free of Weapons of Mass Destruction in the Middle East* (Annex), Document UNIDIR/96/24 (UN Sales No. GV.E.96.0.19), pp. 93-123.
105. UNCLOS, Art. 87.
106. UNCLOS, Art. 88.
107. UNCLOS, Art. 301.
108. In particular, use of military force in compliance with the Charter's Arts. 2:4 and 51 would not be prohibited by UNCLOS.
109. The legal concepts of "innocent passage" and "transit passage" are defined in UNCLOS, Articles 17 - 33, 45, and 52, and Articles 38 - 44 respectively.
110. Griffiths, David N.: *Maritime Aspects of Arms Control and Regional Security in the Middle East*, Policy Paper No. 56, San Diego: Institute on Global Conflict and Cooperation, University of California, June 2000.

111. *Maritime Security in the Gulf*, a special issue of the Research Bulletin Security & Terrorism of the Gulf Research Center in Dubai, Issue No. 8, May 2008.
112. For an account of Israel's nuclear industry and its history, see Cohen, Avner: *Israel and the Bomb*, Columbia University Press, New York 1998, and his article "Crossing the Threshold: The Untold Nuclear Dimension of the 1967 Arab-Israeli War and the Contemporary Lesson", *Arms Control Today*, June 2007, pp. 12-16; Albright, David; Berkhout, Frans and Walker, William: *Plutonium and Highly Enriched Uranium: World Inventories, Capabilities, and Policies*, Part IV "Material Inventories and Production Capabilities in Threshold States", pp. 257-264; SIPRI, Oxford University Press, 1997, and Shalom, Zaki: *Israel's Nuclear Option*, Jaffe Centre for Strategic Studies, Sussex Academic Press, 2005.
113. On 22 September 1979, a US observation satellite recorded a "suspicious event" in the South Atlantic with a signal signature similar to those produced by nuclear explosions. It was widely suspected at the time that the event might have been an Israeli or a South African test explosion, possibly in cooperation. The case was never hundred percent clarified, despite several thorough investigations including a UN expert study (UN Document A/34/674). This author is convinced that the most probable explanation is that the recorded signal was produced by internal equipment malfunction or anomaly and not by an external source. This judgement was supported by interviews with senior officials in both the Israeli and the South African atomic energy authorities and with the Chairman of the US President's Investigation Panel on the matter. Recently, a somewhat different opinion was published indicating that the 22 September 1979 event could have been an Israeli nuclear test explosion. Weiss, Leonard: *The 1979 South Atlantic Flash: The Case for an Israeli Nuclear Test,* Centre for International Security and Cooperation paper, 30 July 2011.
114. This policy of deliberate ambiguity has been said to serve Israel's security interests in three ways: firstly, in times of gloom, it gives hope to the Israelis; secondly, it may caution the enemies of Israel; and thirdly, it relieves other states from the delicate burden of taking an explicit position on the matter. As reported by Dr Shalheveth Freier – a former Director General of the Israeli Atomic Energy Commission – in Atterling Wedar, Carin; Hellman, Sven and Söder, Karin (Eds.): *Towards a Nuclear-Weapon-Free World*, Swedish Initiatives. (ISBN 91-972128-0-6) Stockholm 1993. P. 181.
115. For a long time, Israel has been reluctant to discuss formal foreign security guarantees. Considering the historical experiences of the Jewish people, Israelis have been inclined to trust only themselves. In recent years, however, some interest in a NATO-membership or other external guarantees has been expressed. An outside analytical view is an OpEd article by Ramberg, Bennet: "An Israeli-NATO pact", *The Washington Times*, July 5th, 2008.
116. This idea may seem too fantastic at a first glance, but perhaps not at a second. The changing focus of the US Sixth Fleet was described by its commander Vice Admiral (USN) Winnefeld, Sandy: "Maritime Strategy in an Age of Blood and Belief", *Proceedings U.S. Naval Institute*, Vol. 134 July 2008, pp. 20-27.
117. Asculai, Ephraim: *International Reactions to Iran's Nuclear Pronouncements*, TAU Notes No. 168, Tel Aviv, 21 April 2006.
118. Albright, David; Brannan, Paul and Walrond, Christina: *ISIS Analysis of IAEA Iran safeguards report*, ISIS Report 24 February 2012 (IAEA Document GOV/2012/9).
119. Chubin, Sharam: *Iran's Nuclear Ambitions*, Carnegie, 2006.
120. IAEA Fact sheets, available at *http://www.iaea.org/Publications/Factsheets/English/npt-status_overview.html.*
121. Compare e. g. UN Documents S/RES/1747 (2007), S/RES/1803 (2008), S/RES/1835 (2008) and S/RES/1929 (2010) and IAEA Documents INFCIRC/730, 1 July (12 June) 2008 and GOV/2013/40 (28 August) 2013.

Vett och vilja

av Bengt Gustafsson

Résumé

In connection with his retirement in 1957, the Chief of the Army General Carl August Ehrensvärd published a book, *Sense and Will*, describing the variations of the strength of the Swedish defence from the end of the seventeenth century up to the Second World War. He ends with some advice regarding the future development of the defence, something that he was well suited to do after having served in two Finnish wars, The War of Independence in 1918 and The Winter War in 1939–40, and after many years in the Swedish defence staff. He then begins with the civilian part of the defence, because as he says: "The civil defence constitutes the foundation..." – presumably with the atomic bomb in mind. Some advice can be found even for today's defence politicians.

FÖR ETT PAR månader sedan hade jag anledning att på akademiens blogg lägga ut en reflektion gällande "svårigheten att förutse vad som händer i morgon". Detta med anledning av att jag ögnat ett häfte från den så kallade avspänningsperioden 1979 som gallrades ut ur min bokhylla. Ett år senare var spänningen mellan supermakterna helt annorlunda. Det var emellertid flera böcker som lades undan för att eventuellt behållas. En av dessa var den avgående arméchefen Carl August Ehrensvärds *Vett och vilja* från 1957, som jag kommer att behålla i min hylla. Det finns en underrubrik: *studie över svenska försvarsprinciper*. Generalen är särskilt lämpad att skriva en sådan efter sina erfarenheter från både två finska krig och mångårig tjänstgöring i försvarsstaben.

I sin redogörelse beskriver han skeendena från stormaktstidens slut med dess "periferiförsvar", till stor del på andra sidan Östersjön, det "militära förfallet och lättsinnet" 1722–1809, "centralförsvar och periferförsvar" 1809–1918, "försvarsraseringen och principlösheten" 1918–1935 samt "försvarets återuppbyggnad" 1936–1945. Han slutar med att redogöra för efterkrigsåren och lämna förslag inför framtiden. Det är de senare jag tänker uppehålla mig kring. Först kan det kanske tillåtas mig att använda hans vokabulär för att också rubricera den period som följt efter 1995: "försvarsrasering och principlöshet". Ej heller under 1930-talet gick det enligt Ehrensvärd att försvara hela landet, utan försvaret av Sverige fick då koncentreras till dess södra del.

En annan fråga som behandlas i hans framställning är den om det gemensamma finska och svenska försvaret av Åland, som varit föremål för Ehrensvärds arbetsuppgifter 1938/39 och om vilket man också kan läsa i hans *Dagboksanteckningar 1938–1957* (utgivna genom Erik Norberg 1991). I anslutning härtill vill jag nämna att Thomas Roth i sina studier av det kalla kriget hittat en reservfördelning grupperad i södra delen av Gävleborgs län om vilken han inte känner till dess uppgift. Jag har då talat om för honom att jag har en svag minnesbild av att jag någon gång hört talas om att man även under det kalla kriget hade en hemlig planering för att ingripa till

Ålands försvar. Det har hittills inte gått att fastställa av oss två, så det vore tacknämligt om någon som råkar läsa denna text och känner till planeringen kunde komplettera FOKK-projektet (Kent Zetterberg) med information om planen.[1]

Den strategi och de operativa principer Ehrensvärd bygger sina förslag för framtiden på är de samma som fastställdes vid och efter 1948 års försvarsbeslut och som skulle tjäna oss så väl under hela det kalla kriget om än efter mitten av 1960-talet med efter hand ett allt svagare försvar i jämförelse med den insats Sovjetunionen i värsta fall kunde avdelat mot vårt land.[2] Det kalla krigets försvar var av både politiska och operativa skäl ett ”periferiförsvar”, med inriktningen att vid behov övergå till en seg fördröjning över ytan: ett ”både ... och”!

Man kan redan i Ehrensvärds text spåra vad som skulle bli inriktningen i 1958 års försvarsbeslut. Sålunda lägger han stor vikt vid luftförsvaret, som ska prioriteras ännu 1992 av statsmakterna. Även hos honom är nedväxlingen till en ”lätt flotta” uppe, som i första hand sägs vara tvungen att verka kustnära på grund av de fientliga flygstridskrafternas verkan. Han går dock inte lika långt som man sedan ska göra i det faktiska beslutet, utan pläderar för att jagarna ska behållas, om än ”inte så stora som de tenderat att bli utomlands på senare tid”. Hans uttalade motiv är deras mångsidighet, något vi skulle komma att sakna under 1980-talets ubåtsjakter. Däremot så ser han negativt på ubåtar, vilket är egendomligt, då just dessa kan insättas långt från våra kuster mot angriparens utskeppningshamnar. De är dessutom användbara underrättelsemedel i alla situationer. Hans beskrivning av kust- och gränsförsvaret samt behovet av reserver av fältförband för att stötta de utgångsgrupperade försvarsförbanden överensstämmer med de principer som vi hela tiden följde under det kalla kriget.

Däremot skulle utvecklingen vad gäller operativ ledning ganska snabbt springa förbi hans framförda uppfattning. Liksom de andra försvarsgrenscheferna ville han ha en egen operationsledning i Arméstaben, även om han var glad över att ÖB fått en provisorisk planeringsavdelning i Försvarsstaben för den ekonomiska och organisatoriska inriktningen, vilken han tycker borde permanentas. Däremot ansåg han att det räckte att ÖB hade i uppgift att samordna försvarsgrenarnas operativa planering. På den punkten hade den förste flygare som blev ÖB, Torsten Rapp, en annan syn och genomförde slutligt vad Nils Svedlund förberett, vilket framgår av Rapps första tal till Försvarsstaben.[3]

Det ska emellertid särskilt framhållas att Ehrensvärd i sin framtidssyn börjar med de civila delarna av totalförsvaret och detta inte bara av psykologiska skäl:

> Civilförsvaret utgör en av grunderna för rikets totala försvar. Av principiell och även stor reell betydelse är vidare att det redan i fredstid vidtages förberedelser för en motståndsrörelse, som kan börja sin verksamhet på regeringens order, om det militära försvaret skulle misslyckas och någon del av landet ockuperas. Ett väl ordnat civilförsvar och vissheten om att det finns en planlagd svensk motståndsrörelse är fredsbevarande faktorer, då de, liksom en effektiv krigsmakt, vittnar om vilja att göra motstånd i varje läge.[4]
>
> Det psykologiska försvaret, som nyligen fått sin grundorganisation bestämd, ska vara förberett så att det icke blott kan motverka fientlig propaganda och driva saklig upplysning. Denna försvarsgren måste även kunna lösa de omfattande problem på det psykologiska området,

som uppkommer i samband med massutrymningar.

Vårt ekonomiska försvar, och med det menas bl a folkförsörjning och industriplanläggning, måste förberedas så, att även denna försvarsgren kan fungera i samband med stora folkomflyttningar.

Han pekar på att storindustrin kommer att tvingas dra ner på verksamhet som inte har betydelse för krigsansträngningarna av brist på arbetskraft, men är i övrigt mest orolig för livsmedelsförsörjningen. Vilket vi inte var i samma utsträckning senare, särskilt inte sedan avtal träffats med grossisterna om leverans direkt till etappledet samt kärnvapenhotet mot det ”lilla” landet hade ansetts kunna tonas ner efter 1968 års försvarsbeslut och därmed behovet av utrymningar till del minskat. Han fortsätter:

Av stor vikt är att möjligheterna för import vid krig ökas, och därför är Trondheimsprojektets förverkligande av stort värde. Sannolikt bör det kompletteras med en pipeline för att underlätta oljetillförsel till Sverige.

Någon pipeline blev det aldrig, men däremot bergrum för lagring för Sveriges behov i Trondheimsområdet. Ehrensvärd pläderar vidare i boken för ”neutralitetspolitiken”:

För den alliansfria svenska utrikespolitiken talar starka skäl. Det är troligt – i varje fall tycks man anse det på ledande håll i Finland – att den stödjer detta lands relativa självständighet i förhållande till Sovjetunionen. Det är ett starkt svenskt intresse att denna Finlands ställning består. Finland är nu som alltid Sveriges alarmklocka i öster. Ett annat skäl är att Sverige med nuvarande politik kan ha möjlighet att vinna dagar eller veckor för utrymning, mobilisering och koncentrering i händelse av ett allmänt krig. Vid bedömandet av denna fråga måste emellertid beaktas att Sveriges randstatsläge gör att fristen också kan bli kort eller ingen. Vi indras i varje fall inte automatiskt i fientligheterna, vilket skulle bli följden om Sverige var medlem av NATO.

Det senare för oss till min tidigare uppsats *Erlander och den besvärliga neutraliteten.* (Särtryck ur *KKrVAHT*, 1. häftet 2012.) Olof Palmes statsekreterare Ulf Dahlsten har (i 2. häftet 2013) kompletterat vad jag mot slutet i denna sagt om den finska frågans betydelse för Erlanders val av säkerhetspolitik: *Finlands sak var vår.* Han tyckte väl att jag för mycket betonat att det var en god ursäkt för ”dubbelpolitiken”. Jag har senare lärt mig att Tage Erlander endast ett par generationer tillbaka hade finskt påbrå. Desto större anledning för honom att ta stor hänsyn till Finlands svåra situation.

Anledningen till att jag i min uppsats behandlat den finska frågan med så liten tyngd är att jag upptäckte att det vid beslutstidpunkten var så klart att USA och UK, om inte Sovjet gjorde det, vid ett krig i Europa skulle dra oss in i det genom överflygningar på sin väg att bomba utsedda mål hos motståndaren, liksom man gjorde de två sista åren under andra världskriget. Det var det för mig nya, och gjorde att jag blev förvånad över att inte någon historiker eller Neutralitetspolitikkommissionen tidigare tagit upp valet från denna infallsvinkel. Eller för den delen inte – vad jag kan minnas – någon av de lärare jag haft genom åren i militärhistoria eller strategi.

Atomvapenfrågan blev ännu mer summariskt behandlad, vilket har fått Robert Dalsjö att lusläsa Erlanders dagböcker och andra dokument samt kommit fram till att även om Erlander insåg att fristen kunde bli kort, så kunde bara några dagars uppskov kanske rädda oss från en sådan insats

eller åtminstone göra att vi hann med att sprida ut stora delar av befolkningen med mindre förluster vid en insats som följd, vilket Ehrensvärd ju har som ett av sina motiv för att vi inte skulle gå med i Nato.[5] Dock, när Östen Undén och Ernst Wigforss redan 1948 kräver att det eventuella nordiska försvarsförbundet ska förhålla sig neutralt till supermakterna vet Erlander inte att Sovjet året därpå ska genomföra sitt första kärnvapenprov. Så kärnvapenhotet är något som senare befäster den alliansfria politiken med sin dolda livlina.

Den säkerhetspolitiska situationen runt 1950 innebar att Sverige vid ett krig i Europa skulle dragits in i detta genom stridshandlingar mellan supermakterna. Om vi genom en alliansfri politik i fred kunde stödja Finlands relativa självständighet och i bästa fall undgå att bli bekämpade med kärnvapen vid ett krig, så var det väl två goda motiv för att Erlander ansåg sig kunna undanhålla sina väljare att han därutöver inte trodde att neutraliteten skulle hålla och hade en dold livlina till Nato samt till och med ljuga om det i riksdagen. Eller som det står i inledningens slut av min uppsats: ”Dubbelpolitiken fördes med omsorg om den svenska demokratins överlevnad i en svår situation.” Det var väl bara det, att den som den alliansfria politiken i första hand var till för, Sovjetunionen, sannolikt genomskådade dubbelheten redan tidigt.

Är det av något värde att läsa Ehrensvärd idag annat än av historiskt intresse? För en försvarspolitiker kan det till exempel vara av värde att reflektera över varför vi två gånger under 1900-talet hade som svagast försvar strax innan ett stort europakrig startade omkring oss och som starkast när krigsrisken väl upphört för en period. Liksom att läsa hans kortfattade beskrivning av de krav som ställs på ett lands totalförsvar i dess särskilda strategiska läge och i ett visst stadium av den tekniska utvecklingen. Det finns också aspekter som är oberoende av tid:

> I samband med principerna för kustförsvaret bör även Gotlands försvarsproblem behandlas ... det kan starkt ifrågasättas, om icke sådana åtgärder bör vidtagas, att Gotland året runt har en mindre säkerhetsbesättning av utbildade förband.

Detta skrevs vid en tid då ”Sveriges fastland saknade ständigt uppsatta krigsorganiserade arméförband, och vi i stället litade till en snabb och i många små enheter decentraliserad mobilisering”. Som bekant har inte våra försvarspolitiker förstått Gotlands betydelse även i det nya millenniet trots att de avser ha stående förband på fastlandet. I just dagens situation är kanske de utrikespolitiska skälen viktigare än de försvarspolitiska, eller hur Carl Bildt? Men fortfarande: ”Det är svårt att förutse vad som händer i morgon!”

Författaren är general, tidigare överbefälhavare och ledamot av KKrVA.

Noter

1. Nederst på sid 71 i Thomas Roths *Försvaret av Stockholm under kalla kriget,* SMBF, Stockholm 2013, berättar han att det bland Östra militärområdets uppgifter står att läsa att ”för särskild användning inom Gävleområdet tillkom även 16. fördelningsstaben och 13. infanteribrigaden.” Roth kommenterar därefter denna mening: ”Vad som menas ”för särskild användning” är inte klarlagt men möjligen kan det röra sig om förband som avsågs användas för försvar av Åland i en samordnad operation med Finland.”
   I en medföljande not 52 hänvisas till Mikael Holmströms bok *Den dolda alliansen,* Atlantis, Stockholm 2011, s 183, i vilken Holmström beskriver att Chefen för den finska Huvudstaben omkring 1980, generallöjtnant Ermei Kanninen, nämnt en sådan för Finland och Sverige gemensam plan för Ålands försvar, viket hade bekräftats av förre svenske marinchefen Per Rudberg.
2. Enligt uppgift vid ett PHP-möte i Bodö 2008 hade man från 1970-talet ”endast” avdelat tio divisioner för Nordens (utom Danmark) betvingande. Om kärnvapen kommit till användning eller ej, hade berott på hur förhållandet var mellan supermakterna i detta avseende.
3. Från början sjöofficer och efter kommendering till Flygvapnet 1930 genomgick Rapp Sjökrigsskolans allmänna kurs och stabskurs, varefter han 1935 gick över till FV.
4. Som jag uppgett många gånger har jag aldrig förstått varför vår förberedda motståndsrörelse hölls hemlig och doldes med uttrycket ”fria kriget”. Att det fanns en sådan hade ju verkat fredsbevarande! Ehrensvärd sade, om jag minns rätt, nej till ett erbjudande att bli ordförande för dess ledande kommitté när Regeringen bytte ut hans kandidatur till ÖB mot Swedlund. Kommittén såg/ser(?) ut som en förminskad styrelse för Folk och Försvar.
5. Dalsjö, Robert: *The hidden rationality of Sweden's policy of neutrality during the Cold War,* Cold War History Routledge/Taylore Francis, maj 2013.

”Damn if you do, damn if you don’t”

– USA och MENA-ländernas legitimitetsproblem

av Michael Sahlin

Résumé

Recent indications of the US reducing ambitions in the MENA region – compared to the wider ambitions defined by the Bush and the early Obama administrations – to the three core areas of ending strife in Syria, promoting the Israeli-Palestinian peace process and seeking a deal with Iran over the nuclear issue – implies the abandonment (or reduction) of ambitions to extend US/Western power and attraction for the objective of democratization and stabilization in the wider MENA region. This faces us with issues pertaining to what it takes for these countries “on their own” to seek solutions to the basic problem of legitimacy. “Liberal democracy” has become the answer in the Western world to the challenge of legitimacy, believed by many to be the ultimate final answer combining criteria of legality, representativeness, delivery capacity, limited government and rule of law. But preconditions for liberal democracy were, and are, many and varied. If these are not currently at hand in the MENA countries, i.e. because politicization is typically tantamount to ethnic and/or religious polarization, what alternatives are there for these countries to solve their inescapable problem of legitimacy?

NÄR DETTA SKRIVS redovisas i amerikanska medier att president Obamas nya säkerhetsrådgivare Susan Rice sedan i somras (2013) lett ett omfattande strategiskt översynsarbete gällande MENA-området (Mellersta Östern och Nordafrika) i ljuset (motsvarande) av ”arabvårens” urartning i vintrigare förhållanden och den allmänt kaotiska utvecklingen främst i Syrien. Man refererar till att Obama inför FN:s generalförsamling aviserade vari omorienteringen kommer att bestå: det handlar, sade han då, om att USA eftersträvar en förhandlingslösning om Irans nukleära ambitioner, önskar mäkla en fredsöverenskommelse mellan Israel och palestinierna samt få till stånd ett slut på striderna i Syrien, dessa tre. ”Everything else”, rapporteras som gällande linje, ”would take a back seat”. Moderation och mer klassisk pragmatism sägs ha ersatt såväl företrädare Bushs ”freedom agenda” som Obamas egen demokratiseringsfrämjande linje av ett par år sedan, då med starka kopplingar till utvecklingen i det allierade Egypten. Linjen skulle vara att ”take a step back and reassess”.

“Damn if you do, damn if you don’t”

Den nya amerikanska återhållsamheten/försiktighetslinjen, naturligen kopplad till sekvensen amerikanska bekymmer och besvikelser i hela det större Central- och Västasiatiska området, väcker naturligtvis motstånd och debatt, både i den inomamerikanska diskursen och i kretsar i världen och MENA-regionen som ser sig vara helt beroende, för sin sak, av en (fortsatt) aktiv amerikansk och ”västlig” involvering. Erfarenheterna tycks peka i riktning mot slutsatsen att utsikterna för fred,

frihet, stabilitet och utveckling i (världen och i) området är vanskliga att bedöma och hantera både till följd av överskott och underskott av amerikansk – och ”västlig” – involvering. Och för USA:s del: ”damn if you do, and damn if you don’t”, ett förstärkt dilemma i en orolig och begynnande multipolär värld.

Man kan här minnas hur det begav sig på (det fjärran) 90-talet, då president Clinton (efter att tillsammans med hustru Hilary ha förskräckts vid läsningen av Robert D. Kaplans dystra bok *Balkan Ghosts)* länge motstod att låta amerikansk militär makt – därtill på den tiden supermakt – dras in i de krigiska post-jugoslaviska förvecklingarna, varefter så likväl skedde, av avgörande betydelse både för den balkanska freden och Nato:s överlevnad (och fortsatta bekymmer inom FN:s säkerhetsråd). Så man vet aldrig. Men det var då.

Om alltså ny pessimism råder om möjligheterna att skapa fred och stabilitet, och främja frihet och framåtskridande i MENA-området med hjälp av amerikansk/västlig makt och dito föredöme så uppstår onekligen frågan om förutsättningarna för en allmänt gynnsam utveckling i dessa länder s a s av egen kraft, utan hjälp utifrån. Detta anknyter i sin tur till den stora och svåra frågan om i vilken utsträckning ”arabvåren” hamnat i en slutlig återvändsgränd, utan påtagliga och varaktiga landvinningar, en episod med tragisk utgång, eller, i ett mer optimistiskt perspektiv, om människors uppvaknande och upplevelse av makt att förändra likväl var och är ett steg av varaktigt avgörande betydelse, de dagsaktuella motgångarna till trots. Frågan blir alltså vilket som i ett framtidsperspektiv skall ses som det mest signifikanta, arabvårsvågen som svepte fram och störtade autokratierna, eller den därefter följande motvågen och det av händelseutvecklingen påtvingade valet mellan återställd militärdiktatur, eller statsjihadism, eller inbördeskrig, som i Syrien. Svaret handlar naturligtvis om vilket tidsperspektiv man anlägger. Andra grundfrågor handlar om förenligheten mellan islamism och demokrati (bådadera förstås i stort behov av närmare definition), och förenligheten mellan demokratisering/frihet och stabilitet.

Legitimitetsproblemet – mest grundläggande

För att nalkas och greppa svåra frågor som dessa är det, vill jag hävda, viktigt att sätta legitimitetsbegreppet och legitimitetsproblemet i centrum som den allra mest grundläggande frågeställningen, mer grundläggande än demokratifrågan. Det rör sig förstås om en klassisk statsvetenskaplig och idéhistorisk problematik som det skrivits mängder och tänkts mycket om. Själv skrev jag, när förra seklet var ”tämligen ungt”, en statsvetenskaplig avhandling som handlade om den tidens notoriska militärregeringars just legitimitetsproblem, med Nigeria som exempel. Det var då det. Men problematikens aktualitet har snarast förstärkts.

Se bara på alla Morsi-anhängare som i somras, i protester mot den folkliga tsunami som föranledde den traditionellt starka egyptiska militärledningen att störta den folkvalde Morsi, skanderade ”stöd för legitimiteten” (den folkvalda maktens okränkbarhet, ungefär). I själva verket förekommer tvärsöver diskursen om arabvåren och det kaotiska läget i MENA-området en ganska ostrukturerad diskussion kring legitimitetsbegreppet: vilken regim/regimtyp kan sägas vara legitim, vilka är förutsättningarna för att en regim skall kunna hävdas vara legitim, förhållandet mellan legitimitet och legalitet, och mellan demokrati,

sekularism, islamism och legitimitet. Och mellan legitimitet och stabilitet.

I min tanke- och skrivarverkstad, i Gamla Uppsala, är dessa, till synes rätt akademiska frågor det centrala, och långt ifrån bara med avseende på krisernas MENA, något att arbeta med länge. Men det är i länder och strukturer där politiseringsgraden är hög men där det saknas grundläggande consensus inom folkflertalet om politikens spelregler, mål och medel, som legitimitetsfrågan ställs på sin spets och blir tydlig som den mest grundläggande frågeställningen.

Nu har jag gjort det riktigt svårt för mig. Vad kan sägas om detta viktiga ämne som är så kortfattat att det faktiskt får plats här, och nu? Det får bli en några frågor och svar.

Varför är legitimitet viktigt? Därför att ju mindre legitim en regim framstår som, de facto, desto mer blir maktutövningen/auktoriteten beroende av repression (tvång, våld, skrämsel, fruktan, o s v) som i sin tur undergräver legitimiteten, eller med andra ord, ju mindre legitimitet desto större blir kostnaden för maktutövningen, och den kostnaden samvarierar med hur stora krav som regimen ställer på befolkningen, och befolkningen på regimen. Graden av politisering i samhället bestämmer legitimitetsproblemets art och grad, liksom graden av politiseringens uppdelning i konkurrerande grupper, på etnisk, religiös eller socio-ekonomisk grund. Ju svagare en regims faktiska (tillerkända) legitimitet, t ex icke-folkvalda auktoritära regimer stödda på militär makt, desto större deras beroende av ”avpolitisering” (t ex genom förmåga, av Saudi-typ, att förekomma eller kväva missnöje genom penningpolitisk generositet).

Olika mått på legitimitet

Poängen är att legitimitetsfrågan inrymmes i en föränderlig dynamik, ett utflöde av politiska processer, sällan eller aldrig slutligt löst, en varierande produkt av regimens kontrollförmåga och befolkningens kravställarförmåga. ”*Legalitet*”, mätt t ex i måttet folkvaldhet, är på så sätt bara ett av flera kriterier på legitimitet, andra är *leveransförmåga* (av sådant som befolkningen i sin historiska kontext faktiskt behöver/efterfrågar/kräver), *representativitet* (mätt i mått som är relevanta i sin kontext, d v s klass och/eller etnicitet och/eller religion och/eller regional identitet, och/eller genus, samt *frihetsgaranti* (respekten för en socialt accepterad gränsdragning mellan den politiska och den privata sfären, garantin för omistliga fri- och rättigheter, den politiska maktens begränsning av ett system av ”checks and balances”).

Legitimitetsbegreppet/problemet och demokrati (kriterier och varianter)? Grundfrågan om vad som gör en regim legitim leder förstås vidare till debattens och statsvetenskapens olika synsätt på demokratins definition, mål och medel. För oss västerlänningar är kanske svaret, även i dessa krisdrabbade tider, nära nog självklart. Vi har haft den historiska, kulturella och socio-ekonomiska fördelen och förmånen att kunna etablera ett svar med anspråk på slutlighet och permanens: den liberala demokratin, den som optimerar momenten legalitet (folkvaldhet, baserat på obegränsat folkligt deltagande i de politiska processerna), gränssättande för den politiska maktutövningen och garanti för full yttrande- och församlingsfrihet, och representativitet (till följd av att ledningen tillkommit genom processer som ingen ifrågasätter). Och detta utan att de tillåtna friheterna och maktens begränsningar innebär de-

struktiv socio-politisk turbulens, och utan att maktens begränsningar innebär eller ses som allvarliga inskränkningar i regimens leveransförmåga. Eller att den politiska maktens begränsning ger fritt spelrum för andra ”oligarkier”. Detta i sin tur förutsätter (”självvalda”, inte uppifrån ålagda) begränsningar i politiseringsgraden och en långsam tillväxt av institutioner för att i lugna fåror hantera strömmarna av ”inputs” och ”outputs” i det politiska systemet.

MENA-länderna och legitimitetsproblemet

Vad innebär detta för arabvårens fortsatta öde och MENA-ländernas (i vid definition) sökande efter vad som konstituerar en legitim regim? Är den liberala demokratin ett svar och ett realistiskt svar även för dem? Frågorna uppstår ju inte minst också därför att globaliseringen under USA-västlig dominans och utvecklingen i alla länder av moderna informationssystem, inklusive sociala medier skapat ett normsystem som underbyggt den liberala demokratins attraktionskraft, oavsett skillnader i relevanta förhållanden.

Eller är, vid närmare skärskådande, liberal demokrati under den tid vi nu överblickar inte fullt förenlig med kraven på eller behoven av politisk stabilitet, bl a eftersom politiseringen tenderar att skapa motsättningar, *polarisering* mellan motstående intressen och identiteter? Och: vad är i så fall alternativet/alternativen till liberal demokrati i dessa som strävan att tillskapa en legitim (d v s laglig, representativ, icke frihetsberövande, men leveransduglig) regim, en regim och ett system som i dagens medieutvecklade och politiserade värld tillgodoser behoven av *både* intresse och identitet, *både* friheter och allmännytta, *både* stabilitet och begränsad regeringsmakt, och *både* islamska samhällsvärderingar och i dagens globaliserade värld nödvändigt mått av sekularism?

Om detta, och mer, handlar det, ytterst, när de olika krafterna i Egypten ska försöka skriva ihop sig om en ny post-brödraskapsförfattning, när den diminutiva centralmakten i Libyen ska försöka förmå de otaliga milisgrupperna att acceptera ordnade politiska förhållanden, och när ansträngningarna har att fortsättas att få till stånd en fredsuppgörelse i inbördeskrigets Syrien, m m. Det lär handla om en lång resa. I varje fall om förutsättningarna för och kraven på liberal demokrati som system och slutsvar på det oundvikliga legitimitetsproblemet skall uppfyllas. En pikant omständighet i dagens MENA är, oavsett det som nämndes inledningsvis om amerikansk ambitionssänkning, att den panarabiskt enande (den enda?) ideologiska faktorn, anti-kolonialismen i modern tappning, motverkar den liberala demokratins (i västlig tappning, i västliga varianter) möjligheter att utgöra ledstjärna för dessa länders sökande efter ett svar, svaret, på legitimitetsfrågan. Men inga generaler eller mullor i världen kan upplösa det ständigt pockande legitimitetsproblemet.

Författaren är ambassadör, tidigare statssekreterare och generaldirektör och ledamot av KKrVA.

Att diskutera ledning systematiskt

av Olof Santesson

TITEL:
Insatsledning
FÖRFATTARE:
Berndt Brehmer
FÖRLAG:
Försvarshögskolan, Elanders 2013

ALLT HAR ETT pris. Konstaterandet är ingen snusförnuftig gottköpsfilosofi, utan är ett högst väsentligt inslag i ledamoten Berndt Brehmers markant genomtänkta *Insatsledning*. Hur bör/kan man leda en militär operation eller en civil räddningsinsats? Det finns inga genvägar till att i en kedja skaffa informationer, hantera, värdera och snabbast möjligt få effekt utifrån dem. Försöker man gå ifrån hierarkiska lösningar uppstår nya problem, framgår det av boken som är tänkt att fungera som en introducerande lärobok i Försvarshögskolans ämne ledningsvetenskap.

Författaren vill diskutera sitt ämnes karaktär som designvetenskap, inriktad mot det som ännu inte finns, grundläggande problem inom ledning, lösningar och kostnader. Han vill lägga en teoretisk grund med generella principer för ledning och diskussion om vad som kännetecknar en framgångsrik sådan. Han har tidigare inte sällan mötts av mothugg, och man känner att han nu på 170 sidor ger sig på en akademiskt laddad fråga med ett ifrågasättande framför allt av hur Försvarsmakten traditionellt och intuitivt leder sin verksamhet; kanske ett beslutsamt sista ord.

Inriktningen är mot en design, skapandet av nya och bättre ledningssystem än de system vi har. Pedagogiskt tar Brehmer sedan i korta kapitel det som han tycker att man bör tala om. Till uppläggets förtjänst hör att kapitlen mönstergillt avslutas med en sammanfattning. Man får en dubbel chans att smälta innehållet.

Läsaren kan inte sno sig undan med att han/hon givetvis förstår saken praktiskt. Nu gäller det att ta till sig författarens avsikt att beskriva en vetenskap. Brehmer vill få oss att ”ordnat och systematiskt” ta del av generella principer för ledning, vad den är och kräver och hur en framgångsrik ledning ser ut; alltså den teoretiska grunden för denna ledningsvetenskap, med ett begrepp myntat i slutet av 1980-talet som ”command and control science”. Det är således inte frågan om en forskning i ledarskap, utan inriktningen är på *ledning av insatser*. Vad som behandlas är tre grundläggande problem: hur hantera en inneboende osäkerhet i beslutssituationen, få en samlad insatseffekt, åstadkomma den snabbare än fienden/alternativt olycks-/krisutvecklingen för att man inte bara ska bli sittande med följderna.

Ett hierarkiskt ledarsystem karaktäriseras av att chefen utifrån en konstruerad lägesförståelse baserad på rapporter ger order om något som enheten ska göra. Han måste då veta vad hans underlydande chefer kan åstadkomma med sina förband och ge dem tid att organisera sin del av insatsen. Självklart kan det synas, men ofta syndat mot. Ju större insats desto fler beslutsnivåer, där det i texten talas om *nivåspecifika ledningssystem*.

Här för författaren in begrepp som det *yttre* systemet, som man försöker påverka, respektive det *inre* systemet som åstadkommer den påverkan man söker uppnå. Det yttre systemet ska ses som ett ”möjlighetsrum” – med det handlingsutrymme som objektivt existerar respektive det som man subjektivt tror sig ha och på vilket ledning alltid måste utövas. D v s all ledning sker under osäkerhet. ”Den information man skulle ha behövt för ett beslut är oftast förbehållen morgondagens historiker”, formulerar Brehmer en lite bitter sanning som mången beslutskapabel ledare i handling kan försöka förneka.

I nästa steg kommer författaren in på principer för att konstruera det inre systemet, skapa ett ledningssystem som lever upp till krav i tidigare kapitel. Verktyget här är en *designlogik* för att konstruera konstgjorda ”artefakter”, något som förefaller höra till varje beslutstillfälle. Här använder han nyttjandet av en hammare som exempel. ”Det är inte hammaren som åstadkommer att spiken går i vägen, det är hamrandet.”

För ordning och reda måste själva begreppet ledning definieras. Brehmer inskärper att det är frågan om den funktion som producerar inriktning och samordning. Den påminner oss om att design som en form av handling avser att åstadkomma effekter på verkanssystemen i en insats. Här blir tonen sträng: Om ledningssystemet inte gör det, så är det inget ledningssystem. Det som ska uppnås måste alltså ske med hjälp av andra människor. Vad som ska uppnås och hur det ska uppnås kräver datainsamling, orientering och planering, uppgifter som civila staber delar med militära.

Beslut besegrar inte en motståndare eller åstadkommer räddningsinsatser, man måste kunna leverera effekt, lyder bokens credo. Som en modell på ledning som dynamiskt beslutsfattade beskriver författaren den s k dynamiska DOODA-loopen, således *startad som ett uppdrag* och utvecklad ur den ursprungliga OODA-loopen (”att vinna kräver att man kommer innanför fiendens OODA-loop”, d v s vinner i snabbhet).

Ledningssystemets personal tillämpar systemets metoder med hjälp av ledningsstödssystem.

Beslut om inriktning och samordning fattas utifrån ofullständig information och olika slag av friktion (Clausewitz). Därför krävs nya beslut – processen blir återkopplingsdriven. Brehmer menar också att varje stab blir unik då organisationen återspeglar de funktioner som en insats kräver.

Ett kapitel om ledningsformer är här kanske det som ovana läsare lättast tillägnar sig. Uppdragstaktik, detta begrepp, i Sverige präglat av visst självskryt, anses av Brehmer i värsta fall innehålla för mycket ideologiskt/filosofiskt gods för att han ska vilja ha det i sin designmiljö; själv föredrar han att tala om *ledning med uppdrag*. Tanken är hursomhelst att man utnyttjar varje nivås fördelar, de högre formulerar inriktning och uppdrag, de lägre hur uppdragen ska genomföras. ”Enhetlig” ledning kräver att insatsen har endast en tyngdpunkt och en chef och att man kan kommunicera i hela insatsen; då funge-

rar konceptet väl men långsamt. De tidigare NBF-profeternas (Nätverks Baserat Försvar) strävan att snabba upp processen genom färre beslutsnivåer eller ”självsynkronisering” åsåg Brehmer med ett kritiskt öga. De mötte snabbt kontrollspannproblemet. I dagens lilla försvar tror han dock att möjligheter öppnas.

För komplexa system med flera tyngdpunkter där ingen funktion har mandat att lösa uppkommande samordningsproblem måste vidare samordning vara resultatet av samverkan. Ledning med uppdrag är kanske inte heller den lämpligaste formen av ledning i fredsinsatser, där lokala/individuella missgrepp kan få strategiska följder (”den strategiske korpralen”).

Den hierarkiska organisationen och systemen måste byggas med tillit till feedback, kostnader som betalas i tid. Mest radikalt vore att hitta alternativ, men sådana alternativ finns enligt Brehmer inte i sikte. Han pekar slutligen på att ledningssystemutvecklare kommer att få fortsätta att brottas med problemen kring osäkerheten, kontrollspannsbehovet och krävda variationer av beslut i sin strävan att hitta system som möjliggör att man kommer innanför fiendens handlingsloop (motsvarade för räddningstjänst).

Det har här endast varit möjligt att skumma litet ur Berndt Brehmers synpunktsflödande systematiska framställning; en inomvetenskaplig tidskriftsredaktör skulle säkert kräva mer av en recension. Men förhoppningsvis framgår kanske något av detta att den som framöver försöker leda komplexa system utan hänsyn till vetenskapligt grundade angreppssätt gör det på egen risk. Ledningsvetenskap hjälper dig åt rätt håll.

Recensenten är ledamot av KKrVA.

Flygvapnets högre chefer på plats i hyllan

av Olof Santesson

TITEL:
Svenska flygvapnets högre chefer 1925–2005: Chefsbiografier och befattningsöversikter
UTGIVARE:
Rune Kjellander
FÖRLAG:
Eget förlag i samarbete med Svensk Flyghistorisk Förening 2013

CIRKELN ÄR SLUTEN. Den outtröttlige personhistorikern Rune Kjellander, född 1920, har fullföljt 2000-talets serie av svenska militärbiografier med sitt nya verk över flygvapnets högre chefer med förord och historisk överblick av Sven-Olof Olsson, chef för flygvapnet 1983–1988. Sammantaget utgör dessa böcker inte bara ett referensbibliotek utan en kulturgärning kring en speciell del av Sveriges historia.[1]

Blodad tand fick utgivaren med porträtten av vår egen akademis ledamöter fram till 1995[2], där man bland de kallade kunde finna sådana koryféer som Napoleon III. Kjellander började med armén, så i strikt ordning kom marinen, och nu de andra blå; alla tre därtill med förbands- och organisationsöversikter. Med dessa tre senare band samlas, som biografikern själv säger, ”huvuddelen av alla försvargrenars högre chefer av lägst överstes rang, eller motsvarande, biograferade fram till tiden för värnpliktens avskaffande i fredstid”. Någon kan han väl ha missat; annat vore inte att begära. Flygvapnets nuvarande inspektör Micael Bydén får ingen biografi. Han hade väl för låg grad under bokens slutår 2005 men återfinns med bild som den senaste i raden av de sjutton som genom snart nittio år lett FV.

Det handlar om vår yngsta försvarsgren – det svenska flygvapnet blev självständigt med början den 1 juli 1926. (Man kan jämföra med det amerikanska flygvapnet där det dröjde tills efter andra världskriget.) Av detta följer att det är en förhållandvis nutida kader som presenteras. Av nära fyra hundra upptagna namn gäller dock cirka sju procent födda före år 1900.

Kjellander har tidigare lutat sig litet mot gamla biografier ända från stormaktstiden. Det går av naturliga skäl inte i flygboken, och han understryker att han endast undantagsvis har tagit med personliga omdömen. Det bli litet tommare.

Några kan man ändå plocka, t ex ”en av Sveriges främsta militära provflygare” (Jan-Ivar Anderson); ”en av flygvapnets pionjärer, särskilt inom störtbombstaktiken” (Björn Bjuggren); ”ägnade sig under andra världskriget åt robotdrift och reaktionsvapen” (Henry Kjellson); ”hans ord vägde tungt när det gällde utveckling av framtidens flygplanssystem inklusive robotbeväpning” (Sten Bergström); ”en handlingskraftig och smidig chef” (Peter Koch); ”hade då (kring 1960) ansvar” för ”cirka tusen

flygplansmotorer på 21 flottiljer med 54 divisioner, stridsberedda" (Arne Lindqvist); " till släkten hörde …Grace Moore, som omkom i samma flygolycka som vår arvprins Gustaf Adolf 1947" (Michael Moore).

Om det svenska flygvapnets förste store man, Bengt Nordenskiöld, står det bara att "under hans chefstid genomfördes den stora utbyggnaden av FV". Mer kan t ex läsas om översten Gösta von Porat "som tillhörde flygvapnets pionjärer och gjorde en betydande insats för dess utveckling, bl a som flygplanskonstruktör" och om Eric Virgin, flygvapenchef 1931–34: "Med kraft gick han till sitt verk. Genom sitt öppna och rättframma väsen och sin arbetsamhet mötte han inom sitt nya vapen mycken uppskattning och sympati".

Flygvapnet fick starta utan fackmässig ledning och grundutbildade piloter. De tre första cheferna, från 1925 till 1942, togs utifrån, två från fälttelegrafkåren och en från infanteriet och trängen. Ett hastigt överslag i övrigt visar att ett tiotal blivande högre flygvapenföreträdare hade utbildats inom infanteriet respektive flottan. Några kom från kavalleriet och andra från artilleriet, varav en endast är med i egenskap av luftvärnsöverste och senare inspektör för luftbevakningen. Den omstridde Axel Gyllenkrok står ensam med att ha varit chef för såväl en flygkår som två infanteriregementen. Enda kvinnan i församlingen är översten Ingela Mathiasson, hon är i gengäld en av de ytterst få som får sin bild i färg.

Ett sjuttiotal noteras som ledamöter av Krigsvetenskapsakademien; fyra chefer för flygvapnet blev styresmän (Nordenskiöld, Ljungdahl, Norén och Olson). Flygarna har inte lidit av skrivklåda. Endast i tjugotalet fall noteras skrifter av dem. I en tekniktung, omhuldad och välfinansierad försvarsgren fanns det förmodligen ringa skäl att ta till orda.

Vad skulle dessa människor ha gjort om det hade blivit krig? I flygvapnets fall är detta nog lättare att upptäcka än i främst armén, där nästan alla biografier saknar uppgifter om krigsbefattningar. En blivande högre chef förde sitt förband i strid. Det var sedermera översten Hugo Beckhammar, då major, därefter överstelöjtnant, med Svenska frivilliga flygflottiljen i Finland 1940. Svenska frivilligflottiljen i Kongo 1961–1963 leddes av fyra kaptener i rad.

Graderna var länge låga inom flygvapnets högre förband: majorer och sedan överstelöjtnanter hade befälet över flygkårer, senare flottiljer. Uppväxlingen till överste skedde för F 12:s del faktiskt först 1966, för att ta extremexemplet.

Även med organisations- och förbandsöversikter skulle översikten om flygvapnet ha blivit rätt tunn på grund av att gruppen det gäller är relativt fåtalig. Verket har drygats ut med delar av översten Nils Wachtmeisters samlingar, en förteckning av aspirantskolan 1941–1942 och minnen från flygtiden med krigsårens olycksdrabbade italienska plan Caproni som skrotades 1945. Planscher, tabeller och tekniska data över flygvapnets plan brukar alltid uppskattas. Framför allt bärs förstås verket upp av det imponerande framtagna biografiska materialet, en litet annorlunda flygarbok att bita i.

Recensenten är ledamot av KKrVA.

Noter

1 *Sveriges regementschefer 1700–2000* (2003), *Svenska marinens högre chefer 1700–2005* (2007), *Svenska flygvapnets högre chefer 1925–2005* (2013).

2 *Fäderneslandets försvar: Kungl Krigsvetenskapsakademiens biografier* (1996).

Stark truppinsats på Balkan – svagt regeringsstöd

av Carl Björeman

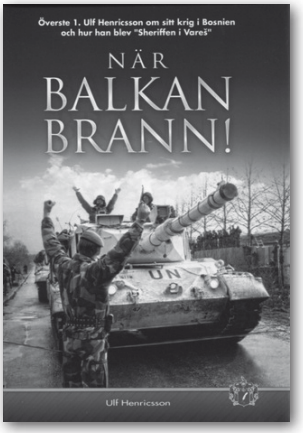

TITEL:
När Balkan brann: Överste 1. Ulf Henricsson om sitt krig i Bosnien och hur han blev ”sheriffen i Vares
FÖRFATTARE:
Ulf Henricisson
FÖRLAG:
Svenskt Militärhistoriskt Biblioteks Förlag, Livonia Print, Lettland 2013

BOKEN *När Balkan brann* av översten 1. Ulf Henricsson är en av de viktigaste böcker som skrivites om det svenska försvaret under senare år.[1] Den är långt mer innehållsrik än vad titeln antyder. Boken ger en initierad och realistisk skildring av kriget på Balkan åren 1993– 1994, Henricsson förde befälet över den första svenska bataljon som insattes här och som enligt svenska regler inte var krigförande men som i realiteten verkade mitt i det pågående inbördeskriget. Det fanns ingen fred att bevara, uppgiften blev fredsframtvingande, oavsett vad politikerna i Stockholm tänkte.

Boken är en ledarskapsbok, vars budskap ger ledning inte bara i internationella insatser utan också – i minst lika hög grad – i försvar av Sverige. Boken ger därtill blixtbelysning av två tillstånd av allmän betydelse, utöver den inverkan som de utövade på Henricssons bataljon och dess verksamhet: 1) försvarets byråkratisering 2) regeringsmaktens förfall när det gäller beslut om försvaret.

Slutligen pekar Henricsson i sin bok på frågor kring officersyrkets innebörd och etik, som på 1990-talets uppenbarligen inte var tillräckligt genomdiskuterade när det gäller skyldighet att fullgöra internationell tjänst.

Krigets vardag

Henricsson ger läsaren en trovärdig beskrivning av Balkankrigets vardag. De ofattbara grymheterna: ”Byn var helt nedbränd, det ryker i ruinerna. Mina tårar kommer i ögonvrån . Första tecknet på en massaker är resterna av ett käkben. Snart hittar vi ett svårt bränt lik – ung man i tonåren – inga kläder kvar . Nästa fynd är en källare med tre döda kvinnor. Skjutna, krossade skallar och halsarna avskurna. De visade sig dessutom vara försåtminerade! ”

Mot den bakgrunden framstår beskjutningarna av bataljonen, från olika håll, snusket i de hus som finns kvar, kölden, snön och den livsfarliga trafiken på smala hyllvägar ovanför branta stup som små

problem, men de är var för sig ändock problem och de måste bemästras. Henricsson ger läsarna en livfull föreställning om krigets lukter och ljud, av domnande köldkänsla i händerna när snökedjor hanteras, av hur mjölksyran stiger i benen under påtvingade alpbestigningar på upp mot 2000 meters höjd, av hårda förhandlingar med lögnaktiga och falska krigsherrar. Det är verklighetsbeskrivningar av hög klass.

Bataljonen bemästrade problemen och satte sig i respekt bland de krigförande. Bataljonens befäl och soldater är värda stor respekt för detta. Henricsson framhåller betydelsen av att bataljonens soldater var frivilliga värnpliktiga, vilka inte bara medförde civila yrkeskunskaper utan även det civila svenska samhällets värderingar in i bataljonen. Men han slår också hål på myten om att svenska soldater inte skulle ha några alkohol- och sexproblem.

Ledarskap

Henricsson underkänner den åtskillnad som ofta görs i den svenska försvarsdebatten och där ”chef” blir lite negativt och ”ledare” alltid positivt. Enligt Henricsson bör man i stället för att på angivet sätt trixa med semantiken fokusera på vilka egenskaper vi vill att chefen/ledaren skall ha.

Han framhåller fem egenskaper:

- Tydlighet – Ja eller nej. Ingen får gå från ett möte med chefen/ledaren och vara tveksam om var chefen står.
- Tillgänglighet.
- Kommunikation – till skillnad från information, dubbelriktad.
- Förtroende – upplevs som en bristvara när chefen detaljstyr.
- Feedback – bristvara. De flesta chefer säger att de ger tydliga uppföljningssamtal. Det tycker sällan deras medarbetare.

Henricssons slutord är: *Våga vara chef*.

Hans bok bär emellertid vittne om värdet för en chef /ledare att äga ytterligare en egenskap, nämligen att vara föregångsman. Hans transportförband närde missnöje över att det inte uppmärksammades i det dagliga slitet. När förbandet fick order att köra de 40 milen från bataljonens bas Tuzla i inlandet, över bergen till Split vid kusten för att hämta de stridsvagnar (som varit instängda i Serbien sedan fem månader tillbaka) satte sig Henricsson som förare i en tung lastbil och körde hela vägen ned till kusten. Han fick en ny namnbricka av förbandet: Driver Henricsson.

Läget i Försvarsmakten i början av 1990-talet

Försvarsmakten var enligt min mening byråkratiserad. Förvaltarmentalitet dominerade. Henricsson erfor detta när han skulle genomföra den för byråkrater och förvaltare störande verksamhet, som det innebar att organisera, utrusta, utbilda och transportplanlägga en bataljon för fredsframtvingande insatser i södra Europa, mer än 100 mil fågelvägen från Sverige. Där han inte mötte direkt motstånd mötte han ofta likgiltighet.

Viljan i Stockholm att bidra till att lösa problemen var begränsad. UD, Försvarsdepartementet och Försvarsmakten skyllde på varandra. Officersfackets attityd var då ”är ni så dumma att ni åker får ni skylla er själva”. Hela frågan tog orimlig tid att lösa. Flera dugliga medarbetare hoppade av på grund av brist på beslut. Handläggarna i högkvarteret och departement såg bara svårigheter och de hade ingen förståelse för att personal som engagerar sig vill veta

spelreglerna. Enligt min mening hade denna likgiltighet på lägre nivåer ett klart samband med en företeelse på högsta nivå: regeringsmaktens förfall när det gäller besluten om försvaret.

Regeringen Bildt startade med hög svansföring efter regeringsskiftet 1991, men det fanns ingen verklighetsanknytning bakom slagorden. Försvarspolitiken blev präglad av motsägelser. Statsministern angav att försvar mot strategiskt överfall skulle ersätta invasionsförsvar mot storanfall som dimensioneringsgrund för försvarets utveckling. Försvarsminister Björck yxade – tvärtemot, i all hast – till ett svagt, ihåligt försvar mot storanfall (1992 års försvarsbeslut).

Det gav till en början intryck av handlingskraft men det innebar i själva verket att en nödvändig reform av försvarsmakten förhindrades och att den – när den kom i slutet av 1990-talet – fick en katastrofal utformning.

Statsminister Carl Bildt: ”Ingen annan försvarar Sverige, och vi försvarar bara Sverige.” (Prop.1991/ 921:102, 1992-02-13). Ett drygt år senare övergav Bildt på – som det senare visade sig – synnerligen svagt underlag denna tes. Statsmakterna beslöt att efterkomma FN:s underhandsförfrågan och bestämde att Henricssons bataljon skulle skickas till Balkan. Men bataljonschefen fick ingen orientering om de politiska motiven för den svenska insatsen. Det hade onekligen varit till fördel i de svåra förhandlingar med många parter som han hade att genomföra. ”Nu körde vi utan övergripande styrning.”(s 20)

Värre var emellertid att den svenska regeringen inte undersökte de praktiska förutsättningarna för insatsen. Den svenska regeringen föll undan för att FN av ekonomiska skäl vägrade sjötransport av bataljonen. Den transporterades per järnväg genom bland annat Serbien. Där fastnade halva bataljonen, inklusive det kompani med Leopardstridsvagnar som Danmark hade lånat ut. Först i slutet av februari 1994 var bataljonen samlad i sitt operationsområde, en försening på fem månader. Detta fiasko tycks inte ha bekymrat regeringen.

Henricsson gör den bedömningen (s 40) att beslutet om bataljonens gruppering (i Tuzlaområdet) styrdes mer av svenskt inrikespolitiskt koncensus än av behoven i Bosnien och Hercegovina. Jag får det bestämda intrycket att detta gällde i många fler fall. Det väsentliga tycks ha varit att regeringen, särskilt försvarsminister Anders Björck, fick god PR. Det bekräftas av hans besök vid bataljonen. Han lotsades landsvägen genom bataljonens område och hade då haft tillfälle att förhöra sig om hur befäl och soldater upplevde sin situation. Det var inte intressant för honom. Han avbröt besöket efter halva den planlagda tiden för att kunna träffa sina favoritjournalister, som satt fast i Zagreb. Det blev säkert bilder av en tuff Björck i blå hjälm. Tyvärr bildade regeringen Bildts ytliga hantering av förarbetet för internationella insatser skola. Misstagen upprepades i beslutsprocessen före Afghanistaninsatsen efter sekelskiftet; se Wilhelm Agrell, *Ett krig här och nu: Sveriges väg till väpnad konflikt i Afghanistan* (Atlantis 2013).

Officersetiken

Henricsson skriver (s 19) att han hade full förståelse för att enskilda officerare vägrade att anmäla sig till internationell tjänst. Han hade dock ingen förståelse för att statsmakterna, i den stund som de bestämde att svensk säkerhet bäst främjas av att Försvarsmakten deltar i internationella operationer, inte samtidigt gjorde det till en skyldighet för den personal som arbetar i

försvaret att delta. Ur strikt militär effektivitetssynvinkel går det att förstå denna kritik mot statsmakterna. Men vad som hände när statsmakterna 1993 skickade ut en bataljon med fredsframtvingande uppgifter kan inte bedömas ur rent militär synvinkel. Det kom att markera ett byte av säkerhetspolitik, en samhällspolitisk fråga av vital betydelse. En befogad fråga är om politikerna förstod det.

Dåvarande statsminister Carl Bildt anför (s 20) att det fördes rätt ingående diskussioner i regeringen i dess helhet och i utrikesnämnden innan beslutet togs. Det är diskussioner i en begränsad krets i en fråga som på sikt kom att angå hela folket. Riksdagen i dess helhet hölls utanför. ÖB, som skulle genomföra projektet, orienterades sent. Statsministerns åtgärder vittnar om att det väsentliga för honom var att få partipolitisk consensus, med andra ord att få ryggen fri. Följden av denna ytliga regeringspolitik blev att Sverige utan djupgående debatt halkade in i en helt förändrad säkerhets- och försvarspolitik.

Det är denna kortsiktiga politik som statsmakterna – med kraft – bör kritiseras för.

Om statsmakterna för en konsekvent politik väcker det förtroende inom Försvarsmakten.

När statsmakterna inte för en otvetydig politik frestas beskäftiga militärer att lägga fram tvetydiga förslag. På DN.Debatt 2004-04-19 föreslog 17 högre arméofficerare att värnpliktsförsvaret skulle ersättas av ett yrkesförsvar. I sin villrådighet följde politikerna detta ödesdigra råd. Följden är att framtidens svenska arméförband i internationell tjänst kommer att sakna soldater med de breda kunskaper och färdigheter som Ulf Henricsson vittnar om i boken *När Balkan brann* (s 78) och som han säger sig värdesätta så högt jämfört med yrkessoldater.

Recensenten är generallöjtnant och ledamot av KKrVA.

Not

1 En tidigare recension infördes *KKrVAHT*, 3. häftet 2013.

En existentialism för den sista människan

av Magnus Christiansson

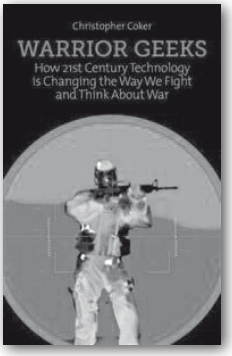

TITEL:
Warrior Geeks – How 21st Century Technology is Changing the Way We Fight and Think About War
FÖRFATTARE:
Christopher Coker
FÖRLAG:
Hurst & Company, London 2013

I SLUTFASEN AV Kuwaitkriget 1991 inträffade en händelse som knappast uppmärksammades i samtiden, men som framtidens historiker kan komma att betrakta som epokgörande: en grupp irakiska soldater kapitulerade för en amerikansk robot på slagfältet. Fem irakiska soldater ute på den forna semesterön Faylaka sträckte vapen för ett delvis fjärrstyrt amerikanskt fordon. Där, i någon mening, börjar krigets robotålder.

Det faktum att denna händelse inte är speciellt uppmärksammad, helt underordnad de operativa och strategiska perspektiven som brukar anläggas på Kuwaitkriget 1991, understryker att krigets förändrade karaktär inte alltid behöver var ikonisk och episk. De Power Point presentationer som spreds under 1990-talet av entusiastiska entreprenörer för olika typer av ”transformation”, visade ofta små robotar eller ballonger vilka på olika sätt förväntades skapa en överlägsen lägesbild över ett allt mer fragmenterat slagfält. Parallellt med att ”transformation” med tiden blivit ett bitterljuvt begrepp i den militära debatten, kan man konstatera att många av de vimsiga teknologiska visionerna har blivit verklighet och till och med en vital del av samtidens krigföring. USA:s allt frekventare användning av fjärrstyrda flygsystem, ofta sammanlänkade med avancerade cyberkapaciteter, är inte bara en realitet utan själva kärnan i den strategi som växt fram efter misslyckandena i Irak och Afghanistan.

Denna process har knappast passerat obemärkt, men det är sällan forskningen ställer sig mer djupgående frågor om vad utvecklingen egentligen innebär. Den brittiske professorn i internationella relationer vid London School of Economics, Christopher Coker, är dock ett exempel på motsatsen. Hans senaste verk *Warrior Geeks* handlar just om hur utvecklingen av digital-, cybernetisk och bio-medicinisk teknik påverkar kriget och människan. För en forskare som Coker är det nämligen omöjligt att skilja krigets utveckling från människans, eller snarare, de intressanta frågorna uppstår som en konsekvens av vad krigets utveckling gör med det mänskliga.

Kärnan i Cokers resonemang är starkt knutet till två grundläggande teser som inspirerats av fysiologen Susan Greenfield och filosofen Martin Heidegger. Från Greenfield hämtar han tanken att människan rent fysiologiskt fungerar i sam-

spel med den teknik hon omger sig med. En mänsklig hjärna hos någon som har ett skriftspråk fungerar annorlunda än för en i en illiterat kultur; hjärnan hos en människa med en surfplatta fungerar annorlunda än för en i en analog kultur. Konsekvensen av detta resonemang är att uppdelningen mellan organiskt och oorganiskt blir missvisande: människan går inte att skilja från sina redskap, inte heller dem som hon skapat för kriget. Detta perspektiv är influerat av Heideggers poäng att teknologins betydelse inte främst är (instrumentellt) teknisk, utan berör själva essensen i form av möjliggörande eller det som åstadkoms i en given existensform. Vad händer då med människan och det mänskliga i en tid av hisnande digital och cybernetisk utveckling?

Coker studerar kriget, eller med Thukydides ord ”den mänskliga saken”. Dess utveckling blir allt mer digitaliserad, styrd av cyberkrigare på distans (vilka själva blir distanserade), påverkad av system som blir robotlika och autonoma, och övervakad av människor som blir allt mer manipulerade av implantat och droger. I många fall är tekniken långt ifrån en epokgörande skiljelinje, men när det exempelvis gäller fjärrstyrda flygsystem och robotteknik, så står kriget och därmed människan, inför fundamentala förändringar.

Trogen sina utgångspunkter menar författaren att frågor om tekniken i sig, många gånger blir felställda (”Kommer datorn någonsin att tala med oss?”). Om människan är en social varelse så kan hon idag inte vara människa utan sina elektroniska nätverk. Ett av de mest frekventa begreppen i boken är *wired* och *hard-wired*, vilket ofta visar författarens tendens att betona hur beteenden finns i oss, men att de står i relation till vår teknik.

Coker betonar med en kritisk distans att alla de saker som människan, eller åtminstone människan i den västerländska traditionen sedan antiken, har värderat som dygder i kriget har försvagats, försvunnit eller sannolikt kommer att försvinna. En soldat som ständigt är uppkopplad i nätverk får inget utrymme för eget tänkande och karaktärsutveckling. En krigare som inte möter striden och slaget utan bara skärmen, kommer inte att utveckla något mod och kanske inte förstå vad uppoffring betyder. Befälhavare som delegerat etiska beslut till robotar kopplas loss från krigets moraliska dimension och förstår inte vad empati innebär.

Den centrala poängen i boken berör krigaren och det transcendentala. Den nördiga krigaren, med sin digitala tillvaro, har ingen möjlighet att uppleva något bortom sig själv, eftersom det kräver karaktär. En krigare som kommit åter från slagfältet kan vittna om nya sidor av sin själ som i många fall är bortom de språk vi känner. Det går däremot inte att ge robotarna instruktion att be en bön av tacksägelse för att vi inte stupade i slaget. Även fast behovet av det transcendentala kan förklaras, så är en konsekvens av den tekniska utvecklingen att vi riskerar att bli både själlösa och gudlösa i kriget. Det handlar med andra ord inte om friheten att välja denna utveckling utan om frågan om vad vi gör i en sådan gudlös värld. Den frågan är inte endast religiös eller konservativ, den är även existentiell och humanistisk.

Christopher Coker skriver i en vindlande och essäistisk stil. Just eftersom han i grunden är ute efter att förstå vad den teknologiska utvecklingen av kriget betyder för oss som människor, gör han många utblickar till såväl litteratur, film som en mängd naturvetenskapliga fält. Exempelvis finns det inom sex sidor i boken plats för en liten utvikning om hundens biologiska utveckling, ett kort analys av en del av Homeros

Iliaden och Platons *Staten*, samt korta referenser till Vladimir Nabokov och William Shakespeare. På många sätt påminner han om sin bortgångne kollega Philip Windsor, som skrev med ett stort mått av ”fantasi, intuition och ett intresse för de stora frågorna”[1] Det är möjligen prövande för en folkhemsutbildad akademiker, men det är också en befriande och spännande läsupplevelse.

Möjligen är det också denna vildvuxna essäistik som gjort att det även kan vara svårt att följa Coker i mer vetenskaplig bemärkelse. Följande citat är belysande:

”En del vetenskapsmän ifrågasätter om datorer någonsin kommer att kunna tänka själva. Många fler tror att dagen kommer att komma när robotarna kommer att kunna dela med sig sina tankar med oss. Min egen föreutsägelse är att det kommer att hända inom de kommande 30 åren, möjligen tidigare än så.”[2]

Det problematiska är uppenbart: vi får inte ta del av några referenser till vilka forskare som anförs för denna spektakulära förutsägelse. Boken har flera exempel på referenser som inte förekommer i referensförteckningen och även identiska citat som förekommer flera gånger. I den bemärkelsen ställer sig ibland den lösa stilen i vägen för precisionen. Vad som är värre är att citatet ovan också är ett exempel på hur Coker snarare bygger sin text på postulat än argumentation. Här blir det i många fall omöjligt för författaren att kommunicera på ett vetenskapligt plan, och det riskerar också att reducera textens värde som akademisk produkt. Det blir, för att använda ett citat som Philip Windsor använde om sina egna föreläsningar, ”högre skitsnack”.[3]

Men möjligen missar en sådan kritik något väsentligt. Det viktiga kanske inte är huruvida vi har en vetenskapligt korrekt bild av framtidens krig, utan att vi i tid ställer oss rätt frågor om vad det kan tänkas innebära. Det väsentliga är inte den korrekta vetenskapliga utsagan utan om den är intressant och betyder något för oss. Christopher Coker är den ende professor jag känner som har en poäng även när han har fel.

Recensenten är forskare och doktorand vid Försvarshögskolan.

Noter

1. Som det står i Adam Roberts nekrolog i *The Guardian*, 2000-06-24.
2. Coker, Christopher: *Warrior Geeks – How 21st Century Technology is Changing the Way We Fight and Think About War,* Hurst & Company, London 2013, s 155.
3. Se Rosenberg, Justin: ”International Relations — The ‘Higher Bullshit’: A Reply to the Globalization Theory Debate”, *International Relations* 2007, 44, s 450-482.

Litteraturöversikt

TITEL:
Hanoi's War: An International History of the War for Peace in Vietnam
FÖRFATTARE:
Lien-Hang T Nguyen
FÖRLAG:
The University of North Carolina Press 2012

Boken är ett måste för den generation hos vilken än idag en sträng vidrörs av Vietnamkriget. Det var den första och blodigaste konflikten mellan en supermakt och en bondestat, och litteraturen från Washingtonhorisont har blivit massiv. I ett pionjärverk, lyfter här en USA-vietnamesisk forskare framför allt fram den andra sidan – den som till sist vann. I centrum står de två ”Le”, Le Duan och hans drabant Le Duc Tho, fredspristagare 1973 tillsammans med Henry Kissinger för Parissamtalen som detta år hade lett till en uppgörelse.

I porträttet av Le Duan ser vi första gången en av tjugohundratalets stora ledare. Lika mycket som amerikanerna tog han de ödesmättade beslut som förlängde kriget. Tre gånger, 1964, 1968 (Tet-upproret) och 1972 (påskoffensiven) gick han från gerillakrig till ”allmän offensiv” och ”allmän folkresning”; ständigt i intern kamp i Hanoi, inklusive mot internationella storheter som Ho Chi Minh och Giap, under ekonomiska och sociala svårigheter; i sin polisstat hela tiden manövrerande globalt under ett krisfyllt sino-sovjetiskt kraftfält.

Tet-offensiven var ett strategiskt omslag som knäckte Lyndon Johnson, men de tre offensiverna var oerhört förlustbringande och Le Duan tvingades till sist till förhandlingar.

Ändå förblev han herre över Nordvietnam, och med en fjärde offensiv 1975 kom slutsegern.

TITEL:
Karl Marx: A Nineteenth-Century Life
FÖRFATTARE:
Jonathan Sperber
FÖRLAG:
Liveright Publishing Corporation, New York-London 2013

Varje skede har sin Marx, föremål för uppskattning eller avsky. USA-historikern Jonathan Sperber ser honom däremot inte som vare sig profet eller skyldig till mycket av vår tids elände. I sin biografi sätter han in författaren till *Det kommunistiska manifestet* (1848) och *Kapitalet* (1. delen 1867), för att nämna bara de två viktigaste verken, i sin miljö. Det är i den tidiga industrialismens England och ett skede av politisk och social oro som denne finner sina verktyg och griper sig an med lösningarna. Detta glöms ofta, inte minst av marxister.

I det stora källmaterialet MEGA (Marx-Engels Gesamtausgabe) framträder en ursprungligen hegeliansk intellektuell i många roller: jude, emigrant, revolutionär, upprorsman, exilkannstöpare, teoretiker och ekonom; med sina småborgerliga levnadsvanor tidvis utblottad och upp-

repade gånger räddad ur misär av sin vän och medarbetare Friedrich Engels.

Ny är framför allt tonvikten på journalisten Marx med alla sina anteckningar och excerpter, rastlöst sökande efter nya kunskaper och nya fiender att förgöra.

TITEL:
Avoiding Armageddon: America, India, and Pakistan to the Brink and Back
FÖRFATTARE:
Bruce Riedel
FÖRLAG:
Brookings Institution Press, Washington 2013

Spänningar på indiska halvön kan göra vem som helst mörkrädd. Fyra gånger har Indien och Pakistan, dödliga fiender från starten 1947, varit i krig, de mobiliserade både 2001 och 2002 En femte gång var nära 2008 efter terrordådet i Mumbai (Bombay) av grupper från Pakistan. Båda rivalerna har skaffat sig nukleära vapen. Nästa massterrordåd kan mycket väl leda till ett kärnvapenkrig enligt Bruce Riedel, en av USA:s kännare av Sydasien.

Vad finns för omvärlden att göra åt rivaliteten och framför allt problemet Kashmir? Boken beskriver tolv amerikanska presidenters försök; ingen av dem har lyckats att närma sig det ena landet utan att stöta bort det andra. Pakistan har sökt vänner, men där skapar Afghanistan problem för USA. Indien, till synes en ”naturlig allierad”, då båda ”upptäcktes” av Europa på 1490-talet och som stater föddes ur det brittiska imperiet, har velat gå sin egen väg.

USA:s avtal med Indien om fredlig kärnenergi kan ha skapat nya öppningar. Författaren tror att det enda som skulle peka framåt vore en uppgörelse om Kashmir med en internationell permanent gränsdragning, kanske under ett slags gemensam överhöghet.

TITEL:
The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914
FÖRFATTARE:
Christopher Clark
FÖRLAG:
Penguin Books, London 2013

Det nya standardverket! Med det mest översvallande beröm har anglosaxiska recensenter hälsat detta lysande arbete om bakgrunden till första världskrigets utbrott av en historiker i Cambridge. Ämnet kan förefalla uttröskat i otaliga böcker, men påfallande många av dem har haft ett politiskt-polemiskt budskap. Det gör en modern forskarinsats dubbelt välkommen.

Christoper Clark har inte letat efter någon rykande pistol, han har rättare sagt funnit dem i händerna på alla huvudrollsinnhavare. Klart är att den serbiska regimen varken kunde eller ville stoppa de aktiviteter som ledde till mordet i Sarajevo den 28 juni 1914 på den österrikiske tronföljaren Franz Ferdinand. Och Serbiens vänner vägrade att tillerkänna Wien några som helst rättigheter att övervaka och genomdriva den serbiska mordutredningen. I stort sett framstår här Frankrike och Ryssland som snarast mer skyldiga till utvecklingen än kaiser Wilhelms Tyskland, som ofta getts hela ansvaret för färden in i skyttegravshelvetet.

Europas klyvning i antagonistiska maktpakter var ödesdiger men komplex. Man misstrodde varandra; London var mera oroat av sin partner Ryssland än Tyskland, och ryssarnas Balkanpolitik hängde samman med den eviga frågan om kontrollen av Bosporen. Inför nästa års sekelminne är

denna bok ett omistligt bidrag till kunskapen om vår tids tragiska arv.

TITEL.
Europe: The Struggle for Supremacy from 1453 to the Present
FÖRFATTARE:
Brendan Simms
FÖRLAG:
Basic Books, New York 2013

Europa har genom tiderna dominerats av en enskild kraft, skriver den irländske författaren av denna bok. Han beskriver härskare med universella anspråk: Karl V, Filip II, Ludvig XIV och Suleiman den magnifike. Hitlers tusenåriga rike hör förstås hit, liksom sovjetiska utopier.

Läsaren möter ett perspektiv av evig konfrontation, det handlar till synes enbart om makten över vår världsdel, om ekonomi finns praktiskt taget ingenting. Även med denna begränsning borde en viktig tes ha gällt Frankrikes roll som den stora oroshärden under åtminstone etthundrafemtio år fram till Wienkongressen. Men författaren har bestämt sig för att praktiskt taget allt har gällt kampen om Tyskland som den stora centrala europeiska frågan.

Saken har egentligen heller inte ändrats genom EU:s tillkomst. Inför ensidigheten i upplägget överraskar det inte att verket har mötts av kritiska recensioner.

TITEL:
The Insurgents: David Petreaus and the Plot to Change the American Way of War
FÖRFATTARE:
Fred Kaplan
FÖRLAG:
Simon & Schuster, New York, NY 2013

Det här är en bok om Pentagon och USA i krig. Den är den hittills mest systematiska granskningen av hur supermakten – mot generalitetets vilja – drev in i upprorsbekämpning, COIN (Counter-Insurgency Operations) som en huvuduppgift. Starten skedde i arméns högborg West Point, i dess Social Studies Department, där unga entusiaster ägnade sig åt vad som skulle hända efter det kalla kriget och kravet på pansartunga förband mot Sovjetunionen.

Stöttade av dynamiske generalen David Petreaus lade män som John Nagl och David Kilcullen underbyggnaden till ett nytt tänkande med idéer inte minst från kolonialmakternas sista krig. Som representanter för en stormakt brister de karaktäristiskt i intresse av förutsättningarna för nationella befrielsekrig. Inte heller har de löst dilemmat om den regering man vill stödja mot uppror inte är värd att stödja. Och är verkligen COIN, som boken säger, den militära framtiden efter Obamas pivot mot Asien och Kina?

TITEL:
Mr. Putin: Operative in the Kremlin
FÖRFATTARE:
Fiona Hill and Clifford G Gaddy
FÖRLAG:
Brookings Institution Press, Washington 2013

Vem Putin är frågar sig bland många författarna – ett par Rysslandsspecialister. Titeln har de valt från en engelsk barnbok och tecknad serie om en Mr. Benn som varje dag stiger in i en herrekipering för att komma ut i nya kläder och skapnader. Svaret blir mångfacetterat, när de nalkas dagens verkställande direktör för ”firman Ryssland”; beskyddaren av ett gäng utpressare, en troende i den ortodoxa kyrkan och

fylld av nostalgiska känslor för det gamla ryska väldet.

Putin framstår i sina många roller som 1) upprätthållaren av en centraliserad statsmakts ordning, 2) historikern som vill återställa det förflutnas glans, 3) den store överlevaren, 4) en outsider, 5) den fria marknadens man och 6) som den ”case officer” han var i KGB när han rekryterade och ledde agenter.

Ett sammansatt porträtt, underhållande som en provisorisk analys.

TITEL:
The Way of the Knife: The CIA, a Secret Army, and a War at the Ends of the Earth
FÖRFATTARE:
Mark Mazzetti
FÖRLAG:
The Penguin Press, New York 2013

Om vår tids skuggkrig har den amerikanske journalisten Mark Mazzetti skrivit en sorgligt instruktiv bok. Den beskriver hur Vita huset, och alltmer under Barack Obama, har funnit det ekonomiskt och psykologiskt billigare att bekämpa fiender på avstånd genom förarlösa väpnade plan, drönare, hellre än att sätta in stora kostsamma truppförband i fälttåg långt hemifrån. Istället för hammaren använder man sig av skalpellen.

Vad som här görs extra tydligt är hur skillnaderna mellan militärens och CIA:s traditionella uppgifter har suddats ut. Försvarsmakten har alltmer kontrakterat ut våldsuppgifter till civila organisationer. CIA, som med sin koppling till auktoritära regimer alltid har haft det svårt att samla in underrättelseuppgifter, har alltmer kommit att ägna sig åt terroristjakt, medan Pentagon i en för många överraskande utsträckning tagit på sig spionrollen.

Författaren finner att bägge parter har blivit lidande på kuppen och ansluter sig till de många kritiker som anser det nödvändigt att USA-administrationen blir mer öppen om sina förehavanden och mer beslutsam att rättsligt kontrollera mord på enskilda motståndare.

TITEL:
The Real North Korea: Life and politics in the Failed Stalinist Utopia
FÖRFATTARE:
Andrei Lankov
FÖRLAG:
Oxford University Press, New York 2013

Dagens Nordkorea kommer att sluta i ett hårt fall. Alternativet är ett utdraget överlevande av regimen, kanske fram till 2020 eller 2030, följt av ett ännu hårdare fall. Den bedömningen gör den ryske födde forskaren Andrei Lankov i sin utomordentligt belysande studie.

Att det ser ut som det gör i Nordkorea beror på att hårdföra idealister har lett sitt land till katastrof. Med suget från den sydkoreanska grannens minst 15 procent högre BNP per capita och en högst motiverad rädsla för kommande efterräkningar ser de sig inte ha något val än att leva farligt. De låter sig inte vare sig mutas eller utpressas till reformer.

Omvärlden, i första hand Seoul och Washington, kan möjligen bidra till att ett kommande sönderfall av Kim Il Sungs skapelse blir mindre kaotiskt och plågsamt, oavsett om det leder till koreansk återförening eller att landet blir en kinesisk satellit. Bokens mest ifrågasatta rekommendation är att man så länge de facto låter landets nukleära program fortsätta.

Böckerna är anmälda av Olof Santesson.

Anvisningar till författare

Författaren ansvarar för att artikel som insänds är språkgranskad och genomarbetad och sänder originalmanuskript i Word till redaktionen på *info@kkrva.se*. Författarens namn, adress, e-postadress, telefon- och faxnummer anges i mailet. Författare till inträdesanförande och årliga redovisningar bör begränsa antal tecken (inkl blanksteg) till högst 30 000 resp 60 000.

Vetenskapliga artiklar inom Akademiens område bör innehålla 7-10 000 ord (d v s max 50 000 tecken utan blanksteg = max 60 000 tecken med blanksteg = max 20 A4-sidor i normal text med 12 punkter). Artikeln skall starta med ett abstract på engelska om det är en artikel skriven på skandinaviskt språk eller på skandinaviskt språk om artikeln är skriven på engelska.

Bilder: Förslag till illustrationer bifogas separat. Obs! Det räcker inte att bilderna är inmonterade i ett word- eller powerpointdokument. För tryck krävs att bilderna är bifogade som separata högupplösta bildfiler, dvs minst 300 dpi.

Tips: Akademiens skrivhandbok med våra skrivregler finns att hämta på hemsidan.

Redaktionen språkgranskar manuskriptet och återsänder det till författaren.

Författaren granskar redaktionens förslag till förtydliganden etc och meddelar skriftligen eventuella synpunkter.

Beställning av särtryck och lösnummer

Särtryck beställs hos redaktionen, efter överenskommelse om pris, med uppgift om antal och adresser för leverans och fakturering. Lösnummer beställs hos redaktionen eller på *admin@kkrva.se* som också svarar för utsändning och fakturering.

Helårsprenumeration:
400 kr (Sverige) 500 kr (Europa)
600 kr (övriga länder)
Lösnummer: 105 kr inkl moms
ISSN 0023-5369
© Kungl Krigsvetenskapsakademien 2013